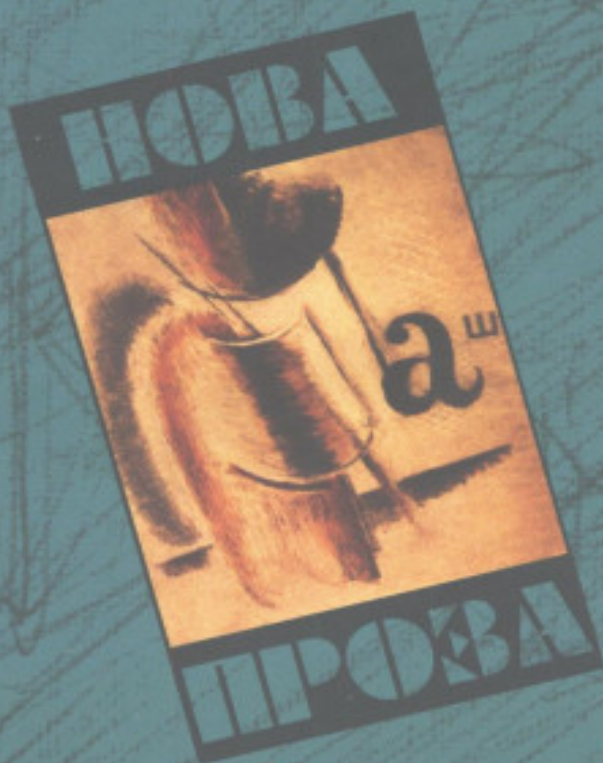

ЛЮДМИЛА УЛИЦКАЯ

ИСКРЕНО ВАШ ШУРИК

роман

факел експрес
издателска къща
жанет 45

ЛЮДМИЛА УЛИЦКА ИСКРЕНО ВАШ ШУРИК

Превод: Здравка Петрова

chitanka.info

„Писателите може да бъдат обвинявани в безнравственост. Както и художниците, и инженерите. Но да се обвинява литературата в нещо такова, е абсолютно безсмислено. Творчеството е божествен дар. Дар на свободата. А нравствените закони са предписание за човешкото поведение.

Влечението ми към семейния роман е мой личен начин да изживея темата за семейството в съвременния свят. Живеем в сложно време, когато традиционната институция на семейството е подложена на големи изпитания и дълбоки промени. От човека се иска наново да решава въпроси, които на нашите предшественици са изглеждали напълно решени. Моите романи не са рецепти, а покани да се вгледаме в живота...“

Людмила Улицкая

Книгите на Людмила Улицкая (1943) са преведени на над 25 езика и са бестселъри във Франция, Германия, Италия. Международна известност тя получава с повестта си „Сонечка“, за която през 1993 г. е номинирана за „Букер“ и е отличена с престижната френска награда „Медичи“ (1998). Носител е на редица национални и международни награди, сред които руската „Букер“ (2002, „Казусът «Кукоцки»“), италианските „Джузепе Ачерби“ (1999, за романа „Медея и нейните деца“) и „Пене“ (2006, за романа „Казусът „Кукоцки“). С наградата „Иванушка — 2004“ Улицкая е обявена за писател на годината. Автор е на сборниците с разкази „Бедни роднини“ (1994), „Дама пика“ (2001), „Първите и последните“ (2002), „Цю-юрих“ (2002), „Изкуството да се живее“ (2003), „Хората на нашия цар“ (2005), на повестите и романите „Веселото погребение“ (1999), „Второто лице“ (2002), „Даниел Щайн, преводачът“ (2006) и др. Романът „Искрено ваш Шурик“ е определен за книга на 2004 година в Русия и е отличен с националната литературна награда на Китай (2005).

*С благодарност към Наташа Червинская читател,
съветник, лекар*

1

Бащата на детето, Александър Сигизмундович Левандовски, човек с демонична и донякъде подценена външност, с гърбав нос и стегнати къдрици, които той, примирен, след петдесетата си година престана да боядисва, от ранна възраст обещавахе да стане музикален гений. От осемгодишен, като младия Моцарт, го водеха на турнета, но към шестнайсетата му година всичко спря, сякаш някъде в небесата звездата на успеха му угасна, и млади пианисти с добри, но обикновени способности започнаха да го изпреварват, докато той, завършил с отличие Киевската консерватория, се превърна в акомпаниятор. Беше изтънчен, точен, може да се каже, уникален, акомпаниятор, свиреше с първокласни цигулари и виолончелисти, които май дори се бореха за него. Но винаги беше на заден план. В най-добрия случай на афиша пишеше „Пиано...“, в най-лошия — само двете букви „Ак...“ Именно това „Ак.“ беше нещастieto в неговия живот, то вечно гризеше джигера му. Според възгледите на древните май именно черният дроб най-много страдал от завистта. Естествено, никой не вярваше на тези хипократовски глупости, но черният дроб на Александър Сигизмундович наистина беше подложен на пристъпи. Той пазеше диета и от време на време прежълтяваше, боледуваше и страшно се тормозеше.

С Верочка Корн се запознаха през най-добрата година в живота ѝ. Току-що я бяха приели в студията на Таиров, още не беше се сдобила с репутацията на най-слаба ученичка, наслаждаваше се на интересни разнообразни занимания и мечтаеше за велика роля. Бяха предзалезните години на Камерния театър. Главният театровед на страната още не бе изразил своето свещено мнение за театъра, наричайки го „наистина буржоазен“ — щеше да направи това няколко години по-късно, още царуваше Алиса Коонен, а Таиров наистина си позволяваше такива „наистина буржоазни“ лудории, като постановката на „Египетски ноци“.

В театъра по традиция празнуваха старата Нова — трийсет и пета — година и сред множеството забавления, измислени от изобретателните актьори за тази дълга нощ, беше конкурсът за най-красиво краче. Актрисите се скриха зад завесата и всяка, повдигайки края ѝ, целомъдрено показваше на публиката безименен крак от коляното до връхчетата на пръстите.

Осемнайсетгодишната Верочка извъртя глезена си така, че сръчният кърпеж на стъпалото да не се вижда, и насмалко не припадна, когато властно я издърпаха иззад завесата и ѝ сложиха престилка, на която с големи сребърни букви пишеше: „Аз имам най-прелестното краче в света“. Освен това ѝ връчиха картонена обувчица, изработена в театралните ателиета и напълнена с шоколадови бонбони. Всичко това, включително вкаменените бонбони, още дълго се пазеше в най-долното чекмедже на скрина на майка ѝ Елизавета Ивановна, която се оказва неочаквано чувствителна към успеха на дъщеря си в област, намираща се според представите ѝ извън рамките на приличното.

Пристигналият от Питер на турне Александър Сигизмундович бе поканен на празника лично от Таиров. Аристократичният гостенин през цялата вечер не се отдели от Верочка и ѝ направи изключително силно впечатление, а призори когато балът свърши, собственоръчно обу на награденото краче бялата филцова ботичка, смела вариация на тема руска валенка, но на висок ток, и я изпрати до дома ѝ на „Камергерски“. Беше още тъмно, бавно се сипеше бутафорен сняг, уличните лампи светеха в театрално жълто и тя се чувстваше като дебютантка на огромна сценична площадка. С едната ръка притискаше до гърдите си увитите във вестник официални обувки трийсет и четвърти номер, другата ѝ ръка блажено почиваше върху неговия ръкав, а той ѝ рецитираше старомодни стихове на изпаднал в немилост поет.

Същия ден той си замина за Ленинград, като я остави в пълно недоумение. Обеща скоро да дойде пак. Но минаваха седмица след седмица, от дългото очакване в душата на Верочка остана само горчивина.

Професионално Верочка не напредваше твърде, освен това балетмайсторката, която ги учеше на съвременни движения в духа на Айседора Дънкан, здравата я беше намразила, така че сега я наричаше

само „прелестното краче“ и не ѝ прощаваше и най-дребния пропуск. Горката Вера бършеше сълзите си с пеша на старогръцкия хитон от басма родно производство и не улучваше такта на екстатичната музика на Скрябин, на която се упражняваха студентките, като енергично размахваха юмручета и колена, за да преведат неуловимата душа на бунтовната музика в зрими образи.

В един от най-гадните дни на онази пролет Александър Сигизмундович посрещна Вера пред служебния вход. Беше пристигнал в Москва за две седмици за записа на няколко концерта на прочут цигулар, световна знаменитост. В известен смисъл това беше звезден час в неговия живот: цигуларят беше старовремски възпитан, отнасяше се към Александър Сигизмундович с подчертано уважение и както се разбра, си спомняше за детската му слава. Записът вървеше великолепно. За пръв път от много години страдащото самолюбие на пианиста си почиваше успокоено и разперило криле. Прелестното момиче със сиво-сини кадифени очи трептеше само от присъствието му — едното вдъхновение се подхранваше от другото...

Колкото до младата Верочка, която цяла учебна година старателно бе изучавала „емоционално наситените форми“ на Таиров, тази пролет тя веднъж завинаги изгуби усещането си за граница между живота и театъра, „четвъртата стена“ рухна и тя заигра спектакъла на собствения си живот.

В съгласие с идеите на дълбоко почитания учител, който изискваше от своите актьори универсалност — от мистерията до оперетката, — както се бе изразявал самият той, тази пролет Верочка разиграваше пред разнежения Александър Сигизмундович амплото „инженю драматик“.

Благодарение на съвместните усилия на природата и изкуството връзката им беше възхитителна — с нощни разходки, интимни вечери в малки сепарета на най-известни ресторанти, рози, шампанско, пикантни ласки, доставящи наслада и на двамата — може би по-голяма от онази, която изпитаха през последната московска нощ, преди заминаването на Александър Сигизмундович, в часа, когато Верочка капитулира пред превъзхождащите сили на противника.

Щастливият победител си замина, като я остави сред сладката омара на пресните спомени, от които постепенно започна да се очертава истинската картина на нейното бъдеще. Той бе успял да ѝ

разкаже колко нещастен е семейният му живот: психично болна съпруга, малка дъщеря с родова травма, властна тъща с фелдфебелски нрав. Никога, никога не ще може да напусне това семейство... Верочка примираше от възторг: колко е благороден! И ѝ се искаше начаса да му принесе в жертва собствения си живот. Нека има дълги раздели и кратки среци, нека само някаква малка частица от неговите чувства, от неговото време, от неговата личност принадлежи на нея — онази, която самият той ще пожелае да ѝ посвети.

Но това беше вече друга роля — не на преобразената Пепеляшка, потропваща със стъклените си точета по среднощната улица под светлината на декоративните фенери, а на тайна любовница, скрита в дълбока сянка. Отначало ѝ се струваше, че е готова да играе тази роля до края на живота — своя или неговия: няколко дългоочаквани среци в годината, глухи бездни между тях и еднообразни тъжни писма. Така се проточиха три години — в живота на Вера започна да се усеща привкусът на скучно женско нещастие.

Кариерата ѝ на актриса, така и незапочнала истински, приключи — предложиха ѝ да напусне. Верочка напусна трупата, но остана да работи в театъра като секретарка.

През същата година, трийсет и осма, направи първия опит да се освободи от изнурителната любовна връзка. Александър Сигизмундович смирено прие желанието ѝ, целуна ѝ ръка и се прибра в Ленинград. Но тя не издържа и два месеца, сама го извика и всичко започна отначало.

Верочка отслабна и според приятелките ѝ погрозня. Появиха се първите признаци на заболяване, още непознато: очите ѝ лъщяха с метален блясък, понякога на гърлото ѝ засядаше буца, нервите ѝ се разклатиха и дори Елизавета Ивановна започна леко да се плаши от домашните истерии на Верочка.

Минаха още три години. Отчасти под натиска на Елизавета Ивановна, отчасти от желание да промени своя провален според сегашната ѝ преценка живот тя отново скъса с Александър Сигизмундович. Той също беше изтормозен от тази трудна връзка, но не би се решил пръв на скъсване: любовта му към Верочка беше много дълбока и дори възвишена — всеки път, когато идваше в Москва. Със своята страстна и афектирана влюбеност тя подхранваше нещастното

му и болно самолюбие. Този път раздялата сякаш успя: избухналата война ги раздели задълго.

По това време Верочка вече бе изгубила незавидната си секретарска длъжност, бе изучила скромния занаят на счетоводител, но посещаваше репетициите и тайно си се представяше в някои роли, особено ѝ беше по сърце ролята на Мадам Бовари. Ах, да не беше Алиса Коонен! Тогавя ѝ се струваше, че всичко може да тръгне в обратна посока и тя може да излезе на сцената с рокля, украсена с три букета дребни розички със зеленина, танцувайки кадрил с безименния виконт в имението Вобиесар... Беше зараза, която познават само преболедувалите. Без да напуска театъра, Вера се опитваше да се освободи от театралната зависимост и дори си намери обожател, както се казва, „от публиката“, изключително положителен и точно толкова глупав евреин, снабдител. Той ѝ направи предложение. След като рида цяла нощ, тя му отказа, като му заяви гордо, че обича друг. Дали Вера имаше някакъв дефект, дали пък това беше пълно неписване в образите на времето, но крехката ѝ нежност, вътрешната ѝ готовност начаса да изпадне във възторга и душевната деликатност, която е била на мода по времето на Чехов, да речем, не привличаха абсолютно никого през героичния период на войната и следвоенното социалистическо строителство... Какво пък, никого значи... Но не и снабдител в края на краищата...

После дойде евакуацията в Ташкент. Елизавета Ивановна, доцент в Педагогическия институт, настоя дъщеря ѝ да напусне работата си и да тръгне с нея.

Александър Сигизмундович попадна в евакуация в Куйбишев, нещастното му семейство не успя да замине и загина по време на блокадата. В Куйбишев той се разболя страшно, три пневмонии поред насмалко не го вкараха в гроба, но с грижите си го спаси една медицинска сестра, яка татарка от местните. И той се ожени точно за нея от самота и слабост.

Когато след войната Верочка и Александър Сигизмундович се срещнаха, всичко започна отново, но в леко променена декорация. Сега тя работеше в Драматичния театър, където я назначиха за счетоводител. Вместо Алиса Коонен сега тя обичаше Мария Ивановна Бабанова, ходеше на нейните спектакли, двете дори си разменяха усмивки по коридорите. Александър Сигизмундович отново я

посрещаше пред служебния вход и двамата тръгнаха по „Тверской“ към „Камергерски“. Бракът му пак беше нещастен, пак имаше болнава дъщеричка. Беше остарял, отслабнал, беше още по-силно влюбен и още по-трагичен. Романът се разгърна с нова океанска сила, любовните вълни ги издигаха на недосегаеми висоти и ги захвърляха в дълбоки бездни. Може би именно за това бе жадувала неспокойната душа на Верочка. В онези години тя често сънуваше едно и също: наред някакво съвършено битово действие, например докато пият чай с майка ѝ на овалната им маса, тя открива, че едната стена на стаята липсва, а на нейно място е мракът на потъваща в безкрайността зрителна зала, пълна с безмълвни и абсолютно неподвижни зрители...

Както и преди, той идваше в Москва три-четири пъти в годината, отсядаше обикновено в хотел „Москва“ и Верочка тичаше там за срещите си с него. Беше се примирила със съдбата си и само късното забременяване промени течението на живота ѝ.

Връзката ѝ се проточи дълго, както си го бе предрекла на младини — „чак до смъртта“...

2

Коремът на Вера беше оформен, като че носеше момиче: във вид на ябълка, а не на круша, лицето ѝ бе леко подпухнало, около очите ѝ се появи зърнест кафяв пигмент, а детето се движеше в нея плавно, без грубости. Разбира се, очакваха момиче. Елизавета Ивановна, на която всякакви суеверия бяха чужди, се подготвяше за раждането на внучката си предварително и макар че не се придържаше специално към розовата гама, някак случайно целият бебешки чеиз се подреди в розово: ританките, пелените, дори плетената блузка.

Това дете беше извънбрачно, Вера беше на възраст — вече трийсет и осем годишна. Но тези обстоятелства изобщо не пречеха на Елизавета Ивановна да се радва на предстоящото събитие. Самата тя бе имала късен брак, бе родила единствената си дъщеря на около трийсет и бе останала вдовица с три деца: седеммесечната Верочка и двете заварени дъщери в пубертета. Оцеля сама, отгледа момичетата. Впрочем по-голямата заварена дъщеря напусна Русия през двайсет и четвърта година и повече не се върна. По-малката, която прие с цялото си сърце новата власт, прекрати отношенията си с Елизавета Ивановна, тъй като тя беше човек старорежимен и опасно изостанал, омъжи се за съветски началник от средна ръка и загина през предвоенните години в един от сталинските лагери.

Целият житейски опит на Елизавета Ивановна бе я приучил към търпимост и мъжество, така че тя бе отворила сърцето си за това момиченце, новото неочаквано попълнение на семейството. Дъщерята е семейство, дъщерята е приятелка, помощничка — такива бяха темелите на собствения ѝ живот.

Когато вместо очакваното момиченце се роди момченце, и двете — и бабата, и майката — се слисаха; бяха объркани заветните им планове, не се състоя семейният портрет, който си бяха поръчали мислено: Елизавета Ивановна — права пред тяхната чудесна зидана и облицована с плочки печка, Верочка — седнала така, че ръцете на майка ѝ да лежат върху раменете ѝ, а на коленете ѝ — чудесно

къдрокосо момиченце. Като онази детска гатанка: две майки, две дъщери, баба и внучка...

Вера бе разгледала хубаво лицето на детето още в родилния дом, но за пръв път го разви едва вкъщи и остана неприятно изненадана от огромния в сравнение с миниатюрните стъпалца яркочервен скротум и тутакси вирналата се много неделикатна шушулка. В мига, когато тя се взираше стъписано в това всеизвестно явление, топла струя ороси лицето ѝ.

— Виж го ти, разбойникът — позасмя се бабата и опипа пелената, която бе останала съвсем суха. — Е, Веруся, това момче винаги ще излиза сухо от водата...

По лицето на бебето се сменяха някакви неопределени изрази: челцето се сбърчваше, устните се усмихваха. То не плачеше и не беше ясно добре ли се чувства или зле. Най-вероятно всичко наоколо го учудваше...

— На дядо си, целият се е метнал на дядо си. Ще стане истински мъж, красив, едър — доволно констатира Елизавета Ивановна.

— Някои части на тялото дори прекалено — многозначително подхвърли Верочка. — Също като на баща му...

Елизавета Ивановна направи пренебрежителен жест:

— Не, Веруся, ти не знаеш... Това изобщо си е особеност на мъжете Корн.

С това те изчерпаха докрай личния си опит по този въпрос и преминаха към следващия: как те, две слаби жени, ще отгледат истински, силен мъж. По много причини, семейни и сантиментални, той беше обречен да носи името Александър.

Още от първия ден си поделиха задълженията: на Верочка се падна кърменето, а с всичко останало се нагърби Елизавета Ивановна.

Спорт, мъжки развлечения и никакво лигавене — определи Елизавета Ивановна първостепенните задачи. И наистина, от деня, в който зарасна пъпчето, тя започна да занимава внука си с физкултура: нае масажистка и започна ежедневни обливания на момчето с хладка, но преварена вода. За да му осигури достойни мъжки развлечения, предварително му бе купила от „Детски мир“ дървена пушка, войничета и конче на колела. С помощта на тези прости предмети Елизавета Ивановна възнамеряваше да опази момчето от горчивата липса на баща, чиито истински размери вероятно щяха да се изяснят

не след дълго, и да го възпита като истински мъж — отговорен, способен да взема самостоятелни решения, уверен в себе си, тоест такъв, какъвто беше покойният ѝ съпруг.

— Трябва да усвояваш принципа на максималното разстояние — твърде отрано поучаваше тя дъщеря си още в първите дни след излизането ѝ от родилния дом и в гласа ѝ прозвучаваха педагогически нотки. — Когато детето порасне, в крайна сметка ще се пусне от ръката ти и ще направи първата крачка встрани; тогава ти ще трябва да направиш и своята крачка в противоположна посока. Ужасната опасност, която грози всички самотни майки — безпощадно уточняваше Елизавета Ивановна, — е, че се обединяват с детето си в един организъм.

— Защо говориш така, маминко — обидено възразяваше Вера, — в края на краищата детето има баща и той ще взема участие в отглеждането му...

— От него полза никаква. Повярвай ми — отсеке Елизавета Ивановна.

Това прозвуча много обидно на Верочка, още повече че всичко вече беше уговорено и решено — след няколко дни трябваше да дойде щастливият баща, за да се събере най-сетне с любимата си. Именно по този и само по този въпрос възгледите на майката и дъщерята бяха рязко противоположни: Елизавета Ивановна презираше любовника на Верочка, дълги години се бе надявала дъщеря ѝ да срещне човек, подостоеен от този нервен и непреуспял музикант. От друга страна, от собствения си житейски опит Елизавета Ивановна добре знаеше колко трудно бе за една жена да живее сама, особено за жена като дъщеря ѝ Верочка — артистична натура, неприспособена към днешната мъжка грубост. Е, както и да е, поне да има някой около нея... И избъбри немного на място:

— Абе то... и принцеса да е, жената все ще я е... т...

Тя обожаваше пословиците и поговорките и знаеше много, дори латински. Макар да беше изключително прецизна в руския говор, понякога използваше твърде неприлични изрази, стига да бяха узаконени от фразеологичния речник...

— Е, ама и ти, мамо... — смая се Вера, — вече прекали...

Елизавета Ивановна се сепна:

— Ох, извинявай, извинявай, никак не исках да те обидя.

Но въпреки грубостта на майка си Вера сякаш се оправдаваше:

— Но, маминко, нали знаеш, че той е на турне...

Като видя огорчената физиономия на дъщеря си. Елизавета Ивановна даде заден ход:

— Е, жив и здрав да е, ако ще... Ние и сами ще си отгледаме момченцето.

Като да изрече прокоба... Александър Сигизмундович загина месец и половина след раждането на Шурик. Прегази го кола на улица „Въстание“, до Московската гара, когато се върна в Ленинград след първото си запознаване със своя новороден син. Възстаричкият баща беше изпълнен с окончателна решимост да заяви пред своята богатирка Соня, че я напуска, че оставя на нея и дъщеря им ленинградския си апартамент и се мести да живее в Москва. Първите две точки от плана бяха изпълнени точ в точ. Само дето не успя да се премести...

Вера научи за смъртта на Александър Сигизмундович една седмица след погребението. Разтревожена, че Александър Сигизмундович не се обажда, тя потърси по телефона негов приятел, посветен в отношенията им, но не го намери — не бил в града. Стисна зъби и звънна в жилището на Александър Сигизмундович. Соня ѝ съобщи за смъртта му.

Млада майка, „стара първескиня“, както я наричаха в родилния дом, стара любовница — до този момент се бяха натрупали двайсет години от началото на връзката им, — тя стана прясна вдовица, така и без да успее да се омъжи.

Тъмнокосото момченце пъхаше в устата си свито юмруче, енергично го смучеше, пъшкеше, цапаше пелените и беше винаги безгрижно задоволено. Мъката на майка му изобщо не го засягаше. Вместо секналото синкаво майчино мляко сега му даваха с биберон разредено и подсладено краве и то му харесваше.

3

Около средата на двайсети век изведнъж стана страшно модерно да имаш семейна легенда. За това си имаше безброй различни причини, главната от които вероятно беше инстинктивното желание да се запълни празнотата, останала зад гърба ни.

Социолозите, психолозите и историците с течение на времето ще изследват причините, тласнали едновременно много хора да правят генеалогични изследвания на рода си. Не всички успяха да си изровят предци дворяни, но и различни куриози, като баба — първата лекарка на Чувашия, дядо — менонит от холандските германци или още по-атраактивен — езекутор в наказателна служба от времената на Петър Първи, — също представляваха семейно-историческа ценност.

На Шурик не бяха необходими никакви усилия на въображението — неговата фамилна легенда беше убедително документирана в няколко изрезки от вестници от шестнайсета година — един възхитителен свитък от дебела, а далеч не тънка, както си мислят несведущите хора, японска хартия и залепена върху влакнест бледосив картон с непостижимо и до днес качество снимка, на която дядо му — Александър Николаевич Корн, едър и тромав, с голяма волева брадичка, опряна върху високата яка на официална риза — беше фотографиран до принц Котохито Канин, братовчед на микадото, извършил дълго пътешествие от Токио до Петербург, като по-голямата част от пътя — по Транссибирската магистрала. Александър Николаевич, технически директор на железопътното ведомство, човек с европейско образование и безукорно възпитание, бил началник на този специален влак.

Снимката била направена на два̀сет и девети септември 1916 година във фотоателието на господин Йохансон на булевард „Невски“, за което говореше синият художествен надпис на гърба ѝ. Самият принц за съжаление изглеждаше доста невзрачен: нито японски одежди, нито самурайски меч. Обикновено европейско облекло, обло теснооко лице, къси крака — приличаше на кой да е китаец от пералня,

каквито по онова време вече имаше в Петербург. Впрочем от пералния китаец, зареден с незаличима до смърт усмивка, го отличаваха изразът на непроницаемо високомерие, което разтеглените любезно устни ни най-малко не смекчаваха.

Словесната част от легендата съдържаеше спомените на дядо му, преразказани от баба му: за дългите заседания на чай в едновременния първокласен вагон на фона на многодневната тайга, която преливала покрай прозорците в ясните есенни багри на широколистната гора и мрачнозелените — на боровата.

Покойният му дядо високо ценял японския принц, който бил получил образованието си в Сорбоната, един умен и свободомислещ сноб. Свободомислието му се изразявало преди всичко именно във факта, че си позволил невъзможната за японски аристократ волност лично и дори интимно да общува с господин Корн, който бил всъщност просто обслужващ персонал, макар и от висша категория.

Принц Котохито, който бил живял в Париж осем години, бил голям почитател на новата френска живопис, особено на Матис, и намерил в лицето на Александър Николаевич компетентен събеседник, каквито в Япония нямал. Александър Николаевич не бил виждал „Червените риби“, но бил готов да повярва на принца, че именно в този шедьовър на Матис най-ярко личало колко внимателно художникът е изучавал японското изкуство.

За последен път Александър Николаевич бил ходил в Париж през единайсета година, преди войната, когато „Червените риби“ още се намирали в хайвера на замислите на Матис, затова пък именно в онази година художникът бил представил на есенната изложба друг свой шедьовър — „Танцът“... По-нататък разказите на бабата за спомените на дядото плавно преминаваха в нейните собствени спомени за онова последно съвместно тяхно пътуване в чужбина и Шурик, който с лекота бе приемал познанството на своя починал дядо с японския принц, вътрешно се съпротивляваше на обстоятелството, че живата му баба наистина е ходила в град Париж, самото съществуване на който представляваше по-скоро литературен, отколкото житейски, факт.

Бабата изпитваше голямо удоволствие от тези разкази и май донякъде злоупотребяваше с тях. Шурик ги изслушваше смирено, като леко пристъпваше от крак на крак в нетърпеливо очакване на отдавна

известния му край на историята. Не задаваше допълнителни въпроси, но баба му не се и нуждаеше от тях. С годините прекрасните ѝ истории застинаха, втвърдиха се и сякаш като невидими кълбета лежаха в чекмеджето на скрина ѝ редом със снимките и свитъка. Колкото до свитъка, той беше грамота, удостоверяваща, че господин Корн е достоен с Ордена на Изгряващото слънце, най-високата държавна награда на Япония.

През шейсет и девета година стана великото преселение на семейството от малката уличка „Камергерски“ — Елизавета Ивановна упорито и пророчески използваше изключително старите имена на улиците — на „Брестка застава“, на една улица, чието име говореше, че някога е била прокарана през крайградската гора. Скоро след преместването, вече тук, на „Новолесная“, в нейния плитък ръкав, който се оттичаше към хълмчето на железопътните коловози, съединяващи Белоруската и Рижката линия — Брестката и Виндавската, уточняваше Елизавета Ивановна, — в новия, неправдоподобно просторен и прекрасен апартамент бабата за пръв път разкри пред петнайсетгодишния си внук самото сърце на легендата: то се намиреше в три последователно поставени един върху друг калъфа, най-горният от които не беше оригинален — кутия от карелска бреза без никакви заврънкулки, с изпъкнал капак, затова пък двата вътрешни бяха истински японски: единият — от ябълков нефрит, вторият — копринен, сиво-зелен, с цвета на зимни морски вълни. Вътре се намиреше той, Ордена на Изгряващото слънце. Това съкровище беше свършено мъртво и лишено от славата си, от него беше останал само скелетът от скъпоценен метал, а множеството диаманти, които бяха представлявали душата му и, строго казано, основната му материална ценност, до един липсваха, като напомняха за себе си само с празните си орбити.

— А камъните ги изядохме. Последните отидоха за този апартамент — съобщи Елизавета Ивановна на петнайсетгодишния си внук, който по това време приличаше на кутре годиначе на немска овчарка, вече набрало пълния си ръст и масивността на лапите, но все още ненагрупало ширината на гръдния кош и солидността на своята порода.

— Ами как си ги вадила? — заинтересува се младежът от техническата страна на въпроса.

Елизавета Ивановна извади от навитата си плитка един фуркет, завъртя го във въздуха и поясни:

— С фуркет, Шурик, с фуркет! Прекрасно се изчовъркваха. Като ескарго^[1].

Шурик никога не беше ял охлюви, но обяснението му прозвуча убедително. Повъртя в ръцете си останките от ордена и го върна на баба си.

— Минаха петдесет години от смъртта на дядо ти. И през всичките тези години той помагаше на семейството да оцелее... Този апартамент, Шурик, е последният ни подарък от него — с тези думи тя прибра ордена във вътрешния калъф, после него — във втория. И накрая — в дървената кутия. Заклучи кутията с ключе, окачено на избеляла зелена панделка, а ключето сложи в тенекиена кутия от чай.

— Как така е помагал, след като е умрял? — опита се да си изясни Шурик. И окръгли жълто-кафявите си очи под заоблените вежди.

— Е, ама ти схващаш колкото петгодишно дете — ядоса се Елизавета Ивановна. — От онзи свят! Естествено, аз продавах камъче след камъче.

И с отработено движение забодде фуркета в плитката си и затвори чекмеджето.

Шурик отиде в стаята си, с която още не беше напълно свикнал, и пусна магнетофона. Ревна музиката. Той трябваше да обмисли това съобщение, то беше едновременно и важно, и напълно безсмислено, а той винаги мислеше по-добре на музика.

По размери стаята му почти не се различаваше от ограденото с две библиотеки и нотна етажерка пространство, което бе обитавал по-рано. Но тук имаше врата с топка на бравата, тя се затваряше плътно и дори леко щракваше и това толкова му харесваше, че за подсилване на ефекта окачи на вратата бележка: „Не влизай, преди да почукаш“. Но и без това никой не влизаше. И майка му, и баба му още от самото му раждане уважаваха неговия мъжки живот. Мъжкият живот беше за тях загадка, дори свещена тайна, и двете чакаха с нетърпение един прекрасен ден Шурик изведнъж да стане зрял Корн — сериозен, стабилен, с голяма волева брадичка и власт над глупавия околен свят, в който всичко постоянно се чупи, размива се, поврежда се и само

мъжка ръка може да го поправи, да го преодолее, та и да го създаде наново.

[1] Охлюв (фр.). — Б.пр. ↑

4

Елизавета Ивановна беше родена в богатото търговско семейство Мукосееви, не толкова известно като фамилиите Елисееви, Филипови или Морозови, но доста преуспяващо, известно във всички южни градове на Русия.

Бащата на Елизавета Ивановна, Иван Поликарпович, търгуваше със зърно, едва ли не половината от търговията на едро в южните райони беше в неговите ръце. Елизавета Ивановна беше най-голямата от пет сестри, най-умната от всички и най-грозновата: зъбките ѝ изпъкваха като заешки, така че устата ѝ дори не се затваряше плътно, имаше малка брадичка, а голямо чело, изпъкнало, надвисващо над цялото ѝ лице. Бъдещето ѝ бе набелязано още от ранна възраст — да отглежда племенници. Такава беше съдбата на старите моми тогава. Баща ѝ Иван Поликарпович я обичаше, съжаляваше я заради грозотата ѝ и ценеше ума и съобразителността ѝ.

Броят на дъщерите растеше, а наследник все нямаше, така че баща ѝ все по-внимателно се вглеждаше в нея и макар да имаше изключително патриархални възгледи, я прати да учи в гимназия. Единствено нея от всички. Докато по-малките преуспяваха в красотата, голямата трупаше знания.

След като роди петата дъщеря и много сериозно преболедува, майката на Елизавета Ивановна престана да ражда и оттогава бащата обръщаше все по-голямо внимание на Елизавета. Когато завърши гимназия, я прати в единственото търговско училище, в което приемаха момичета, в Нижни Новгород.

Елизавета послушно отиде в новото училище, но скоро се върна вкъщи и убедително обясни на баща си, че учението там е безсмислено, не ги учат на нищо, което и един глупак не знае, а ако той наистина иска тя да му бъде добър помощник, да я прати да се изучи в Цюрих или в Хамбург, където се придобиват истински знания, и то не остарели, а отговарящи на съвременната наука и икономика.

Дуня, втората дъщеря на Иван Поликарпович, вече беше омъжена. Наташа, третата — сватосана, а и двете по-малки нямаше да се заседят дълго вкъщи: имаха добра зестра и бяха миловидни. На Дуня ѝ дойде време и да ражда, но за голямо разочарование на баща ѝ първата ѝ рожба беше момиче. Ясно беше, че докато дъщерите не родят наследник, търговията трябва да разчита на здравите ръце на Елизавета. С една дума, той изпрати дъщеря си да учи в чужбина.

И тя замина за Швейцария като младоженка — от глава до пети в нови дрехи, с два лъхащи на кожа куфара, с речници и благословии.

В Цюрих се увлече по модната професия и въпреки тежките благословии изгуби вярата на предците си — леко и незабелязано, като чадър в трамвай, след като дъждът е спрял. Така, излизайки от домашния си свят, тя излезе и от семейната религия, вкоравеното като завчерашен хляб православие, в което сега не виждаше нищо, освен хартиени цветя, златни обкови на икони и всеобхватно суеверие. Като много умни младежи от поколението ѝ бързо се приобщи към друга религия, изповядваща нова троица — елементарния материализъм, теорията на еволюцията и онзи „чист“ марксизъм, който още не бе имал вземане-даване със социалните утопии. С една дума, сдоби се с прогресивни според всеобщото мнение възгледи, макар че въпреки модата от нейната младост не се забърка с никакви революционни движения.

След като учи една година в Цюрих, Елизавета Ивановна не се прибра за ваканцията, а, напротив, тръгна да пътува из Франция. Пътешествието ѝ бе кратко: Париж толкова я очарова, че не стигна дори до Лазурния бряг. Писа на баща си, че няма да се върне в Цюрих, а ще остане в Париж да учи френски език и литература. Баща ѝ се разгневи, но немного. По това време той вече се бе сдобил с дългоочаквания внук, така че дълбоко в душата си прие „Лизкиния каприз“ като доказателство за женската непълноценност и се увери, че напразно е направил изключение за най-голямата си дъщеря.

„Не, жената не става мъж само защото не е хубавица“ — реши той. Плю и ѝ каза да се връща. Прекрати издръжката ѝ. Но Елизавета Ивановна не бързаше да се връща. Учеше и работеше. Колкото и да е странно, работеше в счетоводния отдел на малка банка. Онова, на което я бяха научили в Швейцария, се оказа доста полезно.

Елизавета Ивановна се върна в Русия чак след три години, в края на деветдесет и осма, с твърдото намерение да започне отделен от семейството ѝ трудов живот. По това време вече беше напълно еманципирана европейка, дори пушеше, но тъй като не беше натрупала френска женственост, а инак беше добре възпитана, еманципираността ѝ не биеше на очи. Искаше да преподава френска литература, но не я взеха на държавна служба, а тя пък не пожела да стане гувернантка. Известно време търси подходяща работа и след като изпита пълно разочарование, прие едно неочаквано предложение: съпругът на нейна приятелка от гимназията я назначи в статистическия отдел на Министерството на транспорта.

Бяха години, когато завършваше прехвърлянето на частните железници към държавата, и Александър Николаевич Корн осъществяваше този дългогодишен проект от държавна важност. Случи се Елизавета Ивановна да му стане подчинена, на най-скромната длъжност — статистик. Съставените от нея документи стигаха по служебната стълбица до неговото бюро и само след половин година той започна да възлага най-сложните въпроси, свързани с експлоатационните разходи за верста превози, изключително на Елизавета Ивановна. Никой, освен нея не можеше да се оправя в пудоверстите^[1] и рублите.

Старият Мукосеев не беше се излъгал в дъщеря си — нейните делови качества наистина се оказаха превъзходни. Александър Николаевич, солиден четирийсет и пет годишен вдовец, с все нарастваща симпатия и уважение наблюдаваше своята доброжелателна и симпатична колежка и на третата година от запознанството им ѝ направи предложение. На това трябва да се постави възклицателен знак. Нито една от хубавичките ѝ сестри не би могла и да мечтае за такъв брак. След като се омъжи за Александър Николаевич, тя напълно заряза разните философии от младостта си, завърши Педагогическия институт и започна успешно да се занимава с педагогика. През тези години не че се разочарова от идеалите на младостта си, но те започнаха да изглеждат не съвсем прилични и от предишните времена ѝ останаха не висшите принципи, а битовите правила: да се трудиш, като вършиш работата си добросъвестно и безкористно, да не си позволяваш лоши постъпки, като определяш доброто и злото изключително според указанията на собствената си съвест, и да бъдеш

справедлива към околните. За нея последното означаваше, че в постъпките си трябва не само да се ръководи от своите собствени интереси, а и да взема под внимание интересите на другите хора. Всичко това щеше да бъде непоносимо скучно, ако не съдържаше живеца на нейната искреност и естественост. Дъщерите на Александър Николаевич я обикнаха, отношенията им бяха непресторено добри. Те обожаваха природената си сестричка Верочка.

Александър Николаевич почина скоропостижно през лятото на седемнайсета година и на женските везни на радостите и горестите стрелката на Елизавета Ивановна навеки застина на най-високата точка — онези щастливи брачни години останаха с нея завинаги. Дълго време тя приемаше несгодите, бедите и лишенията, които ѝ се стовариха след смъртта на мъжа ѝ, като следствие от неговата липса. Дори избухналата малко след смъртта на Александър Николаевич революция за нея беше едно от неприятните последствия от тази смърт. Вероятно неслучайно той постоянно я бе подкачал за нейното простодушие и природна невинност. През целия си дълъг живот тя не загуби тези си качества.

Като човек с недоразвито чувство за хумор, който обаче се досеща за този си дефект, тя често използваше няколко постоянни шеги и закачки. Малкият Шурик току чуваше кокетната ѝ декларация:

— Аз съм езичница. Преподавам езици.

Беше безподобен преподавател, с някаква особена методика, необикновено привлекателна за децата и изключително ефективна за възрастните. Предпочиташе да преподава на деца, макар че цял живот бе преподавала в институт и бе писала сухи и доста безинтересни учебници.

Обикновено за вкъщи съставяше групи по две-три деца, често на различна възраст, защото си спомняше колко чудесно се бе чувствала, когато сестрите учеха заедно. Именно така беше някога в дома на родителите ѝ — от икономия наемаха един учител за всички.

Първия си урок с малки деца започваше с научаването на думичките „пикая“, „акам“ и „повръщам“ на френски, тоест онези думички, които в добрите семейства не е прието да се знаят. Още от първия ден френският език се превръщаше в подобие на таен език на посветени. Особено обединяваше учениците френският коледен спектакъл, който Елизавета Ивановна подготвяше с тях през цялата

година. Като жанр този спектакъл беше по-скоро не домашен, а нелегален: властта в Русия, която вечно тормози поданиците си, през онези срединни следвоенни години изкореняваше християнството също тъй решително, както в предишните и следващите го насаждаше. Със своите коледни спектакли Елизавета Ивановна проявяваше вродената си независимост и почитта си към културните традиции.

В този спектакъл Шурик беше изиграл всички роли поред. Първата, на детето Христос, обикновено представяно чрез увита в старо кафяво одеяло кукла, му се падна на тримесечна възраст. В последния спектакъл, изигран половин година преди смъртта на баба му, представи стария Йосиф и за възторг на влъхви, пастири и магаренца си правеше майтапи с ролята.

Заниманията винаги се водеха в жилището на Елизавета Ивановна и Шурик, дори да нямаше особени способности, беше обречен да научи езика: макар и много голяма, стаята на „Камергерски“ беше една-единствена. Нямаше къде да се дява — и той до безкрай изслушваше едни и същи уроци от първата, втората и третата година на обучение. На седем с лекота говореше френски и вече на по-зряла възраст дори не можеше да си спомни кога е научил този език. „Noel, Noel...“ му беше по-близка от „Елхичка в леса се роди...“.

Когато тръгна на училище, баба му започна да му преподава немски, който той възприемаше като чужд, за разлика от френския, и уроците вървяха от лесно по-лесно. В училище се учеше добре, след училище играеше на двора футбол, от време на време спортуваше и дори за голяма уплаха на майка си посещаваше тренировките по бокс в училище, но не проявяваше особен интерес към нищо конкретно. Почти до четиринайсетгодишна възраст любимото му вечерно занимание беше домашното четене на глас. Разбира се, четеше баба му. Тя четеше прекрасно, изразително и просто, а той, излегнат на дивана до своята уютна баба, продряма целия Гогол, Чехов и толкова любимия на Елизавета Ивановна Толстой. А после и Виктор Юго, Балзак и Флобер. Просто такъв беше вкусът на Елизавета Ивановна. Майка му също внасяше своята лепта във възпитанието му: водеше го на всички хубави спектакли и концерти, дори понякога на гастроли на чуждестранни артисти — така още като невръстно момче той гледа великия Пол Скофийлд в ролята на Хамлет, което несъмнено би

забравил, ако Вера не му го напомняше от време на време. И, естествено, най-добрите новогодишни празненства в столицата — в Дома на актьора, в Общоруското театрално дружество, в Дома на киното. С една дума, имаше щастливо детство...

[1] Пуд — стара руска мярка за тегло (16,38 кг); верста — стара руска мярка за дължина (около 1,06 км). — Б.пр. ↑

5

Майка му и баба му, като два ширококрили ангела, винаги бяха до него. Тези ангели не бяха безплътни и безполови, а определено женствени, така че от най-ранна възраст у Шурик се настани неосъзнатото чувство, че и самото добро е начало женско, намиращо се извън и около него, който е в центъра. Двете жени го закриляха още от раждането му, от време на време опипваха челото му — да не би да има температура? В копринените им поли криеше лицето си от неудобство или смущение, на гърдите им, меки и податливи на баба му, корави и малки на майка му, полагаше глава преди сън. Тази семейна любов не знаеше нито що е ревност, нито що е горчивина: двете жени го обичаха с всичките си душевни сили, надпреварваха се да му служат, макар и по различен начин, и не си го дележаха, а, напротив, със съвместни усилия укрепяваха неговия свят, който се нуждаеше от самоутвърждаване. Искрено и задружно го хвалеха и поощряваха, гордееха се с него, радваха се на успехите му. Той им отговаряше с абсолютна взаимност, а те никога не поставяха пред него безсмисления въпрос, коя обича повече.

Сянката на безбащието, от която и двете се бяха страхували някога, изобщо не се появи. Когато той се научи да казва „мама“ и „баба“, му показаха снимка, от която покойният Левандовски му пращаше неопределена усмивка, и му казаха: „Татко“. До седмата му година това напълно го удовлетворяваше и едва в училище той забеляза известна липса в семейството. Попита „Къде е?“ и получи правдив отговор: „Загина“. Беше известно, че баща му е бил пианист, и Шурик свикна да смята, че старото пиано вкъщи е истинското свидетелство за някогашното бащино присъствие.

Ако за хармоничното развитие на едно дете наистина са необходими две възпитателни сили, мъжка и женска, вероятно Елизавета Ивановна с твърдия си характер и вътрешно спокойствие му осигури това равновесие, освен пианото.

Като се любуваха на своето едро и стройно момче, двете жени с интерес очакваха времето, когато в живота му ще се появи третата — и най-важната. Кой знае защо, двете бяха настроени да смятат, че момчето им ще се ожени рано, семейството ще се увеличи, ще даде нови филизи. С тревожно любопитство се вглеждаха в съученичките на Шурик, които танцуваха нервния и безполов танц туист на рождения му ден, и гадаеха: дали не е тази...

В класа му момичетата бяха много повече от момчетата. Шурик се радваше на успех и на рождения си ден, шести септември, покани едва ли не целия клас. След лятната ваканция всички искаха да се видят. Освен това започваше последната учебна година.

Мургавите от слънцето момичета чуруликаха, смееха се прекалено високо и пищяха, а момчетата не толкова танцуваха, колкото пушеха на балкона. От време на време Елизавета Ивановна или Вера Александровна влизаха странишком в голямата стая, всъщност в бабината, внасяха поредното блюдо и впиваха крадливи погледи в момичетата. После в кухнята незабавно споделяха впечатленията си. И двете стигнаха до общото мнение, че момичетата са чудовищно невъзпитани.

— Издават звуци, сякаш са на опашка за билети на гарата, макар че ми се виждат интелигентни момичета — въздъхна Елизавета Ивановна. После помълча, размърда връхчетата на сбръчканите си пръсти и сякаш неохотно призна: — Но все пак колко са прелестни... симпатични...

— Стига, маминко, сторило ти се е. Те са ужасно вулгарни. Не знам какво симпатично си намерила — възрази дори леко разпалено Вера.

— Онази беличката, със синята рокля е много приятна, май се казва Таня Иванова. Мисля, че и източната красавица с персийските вежди, слабичката, е прелестна...

— Какво говориш, мамо, беличката не е Таня Иванова, а Гуреева, дъщерята на Анастасия Василиевна, учителката по история. Зъбите ѝ растат през един, и това ми било прелест, а пък твоята източна красавица... не знам, не знам каква красавица е, има мустаци като на полицай... Ира Григорян, нима не я помниш?

— Добре де, добре. Ти, Верочка, сякаш си производител на коне. Ами Наташа, Наташа Островская с какво не ти харесва?

— Тази твоя Наташа между другото ходи още от осми клас с Гия Кикнадзе — с отсянка от някаква лична обида подхвърли Вера.

— С Гия? — смая се Елизавета Ивановна. — Тоя смешен дебеланко?

— Очевидно Наташа Островская не е на това мнение...

Елизавета Ивановна не знаеше някои неща, които бяха известни на Вера. Шурик беше лудо влюбен в Наташа още от пети клас, а тя бе предпочела смешния сънлив Гия, който по онова време беше мълчалив, но пък отвореше ли си устата, всички се превиваха от смях: нямаше равен по остроумие.

С една дума, момичетата не харесваха на бабата като маса, но всяка поотделно ѝ се виждаше привлекателна. Вера пък, напротив, беше убедена, че училището на Шурик е едва ли не най-доброто в града, класът му е прекрасен, изключително деца на интелigentни родители, тоест като цяло всички ѝ харесваха, но пък всяко момиче поотделно имаше отблъскващи недостатъци...

А Шурик харесваше всичко — и като цяло, и всяко нещо поотделно.

Беше се научил на туист още миналата година и този смешен танц му харесваше: сякаш смъкваш от себе си залепнали мокри дрехи. Харесваха му и Гуреева, и Григорян, дори на Наташа Островская беше простил измяната, още повече че Гия му беше приятел. Освен това много му хареса плодовата торта с разбита сметана, която бе направила баба му. И новият магнетофон, който му подариха за седемнайсетгодишнината.

В десети клас Шурик окончателно определи какво ще учи — реши да кандидатства филология, романо-германски езици. Че какво друго?...

6

Още в началото на последната учебна година Шурик си купи абонамент за лекции по литература, изнасяни от най-добрите университетски преподаватели. Всяка неделя ходеше в университета на „Моховая“, седеше на първия ред в аудитория „Комунистическая“ — бившата „Тихомировская“ — и старателно си правеше записки върху извънредно интересните лекции на дребничък стар евреин, голям познавач на руската литература. Тези лекции бяха толкова възхитителни, колкото и безполезни за абитуриентите. Лекторът можеше цял час да говори за дуела в руската литература: за кодекса на дуелите, за устройството на специалните пистолети с техните излъскани цеви и тежки куршуми, набивани в цевта с помощта на къс шомпол и чукче, за жребия, хвърлян със сребърна монета, за някаква фуражка, напълнена с розово-жълти черешки, и за костилките на черешите, изпреварили забавеното излитане на куршума... за прозрението на един поет и за сътворяването на живот по образа на измислицата, с една дума, за неща, които нямаха нищо общо с тематичните съчинения „Толстой — огледало на руската революция“ или „Пушкин — изобличител на царското самодържавие“...

Вдясно от Шурик седеше Вадим Полинковски, отляво — Лиля Ласкина. С тях двамата той се запозна още на първата лекция.

Дребничка, предизвикателна, с бели островърхи обувчици и кожена миниполичка, която убиваше наред — и нравствени бабички, и безнравствени студентки, и незаинтересовани минавачи, Лиля въртеше ниско подстриганата си кадифена на опип глава като навита с пружина играчка и непрекъснато бърбореше. При говоренето крайчецът на дългия ѝ нос едва доловимо се движеше нагоре и надолу, ресниците на често мигащите ѝ очи трепкаха, а малките пръстчета, ако не опипваха нервно кърпичка или тетрадка, разрязваха тежкия въздух наоколо. Освен това тя още не беше се отървала от детския навик пъргаво и небрежно да си бърка в носа.

Обаянието ѝ беше безмерно и Шурик се влюби в нея толкова силно, че това ново чувство засенчи всичките му предишни дребни и многобройни влюбвания. Опитът на чувствената приповдигнатост, когато имаш чувството, че дори електрическите крушки се нажежават още повече, му беше познат от детинство. Беше се влюбвал във всички наред: в бабините ученици — както момичета, така и момчета, в мамините приятелки, в съученички и учителки, но сега веселото сияние на Лиля превърна всичко предишно в смътни сенки...

Шурик възприемаше Полинковски като съперник дотогава, докато веднъж в началото на една лекция той посочи с поглед празното място на Лиля и прошепна:

— Нашата маймунка я няма днес...

Шурик се смая:

— Маймунка ли?

— Че каква е? Същинска маймунка, че и кривокрака на всичко отгоре...

И Шурик час и половина размишлява какво нещо е женската красота, и не обърна никакво внимание на изтънчените съображения на лектора за второстепенните персонажи в романите на Лев Николаевич — чешитът лектор винаги намираще начин да се отдалечи колкото може повече от училищната програма, за да навлезе в каменоломните на спорното литературознание...

Този път нямаше кого да изпращат до вкъщи и двамата с Полинковски се разходиха от „Моховая“ чак до Белоруската гара. Шурик почти не говореше, все още смутен от небрежния отзив на Полинковски за прелестната Лиля. Виж, Полинковски, като отърсваше от време на време снежинките от къдриците си, се опитваше да реши чрез Шурик свой собствен проблем: още не можел да реши кое е по-правилно — дали да кандидатства в Полиграфическия, където преподавал баща му, или в университета, а може би щяло да е най-добре да зареже и двете идеи и да подаде документи за Геолого-проучвателния... Край Белоруската гара Шурик покани Полинковски на гости и те свърнаха към „Бутирски вал“. Когато минаваха покрай железопътния мост над полуизоставен коловоз, Полинковски се сети, че по този път, през моста, може да се стигне до ателието на баща му, и предложи на Шурик да видят ателието. Но Шурик бързаше за вкъщи и се уговориха за следващия ден. Полинковски му написа на листче

адреса, помотаха се в двора и отидоха у Шурик. Елизавета Ивановна им сложи да вечерят, после те отидоха в стаята на Шурик да слушат музика, която той имаше записана в огромни количества на кафяви магнетофонни ленти. Полинковски изпуши една вносна цигара и си тръгна.

През останалата част от вечерта Шурик се измъчва, не смеейки да се обади на Лиля. Имаше записан телефона ѝ, но още нито веднъж не я бе търсил, нещата не бяха отишли по-далеч от коректни изпращания до входа на стара сграда на малката уличка „Чисти“.

На другия ден, в понеделник, Лиля не му излизаше от главата, но той не смееше да ѝ се обади, макар че телефонният ѝ номер току изплуваше в паметта му и се натрапваше... До вечерта така се изтормози, че се сети за снощната покана на Полинковски и вече по здрач излезе — да се разходи, както каза на майка си.

Вече беше изгубил листчето с адреса, но го беше запомнил, състоеше се само от тройки.

Оказа се, че тези ателиета не са чак толкова близо след моста, той доста дълго търси описаната от Вадим сграда с големи прозорци. Най-сетне намери сградата, а после и номера на търсеното ателие и потропа на откренатата врата. Влезе — и се вцепени. На нисък подиум точно пред него седеше свършено гола жена. Някои женски части не се виждаха, но гърдите — бяло-розови, със синкави жилчици, с всичките им смайващи подробности, грееха като прожектор. Около жената се бяха разположили двайсетина художници.

— Вратата! Затворете тази врата! Духа! — подвижна на Шурик ядосан женски глас. — Защо закъснявате? Сядайте и започвайте да работите.

Красива жена с черна мъжка риза и лъскав черен перчем, надвиснал над очите ѝ, махна неопределено зад себе си. Той се подчини на жеста ѝ и седна на долното стъпало на подвижна стълба в отдалечения ъгъл на помещението. Всички рисуваха, моливите им грубо дращеха по листовете. Шурик се видя в чудо. Досещаше се, че някъде тук е новият му познат Вадик, но не можеше да откъсне очи от едрото кафяво зърно, насочено към него като показалец. Шурик се уплаши, че голата жена ще вдигне глава и ще разбере какво става с него. А с него ставаше... Той разбираше, че трябва да си тръгне. Но не можеше да си тръгне. Посегна към купчинката сивкава хартия на пода

и се скри от всички зад един лист. Присъствието му тук беше почти престъпно, той очакваше всеки момент да го разкрият и изгонят. Но не можеше да помръдне от мястото си. Устата му ту пресъхваше, ту се напълваше с много течна слюнка и той трескаво, като на зъболекарски стол, я преглъщаше. При това си представяше как отива при седналата жена, вдига я от подиума и прокарва ръка там, където сянката беше особено гъста... Целият този сладък кошмар се проточи, както се стори на Шурик, безкрайно дълго. Най-сетне жената модел стана, облече червено-жълт бархетен пеньоар и се оказа не твърде млада късокрака жена с дебели хамстерски бузи, напълно лишена от вълшебство — като коя да е от бившите му съседки от комуналното жилище. Това май беше най-поразителното... Дали то означаваше, че всяка от жените с бархетни пеньоари, които ходеха до общата кухня с обгорелите си чайници, е носела под пеньоара си също такива могъщи зърна на гърдите и същите привлекателни гънки и сенки...

Хората, млади и стари, започнаха да прибират листовете и делово да се разотиват. Вадим го нямаше сред тях. Красивата жена с черната риза приветливо му кимна отдалеч и каза:

— Остани, ще ми помогнеш да разтребим.

И той остана. Премести столовете, където му посочи тя, една част изнесе в коридора, избута подиума в ъгъла, а когато свърши, тя го настана до паянтова маса и му подаде чаша чай.

— Как е Дмитрий Иванович? — попита.

Шурик се почуди малко и измуча нещо неразбираемо.

— Ти си Игор, нали?

— Александър съм — насили се да отговори той.

— Аз пък бях сигурна, че си Игор, синът на Дмитрий Иванович — засмя се тя. — Откъде се взе тогава?

— Ами аз случайно... Търсех Полинковски... — избъбри Шурик и целият пламна в малиново. От очите му само дето не капеха сълзи. „Сигурно си мисли, че съм дошъл да гледам голата моделка...“

Жената се смееше. Устните ѝ подскачаха, над горната се разтегляше и свиваше тъмна ивичка малки косъмчета, тесните ѝ очи се бяха събрали в цепнатинки. Шурик беше готов да умре.

После тя спря да се смее, остави чашата на масата, отиде при него, хвана го за раменете и със силните си ръце го притисна до себе си:

— Ах, ти, глупаче...

И през грубата вълнена материя на якето ѝ той усети коравината на нейното едро зърно, опряно до рамото му, а после почувства бездънната и тъмна дълбочина на тялото ѝ. И една съвсем лека, едва доловима котешка миризма...

Най-странното е, че Шурик никога повече в живота си не видя Полинковски. Оттогава нататък той нито веднъж не дойде на курса. Вероятно в сценария на живота на Шурик се бе оказал абсолютно служебна фигура, лишена от самостоятелна ценност. Веднъж, много години по-късно, когато си спомни за този екстравагантен случай, Матилда Павловна каза на Шурик:

— Ами не е имало никакъв Полинковски. Бил е моят личен демон, разбираш ли?

— Нямам никакви претенции към него, Матюша — изхъмка Шурик, който вече не беше малиновочервен юноша, а възблед и поохранен трийсетгодишен мъж и май изглеждаше дори по-възрастен...

Минаха малко повече от два месеца, откак се захвана историята с Матилда — и колко се промени всичко. От една страна, той сякаш си остана същият: гледаше се в огледалото и виждаше овално розово лице с набола черна брадица вечер, прав възширок нос с точици в разширените пори, заоблени вежди, червени устни. Имаше широки рамене, слаби, недонатрупали мускулатура ръце и тежки прасци. Плоски неокосмени гърди. От време на време ходеше на бокс и знаеше как се напруга цялото тяло, как всички сили се устремяват към рамото, към ръката, към юмрука преди нанасянето на удара, как краката се изопват преди скок и как цялото тяло, до най-малкото мускулче, участва във всяко движение, което има определена цел — удар, изхвърляне, скок... Но, от друга страна, всичко това беше пълна глупост, защото, както се оказа, от тялото можело да се извлеча такава наслада, с каквато никакъв спорт не би могъл да се сравнява. И Шурик с уважение наблюдаваше в запотеното огледало в банята и неокосмените си гърди, и плоския корем, наред който, под пъпа, беше очертана тънка косместа пътечка надолу, и почтително поставяше ръка върху своето тайнствено съкровище, на което се подчиняваше цялото тяло, до последната клетка.

Разбира се, именно Матилда Павловна задейства този прекрасен механизъм, но той предчувстваше, че сега това няма да има свършване, че в живота няма нищо по-хубаво и оттогава гледаше всички момичета, всички жени с различни очи: всяка от тях по принцип можеше да задейства неговото безценно оръдие и при тази мисъл ръката му се изпълваше с натежала плът, и той се мръщеше, защото понеделник беше едва вчера и до следващия трябваше да чака цели пет дена...

Затова пък до срещата с Лиля оставаха само четири. Тези емоции не се пресичаха по никакъв начин. Та и как да се пресичат, по какъв повод можеше да се пресече веселата крехка Лиля — която той всяка неделя изпращаше след лекциите, стоеше с нея с часове във високия

вход на старата сграда, топлеше в пламтящите си длани детинските ѝ пръстчета и не смееше да я целуне — с великолепната Матилда Павловна, обширна и спокойна като породиста крава, в която той потъваше целият без остатък всеки понеделник, именно в понеделниците, когато идваше в ателието след края на сеанса, помагаше ѝ да приберат столовете, а после я изпращаше до гарсоньерата ѝ наблизко, където ги очакваше нейното котешко семейство — три едри черни котки, живеещи в кръвосмешение. Матилда им даваше риба, измиваше си ръцете и докато котките спокойно, бавно, но с апетит лапаха вечерята си, тя също бавно и с апетит се насищаше с помощта на това прекрасно, приспособено за целта младо момче.

Това момче беше случайност, моментна прищявка и тя не бе имала никакво намерение да търси наслада от него повече от онзи единствен случай. Но отношенията им някак се проточиха. Матилда не беше нито развратна, нито цинична, а най-малко от всичко — полово ненаситна: нищо от нещата, които тласкат една зряла жена в непохватните прегръдки на юноша. Някога тя беше омъжена, но след като изгуби първородното си дете и насмалко не си отиде от този свят, незабелязано изтърва своя обичащ чашката съпруг — в един прекрасен миг той се намери, кой знае защо, при нейна приятелка, и без да тъгува много за него, заживя трудовия живот на занаятчия: ваеше, лееше, работеше и с камък, и с бронз, и с дърво. След време влезе в колодата на скулпторите, които печелеха добре от държавни поръчки, и сътвори цял полк герои на войната и труда. Работеше като майка си, селянка от Вишни Волочок, от тъмно до тъмно, не по принуда, а поради душевна необходимост. От време на време си хващаше по някой любовник от средите на художниците или на бачкаторите изпълнители. Каменоделци, леяри. Кой знае защо, все случваше на пиеси мъже и връзките от само себе си се превръщаха в доста еднообразно митарство. Тя се заричаше да не се занимава повече с тях, после отново се хващаше с някого и всичко ѝ беше предварително известно с типа мъже, които постоянно се въртяха около нея, така че напоследък вече свикна с лекота да ги отпраща, преди на сутринта да я пратят за бутилка, та да си оправят махмурлука.

Това момче идваше при нея всеки понеделник като по уговорка, макар че помежду им нямаше никакви уговорки, и тя всеки път си

мислеше, че за последен път си позволява тази лудория. А той идваше ли, идваше.

Малко преди Нова година Матилда Павловна се разболя от жесток грип. Два дена лежа почти в несвяст, заобиколена от разтревожените котки. Като не я намери в ателието, Шурик звънна на вратата на гарсоньерата ѝ. Естествено, беше понеделник, малко след осем.

Той изтича до близката аптека, купи някакво безполезно лекарство и аналгин, почисти на котките и изнесе боклука. После изми пода в кухнята и тоалетната, тъй като котките здравата бяха изпоплескали наоколо. Матилда Павловна беше толкова зле, че почти не забеляза шетането му. На другия ден той дойде пак, донесе хляб и мляко и риба за котките. Свърши всичко това с неопределена усмивка, без да уморява Матилда Павловна с излишни приказки.

В петък температурата ѝ спадна, а в събота се разболя Шурик — все пак беше прихванал вируса. В поредния понеделник не отиде при нея.

— Хубавите неща свършват бързо — прецени Матилда Павловна дори с известно удовлетворение. Но ѝ домъчня за него. Затова пък, когато след една седмица той дойде отново, срещата им се получи особено сърдечна и безсловесното им креватно общуване се оживи от една тихо произнесена от Матилда дума — приятелче.

8

След Нова година Шурик се зае с особено усърдие с подготовката си за кандидатстването. Елизавета Ивановна, която се беше пенсионирала, усилено го подготвяше с френския. Сега отново преговаряше с внука си всичко, което на младини бе обичала. Елизавета Ивановна беше напълно доволна от знанията на Шурик. Той знаеше езика по-добре от много студенти, завършващи нейния педагогически институт. Кой знае защо, го накара да учи наизуст дълги стихотворения на Юго и да чете старофренска поезия. Той се захвана с удоволствие, това му хареса.

А когато, вече завършил института, по време на олимпиадата се запозна с млада францужойка от Бордо, тя изпадна в пълен шок. Отначало се преви от смях до сълзи, а после го разцелува. Вероятно той звучеше като Ломоносов, ако великият учен трябваше да изнася лекция в Академията на науките през деветдесет и седма. Затова пък самият Шурик едва разбираше южняшки засукания и по студентски насечен говор на францужойката и постоянно искаше тя да му обяснява какво иска да каже.

Въпреки преклонната си възраст Елизавета Ивановна още даваше частни уроци, но вече нямаше толкова много ученици. Обаче не отмени коледния спектакъл. Наистина, началото на януари беше толкова студено, че спектакълът дълго се отлагаше — до последния ден на училищната ваканция.

В центъра на голямата стая нямаше място за елхата, той беше препълнен със столове и табуретки, а тя беше поставена в ъгъла, като наказана. За сметка на това беше абсолютно истинска, украсена с грижовно запазените от Елизавета Ивановна старинни украшения: карета с кончета, балерина с пайети, по чудо оцеляло стъклено водно конче, което Елизавета Ивановна бе получила като подарък за Коледа хиляда осемстотин деветдесет и четвърта година от любимата си леля. До дебелия и пожълтял от старост Дядо Мраз под елхата бяха яслата с

Дева Мария в червена копринена рокля, Йосиф в селска антерия и тям подобни картонени прелести...

Беше приготвена специална, коледна почерпка. Из целия апартамент, дори на стълбището, се носеха елхово-курабийени аромати: на голям поднос под бяла салфетка бяха наредени тънки курабийки в разнообразни форми, увити всяка поотделно. Елизавета Ивановна ги печеше от някакво специално медено тесто, бяха сухички и пикантни на вкус, а отгоре — нашарени с бяла захарна паста. Към всяка от тези звезди и елхички, към всяко ангелче и зайче беше приложено листче, на което с калиграфски почерк беше написана на френски някаква симпатична глупост. Нещо от рода на: „Тази година ви очаква голям късмет“, „Лятно пътешествие ще ви донесе неочаквана радост“, „Пазете се от червенокоси“. Всичко това се наричаше коледни късметчета.

Курабийките бяха прекалено красиви, за да ги изядеш просто така, ето защо за чая, който поднасяха след спектакъла, имаше приготвени обикновени млинове и бисквити... Всеки участник имаше право да си доведе един гостенин и обикновено децата довеждаха сестри, братя, а понякога съученици.

След като си пошушука с Елизавета Ивановна, Вера предложи на Шурик да доведе на спектакъла университетското момиче, което толкова дълго изпраца всяка неделя. Отношенията с майка му бяха точно толкова близки, колкото да съобщи за съществуването на Лиля и да не обели и дума за Матилда Павловна.

Цяла седмица Шурик си намираще някакви оправдания. Не му се искаше да кани Лиля на детски празник, инак с удоволствие би отишъл с нея в кафене „Молодъжное“ или на някоя домашна вечеринка у съученик. Но под натиска на майка си все пак избъбри на Лиля нещо за детския спектакъл, който уреждаше баба му, а тя с неочакван плам закрещя:

— Ау, искам, искам!

Така пътищата за отстъпление бяха отрязани. Разбраха се, че Шурик няма да излезе да я посрещне, защото преди спектакъла беше натоварен с много производствени задачи.

Кажи-речи още от сутринта той се занимаваше с хлапетата, поправяше навехнатото крило на непохватен ангел, утешаваше плачещия Тимоша, който внезапно бе схванал колко унижителна е

ролята му, и категорично отказваше да си сложи магарешките уши, които Елизавета Ивановна беше ушила от сиви вълнени чорапи. Целият този „дребосък дребен“, както Шурик наричаше бабините си ученици, го обожаваше и понякога, ако кръвното на Елизавета Ивановна подскочеше и я притиснеше тежка болка в тила, той заместваше баба си в уроците — за огромен възторг на учениците.

Лиля дойде сама, беше ѝ дал адреса. Отвори ѝ Вера Александровна — и се смая: пред нея стоеше дребничко същество с огромна бяла шапка и през падащите едва ли не до брадичката ѝ космалаци от тази шапка надничаха силно гримирани с черен туш очички като на играчка, на някакво плюшено зверче. Ръкуваха се. Момичето смъкна огромната си шапка. Вера не се сдържа:

— Ама вие сте същински Филипок!^[1]

Находчивото момиче разтегна издължената си уста в усмивка:

— Е, той не е най-страшният персонаж в руската литература!

Тя свали модния червен цип на лекото си, явно неподходящо за сезона яке и остана по малка черна рокля, цялата покрита с бели косми от шапката. В голямото, кажи-речи до кръста деколте просветваше слабичко голо гръбче, също покрито с косъмчета — нейните крехки собствени. Като видя това синкаво детско гръбче, Вера усети как сърцето ѝ се свива от жал и погнуса.

— Седнете ей там, в ъгъла, мястото е уютно. Не си сваляйте шалчето, там духа от прозореца — предупреди я Вера Александровна, но Лиля напъха шала в ръкава на якето си. — А Шурик ей сега ще дойде, занимава се там с малките...

Вера си проправи път през детската тълпа и на минаване покрай майка си ѝ прошепна на ухото:

— Това е момичето на Шурик — начаса става за ролята на Иродиада...

Елизавета Ивановна, която вече беше зърнала Лиля със зоркия си поглед, я поправи:

— По-скоро за ролята на Саломе... Но знаеш ли, Верочка, много е изящна, много е...

— Стига, мамо — неочаквано се ядоса Вера. — Ами че тя е просто малка нахалница... Един Господ знае от какво семейство е...

И Вера изпита ужасна неприязън към тази офъкана уличница...

Но Лиля не усети тази неприязън, напротив, от там, от нейното ъгълче, всичко страшно ѝ харесваше: и смесеният аромат на елха и курабийки, и домашният спектакъл с привкус на дворянски живот, познати от руската литература, и самите тези „смешни бабета“, както веднага определи наум двете родителки на Шурик — крехката, с дълга сбръчкана шия, украсена с омачкана дантелка, и със старомодно кокче от побеляващи коси Вера Александровна и по-масивната, на шията също с дантелка, но поставена по-различно, с още по-старомодно кокче от белички, ситно накъдрени коси Елизавета Ивановна.

Вера удряше силно коравите клавиши на пианото, така че през мелодиите на френските коледни песнички се долавяше сухият тропот на ноктите ѝ, но децата пееха трогателно и спектакълът вървеше изключително добре, никой нищо не забравяше, никой не падаше и не се препъваше в костюма си, а и светецът Йосиф блесна с импровизация: когато дойде времето да бягат в Египет, вдигна на ръце магаренцето с чорапените уши и Дева Мария, която боязливо бе седнала върху малолетното добиче, и вехтото кафяво одеяло, което трябваше да представлява новороденият Христос — и всички се разпищяха, закикотиха се и заподскачаха. Най-сетне Шурик си свали наметалото и плешивата перука от капрон — това беше единственият театрален реквизит, който Вера Александровна специално бе взела назаем от работилниците, — събра в една купчина останалите костюми и ги отнесе. По-нататък според програмата идваше чайт и всички седнаха да пият чай от електрическия самовар, без особен интерес ядяха домашни млинове и очакваха най-сетне да започне обещаното теглене на късмети.

Елизавета Ивановна, розова и влажна като след вана, пъхаше ръка под салфетката и опипом вадеше от там поредната курабийка с късметче. Възрастните също се наредиха на опашката. Ръка протегна и Лиля. Падна ѝ се агънце, цялото в спирали от бяла захарна паста. А на листчето пишеше „Смяна на жилището, промяна в живота, промяна в съдбата“. Лиля показа листчето на Шурик:

— Ето, виждаш ли...

[1] Герой от едноименната приказка на Л. Н. Толстой. — Б.пр. ↑

9

Родителите на Лиля бяха трийсет и осем годишни евреи, математици, от онези с пътешествията с лодки, със ските и китарите. Майка ѝ весело псуваше на всяка втора дума, а баща ѝ обичаше да си пийва. Но не умееше да пие. Да се откаже обаче от това общонародно развлечение, не можеше и не можеше, така че майка ѝ от време на време го довлчаше от гости блед, лъхащ на повърнато, натикваше го в банята, незлобиво и смешно го ругаше, а после го домъкваше гол, увит в хавлия, в стаята, слагаше го в леглото, завиваше го, поеше го с чай с лимон и аспирин и бърбореше:

— Каквото за руснака е добро, за евреина е смърт...

Това си беше чисто плагиатство, още Лесков беше намерил отнякъде и беше използвал тази пословица, но наистина звучеше смешно.

Освен това документите им за Израел вече бяха подадени, двамата бяха напуснали работа и вече няколко месеца семейството живееше сред истерична приповдигнатост: хем радостно, хем весело, хем страшно... Не беше съвсем ясно ще ги пуснат ли, ще им откажат ли или пък направо ще ги тикнат в затвора. Баща ѝ имаше някакви греховце: някъде нещо беше публикувал, подписал, заявил. Вече цяла година се точеше това безкрайно сбогуване с Русия и с любимите приятели и те ту внезапно хукваха за Ленинград, ту отписваха Лиля от училище и я помъкваха към Самарканд, ту тръгваха да издирват някакви неизвестни роднини в Украйна, канеха ги у дома за сбогуване и по едно време цяла седмица из жилището тежко стъпваха две дебели възрастни еврейки от онзи провинциален тип, който човек трудно може да си представи — смесица от Шалом Алейхем и антисемитски пародии.

Лиля още не можеше да реши дали си струваше да кандидатства за университета. Беше кристално ясно, че няма да я приемат, но нали трябваше да провери себе си, да опита. А приемеха ли я, щеше да стане още по-глупаво... Майка ѝ я разубеждаваше — зарежи тая

работа, учи езика, това е по-важно за тебе. Разбира се, имаше предвид иврита. Баща ѝ смяташе, че трябва да кандидатства, и в среднощната тишина, така че да не чуе Лиля, шепнеше на майка ѝ:

— Нека се сдобие със собствен опит, прекалено добре живее. Да я скъсат, та да си укрепят еврейското самосъзнание...

След Нова година Лиля някак се отпусна, заряза подготовката за изпитите, започна да бяга от училище и се пристрасти към едни безсмислени и безцелни разходки из утринна Москва. Шурик пък, обратното — поправяше получени тройки по алгебра и физика и се стараеше много по предметите, по които щеше да държи изпити.

Когато наближи пролетта, Вера Александровна си взе отпуск, за да отдели на момчето повече внимание. Но това беше абсолютно излишно: Шурик проявяваше неочаквана организираност, много учеше и малко слушаше Ела Фицджералд. Сега у тях идваше преподавателка по руски език и литература, а два пъти седмично той ходеше на уроци при историк. Взехме изпитите си от матурата почти с отлични оценки и дори учуди преподавателите по математика и физика. Училището свърши, оставаше последният напън, но това, от което Вера недоволстваше, беше, че Шурик всяка вечер излизаше и се връщаше един Господ знае кога. По-голямата част от вечерите си той прекарваше с Лиля. Известна част — с Матилда Павловна. Но това не казваше вкъщи.

Понякога и Лиля идваше у Шурик. По някакви тайнствени признаци можеше да се заключи, че скоро Ласкини ще получат разрешение, и това придаваше острота на отношенията им: беше ясно, че се разделят завинаги. През изминалото време Вера донякъде поомекна в мнението си за Лиля, макар да продължаваше да смята, че е чешит и несериозно момиче. Но очарователно.

Почти всяка вечер те се разхождаха из Москва. Отиваха до някой непознат район, например Лефортово или Марина рошча, и Лиля с изострената си чувствителност и прощалния си поглед учеше Шурик да вижда онова, което и самата тя по-рано не умееше да вижда: приседнала на задни лапи като старо куче къща, глух завой на пресъхваща улица, старо дърво с протегнатата ръка на просякиня... Те се изгубваха из уличките на Замоскворечието и изведнъж излизаха на пустата крайбрежна, а понякога зад две скучни сгради откриваха чудесна черквица с осветено полусутеренно прозорче и Лиля плачеше

от неясни предчувствия, от необясним страх пред желаното заминаване и те, подпрени на вехт стобор или седнали на уютна пейчица, сладко и опасно се целуваха. Лиля се държеше много по-дръзко от Шурик и те неотвратимо се приближаваха ако не към целта, то към някаква граница. Придобитият наскоро опит беше достатъчен за Шурик, за да се отклони от последната крачка, но ласките на момичето му доставяха нова наслада, съвсем различна от онази, която намираше у Матилда Павловна. Впрочем и едното, и другото бяха прекрасни, едното не пречеше и не противоречеше на другото. Лиля, слабичка и безгърда, далеч не беше кокалеста, а плътна и мускулеста навсякъде, докдето достигаха пръстите му. Той познаваше на опип онези влажни места, където повърхността се обръщаше наопаки и ставаше вътрешност и от докосването до които тя тъничко, като кученце, простенваше.

Късно след полунощ той я завеждаше до входа ѝ. Обикновено на техния втори етаж светеше и Лиля, изпискала за последен път, избърсваше влажните си ръце, оправяше си поличката и хукваше нагоре, към укорителния майчин поглед и мърморенето на баща си. Обикновено у тях още седяха последните гости, които не се разотиваха чак до сутринта.

През юли започнаха изпитите. Лиля не подаде документи — вече ѝ се привиждаха нови брегове: дунавски, тибърски, йордански... Шурик получи за съчинението си добър, а по история — отличен. Това беше много добър резултат, защото за съчинение почти не пишеха отлична оценка. Сега всичко зависеше от езика. Ако получеше отличен по френски, щеше да влезе.

В деня на изпита се оказа, че го няма в списъка на подлежащите на изпит. Той отиде при приемната комисия, където гъста навалица разчорлени хора бяха начоголили обезумялата от яд секретарка. Разбра се, че са го сложили в списъка на абитуриентите, които се явяват на изпит по немски, защото според дипломата беше учил немски. Шурик страшно се притесни, почна да обяснява, че когато бе подавал заявлението, бе помолил да го запишат в групата за изпит по френски и че това е било съгласувано, че се е готвил именно по френски... Но възрастната секретарка, тракайки с новата си, зле поставена челюст, правеше някакви гимнастически упражнения с език в дъното на устата си и не го слушаше. Затънала до гуша в грижи и това чудо в устата я

дразнеше и стискаше, така че, без да вникне в неговите заплетени обяснения, му тръсна да върви на изпити според както е казано в списъка и да не я занимава с глупости.

Естествено, ако майка му или баба му бяха дошли да го изпратят за изпита, това нямаше да се случи. Те като нищо щяха да придумат секретарката да премести името на Шурик в другия списък или пък щяха да притиснат самия Шурик да се яви на изпита по немски. Какво, като не се е готвил специално! Нали неслучайно Елизавета Ивановна бе учила с него немските глаголи... Но Шурик каза на близките си „Не“ и никой не дойде с него, защото и двете уважаваха мъжката му дума.

Сега той излезе от вълшебното здание на „Моховая“ абсолютно сигурен, че никога няма да се върне в него. Беше чудесен юли, въздухът беше пълен с цветни аромати и слънчев прах. Смахната градска пчела кръжеше около нещастната глава на Шурик, той я пропъди, като махна с ръка, и болезнено си одраска носа с нокът. Всичко беше толкова досадно. Той слезе на „Волхонка“, мина покрай Пушкинския музей, край басейна свърна към крайбрежната улица и от нея по лекия заобиколен път стигна до дома на Лиля. Предната вечер Ласкини бяха получили дългоочакваното разрешение за заминаване и Шурик знаеше това от снощния телефонен разговор с Лиля. Качи се у тях. Тя беше сама къщи, ако не се броеше купчината неизмити чинии, останали след грандиозния пиянски гуляй. Родителите бяха хукнали по инстанциите: трябваше в много кратък срок да съберат един милион разнообразни документи. И това влизаше в инквизиторската процедура на заминаването — дълго, понякога с години протакаха разрешаването, а после даваха едноседмичен срок за подготовка.

Още от прага, без да я остави да зададе дори един въпрос, Шурик разказа на Лиля за неочаквания си провал. Тя размаха ръце, забърбори, отрупа го с цяла камара накъсани думи: по-скоро, да вървим, трябва да се направи нещо, веднага се обади на майка си, баба ти веднага да отиде при приемната комисия... Каква глупост, каква глупост, защо не отиде на изпита по немски?...

— Не съм се готвил по немски — сви рамене Шурик.

Прегърна я. Словесният поток секна и тя се разплака.

И тогава Шурик разбра, че е загубил много повече от университета, загубил е ето тази Лиля, загубил е всичко... Тя ще

замине след една седмица, ще замине завинаги и вече няма абсолютно никакво значение, дали е влязъл в университета, или не е.

— На никого няма да се обаждам, никъде няма да ходя — каза в малкото ѝ ухо.

Ухото беше мокро от размазаните сълзи. Сълзите се лееха щедро и неговото лице също се намокри. Причината за тези сълзи беше огромна и не би могла да се опише. По-точно — причините бяха много, а невявяването на Шурик на изпита беше последният камък в това свлачище.

— Не заминавай, Ласочка — мърмореше той, — ще се оженим и ще останеш тук. Защо трябва да заминаваш...

До осемнайсет години на него не му достигаха три месеца, а на нея — половин година.

— Ах, Господи, трябваше по-рано, сега вече е късно — плачеше Лиля и се вкопчваше в гърдите, в корема му с цялото си дребно тяло. Слабо пришитите копчета се ронеха от бялото ѝ, ушито от две забрадки пенъоарче, той напипваше с пръсти всички тънки мускулчета на тесния ѝ гръб. Тя определено го теглеше към дивана, като не преставаше да бърбри безсмислени думи: трябва да се обадиш на Вера Александровна, трябва в приемната комисия, още нищо не е загубено...

— Загубено е, всичко е загубено, Ласочка! — Шурик стискаше одрасканите ѝ от котката детски ръце с изгризани нокти и напукана кожа, която тя незнайно как бе запазила още от зимата, и не можеше да намери думи за чувствата, които пробуждаха у него и тези ръце, и кривите ѝ слаби крачета, и щръкналото ухо, стърчащо сред късо подстриганата ѝ корава коса. И бърбеше несвързано: — Ти си толкова... Ти си толкова необикновена и най-хубавото у теб са ръчичките ти, и крачетата ти, и ушенцата ти...

Тя се засмя и бръсна сълзите:

— Шурик! Това са най-големите ми недостатъци — кривите крака и щръкналите уши! Заради тях мразя татко, от него съм ги наследила, а ти ми разправяш — най-хубавото.

Шурик не я чуваше и галеше краката ѝ, вземаше в шепя двете ѝ малки стъпалца, притискаше ги до гърдите си:

— Ще тъгувам поотделно за ръчичките ти, за крачетата ти, за ушенцата ти.

Така съвършено случайно Шурик откри най-тайния и велик закон на любовта: у избрания от сърцето недостатъците имат по-голяма притегателна сила, отколкото достоинства като по-ярки прояви на индивидуалността. Впрочем той не забеляза това откритие, а Лиля имаше цял живот пред себе си, за да го разбере...

Лиля подви крака под себе си, обърна се и подпря гръб на гърдите на Шурик, а той сега държеше дланите си на шията ѝ и чувстваше как тупкат жилчиците вдясно и вляво, и това тупкане беше бързо-бързо, бълбукащо като ручейче.

— Не заминавай, Лилечка, не заминавай...

Върнала се от работа съседка тропаше по вратата и викаше:

— Лиля! Лиля! Да не си заспала? Чайникът ви е изгорял!

Ха, чайникът, смехория! Целият им живот изгаряше...

По-нататъшните събития се развиха толкова стремително, че Шурик после с големи усилия успя да възстанови последователността им.

Елизавета Ивановна, която мъжествено бе преживяла навремето смъртта на мъжа си, на любимата си заварена дъщеря, гибелта на сестрите си, евакуацията и какви ли не лишения, не издържа незначителната несполука с изпита на Шурик. Същата вечер я закараха в болницата с тежък сърдечен пристъп. Пристъпът се разви в обширен инфаркт.

Вера, която през целия си живот бе свикнала с разкоша на изтънчени и силни емоции, страшно се разтревожи. Изпускате всичко от ръцете си, не успяваше нищо да свърши. Застанала над врящата тенджерата в очакване това мероприятие да приключи, вареше за майка си бульон, а точно преди да тръгне за болницата, се сещаше, че е забравила да купи одеколон. Тръгваше към центъра да търси хубав одеколон, а после закъсняваше за приемния час в болницата и плащаше луди пари на отвратителната гардеробиерка, за да я пуснат. И така ставаше всеки ден, всеки ден...

Елизавета Ивановна лежеше на система, беше бледа, мълчалива и не искаше да умира. По-точно — разбираше, че няма право да изостави скъпата си, но толкова безпомощна дъщеря (хвърляше поглед към мътния бульон, който Вера беше забравила дори да посоли) и Шурик, който напълно бе откачил заради този глупав гаф — по този въпрос Елизавета Ивановна оценяваше ситуацията абсолютно

неправилно. Тя смяташе, че момчето е изпаднало в депресия. Не можеше да си обясни по друг начин невероятния факт, че той нито веднъж не я бе посетил в болницата.

А Шурик цяла седмица се занимаваше с подготвяне на багаж, със сбогувания и изпращания. Последното денонощие прекара на летище Шереметиево — помагаше да предадат някакви денкове. После настъпи моментът, когато Лиля се качи по стълбището, където вече не пускаха изпращачи, и той ѝ махна, когато я зърна през някаква пролука на втория етаж, там тя вече беше отвъд границата и отлетя, като отнесе от него кривите си крачета и щръкналите ушички.

Вечерта, когато се прибра, най-сетне чу онова, за което бе оставал глух през цялата седмица — че баба му е получила инфаркт и че това е много опасно. Шурик се ужаси от собственото си коравосърдечие: как бе могъл цяла седмица да не намери време, за да посети баба си? Но вече беше вечер, в болницата не пускаха. През нощта спа като убит, пролича си безсънието през последните дни. В осем часа сутринта се обадиха от отделението и съобщиха, че Елизавета Ивановна е починала. В съня си.

Заминаването на Лиля толкова силно се сля в паметта му със смъртта, че дори край ковчегата той трябваше да прави някакво усилие, за да пропъди странното разместване: все му се струваше, че погребват Лиля.

И ето че настъпва утрото след погребението, когато поменът вече е минал, всички съдове са измити от съседките помагачки, взетите назаем столове са разнесени по съседските апартаменти и е останал само чисто измитият дом, изпълнен от край до край от човека, който вече не е тук.

Под стола в антрето Вера Александровна намира чанта, донесена от някого от болницата. В нея има чаша, лъжица, тоалетна хартия и разни доста безлични дреболии. И очила. Бяха ги правили едва ли не два месеца по поръчка в някаква много специална оптика. Те бяха толкова сполучливо пригодени към майчините ѝ, потъмнели от старост очи, че нямаше на света други очи, за които биха били подходящи тези изпъкнали стъкла в младежки рамки. С очилата в ръце Вера замира: какво да ги прави... Дрехите на рафта в гардероба — пухеният шал, халатът, ушитият по поръчка огромен сутиен са пълни с мириса на майка ѝ, черната плетена шапка тюрбан, където отвътре, освен мириса са се заплели няколко тънки бели косъма — къде да дене всичко това? Иска ѝ се да ги махне някъде, та очите ѝ да не се нараняват постоянно, сърцето да не я боли, но същевременно е абсолютно невъзможно да изпусне от ръцете си останките от живата майчина топлина, скрити в тези вещи.

Въздухът на стаята целият е във вдлъбнатини от нейното тяло. Тя седеше ето тук. Тук, на страничната облегалка на фотьойла, почиваше лакътят ѝ. Отеклите нозе, обути в стари обувки с токове, отдавна са протрили кръгче в червения килим: половин век тя потропваше с крак, когато вгълпяваше на учениците си правилното произношение. Но при неотдавнашното им преместване килимът промени положението си и на новото място, до масата, където тя потропваше с тежките си крака, не е успяло да се образува такова кръгче.

Ужасна догадка спохожда Вера: тя винаги е била дъщеря, само дъщеря. Майка ѝ я бранеше от всички житейски несгоди, ръководеше я, управляваше я, отглеждаше сина ѝ. Стана така, че дори собственият

й син я наричаше не „мамо“, а „Верочка“. Тя е на петдесет и четири години. А на колко в действителност? Хлапачка. Хлапачка, която не познава живота на възрастните... Колко пари са нужни за едномесечната им издръжка? Как се плащат данъците за апартамента? Къде е записан телефонът на зъболекаря, с когото винаги се уговаряше майка й? И най-важното, наистина най-важното: какво ще стане сега с Шурик, с кандидатстването му? След скандалния провал майка й смяташе да го урежда в своя институт. Педагогическия...

Вера машинално въртеше в ръце очилата на майка си. Пред нея лежеше купчинка телеграми. Съболезнования. От ученици, от колеги. Къде ще ги дене? Невъзможно е да ги изхвърли, глупаво е да ги пази. Трябва да попитам мама — мярна й се обичайната мисъл. И освен това някъде дълбоко в нея се бе стаил гняв: защо, защо точно сега, когато присъствието й е толкова важно... Изпитите ще започнат много скоро. Трябва да се обади на някого от катедрата, на Ана Мефодиевна или на Галя... Всички са ученици на майка й... И Шурик е някак странен, скован като дърво — седи в стаята си, пуснал е оскърбително силно музика...

А Шурик с никаква силна музика не можеше да заглуши огромното чувство на вина, което надделяваше над самата мъка от загубата. Беше изпаднал във вцепенение, подобно на онова, което изживява какавидата, преди да се разцепи по набелязания от природата шев, за да пусне на бял свят зрялото същество.

Сутринта в единайсет часа Вера отиде в театъра, а Шурик остана в стаята си с меланхоличния Елвис Пресли и с убийствената ситуация, която вече не можеше да промени: точно той, Шурик Корн, не се яви на изпит, прояви малодушие, завтече се при Лилечка, не се обади на умиращите от притеснение жени, всъщност докара баба си до инфаркт, после в абсолютно необяснимото си лекомислие и идиотизъм дори не я посети в болницата и ето че сега тя умря и лично той е виновен за това. Моралните реакции у него протичаха на някакво биохимично ниво — нещо се променяше вътре в него, дали съставът на кръвта или обмяната на веществата — не беше ясно. Той седя така до вечерта, въртейки Пресли отново и отново, и вече в края на деня „Love me, baby“ толкова солидно и дълбоко се записа в съзнанието му, че до края на живота му изплуваше заедно със спомена за баба му и за щастливото детство, огряно от нейното присъствие.

Той беше любимият внук и любим ученик на Елизавета Ивановна, но същевременно и жертва на нейната праволинейна педагогика: от ранна възраст беше приучен към мисълта, че той, Шурик, е много добро момче, върши добри постъпки и не върши лоши, но дори случайно да извърши нещо лошо, трябва незабавно да осъзнае това, да поиска прошка и отново да стане добро момче... Ала нямаше, нямаше от кого да поиска прошка...

Вера се прибра от работа привечер, вечеряха с останалото от помена и той каза:

— Ще изляза да се поразходя.

Беше понеделник. Вера понечи да го помоли да не излиза. Чувстваше се толкова нещастна. Но за да бъде нещастieto пълно, трябваше той да излезе и да я остави сама. И не го помоли.

Шурик завари Матилда Павловна угрижена: сутринта беше получила телеграма за смъртта на леля й от село и смяташе сутринта да замине за Вишни Волочок. Още от детинство не беше в добри отношения с тази леля и се чувстваше неудобно, задето я бе обичала и жалила толкова малко, и единственото, което й оставаше сега, бе да й направи щедър помен. Сутринта бе обиколила околните магазини, бе накупила столични салами, майонеза, водка, сельодка и любимото народно лакомство — кубински портокали. Шурик още от прага й каза за смъртта на баба си — тя плесна с ръце:

— Боже, Боже! Нещастieto никога не идва само!

Когато видя натъженото лице на Шурик, тя най-сетне се разплака за леля си, тази нещастна завистлива жена с тежък характер. Разплака се и Шурик. Матилда Павловна, която никога не се церемонеше много-много, веднага смъкна тенекиената шапчица от топлата бутилка и наля в чашки.

Сълзите, водката, грубо нарязаната непочистена сельодка, от чийто вид Елизавета Ивановна би възнегодувала — всичко си вървеше едно с друго. Те делово изпиха по чашка водка и Шурик изпълни мъжкия си урок добросъвестно и с плам и кой знае защо, това донесе облекчение и на него, и на Матилда, у него дори се обади смътното усещане за добра постъпка на добро момче — ха де, не е ли странно...

И на Матилда, която проля половин дузина сълзи по чуждия повод, й се отпусна сърцето. Сега пред нея в цял ръст застана котешкият проблем: на кого да ги остави... Съседката й, симпатична

многодетна инженерка, която понякога наглеждаше котките ѝ, беше заминала с децата на почивка, другата ѝ приятелка, художничка, страдаше от астма и от миризмата на котка веднага получаваше пристъп. Другите кандидатури отпаднаха в този момент по едни или други причини: един беше болен, друг живееше далеч. Точно за Шурик тя не беше се сетила, но той сам се нае да се грижи за котешкото семейство.

Тези черни котки, Дуся, Константин и Морковка, която се падаше на майка си и внучка, бяха човекомразци, но по неведома причина правеха изключение за Шурик, приемаха го приветливо и дори си прибираха ноктите, когато сядаха в скута му. Матилда веднага даде на Шурик ключа и няколко прости инструкции.

На сутринта Шурик по молба на Матилда я изпрати до влака, после отиде в университета и си изтегли документите. Смяташе да ги занесе в Педагогическия, където приемането на документи още не беше приключило, но когато ги получи, разбра, че не иска да вижда никого от бившите колеги на баба му и изобщо не иска Педагогическия институт. За нищо на света. И занесе документите в първия институт, покрай който мина — близо до вкъщи. Беше Менделеевският, на пет минути пеша.

После отиде в магазин „Риба“ на улица „Горки“ и купи два килограма дребна треска. Умните котки, като три египетски статуетки, клечаха в антрето като лъскави черни стълбчета. Константин дойде при него, наведе лакираната си глава и леко го побутна с чело по крака.

Пълната незаинтересованост на Шурик към резултатите донесе прекрасни плодове. Без особена подготовка той се представи прилично и по математика, и по физика, и по химия. Късметът му беше направо свръхестествен: на изпитите получаваше точно въпросите, които бе преглеждал предната вечер. На двайсети август се намери в списъците на приетите.

Наричаха този институт непочтително — „менделавка“. Смяташе се, че той е по-лош от нефтения, от института по специални химически технологии и дори от института по химическо машиностроене. За сметка на това имаше слава на либерално учебно заведение: мека администрация, слаба комсомолска организация, катедрата по обществени науки, която например в университета се радваше на огромна тежест, тук заемаше скромно място и партийното началство, макар, естествено, да ръководеше, не се качваше съвсем на главите на всички.

Поради своята неопитност Шурик не можеше да оцени достойнствата на либерализма, просто ходеше с големия поток на лекции, пишеше конспекти и въртеше глава, наблюдавайки състудентите си и самия процес на обучение, толкова различен от онзи, който той познаваше от училищния си опит.

Започнаха огромния курс по неорганична химия — с лекции, семинари, лабораторни упражнения. Лабораториите много му харесаха. Отначало ги учеха на прости неща: как се работи с епруветки, как се огъва на газова горелка стъклена тръбичка, как се прелива разтвор и се филтрира утайка. Имаше своеобразно вълшебство в мигновеното затопляне на епруветката при сливането на два студени разтвора, в промяната на цвета или в неочакваното превръщане на прозрачната течност в синя желеподобна маса. Всичките тези дребни събития имаха свое строго научно обяснение, но на Шурик му се струваше, че зад всяко обяснение остава една неразгадана тайна на лични отношения между веществата. Току-виж в

утайката изпаднал философски камък или друга някаква алхимична мечта на Средновековието.

На лабораторните упражнения той се оказа един от най-несръчните. Затова пък никой не се изненадваше и не се радваше колкото него на малките химически чудеса, които постоянно се случваха буквално в ръцете му.

Повечето студенти бяха дошли да учат химия не поради единствената причина че институтът се намира на две крачки от дома им. Те вече бяха своеобразни спецове по любимата си химия, ходеха на кръжоци, участваха в олимпиади. Освен любителите на химията имаше и много евреи, неприети в университета, неуспели физици и математици с висок интелект и неудовлетворени амбиции. Либерализмът на „менделеевката“ се изразяваше между другото и в това, че тук приемаха евреи. Заради неопределеното фамилно име много хора смятаха Шурик за евреин, но той беше свикнал с това още от училищните години и дори не се опитваше да им противоречи.

За лабораторните упражнения ги разпределиха на групи и подгрупи, някои задания изпълняваха вечер. Най-добра химичка в тяхната подгрупа беше Аля Тогусова, казахка с тънки недоразвити крачета, които се събираха в една точка — глезените. Затова пък със своите малки умни ръчички тя като на шега изпълняваше всички задания толкова бързо, че останалите още не бяха прочели указанията, когато тя вече беше готова. Проличаваше си двугодишният ѝ стаж в заводска химическа лаборатория преди идването ѝ в института — Аля беше от „целевите“: химическият завод в Акмолинск ѝ плащаше стипендия. Тя схващаше всичко от половин дума и преподавателят по практика определено я предпочиташе пред останалите — като опитен войник сред новобранци.

Второто момиче се казваше Лена Стовба. Фамилното ѝ име абсолютно пасваше на външността ѝ — красиво грубо лице под рус бретон, скриващ ниското ѝ чело, обтекаемо като на делфин туловище и плътни дирековидни крака с широки глезени. Мълчалива и неприветлива, тя прекарваше всички почивки под стълбището, пушейки една след друга скъпи цигари „Фемина“. Беше известно, че е от Сибир и баща ѝ е голям партиен началник. Двете момичета бяха провинциалистки, Аля — възторжена, Лена — мрачна и недоверлива.

Тя подозираше московчаните в някакви тайни грехове и постоянно се опитваше да ги изобличи. Двете живееха в общежитие.

Затова пък трети в тяхната подгрупа беше московчанчето Женя Розенцвейг, с когото Шурик веднага се сприятели. Новият му приятел беше вундеркинд, неуспял да влезе в Механико-технологичния поради националната си инвалидност. Беше възрижав, луничав, още недооформен и много симпатичен. На него се крепяха надеждите на всички по отношение на математиката. Защото за най-тежък изпит от първата сесия се смяташе не беззаконната и своенравна химия, а курсът по математически анализ — логичен и ясен.

Математически анализ им водеше дребен свиреп човечец с чорлав перчем и ниско паднали върху едрия му нос очилца. Знаеше се, че е по-добре да не се явяваш на изпит при него — пишел само тройки, и то не от първото явяване. Розенцвейг, който се смяташе за голям специалист по математика, се нае да подготви всички. И четиримата се натъпкваха в малката стая на Шурик и Женя им набиваше в главите сложната наука математика.

От време на време при тях надничаше Вера Александровна и с нежен немощен глас питаше дали искат още чай... И донасяше чая: на подноса имаше четири чаши, всяка върху чинийка, в чиния с релефни листа и цветя — сухари, а захарницата беше определено сребърна, потъмняла — ако се сетеха да я изтъркат с прах за зъби, щеше да блести като нова...

Аля Тогусова беше дъщеря на руския, израснала в заточение, и на овдовял казах. Майка ѝ, Галина Ивановна Лопатникова, беше попаднала в Казахстан още преди войната, като четиригодишно дете. Баща ѝ, партиен деец от най-нисък ранг, имаше някакво неясно отношение към прочутото дело за убийството на Киров и загина в затвора. Не след дълго умря и майка ѝ. Галина почти не си спомняше родителите си, седемгодишна я настаняха в детски дом и целият ѝ живот беше безкрайна каторга и равнодушно оцеляване. През цялото си детство боледуваше. Но странна работа, силните деца умираха, а тя, слабичката, оцеляваше. Сякаш болестите, след като се заселеха в нея, хилавката, не можеха да съберат от телцето ѝ нужните им сокове и самите те умираха в нея, а тя живееше ли, живееше. От детския дом я пратиха в занаятчийско училище, изучи се за бояджийка, но точно тогава я попари туберкулоза и тя отново започна да умира, но, види се, смъртта се погнуси от немоцните ѝ костици и процесът спря, каверната зарасна. Излезе от болницата и стана чистачка на гарата. Спеше в общежитие, на едно легло с друго момиче, също родено в заточение.

Когато Тогус Тогусов, четирийсетгодишен прикачвач от акмолинското депо, я прибра след смъртта на жена си, положението ѝ отчасти се промени към добро: дадоха ѝ постоянно жителство. Останалото беше същото: глад, студ, а и повече работа. Руската съпруга на Тогус се оказа непохватна и зле приспособена за домашен живот: детството в дома я бе приучило към мизерна храна, плашлива кротост и търпение — не умееше дори да свари една супа. Галина умееше само да бърше с парцала оплютия гаров под. А пък с подрастващите синове на Тогус съвсем не се справяше, така че той се принуди да ги изпрати при баща си в далечния Мугождарски район.

Казахските роднини смятаха Тогус за загубен човек и женитбата му с руско момиче окончателно затвърди това мнение. А и самият той беше донякъде разочарован: новата жена не му роди светлокосо

момиченце, както му се искаше, а то излезе мургаво, теснооко, същинско казахче. Нареккоха го Аля. Но пък на Тогус му провървя в друго — скоро след раждането на Аля го назначиха за шафнер. Големи рушвети се плащаха за такива места. От първите години след откриването на Туркестано-Сибирската железница казахите ги теглеше към тази нова професия, в която се осъществяваше идеалният преход от номадския към уседналия живот.

Щастлив в своите железопътни странствания, забогатял от обичайната в тази работа спекула с водка, продукти и промишлени стоки, Тогус създаде още едно семейство в Ташкент и си хвана няколко временни приятелки по всички свои маршрути. От време на време идваше в Акмолинск, оставяше ту половин овен, ту парче скъпа коприна, ту невиджани бонбони за дъщерята и изчезваше за цели месеци. Всъщност би могло да се каже, че изобщо напусна Галина, ако тя беше способна да се замисли за това. За да го направи, бяха нужни вътрешни сили, а на нея те ѝ стигаха само за най-дребни мисли за яденето, за прокъсаните обуца, за отоплението. И, естествено, нямаше сили за никаква любов, пък и около нея никога не бе имало нещо, което да привлече тази любов. Дъщерята Аля пробуждаше у нея само някакво слабичко размърдане на чувствата. Момиченцето не се бе метнало на майка си, беше прекалено активно, твърде много ѝ се нахвърляше да се гаят и тя, уморена, още повече се уморяваше от любовта, която детето с вкопчените си ръчички изтръгваше от нея.

През последните две лета, докато Тогус още идваше в Акмолинск що-годе редовно, пращаха Аля при казахския ѝ дядо, който цял живот чергаруваше из степите между мугождарските планини и Арал по стар тайнствен маршрут, определян от сезона, посоката на вятъра и растежа на тревата, отъпквана от минаващите стада. Острата пронизваща болка в корема, вкоравеното от кървавата диария бельо, вонята на юртата, разяждащият очите пушек, по-големите деца — злюбни, грозни, все за нещо я бият и тормозят... За това Аля никога на никого не разказваше също както майка ѝ, Галина Ивановна, не разказваше за детството си в дома...

След смъртта на Сталин започнаха лека-полека да пускат заточените. Галина Ивановна би могла да се върне в Ленинград, но там си нямаше никого. А и да имаше, тя не го знаеше. И къде да тръгва сега за ново място? С годините тя се бе уредила добре и тук: стая

единайсет квадрата в покрайнините на Акмолинск, до железопътния прелез, креват, маса, килим на стената — всичко това го имаше от мъжа си, че и работа като чистачка на гарата, където и тя си имаше своята печалба — празните бутилки от щедрите ръце на пътниците.

Докато Аля не ходеше на училище, майка ѝ я вземаше на гарата и там, в чакалнята, тя приклякаше и жадно разглеждаше хората, които пристигаха на вълни, а после изчезваха някъде. Отначало безсмислено се взираше в тях и виждаше само безлично стадо като онова, овчето в казахската степ, но после започна да различава отделни лица. Особено привлекателни бяха руснаците — с други физиономии, другояче облечени, в ръце те носеха не бохчи и торби, а чанти и куфари, а обувките им бяха кожени и лъщяха като измити галоши. Сред мъжкото мнозинство понякога се мяркаха и жени — не със забрадки и ватенки, а с шапки, с палта с лисичи яки и обувки на високи токове. Те бяха рускини, но други, не като майка ѝ.

Много часове прекара малката Аля на гарата в състояние на дълбока разсеяност, като будистки съзерцател на мъдро небе или вечно течаща вода. Тя не умееше нито да зададе въпрос, нито да отговори, само едно възмечта вътрешно, както си клечеше край коша за боклук: един ден ще обуе обувки на токчета, ще вземе в ръката си куфар и ще замине от тук за някъде, неизвестно закъде... към друг живот, който дръзко пожела. Може би у нея говореше същата онази кръв, която бе погнала баща ѝ към безброя преплетени железопътни разклонения, към гъстата човешка навалица, към сложната смрад на пренажежено желязо, влажни въглища, мръсни вагонни нужници, където всичко му беше по сърце, като по поръчка, живот, пълен с разнообразни възможности — да пийне скъп коняк с някой военен, да оскубе здравата някоя жена без билет, да спечели луди пари, да лъже до безкрай, а понякога и да се подиграе с безправен пътник... Десет години празнува железопътния си късмет Тогус Тогусов, а на одинайсетата го напиха, обраха и хвърлиха от влака двама юнаци, които той настани в своето шафнерско купе за нощния преход от Ургенч до Коз-Сирт. През следващите десет години Аля не видя шоколадови бонбони.

Майка ѝ я заведе на училище и през първите години там тя още не можеше да намери никаква връзка между слизащите на перона в Акмолинск особени и щастливи хора и кривите чертички, които

неохотно изписваше в тетрадките, но в края на втори клас сякаш ѝ просветна: започна да учи страстно, яростно и способностите ѝ — малки или големи, нямаше значение — се напрягаха до последен предел, и този предел се разширяваше, и от година на година тя се учеше по-добре и по-добре, така че продължи в гимназия, макар че почти всички момичета след седми клас започнаха работа в завода или отидоха в занаятчийското училище.

Завърши гимназия със сребърен медал. Химичката, Евгения Лазаревна, нейна класна ръководителка, московчанка от заточените, също останала в Казахстан, придумваше Аля да замине за Москва, да кандидатства в университета, в Химическия факултет.

— Повярвай ми, този талант е не по-малко рядък от таланта на пианист или математик. Ти усещаш структурата — възхищаваше се Евгения Лазаревна.

И самата Аля знаеше, че мозъкът ѝ е укрепнал, че зрителната памет, която позволяваше на дядо ѝ само с бегъл поглед към променилото очертанията си стадо да забележи липсата на една-единствена овца, запечатва с лекота химически формули, техните разклонени структури, пръстените и филизите на радикалите...

— Не, не сега, ще отида след две години — твърдо каза Аля и не я дари с обяснения.

Евгения Лазаревна само махна с ръка: за две години всичко ще се изгуби, ще отиде на вятъра...

По това време Галина Ивановна стана инвалид: единият ѝ крак не се прегъваше в коляното, вторият едва се тътреше. Аля отиде в производството, наистина не в цеха, а в лабораторията. Евгения Лазаревна я уреди при своя бивша ученичка. Две години Аля работи като каторжница на бройка и половина, по дванайсет часа на ден. Спести пари за билет, купи си синя вълнена жилетка, черна пола и обувки с токове. Още сто рубли скъта като запас. Но не това беше най-важното: освен двегодишния трудов стаж тя имаше и направление за следване от родния завод, вярно, не за университета, а за институт „Менделеев“, за Технологичния факултет. Сега беше „национален кадър“. Майка ѝ, която току-що бе станала инвалид „втора група“ с костна туберкулоза, я молеше да остане, да кандидатства тук, в Акмолинск, в Педагогическия институт, щом толкова я е присърбяло

да учи. Тя вече се бе накарала да мре и обещавахе да не задържа дълго дъщеря си. Но Аля просто не чуваше това.

С обувките на токове на бос крак, с куфар, натъпкан с учебници, тя се качи на влака. Коравите обувки бяха протрили до кръв стъпалата ѝ още по пътя към гарата. Но това нямаше значение: към себе си тя беше още по-безжалостна, отколкото към майка си.

Още във влака взе твърдо решение никога вече да не се върне в Казахстан. Още не беше виждала Москва, но вече знаеше, че ще остане там завинаги.

Нито мечтата, нито въображението ѝ бяха успели да се извисят до невиждания блясък на живата столица. Казанската гара, средище на суетня, блъсканица и мръсотия, презряна от московчани клоака на града, се видя на Аля като преддверие на рая. Тя излезе на площада — великолепието на града я порази. Слезе в метрото и се вцепени: оказа се, че раят бил не на небето, а под земята. Пътува до „Новослободская“ и цветните стъклца в жалките витражи на подземната станция се оказаха най-дълбокото художествено преживяване в живота ѝ. Половин час, обливайки се в благоговейни сълзи, тя стоя пред грейналото пано, преди да излезе на белия свят. Но повърхността отначало я разочарова: от беломраморния дворец във всички посоки се виждаха незначителни къщички, не по-хубави от акмолинските. И докато разглеждаше невзрачното кръстовище, изведнъж отнякъде ѝ лъхна на сладък хляб също тъй приказно и празнично като от цветното стъкло.

Хлебарницата беше отсреща, направо от метрото. Стара едноетажна сграда. Тя тръгна по ароматната вълна. Вътре блестяха синьо-бели фаянсови плочки и това също беше великолепие. Хлебарницата наистина беше хубава, някога беше принадлежала на Филипов, в сутерена още съществуваше фурната и дори в нея работеше старият хлебар, който преди революцията бе започнал като чирак край пещта...

Вътре в хлебарницата въздухът беше такъв, че сякаш можеше да отхапваш от него и да го дъвчеш. И имаше толкова хляб, че очите не го побираха. Беше като чудо невиждано и Аля отначало си помисли, че сигурно е толкова скъп, че тя не може да си купи. Но цената му беше обичайната, като в Акмолинск. Тя веднага си купи кравай, кифла с мая и ръжена питка. Захапа кравая, макар да ѝ беше жал за красотата му.

От него се посипа брашно, толкова фино и бяло, каквото в Казахстан не беше виждала. Нищо по-вкусно от този хляб не беше хапвала в живота си...

Като спираше на всеки десет крачки, домъкна своя страшно тежък куфар до института. Бързо приеха документите ѝ и ѝ дадоха направление за общежитието. Тя го намери трудно — в района на Красная Пресня, доста далече от метрото. След като свърши с формалностите по настаняването и получи легло в стая с четири легла, натика омразния куфар под железния креват и се завтече към Червения площад, да види Кремъл и Мавзолея на Ленин, Меката и Каабата на тази част на света.

Това беше най-великият ден в живота ѝ: три чудеса на света ѝ се разкриха отведнъж. Пред душата ѝ се разкри една светиня на изкуството, която пияни изпълнители бяха сътворили от цветни стъкълца по ескизи на безсъвестни халтураджии, пред тялото — светинята на вкуса (първопроходците по целинните земи, земеделците заточеници и призованите на подвиг комсомолци дъвчеха сив клисав глинообразен хляб), а безсмъртният дух я издигна на божествени висоти край зъбчатата стена на велик храм. Алилуя!

Кой би посмял да я разубеждава в този ден? Кой би могъл да ѝ предложи повече? Може би съседките ѝ по общежитие не биха споделили възторга ѝ, дори тя да бе изразила вълненията си пред тях. Но тя пазеше своето велико в тишината на своята душа.

Всичко, което бе замислила, стана. Представи се на изпитите много по-добре, отколкото бе нужно, за да я приемат. Дадоха ѝ в общежитието легло и нощно шкафче в стая за четирима, с тоалетна и душ на етаж, с обща кухня и газов котлон. Всичко това ѝ принадлежеше по право. Над епруветки и колби тя наблюдаваше своите състуденти. Всички бяха прекрасни, като чужденци — красиви, добре облечени и добре хранени и гледани. Най-хубав от всички беше Шурик Корн. После тя попадна в дома му. Това беше най-горният етаж на рая. Сега Аля твърдо знаеше, че може да постигне всичко. Трябваше само да се труди. И се трудеше. И беше готова на всичко.

След смъртта на майка си Вера рязко се състари и се почувства сирак, а тъй като сиротството е състояние предимно детско, тя сякаш си размени местата със сина си студент, отстъпи му старшинството. Всички житейски проблеми, които по-рано незабележимо за тях бе решавала Елизавета Ивановна, сега легнаха на плещите на Шурик и той прие това безропотно и кротко. Майка му го гледаше от долу на горе и като докосваше рамото му с прозрачна ръка, разсеяно казваше:

— Шурик, трябва да видим нещо за обяд... Шурик, имахме някъде кочан със сметките за тока... Шурик, не си ли виждал случайно синия ми шал...

Всичко това — в неопределена, недоизказана форма.

Както и преди, тя оставяше счетоводителската си заплата в гобленена кутийка на масичката на Елизавета Ивановна. Шурик пръв откри, че тези пари не стигат доникъде, и още от средата на септември започна да дава уроци на предишните ученици на баба му. Освен това получаваше стипендия.

На връщане от института той се отбиваше в близкия магазин, носеше вкъщи пелмени, картофи, ябълки, без които майка му не можеше да живее, плащаше сметките за газ и ток, намираще шала, плъзнал се в пролуката между стената и шкафчето за обувки...

Веднъж в седмицата купуваше дребна треска и я занасяше на Матилда... Очакваше писма от Лиля. Но писма нямаше и нямаше.

Наближаваше Нова година, първата Нова година без Елизавета Ивановна, без коледния празник и курабийките с късмети, без бабините щедри и неочаквани подаръци и дори май без елха... Във всеки случай Вера не знаеше откъде се вземат елхите, кой ги носи вкъщи и как бодливото дърво се озовава в пазената от Елизавета Ивановна стара кръстачка, закрепена с комплект клинчета, които също се пазеха в специална кутия.

С изтичането на седмици и месеци липсата на Елизавета Ивановна се усещаше все по-остро, особено в онази предновогодишна

седмица, която в предишните години беше радостно напрегната, подготвителна — почти всеки ден идваха ученици, излъскваха изпълненията си на френските стихове и песнички, а Вера вечер, когато си дойде от работа, седнаше пред пианото, акомпанираше им, като си припомняше незабравимия Александър Сигизмундович, и неволно тръсваше глава в края на всяка музикална фраза, както навремето правеше той, децата пееха силно и фалшиво, Елизавета Ивановна, строго похлупила с горна устна халтавата си протеза, потропваше с върха на обувката си по стария килим, в топлата фурна се доизсушаваха захаросаните късчета портокали и ябълки, из целия апартамент се носеше благоухание на канела и портокали, смесено с празничния мирис на прясно излъскани подове...

— Между другото, Шурик, къде е записан телефонът на Алексей Сидорович?...

Алексей Сидорович беше човекът, когото Елизавета Ивановна от паметивека канеше два пъти годишно да лъска подовете — преди Коледа и преди Великден, но той нямаше телефон, живееше в Томилино, така че тя му пращаше картичка, в която му съобщаваше кога трябва да дойде. А адреса му просто бе запомнила, в телефонния бележник го нямаше...

Още от детинство Вера понасяше зле тъмния и мудар декември: вечно настиваше, кашляше, изпадаше в депресия, която в онези години наричаха просто униние. Обикновено още от ноември Елизавета Ивановна засилваше обичайните си грижи за дъщеря си, даваше й някакъв бъркоч от листа на алое с мед, правеше отвари ту от живовляк, ту от девесил, сутрин й даваше да изпие малка чашка червено вино...

Този декември, първият без майка й, се оказа за Вера особено тежък. Много плачеше и което е странно, дори насън. Когато се събудеше, едва събираше сили, за да надвие тези безпричинни сълзи. И в службата си внезапно, без каквото и да било повод, започваше да плаче, а в гърлото й заставаше задушаваша топка. Не спираше да отслабва, така че полите й се въртяха около мършавите бедра, а младичките актриси постоянно я питаха каква диета спазва. Разбира се, причината беше не в някаква диета, а в щитовидната й жлеза, която от млади години беше увеличена, а сега изхвърляше в кръвта й огромни дози хормони, поради което Вера се чувстваше слаба, плачеше и място не си намираще.

А тъй като симптомите на болестта във всяко отношение съвпадаха с обикновените симптоми на характера ѝ, болестта дълго време не бе диагностицирана. Приятелките ѝ намекваха, че не изглежда много добре, изглежда уморена.

Може би единствен Шурик чувстваше, че красотата ѝ, избледняла, жална като стара порцеланова чашка или крилце на изпърхала своето пърхане пеперуда, става все по-трогателна...

Шурик я обожаваше. Предвидливата Елизавета Ивановна бе възпитала у него твърдото убеждение, че майка му е човек много специален, артистичен, че просто си губи времето с тази мизерна работа, която изобщо не отговаря на нивото ѝ, само защото творческата работа изисква от човека пълно себеотдаване, а Веруся си е избрала друга съдба — да отглежда и да възпитава него, Шурик. Заради него е пожертвала артистичната си кариера. И той, Шурик, трябва да цени това. И той го ценеше.

Сега, след ужасната история с баба му, той панически се страхуваше за майка си. Ролите им се размениха окончателно — Вера постави сина си на мястото на покойната си майка, а Шурик с лекота пое тази роля и отговаряше за нея, ако не като баща за детето си, поне като по-голям брат за по-малката си сестра, и грижите му за нея бяха не абстрактни, умозрителни, а съвсем практически, които му отнемаха много време.

Труден беше животът на Шурик. Макар да влезе лесно в института, учението се оказа тежко за него. Без никакво съмнение той беше момче с хуманитарна насоченост и лекотата, с която усвояваше чужди езици, далеч не му служеше при другите предмети. Към края на първия семестър натрупа много недоразбрани знания по всички науки, с усилие взимаше зачетите и постоянно търсеше помощта на Аля и Жения. Те го подготвяха, а понякога и просто му правеха курсовите работи. Макар че още не беше се сринал на сесията, беше изпълнен с лоши предчувствия за нея. Единственият предмет, който му вървеше прекрасно, беше английският. Недоразумението, послужило за косвена причина за смъртта на Елизавета Ивановна, сякаш рецидивираше: отново по погрешка го бяха записали в друга езикова група. Когато видя името си в групата „английски — напреднали“, той дори не отиде в деканата да се разправя. Започна да ходи на лекции и преподавателката чак в края на семестъра откри, че един от нейните

студенти по погрешка за три месеца е усвоил пълния курс на гимназиалния английски и прекрасно се е справил с новия обем знания.

Навремето Вера, придружена от Шурик, редовно посещаваше най-хубавите театрални премиери и концерти. Сега, когато го поканеше да излезе някъде с нея, той понякога отказваше: нямаше време. Трябваше да учи много, най-вече не му вървеше с химията — тя му изглеждаше нестройна, клоната, лишена от логика...

Всичко в живота на Шурик се промени отведнъж — и главното, и дреболиите. Само едно оставаше неизменно от миналата година насам — понеделничната Матилда. Впрочем в техни понеделници понякога се превръщаха и други дни от седмицата. Тъй като Вера се чувстваше потисната в самотни вечери, Шурик, дремейки над учебниците, изчакваше да стане единайсет, когато майка му вземаше своето приспивателно, после оставяше в своята стая запалена нощна лампа и тиха музика и по чорапи и с обувката в ръце отваряше, след което заключваше входната врата, без бравата да изцрака, обуваше се на стълбищната площадка и хукваше надолу по стълбището, после през двора, по железопътното мостче — при Матилда...

Отключваше си със свой ключ, който му бе поверен като знак не за любовна връзка, а за приятелство, от деня, когато Матилда за пръв път остави котките на неговите грижи. През отвора на вратата той виждаше широкото бяло легло, излегнатата върху пухкавите възглавници Матилда с бяла свободна нощница, с меко заплетена нощна плитка на рамото, с дебела книга, обвита във вестник, заобиколена от трите черни котки, заспали в причудливи пози върху отпуснатото ѝ тяло. Матилда се усмихваше на обърнатия кадър — силно зачервения юноша със спортно яке и сняг върху гъстата коса. Знаеше, че е тичал през цялото време, като звяр за водопой, и знаеше, че той би тичал не двацет минути, а цяла нощ, а може би и седмица, за да я прегърне по-скоро, защото гладът му беше млад, зверски, и тя чувстваше готовността си да го уталожи.

Понякога ѝ хрумваше, че не би било зле да научи момчето на едно-друго, защото и в леглото той продължаваше да тича към нея и нямаше време за бавна нежност, за нега, за изтънчена ласка. Дотичал, той внезапно се откъсваше от нея, ахваше, поглеждайки часовника, бързо се обличаше и побягваше. Тя отиваше до прозореца и виждаше

как префучава през двора до улицата, после се мярва в пространството между две сгради...

„Бърза да се прибере при майка си — позасмиваше се тя добродушно. — Дано не се привържеш, стара глупачке...“

Страхуваше се от привързаност, страхуваше се от разплата. Отдавна знаеше, че за всичко в крайна сметка се плаща.

Очакваше се Нова година да бъде печална: така го бе замислила Вера Александровна. Бе се настроила на благороден минор, бе извадила албума на Менделсон и предварително бе репетирала Втората соната. Нямаше особено високо мнение за изпълнителското си ниво, но единственият зрител, на когото разчиташе за новогодишната вечер, беше най-доброжелателният на света.

Актьорската ѝ душа не умираше. Старият спектакъл на живота ѝ се бе провалил, овехтял и тя започна да си създава нов от подръчни материали, от сбиритока, както казваха в театъра. На Менделсон подхождаше черна рокля, затворена, но с прозрачни ръкави, подобаваща за изпълнителка. А и черното ѝ отиваше. Ама според еснафските традиции Нова година не се посрещала в черно — много важно. Трапезата ще бъде скромна: никакви мамини пирожки с прасешки вид, съвършено еднакви, сякаш машинно производство, никакво семейно боле в сребърна кофичка стил а ла русс... Между другото, къде ли се е дянала тя, трябва да попита Шурик... Мънички сандвичи... Е, тарталетки може да се купят от бюфета на ВТО^[1]. Портокали. И бутилка сухо шампанско. Толкова. За нас двамата.

Ще метна маминия шал на облегалката на фотьойла и Стендал ще стои там отворен, както остана, след като я откараха в болницата. И очилата... И ще сервираме за трима. Да, за нас тримата.

На Вера и през ум не ѝ минаваше, че Шурик може да има някакви свои планове. За предстоящия празник на него, както винаги, му бяха поверени няколко роли: паж, събеседник и възторжена тълпа. Е, и, естествено, на мъж, във висшия смисъл. В най-висшия смисъл.

А на Шурик не му беше до празници. Рано сутринта на трийсет и първи той отиде на зачот по неорганична химия. Почука на вратата на аспиранта Хабаров точно в момента, след като аспирантът беше ударил с лаборанта по една мерителна стограмова чашка правилно разреден държавен спирт.

Това беше вече третият опит на Шурик да вземе зачота и ако не го вземеше днес, нямаше да го допуснат до изпитна сесия. Неуверено застана на вратата. Аля, наставничка и съчувстваща, надничаше иззад гърба му.

— Ами ти какво, Тогусова? — попита Хабаров, който отдавна ѝ беше дал зачота заради високите ѝ постижения, без изобщо да се явява.

— Ами така — смути се Аля.

— Ох, нямате си работа, деца — добродушно въздъхна Хабаров. Организмът му вече бе усвоил чашката, всичко отвътре и отвън се бе сгръло, бе станало добричко.

Хабаров беше начинаещ алкохолик и Шурик случайно уцели най-хубавите минути от вълнообразното му състояние. Реши задачата бързо и невярно. Това се видя смешно на Хабаров, той избухна в смях, даде му друга и излезе в другото помещение при своя верен лаборант, за да повторят. След петнайсетина минути се върна и откри забравения Шурик с решена от Аля задача, разписа се в книжката му и намигна, размахал пръст:

— Хем нищо не знаеш, Корн!

В коридора Шурик грабна Аля на ръце и я завъртя, като смачка старателно нагласената ѝ прическа.

— Ура! Даде ми го!

Аля се възнесе на седмото небе — коридорът беше пълен със студенти и всички видяха как той я завъртя. Ето го най-ясното доказателство, че съсредоточеният труд на завоюването е дал първите плодове. Неговата радост, насочена към нея, и омачканата ѝ прическа показваха на всички, че между тях става нещо. Сближаването бе започнало и тя беше готова да се труди, колкото е нужно, за да извоюва своята голяма награда.

С кокалеста ръчица тя оправи смъкналото се настрани кокче и със суетливо движение прокара ръка по якичката на синята блуза, по полата, пощипна се по прасеца, за да повдигне чорапа.

— Е, честито — кокетно завъртя рамо.

В този момент тя беше почти хубавичка, леко напомняше японката от лъскавия календар, един от многото, които през тази година бяха стигнали до Русия.

— Страшно много ти благодаря — все още сияеше щастливият Шурик.

„Ще ме покани“ — помисли си тя.

Кой знае защо, си беше втълпила, че ако си вземе зачота, той непременно ще я покани вкъщи за Нова година. От няколко дни вече всички се суетяха, договаряха се, събираха пари, купуваха продукти, обсъждаха у кого е най-добре да се съберат. Това беше особено важно за студентите, които живееха в общежитието: строгото началство преследваше пиенето и разните други безобразия, които неизменно ставаха на този ден. Всички провинциалисти искаха на този ден да отидат в някой истински московски дом.

Шурик прехвърляше изписаните листове от джобовете си в чантата, а тя стоеше до него и трескаво се чудеше какво ли трябва да каже веднага, незабавно, за да накара тази благоприятна минута да поработи за нея. Но не намери нищо по-добро от обикновеното:

— А къде ще празнуваш Нова година?

— Вкъщи.

И разговорът се заприщи и не беше възможно да се спечели нещо от него: Аля не искаше да се натрапва.

— Трябва да купя елха, обещах на мама — свойски й събщи Шурик и добави простичко и окончателно: — Благодаря ти, Алка. Без тебе нямаше да взема тоя зачот. Е, аз ще тръгвам...

— Да, и аз трябва да тръгвам — надменно кимна Аля и закричи по коридора, като ритмично полюшваше тупираната си черна коса и мъжествено сдържаше ядните сълзи на неуспеха.

В общежитието беше в разгара си бойна подготовка: съквартирантките на Аля гладеха, подшиваха нещо, гримираха се с германски грим от купените с общи пари кутийки и наново си слагаха руж и сенки. Щяха да ходят на празника в институт „Патрис Лумумба“, но не бяха поканили Аля. Аля си легна и се зави през глава с одеялото.

— Да не си болна? — попита Лена Стовба, докато фокусираше в огледалце отражението на кръглото си като яйце око.

— Заболя ме корем. Мислех да ходя у Корн, но явно няма да отида — намръщи се Аля. В корема й, ако се съсредоточеше, наистина ставаше нещо.

— Аа — отговори Лена, докато плюеше върху туша и съсредоточено го размазваше с четчица, — той покани и мен, но аз не искам.

Аля насочи вниманието си към корема — боли. Дори е по-добре. Интересно защо тя лъже? А може и да не лъже?

Стовба седеше по бял комбинезон с цепка отпред, обвила хубавия си пълен крак около крака на стола и старателно опулила очи, за да не влезе туш в тях. Тя беше от богато семейство, от къщи ѝ изпращаха колети, на два пъти идва майка ѝ, донесе продукти, каквито и в Москва хората не бяха виждали...

В девет и нещо всички излязоха, като оставиха подире си страшна бъркотия: извадени от гардероба рокли, включена ютия, ролки и памуци с алени и черни лекета. И точно тогава Аля се разплака.

След като си поплака, се утеши по стария си начин — като се погали. Гърдите ѝ бяха малки, корави, като незрели круши. Коремът ѝ, по-рано хлътнол, с изхвъркнали ябълки и симфиза, сега благодарение на филиповския хляб се беше изгладил. Талията ѝ беше тънка, а и всичко останало не беше по-лошо, отколкото на другите — отгоре нежен велур, отвътре хлъзгава коприна.

Тя стана, погледна се в прашното огледало: на лицето ѝ всичко поотделно беше хубаво, но съчетано небрежно, без нужното внимание — очите тесни, дълги и могат още да се удължат, но поставени малко по-близо, отколкото трябва. Носът — мъничко смачкан, като на баща ѝ, но това не е страшно. Обаче разстоянието между върха на носа и горната устна е твърде малко. Тя изопна горната устна, като пъхна езика си под нея — така щеше да бъде по-добре... Германските гримове бяха останали неприбрани и тя, без да пести чуждото, си нарисува огромни вежди, а очите постави в черна рамка... Избърса грима, отново се наклепа. Все пак приличаше повече не на пухкавата японка от календара, а на баща ѝ, самурая...

После започна да мери чуждите рокли. Тук беше прието да си разменят дрехите, да ги носят като общи. Момичешкото богатство беше доста мижаво, но за Аля — повече от достатъчно. Дори като се имаше предвид, че нищо от гардероба на Стовба не ѝ ставаше — нито на ширина, нито на дължина. Тя прехвърляше блузки и рокли с хладен поглед, без завист. Ето, ще си купи такава: вишнева, копринена, но за нищо на света на райета — само узбечките от чаршиите носят

раирано. Освен това ще си купи ботуши. Високи. След Нова година ѝ обещаха работа като чистачка в катедрата. Ще спечели пари и ще си купи...

От огледалото я гледаше не кой знае каква красавица, но не и Аля Тогусова. Друго, ново лице. Тя едва можеше да се познае. Монетите за телефон бяха в ъгловото нощно шкафче. Накрая забеляза флакон с парфюм. Повъртя го в ръце, напръска се. Парфюмът се казваше „Може би“. Тя взе монети от по две копейки и слезе във фойето при телефона...

[1] Всероссийское театральное общество — Общоруско театрално дружество. — Б.пр. ↑

Към десет и нещо Вера Александровна завърши добре премислената аранжировка на аскетичната трапеза. Тя дълго сгъва салфетките, които още майка ѝ миналата година бе колосала, в сложната форма „птича опашка“ и прикрепил към основата на свещта венче, изплетено набързо от златиста и черна хартия. Мрачно, но пък тържествено. Под елхата, която Шурик най-сетне бе намерил с големи усилия, така че дори снегът по нея още не беше се разтопил, сложи новогодишния подарък за сина си — тънко вълнено поло, което ѝ предстоеше да кърпи и да поправя дълги години. После реши друго и извика Шурик:

— Вземи си подаръка предварително! За Нова година е хубаво да се облече нещо ново!

Шурик го разви:

— Чуден! Просто страхотен!

Целуна майка си и свали стария небесносин пуловер. Новият беше тъмен, в благородния цвят маренго, и Шурик много го хареса. И той беше приготвил подарък за майка си — разкошна нощница, за която бе отишла цялата му стипендия — чудовище от шумолящ розов найлон: лелките се биеха за тях на опашката в двора на универмага, така че и той купи. Още в онези години започна да се проявява тази му особена дарба — да избира скъпи нелепи подаръци, винаги неуместни, винаги оставящи впечатлението, че подарява случайно изостанал вкъщи предмет, за да се отърве от него... Но Вера още не бе успяла да се огорчи, изчакваше да види подаръка си, когато му дойдеше времето...

Когато приключи с масата, Вера се заключи в банята, за да извърши манипулациите за придобиване ако не на младост, поне на увереност, че е направила всичко възможно за възвръщането ѝ. Точно тогава звънна телефонът. Вдигна Шурик. Търсеха майка му — обаждаше се нейната началничка Фаина Ивановна. Когато чу, че Вера

Александровна си е вкъщи, че празнуват само двамата, тя решително каза:

— Прекрасно! Прекрасно! Ще ви звънна пак по-късно.

Но тя звънна след един час, и то направо на вратата.

Едра и червендалеста, със заснежено астраганово палто и също такава шапка, влезе като безбрад Дядо Мраз, който е прехвърлил подаръците от чувала в две тежки пазарски чанти.

Вера Александровна ахна:

— Фаина Ивановна! Каква изненада!

Фаина Ивановна вече мятеше върху ръцете на Шурик тежкото си палто, измъкваше от разпънатите ботуши огромните си стъпала и оправяше лепкавата си от лака коса:

— Именно, изненада! Приемайте гостенка!

Тя беше толкова доволна от своята авантюра, че не забеляза нито учудените вежди на Шурик, нито лекия жест на Вера към сина ѝ — сиреч няма как... И през ум не ѝ минаваше, че нейната служителка няма да се зарадва на посещението ѝ. Наведе се, порови в голямата чанта и изпъшка:

— Дявол го взел! Май съм си забравила обувките! Нови обувки, да се наконтя, празнични...

— Шурик, подай, ако обичаш, големите пантофи — помоли Вера Александровна.

— Кои, Веруся?

Облечен с новия пуловер, едър, красив, гладко избръснат, Шурик изпълваше с раменете си рамката на вратата...

Ех, да имаше и пагони, и десетина годинки отгоре...

Фаина Ивановна имаше една слабост — страшно много я привличаха военните. Но свой собствен, за брак, не намери — само приходящи, временни, несигурни. А откъде идва главното обаяние на един военен? Разбира се, от неговата стабилност. А откъде у любовника стабилност? Ето и сегашния: най-сетне Фаина докопа голямата полковнишка звезда, калпака — и той, пъргав донемайкъде, идва при нея като на работа, два пъти седмично, но не се дава в ръцете ѝ. И ето днес: предварително ѝ каза, че изпраща жена си и децата при родителите си в Смоленск за всички празници, а в осем се обади и сухо каза, че дъщеря му се е разболяла и всичко се отменя... Няма да дойде...

Фаина Ивановна запокити една чиния в пода, отрони четири гневни сълзи и се обади на Вера Александровна. После събра в чанти всичките си новогодишни лакомства, истинска празнична храна, дори пирожки — не като художествения театър на Верочка с половинката маслинка и листенцето магданоз, — и цъфна у тях. Хем няма да седи сама вкъщи, хем изненада за горката Вера. А за Фаина Ивановна изненадата се оказа Шурик — съвсем доскоро го бяха водили с копринената ризка и папийонката на театър, понякога за ръчичка с благородната му баба, а сега — нито едното, нито другото: и маман е мъртва, и вместо стеснителното момченце — младо биче. Още мирише на мляко, а снагата му мъжка: ръст, плещи... И в този смисъл Фаина нямаше късмет — тя беше висока, снажна, а цял живот случваше на дребни мъжлета, па били те и полковници...

Фаина вадеше от чантата буркани и пакети, отрупваше с тях тясната кухненска маса и бърбореше:

— Ама наистина, колко добре ми хрумна! Викам си, вие сте сами, аз съм сама. Защото днеска изпратих Витка в Руза на зимен лагер! Че и кой ни е потрябвал! Къде ви е големият поднос?

Шурик с ентузиазъм затърси подноса в бюфета. На него всичко му харесваше: и идеята на майка му да посрещнат Новата година в печални спомени, строго и благородно, и намерението на Фаина да празнуват сред великолепно изобилие...

Още не бяха подредили донесените млинове и салати, когато отново иззвъня телефонът. Беше Аля Тогусова:

— Шурик! Аз съм пред института. Представяш ли си, момичетата са заминали и са взели ключовете от стаята, а коменданта го няма. Не мога да вляза... Може ли да дойда у вас? — хихикна тя не съвсем уверено.

— Ама, разбира се, Аля, защо изобщо питаш? Да те посрещна ли?

— Стига, че аз не знам ли пътя? Ще дойда сама...

Аля се обаждаше не от института, а от метрото. След десет минути беше пред вратата. Този път се изненада Вера Александровна. В първия момент й се стори, че е дошла Лиля Ласкина: дребничко, силно гримирано момиче с очи, почернени кажи-речи до ушите... Шурик простодушно се разкикоти:

— Леле, че си се боядисала, човек не може да те познае...

Тя бързо хвърли вехтото си палто и застана пред тях с чуждата вишнева рокля, пристегнатата с широк колан с пробита набързо допълнителна дупчица, като оправи събраната си в кок корава коса.

— Същинска японка си... — и да беше искал, Шурик не би могъл да измисли нещо по-добро. Казахката Аля Тогусова искаше само това — да прилича на японка.

Докато си говореха в антрето, Вера Александровна успя да пошепне на Фаина Ивановна:

— Състудентка на Шурик. Учат заедно. Тя е отличничка, от Казахстан. Идваше у нас да учат заедно за изпитите.

— Ами че как иначе! За Бога! Тепърва има да се лепят за него, такъв красавец! Вашата задача, Вера Александровна, е да го удържите десетина години, да не го оставите да се ожени рано. И моят, и той — на тринайсет години е, а е висок метър и седемдесет. До осемнайсет ще стане два. И момичетата вече го търсят. Аз пък си мисля, нека си поживеят, докато са млади...

Фаина Ивановна беше умна, посвоему дори талантива. Започнала като касиерка, беше се издигнала до главен счетоводител. Авторитетът ѝ в театъра беше огромен — и директорът, и художественият ръководител ѝ имаха страха. Съществуваха някакви машинации, в които Вера Александровна поради скромното си положение и вродената си гнусливост на почтен човек не беше въввлечена, но се досещаше: крадат... Въпреки всичко обаче Вера изпитваше своеобразна почит към началничката си: вярно, вулгарна е, невъзпитана, но главата ѝ е като сметачна машина, умна е. И сега е абсолютно права — ранният брак може да съсипе живота на човека. Слава Богу, миналогодишното момиче, Лиля Ласкина, замина, но ако не се бе случило така, това глупаче щеше да се ожени за нея.

— Момчетата трябва да се пазят повече от момичетата — цъкна с език Фаина Ивановна и в душата си Вера се съгласи с нея.

Изпратиха старата година, както му е редът — пиха шампанско.

— Ами телевизорът! Телевизора трябва да пуснем! — развълнува се Фаина Ивановна и потърси с очи телевизора. Телевизор нямаше.

— Как така? В наше време — без телевизор! — смая се Фаина Ивановна.

Нямаше как, тя мина без Брежнев, без „Голубой огонък“, без „Карнавална нощ“. В дванайсет би бабиният стенен часовник и се чукнаха. Заеха се с купищата храна на Фаина. Вера само човъркаше с вилица в чинията си — замислената вечер беше провалена. Глупаво и безсмислено горяха свещите, помръкнаха лампичките по елхата, защото Фаина Ивановна с възгласа: „Мразя да съм на тъмно!“ запали полилея с всичките му крушки. С якия си гръб смачка вехтия шал на Елизавета Ивановна, като се тръшна в нейния фотьойл. Премести настрана празните прибори, символизиращи неявното присъствие на бабата. Фаина се хранеше с апетит, пилешките кокалчета хрускаха в зъбите ѝ:

— Пиленцата винаги ги правя мекички, като ги мариновам първо...

„Прилича на лъвица — за пръв път през двайсетте години познанство забеляза Вера Александровна. — Как не съм забелязала порано? Две гънки направо на челото, очите поставени широко, носът тъп, широк... И дори косата ѝ е вчесана назад, прикрива животинския ѝ тил...“

— А ти си хапвай, хапвай си, момиче — Фаина Ивановна не си направи труда да запомни името на тази малка мърла. Още беше ядосана на полковника, дори май повече, но с някакъв весел гняв. И ѝ хрумна една идея: — Къде ви е телефончето?

Излезе в антрето и набра номера. Никога не му се беше обаждала вкъщи, той дори не знаеше, че има телефонния му номер. Вдигна жена.

— Ало! Домът на полковник Коробов? Приемете телефонограма от Министерството на отбраната...

— Толя! Толя! — развика се в слушалката женският глас. — Телефонограма от министерството! Един момент!

Но Фаина Ивановна продължи, без да обръща внимание на далечното вълнение на събеседницата си:

— Командването честити на полковник Коробов Новата година и повишението. От петнайсети януари тази година той е назначен за началник на Магаданския военен окръг. Секретар Подмахаева.

И тресна слушалката. Че какво? Нали живеем в театър! И настроението ѝ значително се подобри.

— Ама вие защо не ядете? — и самата тя изведнъж почувства пристъп на глад и сложи в чинията на Шурик салата и парче риба. — Вера Александровна! Защо нищо не ядете? Чинията ви е празна! Шурик, налеј чашите!

Шурик понечи да отвори втора бутилка шампанско.

— Не, не, дай коняк.

Тя беше донесла всичко: и коняк, и бонбони.

Дано си отидат по-скоро — тормозеше се Вера. — Да си останем двамата, да си спомним за мама. Всичко е провалено, провалено. Разбира се, това е невероятно нахалство да се изтърсиш така, без покана, с тази чудовищна храна, от която после ще получим киселини, оригване, ако не и стомашно разстройство...

Аля се чукна с всички и отпи. О, докъде стигна! Да можеха да я видят приятелките ѝ от Акмолинск... В Москва, в такъв дом... С копринена рокля... Шурик Корн, пиано, шампанско...

Никога по-рано не бе пила. Когато ѝ предлагаша, отказваше. В завода се пиеше поголовно, тя винаги се бе страхувала от пияни мъже и знаеше какво правят: сграбчат те, преметнат ти фустата над главата и те почват... И полубратята ѝ като малка, и момчетата от бараките — няколко пъти я бяха хващали. В лабораторията също — миналата година организираха за Първи май нещо като банкет, а после домакинът и старши лаборантът Зоткин ѝ са нахвърлиха в гардеробната... Но сега ѝ беше толкова хубаво, толкова сладко.

„Затова значи ме присвиваше коремът — сети се тя. — Това е то, затова всички пият — направи си тя извода, отчасти погрешен. — Момчетата ми казваха, че било хубаво. Може и да е вярно... Какъв ден ми се случи. Аз ще постигна своето...“ — реши Аля и впери блестящите си очи в Шурик.

А Шурик си хапваше безметежно: има ли значение какви планове кроят хората... Той си имаше свой — за два часа утре, тоест вече днес, се бяха разбрали с Матилда. Тази сутрин тя се канеше да посети приятелки, а вечерта щеше да се прибере. Заради котките, разбира се. И Шурик щеше да я навести, след като отпразнуваше Новата година с майка си — печално и благолепно.

— Защо не потанцуваме? — тихичко предложи Аля.

— Ами магнетофонът е в моята стая. Какво, да го донеса ли? — Шурик беше точно толкова недосетлив, колкото Аля — непохватна.

— Защо, може и там — изчерви се Аля под погледа на присмехулната началничка.

— Добре — съгласи се Шурик и избърса устата си с колосаната салфетка, до която Аля не смееше да се докосне.

— Нека, нека потанцуват — каза с гнусен глас Фаина Ивановна, но никой не забеляза това.

Младите излязоха, а Фаина Ивановна се впусна в откровения, започна да разказва на Вера Александровна как се сключвали договори с художници, как се оформяли разходите по стопански и художествени пера — което Вера Александровна изобщо не искаше да знае.

В стаята на Шурик нямаше място за танци: там имаше диван, бюро, два шкафа и оставаше само една тясна пътека между тях, в която под разнежващите звуци на блуса Аля се притисна до Шурик с цялата си мършавина. Шурик се изненада колко приличаше на опип на Лиля: крехки ребърца, корави гърди... Само дето Лиля танцуваше весело, като циганка, а тази само на място, като настъпваше собствените си крака. Но притиснеше ли я повечко, ставаше ясно едно съвсем учудващо обстоятелство: тънките крачета бяха прикрепени някъде встрани и между тях имаше такава мамеща празнота, откриваше се такъв разтворен път и онова нещо, венериният хълм, сякаш висеше във въздуха и дори изпъкваше малко. Той повдигна роклята, просто така, за да провери от любопитство как е станало това, и се изненада: ивичката на пликчетата се отмести с лекота и пръстът му попадна право в топлата хралупа. И тя пъргаво-пъргаво, сякаш лекичко, подскочи и плътно се наниза на него. Лека, безтегловна, също като Лиля. Той застана: Лиля... Без разните там прасци, никакво излишно месо. Само онова, единственото, което му бе нужно... Съвсем различно от Матилдиното, съвсем друго... И блусът не пречеше на нищо — проточена саксофонна нота. И в момента, когато Шурик подпря тази безтегловност на шкафа и разкопча стегнатите копчета и вече всичко тръгна от само себе си... от коридора се чу строг възглас:

— Шурик, може ли за един момент?

Викаше го не майка му, викаше Фаина Ивановна.

— Да, да, сега — обади се Шурик, дръпна се, наруши всичко, свали от себе си чуждото момиче. Тъмната коприна на полата електростатично бе полепнала по гърдите ѝ и той за пръв път се зачуди колко интересно е подредено всичко: под слабата светлина на

настолната лампа, обърната към стената, го гледаха алените листенца на изпъкнало цвете...

— Сега ще се върна — дрезгаво прошепна Шурик и започна да напъхва копчетата в тесните илици на новите си панталони.

В антрето се обличаше Фаина Ивановна. Вече се беше напъхала в ботушите си. Отслабналите чанти лежаха на пода като кучета в краката на стопанката си.

— Шурик, хвани такси на Фаина Ивановна — помоли майка му.

— Добре — кимна Шурик. Нямаше как.

— Нашият двор е толкова тъмен. Нека ме изпрати до входа и после ще се върне със същото такси.

— Разбира се, разбира се — радваше се освободената Вера.

Часът беше най-гуляйджийският, малко след два. Веднага спряха кола. По някакво забавно съвпадение блокът на Фаина Ивановна се намираше точно срещу общежитието на Аля. Фаина Ивановна плати и освободи колата за известно недоумение на Шурик, който все още беше под магнетичното въздействие на онова нещо, което бе открил под вишневата рокля.

Нямаше никакъв тъмен двор, но Шурик не обърна внимание на това. С едната ръка той носеше двете олекнали чанти, върху другата се бе отпуснал тежък астраганов ръкав. Качиха се с асансьора. Фаина Ивановна отключи, побутна навътре Шурик и изцрака с бравата. В плана ѝ фигурираха две точки. Първата — обаждане по телефона.

— Съблечи се за малко, моля ти се — после чевръсто си свали палтото и докато той се мотаеше, набра някакъв номер и му пъкна в ръката слушалката: — Поискай да чуеш Анатолий Петрович и кажи: Фаина Ивановна помоли да ви предам, че два билета за спектакъла „Много шум за нищо“ са му осигурени... Разбра ли? „Много шум за нищо“. Осигурени са!

В слушалката прозвуча мъжки глас:

— Ало.

— Анатолий Петрович? Фаина Ивановна ме помоли да ви предам, че ви е осигурила два билета за спектакъла „Много шум за нищо“.

— Какво? — ревна гласът.

— Два билета...

С леко движение на показалеца си Фаина Ивановна затвори телефона. Дълги сигнали в слушалката. И загадъчно се усмихна.

— А сега... — това беше вторият номер от новогодишната програма, — сега ще ти покажа една игричка...

Хвана ръката му, здраво стисна палеца и като подаде твърдия си език от събраните на тръбичка устни, близна върха му.

— Не бой се, ще ти хареса...

Тази лъвица имаше особености, за каквито Шурик, до известна степен въоръжен с понеделнишкия си опит, дори не се досещаше. И не го спохождаха никакви асоциации: Шурик не знаеше никакви такива игри. След половин час, напълно изгубил ориентация в пространството и в собствените си усещания, той изживяваше изгаряща, отекваща в гръбначния му стълб наслада. Над него бе надвиснало нещо невъобразимо преувеличено, което освен миризмата нямаше нищо общо със сухия цвeteц, към който едва преди малко се бе устремил. Това беше неизразимо привлекателният мирис на женска утроба и той научи, че мирисът има и вкус. Неговият собствен познат инструмент изобщо не му принадлежеше в тези влажни и оживени обятия — лекичко го хапеха, дъвчеха, смучеха... Стъписан, той се колебаеше като уплашен плувец преди скок в непознати води. Побутнаха го и той се дръпна назад. Май не искаше непознатото. Кой знае защо изпитваше страх. Разнесе се продължително кадифено ръмжене... На другия световен полюс се случваше нещо неопишуемо и да можеше то никога да не свършва. Не оставаше никакъв друг път и той се втурна към самия център на бездънния вир... Вкусът беше изгарящ: едновременно лютив и млечнокисел, нежен и свършено невинен...

И тогава той внезапно се сети към какво има отношение всичко това — към една странна и абсолютно неправдоподобна картинка, която преди около четири години дълго бе разглеждал на стената на обществената тоалетна на ъгъла на „Пушкинская“ и „Столешников“. А баба му го чакаше горе да си свърши работата.

Шурик се прибра на сутринта. Умирайки от отвращение, много хитро излъга как на връщане от Фаина Ивановна таксито, с което се прибирал, се сблъскало с друга кола и той трябвало да стои три часа в милиционерския участък като свидетел, а милиционерите не му позволили да се обади вкъщи по телефона...

— Ах, нямаше и да можеш да се свържеш, ние цяла нощ се обаждахме по морги и болници — махна с ръка изнемощялата от въображаемата загуба Вера.

Повярваха му безпрекословно.

Вера Александровна беше напълно удовлетворена от факта, че изчезналият ѝ син се намери. Малко по-късно опитната в различни видове уловки Фаина с лекота схвана сюжета и потвърди алибито си — телефонът ѝ бил повреден.

Съвместните сълзи и тревоги от новогодишната нощ сближиха Вера Александровна с химическата отличничка. Тя прости на Аля жалката външност и провинциалния говор.

— Сърдечно момиче — реши Вера. — Слава Богу, всичко свърши благополучно.

Хвърли бегъл поглед към огледалото — дори в антрето, където беше сумрачно, отражението беше ужасно: подпухнали очи... под тях — мрак... пухкавите местенца около устата, които навремето бяха разнежвали Александър Сигизмундович, се бяха превърнали в отпуснати гънки.

— Изпрати Аля и се прибирай бързичко — помоли го Вера.

След Фаинината гощавка я болеше стомахът, спеше ѝ се, но още повече ѝ се искаше най-сетне да поседи насаме със сина си, без външни, абсолютно ненужни хора.

А Шурик отново се потътри навън, към улица „Деветстотин и пета година“, откъдето току-що се беше прибрал. Ключът от стаята на Аля висеше зад решетката на таблото. Портиерката я нямаше — това беше шанс.

— Ще се качиш ли с мен? — с жална игривост предложи Аля.

— Ами момичетата? — опита да се измъкне Шурик.

Аля се изчерви — само една крачка я делеше от разобличението: беше забравила, че снощи бе излъгала за съквартирантките си, които уж отнесли със себе си ключа от стаята. Но нито земетресение, нито наводнение, нито пожар можеха да я накарат да се откаже от намерението си... Тя свали ключа и хвана Шурик под ръка. Той не можеше да ѝ се изплъзне. Качиха се на третия етаж. Съквартирантките свързваха личните си съдби със съдбите на африкански студенти от института „Патрис Лумумба“ на тяхна територия и притиснат от това обстоятелство, Шурик бе принуден да се предаде. Сухият казахски

цветец се разтвори пред него за няколко минути и двамата останаха напълно доволни: той — задето не излъга очакванията ѝ, тя — от погрешното убеждение, че е удържала велика победа.

Единствената, на която не ѝ се наложи да лъже, беше Матилда — заспала в новогодишната нощ пред телевизора, тя едва на сутринта си спомни, че Шурик всъщност не бе дошъл... Така че, когато два дни след това той пристигна леко смутен заради неизпълненото обещание, тя само се засмя:

— Приятелче, не е нужно дори да говорим за това!

След Нова година студът сви още по-здраво. Зимата беше рядко безснежна, вятър смяташе суграшица към стени и огради и навсякъде се чернееха голите темета на градинки и пущинаци. Вера Александровна, която обичаше зимата заради белотата и измамната ѝ чистота, страдаше от студа и зимния мрак, несмекчен от благодатта на снега, на преспите, на пухкаво белите дървета. През тази първа след смъртта на майка ѝ зима тя започна някак особено дълго да боледува: настинките и ангините буквално се застъпваха. Елизавета Ивановна умееше да влиза в спогодби с болестите, пропъждаше ги с някакви домашни средства — мляко с мед, мляко с йод, бял равнец и червен кантарион. С една дума, с полезните съвети, отпечатани на последната страница на списание „Здраве“. Но сега, освен обикновените болести, върху Вера се нахвърлиха странни сърцебиения, обилни изпотявания, които я обливаха като ковач в горещ цех, тайнствени приливи и отливи, чието време уж отдавна бе минало за нея. Спохождаха я и някакви дребни разсеяни болки: ту в слепоочието, ту в стомаха, ту в палците на краката... Целият ѝ организъм се разстрои, започна да капризничи и да крещи: Мамо! Мамо!

Светските познанства и широките връзки на Елизавета Ивановна бяха още живи и Шурик, докато подреждаше отлепилите се листове от големия бабин тефтер, на буква „А“ намери „Анализи“, Мария Ефимовна, която се оказа завеждаща биохимична лаборатория. За смъртта на Елизавета Ивановна тя знаеше от дъщеря си, някогашна студентка на баба му, и се отнесе към Шурик и Вера Александровна дори не по роднински, а така, сякаш те бяха оказали чест на лабораторията с избора си да направят изследванията именно в нея... Когато на другия ден отидоха в голямата, пълна със светлина и стъкло лаборатория, Марина Ефимовна, дребничка жена със старомодно лице на кинозвезда от нямото кино, дълго разпитва Вера Александровна за най-дребни подробности от състоянието ѝ сутрин, следобед и вечер, надникна под клепача ѝ и опипа връхчетата на пръстите ѝ. После дълго

разглежда на светлината епруветката с кръв от вената ѝ, леко я разклащаше като дегустатор на вино и одобрително кимаше.

Няколко дни след като ѝ взе кръв, тя ѝ се обади по телефона и ѝ съобщи, че не е намерила нищо лошо, но някакъв показател е в горната граница на нормалното и изобщо е очевидно, че Вера трябва да се прегледа в Института по ендокринология...

И още начаса тази Марина Ефимовна започна да звъни, да урежда, да ходатайства. Също като Елизавета Ивановна тя беше от породата на услужливите, приятни на всички хора и мрежите ѝ бяха разхвърляни нашироко. Ендокриноложката, при която Марина Ефимовна изпрати Вера, беше от същата порода. Шурик придружаваше майка си при всичките ѝ медицински прегледи и му предстоеше още много да се изненадва от многобройните приятели и приятели на приятелите на покойната му баба — нещо като тайно сдружение или монашески орден, в който всеки разбираше другия от половин дума и му помагаше... Те си бяха близки по някакво неопределимо качество. Всички разполагаха със собствено редче в бабиния тефтер, поставено не по азбучен ред, а абсолютно произволно: понякога по първата буква на професията — аптекарка, фризьорка, хазяйка на вила, понякога по първата буква на фамилието или собственото име и дори като в случая с машинописката Татяна Ивановна — по името на улицата, на която живееше... Може би Елизавета Ивановна бе имала някакъв особен код, според който бе избирала съответната буква, но Шурик не успя да го разкрие... И всеки от тези записани от бабината му ръка хора имаше очевидно точно такова тефтерче и се обаждаше, и не срещаше отказ, и така те представляваха цял един свят от взаимно помагачи си хора...

Повечето от телефонните номера започваха с букви — номерацията отпреди войната, сменена през петдесетте. Шурик звънеше на тези остарели телефони и винаги намираще непознати, но готови да услужат хора. Например някоя си „Аптечна Леночка“ през продължително охкане и искрено хлипане заобяснява безкрайно на Шурик каква необикновена жена е била баба му, а после лично им донесе вкъщи всички необходими лекарства, показва му как правилно се приготвя настойка от червен кантарион, а на Вера Александровна подари кехлибарена огърлица, която трябвало да действа като лек за болната ѝ щитовидна жлеза...

Впрочем ендокриноложката Брумщейн, която се намери в тефтера на лабораторната Марина Ефимовна, беше далеч не толкова приветлива, колкото останалите азбучни персонажи. Въпреки това сухата и почти съвсем оплешивяла величаво-важна Брумщейн прие Вера Александровна, без тя да чака реда си, дълго се взира в резултатите от изследванията, преслуша сърцето ѝ, отчете пулса, помачка шията на Верочка, остана много недоволна и поиска още някакво рядко изследване, което се правело само в техния институт.

Преди да си тръгнат, когато Вера Александровна вече бе хванала дръжката на вратата, мрачно каза:

— Провлакът е уплътнен, дяловете на жлезата са увеличени... особено отляво... При всяко положение операцията ще бъде неизбежна. Въпросът е само доколко спешна е...

В този момент Вера прояви неочаквана твърдост и отказа. Реши първо да опита хомеопатично лечение. Хомеопатията не беше напълно забранена, но беше в съмнително положение — като абстрактното изкуство, авангардната музика или еврейския произход. Намериха хомеопат в същия този бабин тефтер, запътиха се към някакви далечни покрайнини на Измайлово, намериха в полусрутена дървена къща брадатия лекар, който стана старомодно любезен, след като споменаха името на Елизавета Ивановна. Начерта на четвъртинка пожълтял стар лист хартия някакви магически думи и кръстове, взе им сто рубли — чудовищно огромен хонорар! — и на сбогуване целуна ръка на Вера.

На другия ден Шурик донесе на майка си от специалната аптека първия комплект малки бели кутийки. Скоро лицето на Вера придоби нов съсредоточен израз — тя дъвчеше грапавите бели зрънца, леко издула устни и притворила очи. Из цялата къща бяха разхвърляни картонени кутийки — туя, анасон, беладона... Тя вземаше самоделната кутийка с два пръста, леко я разклащаше, разтърсваше съдържанието ѝ — зрънцата леко се слепваха, — а после изсипваше малко на тясната си длан: раз, два, три... Ръцете ѝ бяха като на испански портрет, със заострени пръсти и нежни гънки на дългите кости. И два любими пръстена — с малък диамант и с голяма перла...

Малко по малко Вера зае мястото, което някога бе принадлежало на малкия Шурик, а Шурик, вече зрял мъж, но облян с ярка детска руменина, замени, доколкото можеше Елизавета Ивановна. Непохватните грижи на Шурик се оказаха по-сладки от майчините: той

беше мъж. В лицето не приличаше на Александър Сигизмундович, а по-скоро на дядо си Корн, но косата му беше къдрава, гъста като на баща му, ръцете също — големи, с красиви нокти, а и това ласкаво движение, с което прегръщаше майка си през раменете... Оказа се, че да бъдеш нещастна край Шурик, е много по-увлекателно, отколкото край майка си...

Елизавета Ивановна никак не умееше да бъде нещастна, може би защото нейната делова енергия не ѝ оставяше време да се замисли за абстрактни и непрактични неща, като щастието — но тя много обичаше дъщеря си и се отнасяше с уважение към състоянието ѝ на меланхолична печал и незаслужена обида, понеже го смяташе за проява на изискана душевност и нереализиран талант. Александър Сигизмундович също винаги бе страдал от прекалената си изтънченост. Всъщност душевното страдание според разбиранията на Верочка беше привилегия. И трябва да ѝ го признаем — дори сред калта и студа на зимния Ташкент в най-тежките години на евакуацията тя относително лесно понасяше битовите тегоби, отдавайки предпочитание на преживяванията, свързани с края на артистичната ѝ кариера и със загубата — временна, но тогава смятана за окончателна — на обожаемия Александър Сигизмундович...

Никой, освен Елизавета Ивановна, не можеше да оцени каква жертва бе направила Вера, като бе отдала половината си живот на нищожната счетоводителска работа. Въпросът, заради кого или заради какво се правеше тази жертва, не се повдигаше — това се разбираше от само себе си. На Шурик баба му го бе напомняла навремето с нежен укор — за да стимулира обичта му към Верочка. Сега, след смъртта ѝ, Шурик още повече преувеличи размерите на тази жертва. И един лек ореол незримо присъстваше над грижливо подредената в полугръцко кокче старееща коса.

Във вечерните часове Вера винаги намираще време да поседи в хола. Потънала в обширния фотьойл, продънен от тялото на майка ѝ, тя отваряше чекмеджетата на бюрото и преглеждаше старите писма, подредени по години, квитанциите за платени неведоми услуги, безбройните снимки, предимно нейни, на Вера. Най-хубавите от тях висяха над бюрото в крехки рамчици, непонасящи докосване: Верочка, облечена в сценични костюми. Най-хубавият, но толкова кратък период от живота ѝ...

Когато я заварваше в тази меланхолична поза, Шурик просто се разтапяше от нежно и горчиво съчувствие: знаеше, че е попречил на велика артистична кариера... Той поривисто прегръщаше моминските раменца на майка си и шепнеше:

— Стига, Веруся, стига, маминко...

И Вера му пригласяше:

— Маминко, маминко... Сами сме с тебе на света...

Шурик беше убеден, че баба му е умряла заради онази безумна забрава, която го бе връхлетяла, когато изпращаше Лиля за Израел. Животът му на зрял човек започна с тъмни пристъпи на сърдечен страх, които го будеха посред нощ. Неговият вътрешен враг, ранената му съвест, от време на време му изпращаше реалистични, непоносими сънища, чийто основен сюжет беше неговата неспособност — или невъзможността — да помогне на майка си, която се нуждаеше от него.

Понякога тези сънища бяха доста сложни и изискваха разяснение. Сънува например голата Аля Тогусова — как лежи на железния креват в стаята си в общежитието, кой знае защо, с островърхите бели обувчици, които миналата година бе носила Лиля Ласкина, само дето тези обувчици бяха много износени, с черни напречни пукнатини. А той стои в краката ѝ, също гол, и знае, че сега трябва да влезе в нея и че щом го направи, тя ще започне да се превръща в Лиля и Аля много иска това, и от него зависи тази метаморфоза да стане едно към едно. Многобройни свидетели — момичетата, които живеят в тази стая, сред тях и Стовба, и професорът по математика Израйлевич, и Женя Розенцвейг — са наобиколили кревата и очакват превръщането на Аля в Лиля. И нещо повече, абсолютно определено се знае, че ако това стане, Израйлевич ще му даде зачота по математика. Всичко това не изненадва абсолютно никого. Единственото странно нещо е присъствието на черните котки на Матилда на нощното шкафче до Алиния креват... И Аля очаквателно го гледа с гримираните си японски очи и той е готов, напълно готов, да се потруди, за да пусне от грозноватата Алина обвивка прекрасната Лиля. Но в този момент зазвънява телефонът — не в стаята, а някъде наблизо, може би в коридора, и той знае, че го викат при майка му в болницата, затова не бива да се бави нито секунда, инак с Вера ще се случи онова, което се случи с баба му...

Аля помръдва островърхите обувчици, зрителите, като виждат нерешителността му, проявяват недоволство, а той разбира, че трябва

незабавно да побегне, начаса да побегне, докато телефонът не е престанал да звъни...

Действителността откликна на съня — Шурик извади от пощенската кутия писмо от Лиля. От Израел. За Шурик — единственото получено. За Лиля — последното от няколкото изпратени. Пишеше, че той много ѝ помага да разбере самата себе си. Отдавна вече се е сетила, че писмата ѝ не стигат до него, и изобщо тук, в Израел, никой не знае по какви закони циркулират те — защо едни хора получават писмата редовно, а други не получават нито едно — но тя, Лиля, пише на Шурик писмо след писмо и това е дневникът на нейната емиграция.

„След нашата семейна катастрофа заобичах и двамата много повече. Татко постоянно ми пише и дори ми се обажда по телефона. Мама ми се сърди, задето поддържам отношения с него — но аз нямам чувството, че той е виновен пред мен. И не разбирам защо трябва да проявявам някаква женска солидарност. И изобщо ужасно ми е мъчно за нея, а за него се радвам. Гласът му е толкова щастлив. Ужасия някаква. Езикът е страхотен. Английският е страшна скука в сравнение с иврита. После ще уча арабски. Непременно. Аз съм най-добрата ученичка в улпана. Това ужасно осакатяване на живота, сякаш те няма тук. Толкова е глупаво, че ти не си еврейин. Арие ми се сърди, казва, че спя с него, а обичам теб. И това е истина“.

Шурик прочете писмото още до пощенската кутия. То идваше сякаш от онзи свят. Във всеки случай беше адресирано не до него, а до друг човек, който бе живял в друг век. И в същия този минал век бе останала прелестта на разходките из нощния град и на лекциите по литература — те бяха прекалено хубави, за да станат ежедневие. За това съществуваше дразнещата носа химия... В миналото беше останала и все повече разрастващата се поради напускането на времето негова баба, под чиято сянка не бе имало нито жегата, нито студ, а само благотворно размиващи се видове въздух. И тук, между първия и втория етаж, край зелената редица пощенски кутии, го обзе мълниеносно и огнено отвращение към всичко, на първо място към себе си, после към института, към лабораторните маси и коридорите, към вмиряната на урина и хлор клозети, към всички учебни предмети и техните преподаватели, към Аля с нейната гъста мазна

коса с кисел мирис, който той внезапно усети пред носа си... Испита погнуса, дори се изпоти — но тутакси всичко му мина.

Той пъкна писмото в джоба си и хукна към института: над главата му бе надвиснала сесията, и пролетта бе надвиснала, и той пак беше закъсал по неорганична химия с лабораторните упражнения, и още не беше наел вилата, която баба му наемаше всяка година, отчасти защото не бе намерил в тефтера на баба си служебния телефон на хазайката, отчасти поради липса на време: знаеше се, че вили се наемат през февруари, а през март вече не може да се наеме нищо свястно.

Тичаше към института и писмото от Лиля беше в душата му както изядената сутринта закуска — в стомаха — необратимо и надълбоко. Двата факта, съобщени от Лиля — че родителите ѝ са се развели и че тя си има нов приятел на име Арие, — изобщо не го развълнуваха. Развълнува го самото писмо — почти физически: ето листа, на който нейната ръка бе написала нещо, от което следваше, че тя съществува на този свят, а не е изчезнала безследно като баба му. Защото досега бе имал чувството, че те са заминали в една и съща посока. И това писмо в джоба му — колко обичаме всички ние да се самозалъгваме — сякаш намекваше, че и баба му може да му изпрати писмо от мястото, където се намираше сега.

Шурик не премисли това докрай, това приятно чувство не се облече в думи, с които би могъл да го обясни на друг човек. Но нима майка му ще разбере това смътно, приятно чувство? Ще си помисли, че той просто се радва на писмото от Лиля...

И Шурик, отместил встрани всичко неясно и неконкретно, продължи да живее — тичаше в института, държеше някакви колоквиуми, успяваше дори да припечелва по нещо — чрез уроците по френски, наследени от баба му. Парите, за които и дума не ставаше, когато баба му беше жива, изчезваха с невероятна скорост и го принуждаваха да мисли за тях. Шурик беше абсолютно наясно, че за това трябва да се грижи именно той, а не майка му — слабичка и съвсем прозрачна.

„За догодина ще събера повечко нови ученици“ — реши той. Да преподава френски на деца, му харесваше много повече, отколкото самият той да усвоява науката химия. И макар че гледаше да посещава занятията и правеше лабораторните упражнения, повече разчиташе на

Аля Тогусова, а тя се стараше, правеше и невъзможното и дори преписваше за него конспектите на лекциите, които той често пропускаше.

Аля, която бе примамила Шурик в онази паметна новогодишна сутрин и поради неопитност бе приела принудения жест на мъжка любезност като голяма женска победа, доста бързо схвана, че постигнатият успех не е чак толкова голям, но тази новогодишна сполука не бива да се оставя на самотек, а, напротив, за да расте и да се развива тази фиданка, трябва много и упорито да се труди. Тази мисъл не беше нова за нея — беше стигнала до нея още като малка, когато за пръв път се бе сблъскала с факта, че на този свят има жени, които носят обувки, докато мнозинството, към което принадлежеше и майка ѝ, зиме носят валенки, а лете — гумени ботуши... С една дума, животът е борба, и то не само за висше образование. Шурик, разбира се, много ѝ харесваше, може би дори беше влюбена в него, но всичките тези романтични емоции не можеха и да се сравняват с онова високо напрежение, което се раждаше от сумирането на решаваните задачи: висше образование, съчетано с Шурик и принадлежащата му по право столица. Аля се чувстваше едновременно и звяр, който следи плячката си, и ловец, срещнал рядък дивеч, който можеш да срещнеш веднъж в живота си, ако ти излезе късметът...

Напрежението в съществуването на Аля се подгръвяше от още едно обстоятелство: в онази новогодишна нощ Лена Стовба също бе намерила своето щастие — беше се запознала с кубинеца Енрике, тъмнокож красавец, студент в Университета „Патрис Лумумба“. Покани я да танцуват и под звуците на „Бесаме мучо“ цяло ято пухкави бебчета — амури, купидони и други крилати — изстреляха своите стрели в едрата двойка и вялата по природа Стовба разсъни бялото си тяло, трепна срещу танцуващия с всички свои органи кубинец и измина екстрено целия подготвителен път, за чието изминаване понякога е нужно доста значително време — пое по него един час преди новогодишната полунощ и го завърши в силни тъмнокожи прегръдки в два часа сутринта на първия ден от новата година.

Въпреки че двацетгодишният младеж беше кубинец и следователно далеч не новак в любовната наука, той също остана слисан от това паднало при него от небето светлорусо чудо. Дружбата

между народите напълно възтържествува — през март Стовба се чувстваше определено бременна, а влюбеният кубинец проучваше как може да сключи брак с руската гражданка.

Сега две общежития — на „Пресня“ и в Беляево — имаха грижата да осигуряват на влюбените терен за редовна реализация на чувствата им, но това не беше лесна задача: церберите от „Менделеев“, възрастни портиерки и зловни комендантки, бяха по принцип несговорчиви, а на това отгоре цветът на лицето на Енрике толкова забележимо се различаваше от останалите розово-сладоледени посетители, че в единайсет часа вечерта на вратата силно се потропваше и високонравствената комендантка настояваше външните хора да напуснат пределите на женското общежитие... Лена навличаше астрагановото си палто, този нетактичен подарък от областнокомитетската ѝ майка, който изглеждаше толкова странно сред студентската беднотия, и изпращаше любимия си до метростанция „Краснопресненская“, където двамата се разделяха с потънали в скръб души и тела... Охраната на общежитията при „Лумумба“ беше по-лоялна, но изискваше представяне на паспорт, което можеше да повлече след себе си какви ли не, включително милиционерски, неприятности.

Аля, подгрявана от ежедневния жарък полъх на тази любов, не можеше да не изпитва тревога от умерения стремеж на Шурик към пълна реализация на техните топли отношения. Още повече че разполагаше и с жилищни условия. Но и никога не я канеше у тях. Нищо подобно на черно-белите страсти на Лена и Енрике не присъстваше в живота ѝ. Обидно. Аля, както и преди, получаваше само съвместни лабораторни упражнения, обеди на една маса в студентския стол, подготовка за вземане на колоквиумите и място в аудиторията до дясното рамо на Шурик — обикновено самата тя го заемаше. Освен това се учудваше от липсата на стръв, с която учеше Шурик — самата тя успяваше и да се учи прекрасно, и да работи: отначало на половин щат като чистачка, после на още половин щат — като лаборантка. Работеше вечер, така че нямаше време да отиде дори на кино. Шурик не я и канеше: обикновено той прекарваше вечерите с майка си. От време на време Аля му напомняше за себе си с вечерно обаждане по телефона, но за да отиде у тях, трябваше да измисля нещо особено: например че трябва да вземе лекция или учебник. Една вечер

му се обади от катедрата — каза, че си е загубила портмонето: искаше да отиде у тях, но той дотича и ѝ донесе пари.

Любовните им отношения що-годе мъждукаха: веднъж Аля го помоли да ѝ помогне да отнесат от института до общежитието трилитрова кутия крадена боя. Беше следобед и съквартирантките ѝ ги нямаше. Аля обгърна шията му с мургавите си ръце, затвори очи и полуотвори устни. Шурик я целуна и направи всичко, което трябваше. С удоволствие.

Друг път Аля отиде у Шурик, когато Вера Александровна беше на някакви медицински процедури, и още веднъж получи солидно доказателство, че отношенията им с Шурик са любовни, а не чисто приятелски, комсомолски...

Разбира се, не можеше да не вижда разликата между своята умерена връзка и страстите, изгарящи флегматичната по-рано Лена и нейния шоколадов Енрике. Но и Шурик все пак не беше негър от Куба, а бял човек от улица „Новолесная“. Аля пък подозираше, че макар Куба да беше чужбина, все пак донякъде приличаше на Казахстан... Вярно, кубинецът се канеше да се жени, а Шурик не отваряше и дума за това. От друга страна, Стовба беше бременна... Но нали и Аля би могла... И тук тя се объркваше: кое бе по-важно — учението или омъжването?

В началото на април Стовба съобщи, че са подали заявление в Двореца на бракосъчетанията.

Момичетата бяха във възторг: преди това се опасяваха да не би Енрике да изостави Стовба, придумваха я да направи аборт, но тя само се блещеше и развяваше бялата си коса. Имаше му доверие. Такова доверие, че дори се канеше да пише на родителите си за предстоящото си омъжване. Само едно притесняваше приятелките ѝ — че детето ще бъде черно. Но Стовба ги утешаваше: майката на Енрике била почти съвсем бяла, по-големият му брат, от другия ѝ съпруг, американски поляк, си бил направо блондин, само баща му бил черен. Да, но пък черният му баща бил приятел на Фидел Кастро, бил воювал в един отряд с него... Така че детето като нищо можело да се роди бяло, защото щяло да бъде почти кварталон. Момичетата клатеха глава, но вътрешно съжالياха: по-добре да беше руснак... Макар че всички бяха обикнали самия Енрике: той беше весело и добро момче, въпреки че също като Стовба произлизаше от семейство от партийната

върхушка. Но той не се правеше на важен като своята любима — ходеше, сякаш танцуваше, постоянно пееше и вечно сънената Стовба, която едва ли не от първия ден бе пробудила неприязън у всички в курса престана да се прави на важна, да се лакоми за всичко и благодарение на своята съмнителна — от расова гледна точка — връзка стана приятна на всички.

А след още един месец, малко преди планираното бракосъчетание, стана събитие, което много разтревожи Стовба: Енрике бе извикан в посолството, където му наредиха спешно да се прибере в Куба. Той беше студент последна година, до получаването на диплома му оставаха броени месеци и той се опита да отложи заминаването си — още повече че и годеницата му все пак беше бременна... Опита да се срещне с посланика, който прекрасно знаеше високото положение на баща му: Енрике, обикновеният студент, беше постоянно канен на приеми в посолството и посланикът понякога отиваше при Енрике и на шега го поздравяваше с къс боксьорски удар под лъжичката... Но този път посланикът не го прие.

В края на април Енрике отлетя за Хавана. Смяташе да се върне след седмица. Но не се върна и след месец, нито след два. Всички веднага разбраха, че той просто е измамил глупавото момиче, съчувстваха ѝ, а тя се задъхваше от вътрешна ярост към тези оплаквачки: защото беше убедена, че не е възможно той да я е изоставил и само извънредни обстоятелства може да са го принудили да остане в Куба. Унизително беше общественото съжаление, странно беше неговото мълчание. От друга страна, беше известно, че писмата от Куба пристигат по произволен график: понякога пет дни след изпращането, друг път — след около месец и половина.

Майката и бащата на Стовба едва бяха свикнали с мисълта, че ще трябва да дундуркат черни внучета, като особено тежко прие това съобщение майка ѝ, докато баща ѝ донякъде се утеши с високото партийно положение на бъдещия зет, и ето че сега на нещастната годеница предстоеше да съобщи на строгите си родители, че младоженецът е изчезнал.

Целият първи курс негодуваше. Стовба живееше с надежда. Точно преди Първи май в института я намери по-оплешивял, не твърде симпатичен млад мъж, кубинец, приятел на Енрике. Бил аспирант в университета — зоолог или май хидробиолог. Плешивият изведе

Стовба навън и там, на една градинска пейка в малкото Миуско паркче, ѝ съобщи, че по-големият брат на Енрике е избягал от Куба в Маями, бащата на Енрике бил арестуван, а къде се намирал самият Енрике, никой не знаел, но в дома му го нямало. Може би го били арестували на улицата...

На тази горделивка Стовба много повече ѝ харесваше да бъде косвена жертва на политически процес, отколкото изоставена годеница. Може би родителите ѝ биха предпочели другия вариант... Но от всяко положение потомъкът на един от политическите вождове на кубинския народ, с което все някак човек би могъл да се примири, сега се превръщаше в обикновен подлец...

Мненията на студентите по химия се разминаха: либералите бяха готови да събират пари за подаръци за хлапето и да го обявят за син на техния полк, консерваторите смятаха, че Стовба трябва да бъде изключена от института, от комсомола и изобщо от всичко, а радикалите — че най-добрият изход би бил един честен аборт...

Аля, мелез и наполовина сирак, беше изпълнена със съчувствие към Стовба, която едва до вчера беше щастлива и късметлийка. Тя се сближи с високомерната си съквартирантка и стана довереница на нейните тайни и надежди — благодарение на Аля Шурик също получаваше пълна информация за всички перипетии на тази драматична история и също дълбоко съчувстваше на горката Стовба...

Щитовидната жлеза на Вера, презряла хомеопатията, растеше бурно: тя започна често да се задушава. Отново се заговори за операция. Вера със сетни сили се съпротивляваше. Веднъж, когато започна поредният пристъп, се наложи да извикат Бърза помощ. Биха ѝ инжекция: задушаването веднага ѝ мина. Тя се окуражи:

— Виждаш ли, Шурик, инжекциите помагат. За какво ми е тогава да лягам под ножа?

Тя ужасно се страхуваше от операция, дори не от самата операция, а от пълната упойка. Струваше ѝ се, че няма да се събуди след нея.

За нещастие следващият пристъп на задушаване се случи в час, когато Шурик безшумно се бе измъкнал от къщи и се бе завтекъл „оттатък моста“, при Матилда.

Към един и половина през нощта Вера тихичко почука на вратата на стаята му: почти не можеше да говори. Шурик не се обади. Тя отвори вратата: диванът му дори не беше застлан за спане.

„Къде ли може да се е дянал“ — недоумяваше Вера и дори излезе на балкона да види дали не пуши там. Знаеше, че всички момчета си попушват... Минаха още десет минути, таблетката и домашните средства, като инхалацията над вряла вода, не помагаха, задушаването не минаваше. Състоянието ѝ беше ужасно и тя сама, с едва чул глас извика Бърза помощ, прошепвайки адреса...

Бърза помощ пристигна много бързо, след двайсетина минути, и по случайност екипът беше същият като миналия път. Възрастната мустаката лекарка, която и миналия път настояваше за спешно хоспитализиране, веднага се разкрещя на Вера Александровна — нареди ѝ веднага да се приготви за болницата. Отсъствието на Шурик съвсем изкара Вера от релси, тя можеше само безмълвно да плаче и да клати глава.

— Тогава подпишете, че отказвате хоспитализация. Снемам от себе си всякаква отговорност!

Като видя пред входа колата на Бърза помощ, Шурик едва не припадна. Като стрела излетя до петия етаж. Вратата беше открената...

„Край! Мама не е между живите — ужаси се той. — Какво направих!“

От голямата стая се чуваха крясъци. Живата Веруся полулежеше в бабиния фотьойл. Вече дишаше почти нормално. Щом видя Шурик, отново избухна в плач. Малко се срамуваше пред лекарката, но не можеше да надвие сълзите — те бяха от щитовидната жлеза...

Шурик направи гигантски скок през цялата стая и без да се притеснява нито от лекарката, нито от мъжа в полууниформени дрехи, сграбчи майка си в прегръдките си и я зацелува: по косата, по бузата, по ухото...

— Веруся, прости ми! Аз вече няма! Идиот! Прости ми, майчице...

Естествено, самият той не знаеше какво „няма вече“. Но това беше неговата още детска реакция: няма да правя нищо лошо, ще правя само добро, ще бъда добро момче, за да не разстройвам мама и баба...

Мустакатата лекарка, която се бе наредила здравата да се накрещи, омекна и се разчувства. Такова нещо не се вижда често. Виж го ти, целува, не се притеснява... гали я по главицата... Какво ли толкова е направил, че така се вайка...

— Трябва да вземем майка ви в болницата. Опитайте да я придумате.

— Веруся! — замоли я Шурик. — Ами щом наистина се налага...

Вера беше съгласна на всичко. Е, не съвсем, разбира се...

— Добре, добре! Но тогава поне при Брумщейн...

— Но не отлагайте. Инжекцията действа само няколко часа и пристъпът може да започне отново — с омекнал тон се обърна лекарката към Шурик.

Медицината си тръгна. Обяснението беше неминуемо. Още преди Вера Александровна да зададе въпрос, Шурик разбра: не, не и не. За нищо на света не можеше да каже на майка си, че е бил при жена.

— Разхождах се — твърдо съобщи той.

— Как така? Посред нощ? Сам? — недоумяваше Вера.

— Доця ми се да взема малко въздух. И излязох да се разходя.

— Къде?

— Там — махна с ръка Шурик в същата посока. — Към Тимирязевка, през моста.

— Е, добре, добре — предаде се Вера. Поолекна ѝ на душата, макар че нещо не беше в ред с това странно среднощно отсъствие. Но беше свикнала да смята, че Шурик никога не я лъже. — Хайде да пийнем чай и да опитаме да поспим.

Шурик отиде да сложи чайника. Вече се разсъмваше, навън чирикаха врабци...

— Следващия път ме предупреди, когато излизаш...

Но следващият път не дойде скоро: плешивата Брумщейн беше в отпуск и в болницата я прие дясната ръка на Брумщейн, нейната заместничка Любов Ивановна.

Тъй като се налагаше спешно, операцията трябваше да направи също не самото светило, доктор Брумщейн, а Любов Ивановна. Тя се оказа миловидна — въпреки почти незабележимия белег от внимателно защита заешка устна — блондинка на средна възраст с лек говорен дефект.

— А къде изобщо ви наблюдават постоянно? — опипвайки отпускнатата и издута шия на Вера, предпазливо попита Любов Ивановна.

— В поликлиниката на ВТО — с достойнство отговори Вера.

— Ясно. Там имате добри фониатри и травматолози — презрително отсече лекарката.

— Смятате ли, че операцията е абсолютно неизбежна? — плахо попита Вера.

Любов Ивановна се изчерви така, че белегът на устната ѝ се наля с тъмна кръв.

— Вера Александровна, операцията трябва да се извърши спешно. Екстрено...

На Вера ѝ се повдигна и тя попита отчаяно:

— Рак ли имам?

Любов Ивановна си изми ръцете, без да откъсва очи от мивката, и дълго ги избърсва с пешкир, като през цялото това време мълчеше.

— Защо непременно рак? Кръвта ви е прилична. Жлезата е дифузна, силно увеличена. Освен дифузната токсична гуша в левия дял намирам тумор. Прилича на доброкачествен. Но няма да правим биопсия. Нямаме време. Вие сте проявили престъпно безгрижие по отношение на заболяването си. Брумщейн веднага ви е предложила операция — ето, тук е записано: препоръчано...

— Но аз се лекувах при хомеопат...

Едва забележимият белег на устната на лекарката отново се съживи и набъбна:

— Ако питаха мен, бих дала вашия хомеопат под съд...

От тези думи гърлото на Вера Александровна сякаш подпухна, отесня.

„Ако мама беше жива, всичко щеше да бъде различно... И изобщо това нямаше да се случи“... — помисли си тя.

После Любов Ивановна покани Шурик в кабинета, а Вера седна на лепкавата седалка в коридора, на затопленото от Шурик място.

Лекарката каза на Шурик всичко, което бе чула и Вера Александровна, и освен това добави, че операцията е доста тежка, но я безпокои най-вече следоперативният период. Грижите в болницата са лоши — да намерят болногледачка. Особено за първите дни.

„Ако баба беше жива, всичко щеше да бъде различно“... — синът и майката често мислеха еднакво...

Направиха операцията след три дни. Вера се оказа отчасти права в най-лошите си предчувствия. Макар че, както се разбра по-късно, операцията беше напълно сполучлива, тя наистина понесе много тежко упойката. Четирийсет минути след началото на операцията сърцето ѝ спря: и сърцето на младия анестезиолог едва не спря от страх. Биха ѝ адреналин. Всички се изпотиха седем пъти. Оперираха повече от три часа, а после две денонощия Вера остана в безсъзнание.

Тя лежеше в реанимацията. Положението ѝ се смяташе за опасно, но не безнадеждно. Но Шурик, който седеше на стълбището пред входа на отделението, където не пускаха абсолютно никого, не чуваше нищо от онова, което му говореха. Две денонощия той остана на стъпалото в състояние на дълбока покруса и огромна вина.

Беше погълнат от едно непрестанно въображаемо общуване с нея. Най-много се съсредоточаваше да я удържа постоянно пред себе си, с всички подробности: косата, която той си спомняше гъста — как

тя я разресваше след миене и я сушеше, приседнала на ниска пейчица пред радиатора... а после косата ѝ оредя и кокчето на тила стана малко по-малко, тъмноореховият ѝ цвят избеля, отначало около слепоочията, а после по цялата глава плъзнаха мръсносиви кичури, сякаш от чужда глава... веждите ѝ — чудесни, дълги, започват с гъст триъгълник, а после изтъняват като конец... бенката на бузата — кръгла, кафява, като главичка на гвоздей...

С отчаяно, почти физическо усилие той я държеше цялата: любимите ръчички, крайчетата на пръстите, извити нагоре, тънките крачета, кокалчето, издадено встрани от палеца, грозното кокалче... Да не я изпусне, да не се разсее...

Идваше медицинска сестра, питаше да му донесе ли чай.

Не, не — той само въртеше глава. Струваше му се, че престанеше ли да мисли така силно, така усилено за нея, тя щеше да умре...

В края на второто денонощие — той не си спомняше времето, не ядеше, не пиеше, май и в клозета не ходеше, седеше вдървен на стълбищната площадка, на стол, който милосърдно му бяха изнесли от отделението — при него излезе Любов Ивановна и му даде бяла престилка.

Той не я позна веднага, не схвана отведнъж какво трябваше да прави с престилката. Напъха се във влажната тъкан със слепнали се ръкави.

— Тамара, пантофите — изкомандва Любов Ивановна и сестричката му пхна в ръцете две сивкавобели торбички, в които той непохватно напъха obuцата си заедно с изтръпналите нозе.

— Само за една минута — каза лекарката, — а после си вървете вкъщи. Не е нужно да седите тук. Поспете, купете минерална вода и лимон... А утре пак елате.

Той не чуваше. През отворената врата на болничната стая виждаше майка си. От носа ѝ излизаха тръбички, които се преплитаха по гърдите ѝ, някакви други тръбички тръгваха от ръката ѝ към статива. Бледосинкавата ръка лежеше върху чаршафа. От шията ѝ, залепена с нещо бяло, също излизаше тънка червена гумена тръбичка. Очите ѝ бяха отворени — тя видя Шурик и се усмихна.

Дъхът на Шурик секна на онова място, където бяха разрязали майка му: виновен, виновен, за всичко виновен. Когато баба му е

умирала в болницата, той тичаше с Лиля по магазините, купуваше пушен салам, който после остана при митничарите, и матрьошки, изоставени в хотела в малък град край Рим, Остия...

Когато баба ти е умирала в болницата — раздухваше той пламъка на непростимата си вина, — ти се натискаше и се галеше с Лиля по разни входове и тъмни кътчета... Горката му майчица — дребничка, слаба, полужива, а той — здрав до отвращение нерез, пръч, животно... Тя се е задъхвала в пристъпа, а той чукаше Матилда... И остро от отвращение от себе си хвърляше някаква неприятна сянка върху иначе неприятелието към престъплението Лиля и Матилда...

„О, никога вече — кълнеше се пред себе си. — Никога вече няма да...“

Той падна на колене пред кревата и целуна хартиените сухи пръстчета:

— Как си, Веруся?

— Добре — отговори тя нечуто, защото още не можеше да говори добре.

Наистина се чувстваше добре: биеха ѝ обезболяващи, операцията беше зад гърба ѝ, а точно пред нея се усмихваше разплаканият Шурик, скъпото ѝ момче. Тя дори не подозираше каква огромна победа бе удържала току-що. Идеалистка и актриса по душа, още от младини тя много бе размишлявала за разновидностите на любовта и беше на мнение, че най-висшата от тях е платоничната, като погрешно причисляваше към платоничната всяка любов, която не се изразява под чаршафи. Доверчивият Шурик, на когото тази концепция бе разяснена в най-ранна възраст, във всичко следваше разумните възрастни — баба си и майка си. Някак от само себе си беше ясно, че в тяхното изключително семейство, където всички се обичат възвишено и самоотвержено, процъфтява именно „платоничната“.

И ето сега за Шурик ставаше очевидно до ужас как е предал „висшата“ любов заради „низшата“. За разлика от повечето хора, особено от младите мъже, изпаднали в сходно положение, той дори не се опитваше да изгради поне каква да е психологическа самоотбрана, да си пошепне на ухото, че може би за нещо е виновен, но за друго не е, а, напротив, разиграваше своите карти против себе си, така че вината му да бъде убедителна и несъмнена.

По пътя към къщи Шурик се съвземаше, излизаше от някакво анабиозно, рибешко състояние, в което се бе намирал през последните две денонощия. Оказа се, че през това време нетърпимата жегга е отминала, сега ръмеше някакъв сивкав дъждец, беше средата на делник и във въздуха висеше насладата на самодостатъчната бедна природа: миризма на пресни листа и на гнило се носеше от миналогодишните купчини, струпани като грапаво одеяло по краищата на малка занемарена градинка. Шурик вдишваше сложната миризма на мръсния град: малко млада остра зеленина, малко окапали листа, малко мокра козина...

„Ами ако някъде има Бог?“ — хрумна му и тутакси, сякаш изпод земята, изскочи ниска черквица. А може да беше изскочила първо тя, а той да си е помислил онова после? Спря се: дали да не влезе... Отвори се някаква странична незначителна вратичка и през дворчето към пристройката се завтече делова селска старица с паница в ръката.

„Не, само не тук — реши Шурик. — Ако беше тук, баба щеше да знае“.

И той ускори крачка, почти се затича. В душата му се надигна неизпитвано по-рано щастие, наполовина състоящо се от благодарност неизвестно към кого — живата ми маминка, скъпата ми маминка, честит рожден ден, честит Международен празник на жената 8 март, честит празник на солидарността на трудещите се, честит 7 ноември, честито, честито... червено върху небесносиньо, жълто върху зелено, рубинени звезди върху тъмносиньо, цели стотина картички, които бе написал на майка си и баба си, започвайки на четири години. Животът е прекрасен! Честито!

Вкъщи Шурик застана под студения душ — кой знае защо, нямаше топла вода, а онази, която се издигаше от още незатоплените дълбини на земята, пареше със студа си. Изкъпа се, измръзна, излезе от банята — звънеше телефонът.

— Шурик! — ахна слушалката. — Най-сетне! Никой нищо не знае. Звъня у вас вече трето денонощие. Какво се е случило? Кога? В коя болница?

Беше Фаина Ивановна. Обясни й, доколкото може, като сам се прекъсваше.

— А може ли да я посетим? И какво й трябва?

— Минерална вода, казаха.

— Добре. Сега ще докарам минерална вода. Аз съм в театъра, сега ще дойде колата и ще прескоча до вас с нея.

И — тряс слушалката! И веднага се разнесе следващият звън. Беше Аля. Зададе същите въпроси само с тази разлика, че нямала минерална вода, а имала занятия със студентите от вечерното обучение — лаборантската половин бройка — и щяла да се освободи в десет и половина.

— След занятията идвам веднага — радостно обеща тя, а той дори не успя да каже: не е ли по-добре утре?

Фаина довтаса след час, той едва бе успял да пийне чай с корав хляб и изровена от недрата на бюфета кутия варено. Фаина остави красивата чужбинска торбичка с четири бутилки минерална вода до вратата.

— Ще обсъдим всичко с теб — тя говореше бавно, като приближаваше към него красивата си развратна уста.

„Не, не и не“ — твърдо си каза Шурик.

Устата се приближи, сграбчи устните му, възсладкият, малко сапунен език се напъха под небцето му и гъвкаво се размърда.

Шурик нищо не можа да направи — всичко в него се втурна към тази разкошна мръсна женска.

Към единайсет плахо се звънна на вратата, после пак. След малко зазвъня телефонът, после отново се зашумоля около вратата. Но от там, където се намираще Шурик, едва ли би го измъкнала дори йерихонска тръба.

На другия ден той каза на Аля нещо правдоподобно:

— Не бях спал две денонощия. Едва се довлякох до леглото и съм спал като убит.

Рядко се срещат хора, които да мразят лъжата колкото Шурик.

През тези летни седмици — шестте болнични и следващите — Шурик ускорено и в съкратен вид усвояваше наука, подобна на науката, как се отглежда новородено: от млекцето, кашичката, самоцелната извара до преваряването на олио, смекчаващо шевовете, до вендузите и промивките. А най-важното в тази наука беше сдобиването със съсредоточеното внимание, което притежава майка, родила първото си дете. Само дете с пелени не му се наложи да се занимава.

Сънят на Шурик стана необикновено лек: Вера само сваляше крака си от леглото на пода и той вече се втурваше в стаята ѝ: какво става? Чуваше лекото скърцане на пружините, когато лекото ѝ като перце тяло се обръщаше от една страна на друга, усещаше прозвънването на чашата ѝ, лекото ѝ покашляне. Това беше особено състояние на връзка между майка и дете — каквото, строго казано, самата Вера никога не бе изпитвала, защото Елизавета Ивановна, за да опази своята отслабнала от раждането и претърпяла голямо нещастие дъщеря, бе поела върху себе си именно тази част от взаимоотношенията с детето, като бе оставила на Вера само кърменето. Разбира се, това далеч не беше декоративна част: Верочка имаше малки зърна с тесни каналчета, млякото се изцеждаше трудно, тя се занимаваше с това с часове, гърдите я боляха... Но все пак именно Елизавета Ивановна спеше в една стая с бебето, ставаше при всяко негово изпъшкване, преповиваше го, къпеше го и в определеното време поднасяше загънатото в чисти пелени бебче до гърдата на Верочка.

Шурик не можеше да знае всичко това, но в гласа му се появи особената интонация, с която жените се обръщат към бебетата. Изплува дори името, с което бе наричал майка си на около година и половина: понеже не можеше да изговори „Веруся“, както я наричаше баба му, казваше на майка си Уся, Усенка...

С парите настана пълна неопределеност. Всъщност те се свършиха. От института вече не даваха стипендия на Шурик, той криво-ляво си взе изпитите от пролетната сесия, но без математиката — тя му остана за есента. Наистина, Вера Александровна получаваше болнични почти колкото заплатата си — имаше дълъг стаж... Основният приток на доходи за Шурик секна: през лятото нямаше ученици, всички се пръснаха по вилите. Баба му обаче, както той си спомняше, по това време събираше една-две групи абитуриенти...

Веднъж в отсъствието на Шурик дойде Фаина и донесе някакви пари от профкомитета. В деня, когато профкомитетските пари се свършиха, Вера намери под листа, покриващ дъното на едно чекмедже в бабиното бюро, две спестовни книжки. Общата сума на тези спестявания би стигнала за автомобил — бяха страшно много пари за онези времена. В едната книжка имаше пълномощно на името на внука, във втората — на дъщерята.

С още нестабилен след операцията тих глас, подсмърчайки от разнеженост, Вера каза на Шурик почти същите думи, които някога бе чул от баба си:

— Баба ти от онзи свят ни помага да оцелеем...

Това неочаквано наследство напълно отменяше печалната перспектива на семейното осиромашаване. Шурик веднага си спомни някогашния разказ на баба му и металното скелетче на дядовия японски орден с черните дупчици от липсващите диаманти. Това си беше в характера на баба му — тя смяташе приказките за пари за неприлични, с погнуса отблъскваше икономическите изявления на приятелките си коя колко получавала — любим кухненски разговор, и същевременно винаги харчеше нашироко, като по някакъв особен, присъщ само на нея начин разграничаваше нужното и излишното, необходимото и разкоша, и бе успяла да остави на децата си такава огромна сума... Само три години бяха минали, откак се бяха настанили в този апартамент. Не, почти четири... При това, когато го купуваха, бяха вложили вероятно всичко, до последната копейка, инак тя нямаше да продаде тези последни камъчета... Всичко това беше трудно за разбиране.

Сутринта на другия ден Шурик си взе паспорта, отиде в спестовната каса и изтегли първите сто рубли. Реши, че ще купи всичко. И наистина, на Тишинския пазар купи сума ти продукти и

похарчи всичко, до последната копейка... Вера се посмя на богаташките му забезки и изяде половин круша.

Като цяло настроението ѝ беше прекрасно — оказа се, че сянката, която лежеше върху живота ѝ през последните години, е била причинена от отровните молекули, отделящи се в прекомерно количество от обезумялата жлеза. Сега обаче за пръв път след смъртта на майка си Вера си възвърна бодростта и започна често да си спомня младите си, най-щастливи години, когато учеше в студията на Таиров. Сякаш заедно с изрязаното парче от разрасналата се щитовидна жлеза премахнаха двайсетгодишната ѝ умора. Тя изведнъж започна да прави упражненията за пръсти, на които много отдавна я бе научил Александър Сигизмундович — дръпваше последната кост, сякаш махаше капаче, завърташе всеки пръст насам-натам, после въртеше китките и стъпалата, а накрая ги тръсваше.

Седмица-две след като я изписаха от болницата, тя помоли Шурик да извади от килера древния куфар, на чиято странична стена бе залепено листче, изписано от ръката на Елизавета Ивановна — списък на предметите, съдържащи се в него. Вера извади от куфара избеляла синя роба и тюрбан и започна сутрин под звуците на музика от Дебюси и Скрябин да прави движения по хибридна система на Жак Дьолакроа и Айседора Дънкан — както тази революционна система е била преподавана през десетте години... Тя заемаше странни пози, замираще в тях и се радваше, че тялото ѝ се подчинява на модернистичната музика от началото на века.

Понякога Шурик надничаше през отворената врата и се любуваше: нейните тънки ръце и крака излитаха от робата като бели клони и косата ѝ, неприбрана в кок — докато боледуваше, тя силно я скъси, така че само да се връзва отзад, — следваше всяко нейно движение, ту плавно, ту рязко.

Вера никога в живота си не беше надебелявала, но през последните години, подяждана от злите хормони, тежеше четирийсет и четири детски килограма, така че кожата ѝ бе станала голяма и тук-там увиснала на гънки. А сега въпреки гимнастиката започна да напълнява, по килограм на седмица. Когато стигна петдесет, започна да се тревожи.

Шурик споделяше всички нейни грижи. Готвеше закуска и обяд, придружаваше я при разходките ѝ и ходеше да ѝ взема книги от

библиотеката, понякога от библиотеката за чуждестранна литература, където за тях още се пазеше бабиният абонамент. Прекарваха много време заедно. Вера отново започна да свири. Музицираше в голямата бабина стая, а той лежеше на дивана с френска книга в ръце и по стар навик четеше нещо, особено любимо на баба му: Мериме, Флобер... Понякога ставаше, донасяше от кухнята нещо вкусно — ранни ягоди от Тишинския пазар, какао, което Вера отново, като в детството си, обикна...

Вера не споделяше грижите на сина си и не обърна внимание, че до Мериме на дивана лежи учебник по френска граматика... че състудентите му ходят на производствена практика, а той седи вкъщи, изживявайки заедно с нея блаженството на оздравяването.

А Шурик бе освободен от производствена практика, за да се грижи за майка си, разпределиха го в една от институтските лаборатории, където изобщо не беше нужен, но ходеше в нея веднъж на два-три дни, питаше дали ще се намери работа за него, и се прибираще. И Аля ходеше на производствена практика не в химическия завод, а в деканата. Там, в деканата, в подходящ момент тя измъкна от шкафа документите на Шурик и той, без да каже и думичка на майка си, подаде заявление за вечерно обучение в не твърде добрия бабин институт. Във факултета по чужди езици. Повече не можеше нито да гледа, нито да мирише химията; и през ум не му минаваше да се явява наесен по математика...

През това време най-лошите предположения на пооплешивелия кубинец се потвърдиха: Енрике наистина се оказа арестуван и нямаше надежда да се върне скоро.

В средата на лятото от Сибир долетя майката на Стовба. Донесе на Лена куп пари и ѝ обясни, че доброто име на баща ѝ е над всичко и тя по никакъв начин не бива да се прибира къщи в такъв вид. Баща ѝ има прекалено много недоброжелатели, а из града и без това се носят гадни слухове... С една дума, ще трябва да роди тук, в Москва, и с извънбрачното дете пътят към къщи е затворен за нея. Да си наеме апартамент или стая, те ще ѝ помагат с пари. Но най-добре ще е да даде детето в дом...

По това време Стовба отдавна вече не се рееше в облаците, но и не бе очаквала такъв удар. Обаче издържа: взе парите и благодари, без да се впуска в разпавии с майка си.

В главата ѝ се зароди смел вариант, който тя сподели с Аля: в ученическите години с нея се бе случила една ужасна история, за която дълго се говореше в града. Тогава тя беше в седми клас и много момчета я заглеждаха, а един десетокласник, Генка Рижов, се влюби в нея до смърт. Почти до смърт. Ходи, ходи по петите ѝ, а тя тогава имаше друг кавалер, по-симпатичен, и отказа на тоя Генка. Какво му отказа ли? Ами да я изпраца от училище до къщи... И горкият влюбен се обеси, но несполучливо. Той изобщо си беше неудачник... Извадиха го от примката, излекуваха го преместиха го в друго училище, но любовта не го напусна. Генка ѝ пишеше писма, а когато завърши училище, замина за Ленинград, където постъпи във Военноморската академия. Пишеше ѝ вече четвърта година, пращаше ѝ снимки, на които се виждаше моряче ту със съответната фуражка, ту с вчесана назад плоска коса, с гордо и глупаво изражение на лицето... В писмата си изразяваше увереност, че един ден тя все пак ще се омъжи за него, а той определено ще се постарее да я направи щастлива. Намекваше, че прави вече добра кариера и ако тя почака

мъничко, няма да съжалява... „Заради теб исках да умра, а сега живея само за теб...“

И Стомба прецени, пресметна всичко и реши — така да бъде. Написа му писмо, в което му разказа за своя несъстоял се брак и за детето, което трябваше да се роди през октомври.

Генка пристигна още в първия празничен ден. Рано сутринта. Аля още не беше тръгнала за работа, така че успя да го огледа, докато пиеха чай.

Той носеше красива курсантска униформа, изглеждаше доста добре, беше висок, но с тесни рамене и кокалест. Очите му бяха зелени, да речем, като морска вълна... Мачкаше носна кърпичка и мълчеше, като само покашляше от време на време. Аля побърза да си изпие чая и ги остави насаме, макар че в приемната комисия започваха работа в десет и тя имаше още два свободни часа.

Когато Аля излезе, Генка още дълго мълча, мълчеше и Стомба. В писмото беше казано всичко, а което не беше написано, сега можеше да се види: тя беше много напълняла, подпухнала, млечнобялото ѝ лице беше загрозено от ръждиви петна по челото, около очите и над горната устна. Само пепелявата коса, тежко пусната покрай бузите, беше предишната. Той беше объркан.

— Такива ми ти работи, Геночка — каза тя с усмивка и тогава той най-сетне я позна и стъписването му отмина, на негово място дойде увереността, че е победил и че тази победа, макар и поомърсена, е желана, неочаквана, като паднала му от небето.

— Е, стига, Лена, какво ли не се случва в живота. Няма да съжаляваш, че ми се довери. Аз винаги ще обичам и теб, и детето ти. Само ми дай дума, че никога повече няма да виждаш онзи човек, който те е изоставил. В моето положение е глупаво да го казвам, но аз съм ужасно ревнив. Знам си го — призна той.

Тогава Лена се замисли. В писмото тя не беше писала подробности и сега разбираше, че е по-добре да излъже нещо обикновено: обеща ми да се оженим, излъга ме... Но не можа.

— Гена, историята не е толкова проста. Моят годеник е кубинец, имахме голяма любов, не просто така. Отзоваха го в родината му и сега е в затвора заради брат си. Там брат му направил нещо, не знам какво. Всички казват, че сега никога няма да го пуснат тук.

— Ами ако го пуснат?

— Не знам — честно призна Лена.

И тогава морячето я притегли към себе си — коремът пречеше, пречеше и петнистото лице, но тя пак си беше онази Лена Стовба, слънцето, звездата, единствената, и той започна да я целува, да кълве със сухите си устни, където свареше, и нейното пенъоарче, лятно, светло, толкова лесно се разпадна на две, а там, под него, имаше истински гърди и женски пълен корем и той се втурна напред, дърпайки страничните ципове на нелепите черни клош панталони без дюкян, и постигна мечтата си. А мечтата, след като го намести в приемливо за бременна жена положение, покорно лежеше на хълбок и си повтаряше: нищо, нищо, нямаме друг изход...

После отидоха на Червения площад, после с автобус до Ленинските хълмове — да видят университета: той беше в Москва за пръв път в живота си и искаше да види и ВДНХ^[1], но Лена се умори и се върнаха в общежитието.

Той заминаваше за Ленинград в полунощ с „Червената стрела“. Лена отиде да го изпрати на гарата. Пристигнаха по-рано. Той току я припираше да се прибира, безпокоеше се — беше късно. Но тя не си тръгваше.

— Пази се, пази и детето — каза ѝ той на сбогуване.

И тогава тя се сети, че беше забравила да му каже една подробност:

— Гена, то ще бъде мургавичко. А може би дори черничко.

— В какъв смисъл? — не разбра новоизлюпеният младоженец.

— Ами... отчасти негър — поясни Стовба. Инак тя си знаеше колко красиво щеше да бъде нейното детенце.

И тогава се разнесе последният звънец, влакът потегли и отнесе потресената физиономия на Гена Рижов, надничача иззад гърба на кондуктора с униформената фуражка.

Гена се оказа посвоему порядъчен човек — дълго се измъчва, не можеше и не можеше да напише писмото, но в края на краищата го написа: аз съм слаб човек, освен това съм военен, а в армията хората са строги — няма да мога да понеса насмешките и унижението заради черното дете... Прости ми...

Но Стовба беше разбрала това още на гарата. Разказа всичко поред на Аля. И за онова, което беше най-неприятното: не му отказа,

даде му... И двете реваха от унижение. Но най-нетърпимото беше, че никой за нищо не беше виновен... Така се получи.

[1] Выставка достижений народного хозяйства — Изложба на постиженията на народното стопанство. — Б.пр. ↑

21

Това беше резервният вариант на Елизавета Ивановна. Всъщност поначало беше основният, но тя беше сигурна, че в случай на неуспех с университета ще намери възможност да уреди Шурик в своя институт. Той не можеше да получи двойка по нито един от предметите, а бал, недостатъчен за Филологическия факултет, беше все едно почетна грамота за нейния западнал институт... Сега, след една година в „Менделеев“, и самият Шурик разбираше, че се бе набъркал в чужди работи.

Подаде документи за вечерно обучение. Изчака опашката от момичета, вече неприети във Филологическия, и момчета с дебели стъкла на очилата — един вместо очила имаше бастунче: доста забележимо куцаше. И сравнение не можеше да става между миналогодишните университетски абитуриенти и тези младежи трета категория.

Скапаната от жегата и от опашката млада жена, която приемаше документите, не обърна внимание на известното тук фамилно име на Шурик и той въздъхна с облекчение: обичаше независимостта, предварително изпадаше в ужас, като си представяше как ще се стекат бившите колеги на баба му — Ана Мефодиевна, Мария Николаевна и Галина Константиновна — и ще започнат да го целуват и гаят по главата...

Изпита по френски провеждаше възрастна дама с голям кок от боядисана в жълто коса. Всички се страхуваха да не се паднат при нея: тя беше председател на приемната комисия и изпитваше най-свирепо. Шурик нямаше и представа, че тази дама е същата Ирина Петровна Кругликова, която десет години се бе мъчила да докопа професорското място, заемано от Елизавета Ивановна. Тя бегло прегледа изпитния му лист и го попита на френски:

— Каква ви се пада Елизавета Ивановна Корн?

— Баба. Тя почина миналата година.

Дамата беше прекрасно осведомена за това...

— Да, да... Тя много ни липсва... Беше превъзходна жена...

После го попита защо кандидатства за вечерно обучение. Той обясни: майка му наскоро е претърпяла тежка операция, той иска да работи, за да може тя да се пенсионира. От учтивост Шурик отговаряше на френски.

— Ясно — промърмори дамата и му зададе доста сложен граматичен въпрос.

— Баба смяташе, че тази форма е излязла от употреба още от времето на Мопасан — с радостна, неподходяща на случая усмивка съобщи Шурик, след което много умно отговори на въпроса.

В главата на Ирина Петровна гъмжаха разнообразни мисли. Тя пъхна в гнездото от коса молив и се почеса по главата. Елизавета Ивановна беше враг. Но стар враг и сега вече мъртъв. Тя доста бе спомогнала за пенсионирането на Елизавета Ивановна, но след като зае мястото ѝ, неочаквано откри, че много служители от катедрата са обичали тази жена не защото беше началство, а по друга причина, и ѝ стана неприятно...

Момчето знаеше френски превъзходно, но всеки може да бъде скъсан. Тя още не можеше да стигне до правилното решение.

— Дума да няма, баба ви ви е научила на френски... Когато вземете всички изпити, наминете при мен в катедрата, ще бъда тук до петнайсети. Ще помислим за вашата работа.

Тя взе изпитния лист, написа „отличен“ с писалка със златно перо. И разбра, че постъпи не само правилно, но и гениално. Духна като ученичка върху листа и каза, загледана право в лицето на Шурик:

— Баба ви беше изключително почтен човек. И прекрасен специалист...

След две седмици Ирина Петровна Кругликова намери работа на Шурик — в библиотека „Ленин“. Да попаднеш там, беше по-трудно, отколкото да влезеш във Филологическия. Освен това преди началото Ирина Петровна го извика и му каза, че го е преместила в английската група:

— Колкото до френския, базовият не ви е нужен. Можете да посещавате нашите спецкурсове, ако желаете.

Записаха го в английската група, макар че тя беше претърпяна.

Вече след като всичко се уталожи, той съобщи на майка си, че е сменил института и е започнал работа. Вера ахна, но се и зарадва.

— Е, Шурка, не очаквах от тебе! Какъв си бил потаен...

Тя зарови пръсти в къдравата му глава, разроши косата, а после изведнъж се угрижи:

— Ти знаеш ли, че косата ти е оредяла! Ето тук, на темето. Трябва да се погрижиш за това...

И веднага затърси на специалната бабина полица, където се пазеха всякакви народномедицински мъдрости и изрезки от списание „Работничка“... Сред тях имаше рецепти за миене на главата с черен хляб, суров жълтък и корени от репей.

Същия ден Шурик направи абсолютно неочакван мъжки и силен жест:

— Реших, че ти е време да се пенсионираш. Стига си влачила този ярем. Разполагаме с бабините запаси, а и аз мога да те издържам, честна дума.

Вера преглътна буцата, която отдавна липсваше в гърлото ѝ.

— Така ли мислиш? — само това можа да изрече.

— Абсолютно съм сигурен — каза Шурик с такъв тон, че Верочка подсмръкна.

Точно това беше нейното късно щастие: до нея имаше мъж, който отговаряше за живота ѝ.

Шурик също беше щастлив: майка му, която почти беше загубил през двете денонощия седене на болничното стълбище, оздравяваше, а на химията предстоеше да процъфтява вече без него...

Вечерта на този паметен ден по телефона се обади Аля и го покани в общежитието:

— Лена има рожден ден. Всичко около нея е толкова гадно, всички я изоставиха. Ела, изпекла съм млин. Мъчно ми е за Ленка...

Минаваше седем. Шурик каза на майка си, че отива в общежитието на рождения ден на Стовба. Не му се ходеше много, но наистина му беше жал за Ленка.

Лена Стовба навършваше деветнайсет и този рожден ден беше ужасен — след толкова щастливи. Тя беше любимата и красива сестра на двама по-големи братя. Баща ѝ, като всички големи началници, не познаваше езика на равенството: командваше едни хора, като ги тормозеше и унижаваше, а пред други беше готов той да се унижава — доброволно и почти възторжено. Лена, макар и негово собствено дете, беше в категорията на висшите същества. Той я бе поставил на такъв пиедестал, че дори мисълта за евентуалното ѝ омъжване му беше неприятна. Не че готвеше дъщеря си за монахиня, не! Но в неизследваните дълбини на партийната му душа живееше народната представа, а може би отглас от учението на апостол Павел, че висшите личности не раждат деца, а се занимават с по-възвишени дела, в конкретния случай — с науката химия...

Когато след дълги подготовки жена му плахо му съобщи, че дъщеря му смята да се омъжва, той се огорчи. На всичко отгоре, когато се разбра, че избраникът на дъщеря му е човек от друга, черна раса, ударът беше двоен: в душата на един бял мъж, който дори не е влизал в каквито и да било отношения с черната раса, живее тайният страх, че в черния мъж се крие особено свирепа мъжка сила, значително превъзхождаща силата на белия... Ревността беше особена: неосъзната, неподдаваща се на изговаряне, няма. При мисълта, че неговата боготворена, бяла, чиста Леночка ще я... да, именно, този секретар на областен комитет не можеше да намери думата, той, който поради началническото си положение прекрасно знаеше всички думи от А до Я, с които може да се смачка буболечка... къде ти, беше му невъзможно да намери думата, обединяваща неговата дъщеря и черния мъж в интимното пространство на брака... само при мисълта, че той просто ще я докосва с ръцете си, в слепоочията му заблъскваха тежки камбани.

Известно време след като предпазливо бе съобщила за подготвяния брак, жена му беше принудена да му каже и за отменянето

на този брак. Но заедно с това и за детето, което щеше да се роди скоро. И му съобщи всичко това. Ефектът надмина всички очаквания. Отначало началството рева като мечка, после строши с могъщия си юмрук кухненската маса. И ръката му си изпати — две пукнати кости, — после ѝ надянаха гипсова ръкавица. Но още преди гипса той нареди на семейството името на Ленка повече да не се споменава и заяви, че не желае да я вижда и да чува каквото и да било за нея... Съпругата на комитетчика знаеше, че след време той щеше да омекне, да прости на Ленка, но не знаеше дали Ленка щеше да му прости това отричане от нея в тежкия момент...

С една дума, рожденият ден на Лена Стовба беше от тъжен потъжен. Рожденичката седеше на паянтовия стол — надебеляла, с отекли крака, а ябълковият млин, изпечен от Аля, изглеждаше сиромашки, както и нарязаният кашкавал, салам и яйцата, напълнени пак с яйца, но с майонеза.

Гостите бяха двама — Шурик и Женя Розенцвейг, който бе пристигнал от вилата, за да честити на самотната Стовба. Беше пристигнал с кошничка, която бе напълнила неговата информирана за положението на Стовба милозлива еврейска майка. Съдържанието на кошничката почти точно повтаряше списъка на продуктите, които Червената шапчица носела на болната си баба: двулитрова бутилка селско мляко, домашен млин с горски плодове и прясно масло, купено на гаровото пазарче от местни майсторици... Дъното на кошницата беше покрито с бяло-зелени ябълки от единственото плодно дърво в двора на семейство Розенцвейг. Освен това Женя беше написал шеговито-възвишено стихотворение, в което „деветнайсет“ авангардно се римуваше с „нация“, а самото предстоящо събитие, свързано с прискръбното лекомислие, както и с плама и припряността на героя и слабата информираност на героинята, бе интерпретирано от поета почти като революционно преобразование на света.

И все пак Лена се развесели — беше благодарна и на Аля, която се бе сетила за рождения ѝ ден тъкмо в момент, когато тя проклинаше самото си раждане, и на Шурик, дотичал да ѝ честити с бутилка шампанско и с втора — червено „Саперави“, както и с кутия шоколадови бонбони, държани в мамино шкафче и придобили лекия аромат на вечния бабин парфюм...

И те се заеха с ядене и пиене: двата млина, салама и кашкавала, и яйцата. Оказа се, че всички незнайно защо са гладни като вълци и изядоха набързо всичко, и тогава съобразителната Аля отиде в общата кухня и свари и макарони, които доядоха вече след млиновете... И всички се чувстваха прекрасно, дори Лена за пръв път от няколко месеца си помисли, че ако не беше ѝ се случило това нещастие, никога нямаше да се сдобие с тези истински приятели, които я подкрепяха в тежък момент от живота ѝ. Ще бъде справедливо да кажем, че кубинските приятели на Енрике — плешивият биолог и другият, Хосе Мария — също не я изоставяха, а на рождения ѝ ден не дойдоха само защото не знаеха за него...

Така или иначе, последното вино беше изпито за приятелите и когато бяха доядени всички макарони, разговорът премина от възвишени към житейски теми и тази стрелка премести най-непрактичният от всички Женя.

— Добре де, а нае ли си квартира?

Това беше болен въпрос: Стомба трябваше да освободи мястото в общежитието до първи септември, вече си беше взела академичен отпуск, но не, още не си беше наела квартира. Отначало Аля отиде с нея като подкрепяща група на улица „Бански“, на черния пазар за жилища, но се оказа, че азиатското присъствие само пречи — една от хазайките го каза направо: вземаме само руснаци.

Почти всеки ден Лена ходеше до „Бански“, но никой не искаше да даде квартира на самотна бременна жена. Съгласи се само една собственичка на жилище — стара пияница от Лианозово. По-приличните хазайки ѝ отказваха: не искаха да вземат жена с дете. Една замалко да се съгласи, но ѝ поиска паспорта, дълго го изучава — търсеше печата за брак и като не го намери, ѝ отказа...

Въпросът на Женя за квартирата върна Лена към нейните горестни обстоятелства и тя се разплака — за пръв път през последните два месеца:

— Ами че ако имах тоя проклет печат в паспорта, може би щях да се прибера къщи. Щях да родя тук и после да отида — тате щеше да свикне... А така ще е позор за него... с неговото положение...

Шурик ѝ съчувстваше. Шурик блещеше своите и без това кръгли очи. Шурик търсеше изход. И го намери:

— Лена, ами да идем да се разпишем с тебе. И готово!

Стовба още не бе успяла да осъзнае полученото великодушно предложение, а Аля сякаш я прободеше нажежено желязо: тя готвеше Шурик за себе си, къткаше го като агънце за своя лична употреба, за нея трябваше да се ожени той, с нея да се разпише...

Но Стовба асимилира предложението — всичко можеше да се нареди. Така, така, така... — щракаше в русата глава:

— Шурик, а как ще погледне на това майка ти?

— Не, Лена, не е нужно тя да знае. Защо ѝ е? Ще се разпишем, ще ти наемем стая, ще родиш, а после може и при вашите да те изпратим. А когато всичко се оправи, ще се разведем... Голяма работа...

„Гледай ти сега — мислеше си Стовба. — Гена Рижов, дето беше влюбен до смърт, избяга от страх, а това московско момченце, гнилото интеллигентче, маминото синче е готово да помогне ей така, без да му мисли...“

Лена погледна Алка с интерес — вкисна се момичето, очите му станаха още по-големи от обикновено, замътиха се. Лена се усмихна вътрешно: от всички присъстващи тук само тя разбра какво ставаше в душата на Алка, и изпита леко злорадство — не, Стовба не беше възнамерявала да се съревновава с тази трудолюбива и незначителна казахка, но така се получи — просто от само себе си. Раз — и победи...

Сълзите ѝ мигом изсъхнаха, погубеният ѝ живот започна да се подрежда.

— И на „Бански“ ли ще дойдеш с мен, Шурик?

— Защо не? Разбира се, че ще дойда.

Женя възторжено се разкрещя:

— Ура! Шурик, ти си истински приятел!

А Шурик наистина се чувстваше истински приятел и добро момче. Винаги му бе харесвало да бъде добро момче. Разбраха се на другия ден да подадат заявление в гражданското — свидетели щяха да бъдат Женя и Аля. Аля се проклинаше за млина, за рождения ден, за чието празнуване се бе сетила тъкмо тя, но още не можеше да измисли нищо за спасяването на своето бъдеще...

И наистина, на другия ден отидоха в гражданското, разбира се, вече не в Дома на младоженците, а в обикновено, районно. Подадоха заявление. Като взеха предвид изразителния корем, там им определиха

ден за сключване на брака след седмица. Шурик замалко щеше да забрави, но точно след една седмица сутринта му звънна Стовба и каза, че след един час го чака пред гражданското. И Шурик хукна и успя да стигне навреме: разписа се с Елена Геннадиевна Стовба, временно спаси репутацията ѝ и сега тя можеше да се прибере вкъщи в достойното положение на омъжена жена...

В началото на май Матилда замина с котките на село. Смяташе да поживее там около две седмици, да продаде наследената къща и да се върне не по-късно от началото на юни. Но всичко се промени съвсем неочаквано за нея: къщата се оказа жива и уютна и тя се чувстваше в нея толкова добре, че реши да не я продава, а да я превърне във второ жилище извън града. Там липсваше само ателие и Матилда се зае да го направи. Всъщност не беше необходимо нещо да се строи — дворът беше огромен и в него имаше покрито помещение за добитък, в което отдавна не бяха държали добитък, така че трябваше да се укрепи и да му се направят прозорци, за да се превърне в идеално скулптурно ателие. Едно беше лошото — местните мъже пиеха денем и нощем и се оказа, че не е лесно да се намерят работници за най-обикновени дърводелски поправки. Матилда се сещаше за Шурик — тук той щеше да ѝ е от голяма помощ. Не по дърводелската част, а по-скоро по житейската. На няколко пъти дори ходи до пощата — на осем километра разстояние — и го търси по телефона, но у тях никой не вдигаше. В средата на лятото ѝ падна удобен случай — един съсед от селото заминаваше за два дни с кола за Москва и предложи да я вземе с котките ѝ. Матилда се приготви и тръгна с него.

В града се бяха натрупали маса несвършени работи, но през двата месеца отсъствие московските работи някак бяха повехнали и избледнели, а сегашните, селските — да купи пирони, лекарства за съседките, семена за цветя, поне десет килограма захар и така нататък — заемаха по-важно място в главата ѝ. Но вече по пътя — щяха да пътуват пет-шест часа, според късмета — започна ново разместване и тя си спомни, че наемът за ателието не е платен, че дъщерята на приятелката ѝ Нина сигурно вече е родила, а тя дори не е звъннала по телефона... Спомни си и за Шурик — както винаги с усмивка, но отчасти и с вълнение. Щом пристигна, вдигна телефонната слушалка и набра номера му — вдигна майка му и каза „Ало“ със слабичък глас, но Матилда не искаше да разговаря с нея... За втори път позвъни вече

след десет. Вдигна Шурик и тя му каза, че е пристигнала; той дълго мълча, после каза:

— Аа... хубаво.

Матилда веднага се ядоса на себе си, задето се бе обадила, и ловко приключи разговора набързо. След като затвори, седна във фотьойла. Константин, котаракът родоначалник, легна в краката ѝ, а Дуся и Морковка се заблъскаха в скута ѝ, намествайки се по-удобно. Матилда не обичаше толкова обичайното за жените самоизяждане: зае се да пропъди леката досада, породена от неловкото позвъняване на хлапак, с когото бе започнала случайна връзка и който сега ѝ показва, че не му е потрябвала много, с помощта на цяла редица задачи, натрупващи се за утре: пироните, лекарствата, захарта, семената... Впрочем какви ти семена вече — лятото, кажи-речи, свършва...

На екрана се мяркаха пъстри картинки, тя не беше включила звука, така че телевизорът не ѝ пречеше да се вглъбява в основната си мисъл: Москва ѝ е дошла до гуша и това село край Вишни Волочок, родното място на покойната ѝ майка, познатите ѝ от детинство гори, поля, хълмове са ѝ паснали като точния номер обувка — по мярка, плътно удобно. Матилда бе наблюдавала не докрай унищожения селски живот и бе усетила, може би за пръв път от много години, че и самата тя е селски човек и там съседките старици, бивши доячки и градинарки, са ѝ много по-мили и разбираеми от московските, чиито основни интереси се състоят в купуването на килим или как да издействат за себе си някоя освободила се стая в комуналното жилище. Сега видя и покойната си леля в друга светлина: оказа се, че един съсед отдавна ѝ е додявал да му продаде или завещае къщата си, една от най-хубавите в селото, построена в края на деветнайсети век от бригада архангелски селяни, професионални строители. Но леля ѝ, тази леля, която Матилда не бе обичала, категорично бе отказвала: къщата трябва да остане за Матрьона, ако дам къщата на чужди хора, нашият род тук съвсем ще се затрие. А Матрьона е гражданка, богата е и не е глупава, тя ще запази къщата... Там, на село, я наричаха с истинското ѝ име, от което тя от малка се бе срамувала и когато бе заживяла в града, го бе сменила на Матилда...

И Мотя-Матилда се усмихваше, като си спомняше за леля си — оказа се, че и тя не е била глупава, че е предвидила правилно нещата.

Повече от правилно — щом Матилда веднага свикна толкова с тази къща, че вече е готова да промени и живота си заради нея...

Към единайсет и половина, когато вече беше отмила от себе си неприятното чувство, останало от разговора с Шурик и лежеше в леглото, заобиколена от котките си, на вратата се позвъни.

Матилда изобщо не беше очаквала своя малолетен любовник, но той дотича при нея както преди, като от тичането едва си поемаше дъх, защото не се бе спрял чак до шестия етаж, и й се нахвърли, като успя да каже само:

— Ти се обади, а аз не можех да говоря: мама беше до телефона...

И тогава Матилда разбра колко се бе затъжила — не можеш измами тялото си, и май за пръв път в живота й се случваше така — единият да не иска от другия нищо, освен плътско докосване. „Това са най-чистите отношения: нито аз тая някаква корист към него, нито той към мен — единственото е радостта на тялото“ — помисли си тя и радостта се стовари пълно и силно.

А Шурик не мислеше изобщо за нищо: той дишаше, тичаше, дотича и отново се затича, и летеше, и се рееше, и се отпускате, и отново се надигаше... И цялото това щастие би било абсолютно невъзможно без това създадено от природата чудо — жената с нейните очи, устни, гърди и онази тясна пропаст, в която пропадаш, за да летиш...

С приближаването на есента животът коренно се промени: Шурик започна първата си истинска работа и постъпи в правилния вечерен институт, Вера, напротив, напусна работа и също заживя по нов начин. След операцията се чувстваше много по-добре и макар че постоянната ѝ слабост не я напускате, вътрешно се оживи и изпита нещо като обновяване: сякаш се връщаше към себе си, младата Вера. Сега имаше много свободно време, с наслада препрочиташе стари, отдавна четени книги, пристрасти се към мемоарите. Понякога излизаше да се разходи, стигаше до близкия парк или просто седеше на някоя пейка в двора, като се стараше да бъде по-далече от младите майки с техния шумен приплод и по-близо до младите тополи и сребристи маслини, които в качеството на сполучлив експеримент бяха насадени около блока. Освен това правеше гимнастика и говореше по телефона с една от двете си приятелки от детинство, бездетната вдовица на известен художник Нила, която винаги беше готова да води дълги телефонни дискусии за писмата на Антон Павлович^[1] или за дневниците на София Андреевна^[2]... Странно нещо — всичко от онзи живот беше по-разбираемо и интересно за тях, отколкото от днешния. С втората ѝ приятелка, Кира, не се получаваха дълги разговори, защото на нея вечно нещо ѝ прегаряше на печката...

По случай пенсионирането на майка му Шурик домъкна вкъщи голям телевизор. Вера се поучуди, но скоро оцени новата придобивка: често излъчваха спектакли, повечето стари, и тя бързо прости тромавостта на това изкуство и свикна да гледа „сандъка“.

Шурик почти нямаше свободно време и общуваше с майка си много по-малко, отколкото ѝ се искаше: тя ставаше късно, обикновено когато той вече тръгваше за работа, оставил в кухнята увита в пешкир порцията овесена каша, въведена в семейното хранене от дядо Корн, който на младини страдал от англомания.

Затова пък в неделя сутрин закусваха заедно, после през деня Шурик даваше два остатъчни, както ги наричаше Вера, урока по

френски и вечерта прекарваха пак заедно. Вера все още изпитваше боязън да излиза самостоятелно от къщи и именно в тези неделни вечери ходеха заедно на концерти, спектакли, посещаваха приятелките Кира и Нила. Дали Шурик изпитваше удоволствие от този светски живот? Може би младежът би си избрал някое друго неделно развлечение? Вера не си задаваше такива въпроси. Не си ги задаваше и Шурик. В отношението към майка му, освен любов, тревога за нея и привързаност имаше и библейско покорство пред родителите, леко и незатруднително.

Вера не искаше никакви жертви — те се подразбираха и Шурик с готовност ѝ помагаше да си обува обувките и да си облича палтото, да ги събува и да се съблича, да я крепи при качването във вагона на метрото, да я настанява на най-удобното място. Всичко беше толкова естествено, просто, мило...

Вера споделяше с него мислите и наблюденията си, преразказваше му прочетените книги, информираше го за състоянието на душите и телата на приятелките си. В разговорите им понякога изникваха дори политически теми, макар че поначало Вера беше много по-плашлива от покойната си майка и обикновено не си позволяваше да се впуска в опасни разговори, а предпочиташе гръмогласно да заявява, че не се интересува от политика и интересите ѝ са свързани изключително със сферата на културата. Тя одобряваше работата на Шурик в библиотеката, понеже беше работа културна, макар да се досещаше, че не е твърде мъжка.

Но на Шурик му харесваше. И то му харесваше всичко: и станцията на метрото „Библиотека «Ленин»“, и старата сграда на Румянцевската библиотека, и разнообразните миризми на книгите — старинни, стари и съвременни, които се отличаваха за чувствителния нос с хиляди оттенъци — на кожата, на книговезкото платно, на лепилото, на плата, вложен в кориците, на печатарското мастило, и симпатичните жени от една особена библиотечна порода — тихи, учтиви, всичките на една неопределено приятна средна възраст, дори и млади. Когато в обедната почивка сядаха около служебната трапеза да пият чай, всички го черпеха със сандвичи с кашкавал и салам, също еднакви...

Сред тях се открояваше само началничката — Валерия Адамовна Конецкая. Впрочем тя се открояваше и сред началниците —

завеждащите отдели. Начело на всички други отдели имаше по-възрастни хора, дори и от редкия в библиотеката мъжки пол. Тя беше най-младата и най-енергична, обличаше се най-добре от всички, дори носеше диамантени обици, святкащи с остри синкави пламъчета на ушите ѝ в редките случаи, когато се подаваха изпод изключително гъстата, достатъчна поне за три жени коса, прихваната ту с дебел обръч, ту с плоска черна панделка отзад на шията. За присъствието ѝ предварително съобщаваха гъстият аромат на парфюм и потропването на патерица. Единият крак на красавицата беше по-къс и тя силно, дълбоко куцаше — при всяка крачка сякаш леко се гмурваше, а после изплуваше, като същевременно повдигаше сините си ресници... Човек би казал, че е нормално да не я обичат заради това, че с облика си нарушава общата еднородност. Но я обичаха: заради красотата, заради нещастieto, което бодро преодоляваше, дори заради инвалидната ѝ кола „Запорожец“, която караше сама, смайвайки другите шофьори и пешеходците с пълната непредсказуемост на шофьорското си поведение, заради веселия ѝ характер и ѝ прощаваха — о, имаше за какво да ѝ прощават! — любовта ѝ към клюките за чуждите работи, прекомерното кокетство и постоянните ѝ флиртове с посетители на библиотеката.

Шурик оцени човеколюбието ѝ, когато в разгара на грипната епидемия — половината служители бяха болни, а другата половина работеха с удвоено натоварване — отиде при нея да поиска три дни неплатен отпуск.

— Ама вие сте полудели! Трябвало да ви пусна за сесия в най-тежкия момент, и то в неплатен! И дума да не става! И без това няма кой да работи!

— Валерия Адамовна! — примоли се Шурик. — Моят случай е... просто ми иде да подам молба за напускане!

— Кажете-речи от вчера работите и вече ще напускате! Ами напуснете! Има цяла опашка от кандидати! Да работите в Ленинската библиотека! Хората не напускат от тук! От тук само се пенсионират! — искрено се ядоса началничката.

— Трябва да замина за три дни за Сибир. Инак ужасно ще подведа една жена...

Под сините ресници на Валерия припламна интерес:

— Така ли?

— Разбирате ли, скоро ще ражда, а аз съм й нещо като съпруг...

— Ха! Скоро ще ви се роди дете, а вие сте нещо като съпруг значи? — пресилено се изуми Валерия.

И Шурик, седнал на крайчеца на стола, разказа кратко, но ясно цялата история на горката Стовба, история, която още нямаше финал, защото, след като се разписаха, тя замина при родителите си в Сибир и сега беше дошло време да ражда, та му се обади и го помоли спешно да отиде: защото, ако детето се роди с приемлив цвят, просто мургавичко, пак добре. Но ако е истински негър, непременно ще се вдигне семеен скандал, защото бащата е корав камък с партийна дължност и непременно ще я изхвърли от къщи... Така че той трябва да замине, за да играе ролята на щастлив баща на кубинското дете...

— Напишете си молбата — каза Валерия Адамовна и сложи своя красив чорлав подпис точно под плахите редчета на Шурик.

[1] Чехов. — Б.пр. ↑

[2] Толстая. — Б.пр. ↑

И Шурик се заприготвя. Стовба го бе помолила да купи, ако успее, две вълнени детски костюмчета. Той честно отиде в същия „Детски мир“, в който за рождените му дни Елизавета Ивановна му бе купувала точно такива детски костюмчета. Също тъй честно изчака дългата опашка и купи две — жълто и розово. Практична възрастна жена, която беше пред него на опашката, му обясни, че едното трябва да се купи за едногодишно дете, а другото — за двегодишно. За какво са му два костюма с еднакъв размер? Аргументът беше разбираем.

Не можа да намери описаните специални вносни шишета с биберон — този ден — в „Детски мир“ не бяха пуснали от тях. Но с това рядко приспособление чешко производство ги снабди Аля Тогусова. Още не напълно свързала се от матримониалната травма, която, без да знае, ѝ бе нанесъл Шурик, тя още се държеше така, сякаш имаше любовна връзка с него. Но след кутията с блажна боя, послужила като претекст за близост, и няколкото нейни уж случайни набега на „Новолесная“ Шурик не беше проявявал особен интерес към нея. Честно казано, изобщо не беше проявявал интерес. И дори не ѝ се беше обаждал нито веднъж.

Това беше обидно, но Аля го възприемаше само като ново препятствие в живота си: тя постепенно преодоляваше всички останали. Интуитивно знаеше, че обстоятелствата трябва да се разработват, да се обръщат в своя полза.

В института всичко ѝ беше наред: тя получаваше повишена стипендия заради резултатите от последната сесия. Всъщност сесията беше последна за Шурик, а за Аля — просто пролетната от първи курс. Работеше на половин бройка на две места, едното беше в катедрата, лаборантско, второто — в деканата на вечерното обучение, секретарско. Беше се научила да пише на машина още по времето, когато работеше в акмолинския химически завод. Но на онази част от живота си тя бе сложила кръст, не си и спомняше за нея, дори на майка си написа само две писма: първото — когато влезе в института,

прясна-прясна, в него писа и за Червения площад, и за общежитието, а второто — през пролетта, в което ѝ съобщи, че няма да може да се прибере през ваканцията, защото отначало има практика, а после ще трябва да работи, да печели, инак няма пари за билет. Майка ѝ не разбра писмото — помисли, че дъщеря ѝ обещава да си дойде веднага щом спечели пари за билет.

Аля наистина печелеше: и пари, и биография. Всички я гледаха с добро око — и състудентите, и колегите ѝ от работата. Знаеха, че на нея може да се разчита, че се старая за всичко, не се страхува да не се пресиля. Само дето не се сдобиваше с приятели. Не я канеха на гости. Впрочем тя нямаше и време да ходи по гости. Но не беше приятно, дето не я канеха.

Някак не успяваше да си създава добри отношения с правилни и нужни хора. Химия учеше, вярно, но би искала да се научи и на всичко останало. Получи се така, че единственият московски дом, в който я приемаха, беше домът на Шурик. А единствената жена, която тя почтително наричаше наум „дама“, беше Вера Александровна. Аля я наблюдаваше внимателно и всичко в нея ѝ харесваше: осанката, обикновеният, но с нещо по-особен език, начинът, по който си намяташе пуловера на раменете, отмятайки ръкавите, ноктите с розов лак, начинът, по който ядеше и пиеше — на пръв поглед небрежно, но толкова бавно и красиво... Тя беше добър образец — но какво да прави с ръкавите? Аля не можеше да живее така, ръкавите щяха да ѝ пречат и в лабораторията, и в приемната на деканата...

Но подбираше едно-друго за себе си, например чая с мляко. По английски. Вера Александровна изливаше тънката струйка в чаената чаша от сребърна съдинка, а не от триъгълната опаковка и то образуваше в чашата мътни кръгове, които тя разбъркваше с лъжичка по посока на часовниковата стрелка...

Веднъж Вера Александровна забеляза внимателния поглед на Аля и каза:

— Когато беше малък, Шурик мислеше, че чайт става сладък от разбъркването, а не от захарта. Мислеше, че колкото повече го бъркаш, толкова по-сладък става. Смешно, нали?

И точно това нейно „нали“ беше особено привлекателно.

В онази вечер преди заминаването на Шурик Аля не го предупреди, че ще се отбие след работа, и го очакваше, пиейки чай по

английски с Вера Александровна. Далечни поздравии от дядо Корн. Наложил се да го чака доста дълго.

— Донесох шише с биберон за Стомба — със заговорническа усмивка каза Аля. — Ще можеш да го вземеш, нали?

— Защо да не го взема — избъбри Шурик, без да оцени неуместно изящните ѝ изрази.

Вера Александровна сложи сармите от кулинарния магазин да се стоплят във фурничката.

— Аля, вие ще хапнете ли?

Аля не пожела да хапне. Беше гладна, но се страхуваше, че няма да съумее да си реже правилни късчета, да ги намества с ножа върху вилицата, без да ги набожда, а някак полегнали върху нея. В институтския стол тя прекрасно ядеше точно такива сарми просто с лъжица, на обед вилиците все не достигаха...

А Шурик ядеше като майка си, бавно и точно. Какво нещо — а пък в лабораторията не можеше да налее два разтвора в епруветка, да претегли нещо на везните — чудеше се Аля.

Вера Александровна се прибра в стаята си да гледа телевизия — даваха нова постановка на „Таня“ на Арбузов и тя не можеше да пропусне такова нещо.

— Е, значи утре заминаваш при жена си? — полунашега каза Аля.

— По-тихо, мама не знае — уплаши се Шурик.

— Не знае, че заминаваш ли? — учуди се Аля.

— Казах ѝ, че е командировка. Уж случайно точно в града на Стомба. Тя не знае, че сключих брак с нея. Скрил съм си паспорта вдън земя, да не би случайно да го намери.

— А костюмчета купи ли?

Шурик кимна:

— За една годинка и за две.

— Покажи ми ги — помоли Аля стратегически.

Доверчивият Шурик я поведе към стаята си, където почти беше подреден бабиният „куфар № 1“, тоест най-малкият от нейната колекция, с метални ъгълчета. Съществуваха също №2 и №4. Но Аля не знаеше това.

Шурик приседна над куфара, който бе поставен на пода до бюрото. Аля го прегърна изотзад през врата. Той погледна часовника

— десет и половина. А тепърва трябваше да я изпраца, как иначе. А утре му предстоеше да стане в шест — полетът беше ранен.

— Само че бързо — предупреди я Шурик.

Не точно тези думи би желала да чуе Аля. Но в края на краищата не думите бяха важни, а генералната линия. А Аля от детинство беше приучена към мисълта, че то се знае какво искат мъжете от жените. Такава беше нейната простичка теория и тя я следваше, без да сметне за нужно да попита дали Шурик желае същото в този момент. На него пък и през ум не му мина да откаже на момиче нещо толкова дребно. И с апетита, който неизменно идва с яденето, Шурик извърши необходимото действие, като достави на Аля пълно удоволствие: те бяха любовници, вече за пети път от онази Нова година насам те бяха любовници, значи всичко се движеше в правилната посока и ако Стовба не поиска да го пипне, ще го получи тя, Аля, със своето търпение и вяност. А поради своята напреднала бременност Стовба засега не будеше опасения у нея. Освен това всички знаеха колко влюбена беше тя в своя черен Енрике, а има ли мъж, на когото това би харесало...

Общата схема може и да беше правилна, но — за някои отдалечени райони и за друг контингент. Засега Аля не можеше да прецени и това, но пред нея имаше много време да се обучава.

Шурик летя пет часа с разните костюмчета и биберони, а преди това седя на летището други четири в очакване на отлагания час след час полет. Освен бабиния куфар си носеше и два стари романа от бабината библиотека. Единия, дебел и скучен френски, дочете още на летището, втория, орфаномомче с мека корица, започна да чете в самолета. Беше интересен. По средата на книгата изведнъж се запъна и забеляза, че чете не френски, а английски текст. Тогава погледна заглавието — беше роман на Агата Кристи. Първата книга, която четеше на английски.

На летището го посрещна фиктивната му тъща, която той виждаше за пръв път в живота си — снежен човек в женски облик с филцова кофа на главата, със свити устни. Шурик беше по-висок от жената, но до нея се почувства като малко момченце пред възрастна

ядосана възпитателка. И дори му хрумна неочакваната мисъл: а защо изобщо дойде, можеше и да откаже. Та нали не заради костюмчетата...

— Фаина Ивановна — подаде му тъщата дебелината си ръка и Шурик мигновено улови приликата ѝ с другата Фаина Ивановна, бившата началничка на майка му, и му стана съвсем чоглаво.

— Шурик — отвърна той на ръкостискането.

— А бащиното? — строго попита тъщата.

— Александрович...

— Александър Александрович значи — беше запомнила фамилното име, когато бе изучавала паспорта на Ленка. Фамилното беше подозрително, но собственото и бащиното не бяха лоши...

Тя тръгна напред, той след нея. Пред изхода ги чакаше черна служебна волга.

„На бащата“ — сети се Шурик. Щом видя началническата съпруга, от колата слезе шофьор, понечи да отвори багажника, но като видя скромния куфар на Шурик, отвори само вратата.

— Нашият зет — Александър Александрович — представи го тъщата.

Шофьорът му подаде ръка:

— Добре дошли, Сан Санич — широко се усмихна той и металните му зъби блеснаха. — А аз се казвам Володя.

Шурик и тъщата седнаха отзад. Потеглиха.

— Как е майка ти? — изведнъж ласкаво попита Фаина Ивановна.

— Благодаря, след операцията се чувства много по-добре — и се сепна: откъде изобщо тя знаеше за майка му.

— Да, Лена ми каза, че операцията била тежка. Е, слава Богу, слава Богу. А дълго ли лежа в болницата?

— Три седмици — отговори Шурик.

— И Геннадий Николаевич лежа три седмици миналата година там при вас, в Кремълската. Направиха му операция на жлъчката. Добри лекари — одобрително заяви Фаина Ивановна. — Ако се наложи пак да лежи, по-добре да е в Кремълската. Геннадий Николаевич ще я уреди — като член на семейството...

Едва сега Шурик се сети, че този разговор се води заради шофьора, и започна да му се прояснява собствената му роля...

— А Ленка вече няма търпение да те види. Нали след някой и друг ден ще раждаме...

— Ами да — неопределено избъбри Шурик и тъщата явно реши да помълчи — да не стане някой гаф.

— А ти, Володя, не оставяй колата в гаража, дръж я пред вас, знае ли човек... — нареди Фаина Ивановна на шофьора, когато стигнаха до дома им.

— То се знае. Аз вече няколко дена така правя — кимна шофьорът. Изскочи и отвори вратата.

Блокът беше сталински, обикновен. В асансьора беше написана онази неруска дума, която бе намерила почва в Русия от времената на татарското нашествие. Затова пък вратата на етажа беше единаединствена, по средата на стълбищната площадка. И широко отворена. На нея бе застанала могъща мъжка фигура с много гъста посивяла коса. Усмиваше се широко:

— Е, зетко, заповядай! Добре си ни дошъл!

Зад него — огромната дебела Стовба с подредена по нов начин коса, с оренбургски шал върху широката тъмночервена рокля. Симпатичното благодарно лице на Стовба грееше в усмивка и Шурик се учуди колко се бе променила.

Тъстът стисна ръката на Шурик, после три пъти го целуна: лъхна му на водка и на одеколон. Лена доближи за целувка светлата си, вчесана на прав път глава. Шурик никога не беше виждал толкова отблизо бременни жени и изведнъж го трогнаха и тумбакът, и странната невинност на лицето ѝ. По-рано изражението ѝ не беше такава. И той, разнежен неясно с коя част от тялото си, я целуна първо по косата, а после по устните. Петнистото ѝ лице се изчерви. Вече не беше красавица, но беше просто прелест...

— Леле, Ленка, какъв тумбак само! Човек да се чуди откъде да те доближи — разцъфна в усмивка Шурик.

Тъстът го погледна одобрително и избухна в смях:

— Не се притеснявай! Ще те научим! Ей на, Фаина Ивановна три деца износи и нищо ѝ няма!

На два пъти завиха по коридора. Шурик се сети, че апартаментът е съставен от няколко. Заведоха го в голяма стая, където беше сервирана трапеза, на която вече бяха хапвали и пийвали.

Генадий Николаевич изръмжа нещо и от три врати веднага заизлизаха хора — сякаш до този момент бяха стояли зад вратите. На трапезата, освен Шурик, се озоваха девет души: едър мършав старец и

прегърбена бабичка — родителите на Геннадий Николаевич, родната сестра на Фаина Ивановна, жена със странно лице — слабоумна, както се разбра впоследствие, братът на Стовба Анатолий и жена му, родителите на Стовба и самата Стовба.

Храната на трапезата изглежда като изкуствена, от театрално представление — помисли си Шурик, — огромно рибище, бут от някакъв едър звяр, пирожки, всяка голяма колкото кокошка, а по размери киселите краставички напомняха тиквички... Варените картофи се намираха в тенджерата колкото кофа, а хайверът беше поднесен в салатиера...

Стовба, най-високото момиче в курса, тук, сред своето великанско семейство, въпреки корема си изглеждаше със съвсем нормален ръст.

— Настанявайте се, настанявайте се по-бързо! — провъзгласи Геннадий Николаевич и всички припряно заразместваха столовете си. По-нататък всичко продължи буквално като на събрание. Геннадий председателстваше, жена му секретарстваше, слабоумната сестра отиде в кухнята и донесе гарафа...

— Наливайте! Толик, налей на дядо си и баба си! Маша, ти какво така... като външен човек? Я вдигни чашата! — командваше тъстът, наливайки на съседите си по маса. Тоест на Фаина Ивановна, Лена и Шурик...

Най-сетне всички бяха с пълни чаши в ръце и Геннадий Николаевич вдигна своята специална чашка:

— Ето на, скъпо мое семейство! Приемаме нов член, Александър Александрович Корн. Не направихме всичко, както трябва, не вдигнахме сватба като хората, но хайде сега да не говорим за това. Нека занаят пред всичко да им върви по мед и масло. За здравето на младоженците!

Всички протегнаха чаши да се чукнат. Шурик стана, за да се пресегне до бабата и дядото. Те, макар и старички, се оказаха любители на пийването. Гаврътнаха си чашките и замезиха.

После се започна голямото ядене. Шурик беше гладен, но ядеше, както обикновено, бавно, както го бе учила баба му. Всички други дъвчеха шумно, силно, дори, може да се каже, войнствено. Наливаха на всички, попълваха чиниите на всички. Бутът се оказа мечи, рибата — местна, водката — родно производство. И Шурик изпи много.

Трапезата свърши неочаквано бързо. Изядоха и изпиха всичко и се разотидоха през трите врати.

Лена показваше пътя на Шурик: отново направиха два завоя по коридора. Влязоха в стаята ѝ. Личеше, че до неотдавна е била детска стая. Лена бе пораснала толкова стремително, че мечетата и маймунките не бяха успели да се скрият и разпилеят, както става при по-големите момичета. На стените висяха и картинки — котка с котенца, китайска чайна церемония с фини порцеланови чаши и цъфнала слива от по-миналата година, два клоуна. До стената бе подпряно и още несглобено детско креватче. Сякаш едно дете бе пораснало и отстъпваше място на друго, ново... В стаята имаше и тесен диван с две възглавници и две одеяла...

— Банята и тоалетната са в края на коридора надясно. Окачила съм за теб един зелен пешкир — каза Лена, без да го поглежда.

И Шурик тръгна по коридора към мястото, където отдавна искаше да отиде. Когато се върна, Лена вече лежеше по розова нощница, с хълмчето на корема пред себе си. Шурик легна до нея. Тя въздъхна.

— Е, де, защо въздишаш? Всичко се нарежда толкова нормално — неуверено каза Шурик.

— Разбира се, благодаря ти, че дойде. Татко ще ти покаже всичко тук — завода за тръби, ловното стопанство, циментовия завод... може да те заведе до Суглейка, да се напарите в руската баня...

— За какво ми е всичко това? — учуди се Шурик.

— Ти какво, не разбра ли? За да те видят хората... — тя подсмръкна, сложи ръцете си на одеялото върху корема и на Шурик се стори, че коремът се полюшва. Докосна я за рамото:

— Лена, добре де, ще отида на завода... голяма работа...

Тя му обърна гръб и тихо и горчиво заплака.

— Ама ти какво така, Стовба? Защо ревеш? Ето, искаш ли да ти донеса водичка? Не се разстройвай, а? — утешаваше я Шурик, а тя плачеше ли, плачеше, а после през сълзи каза:

— Енрике ми прати писмо. Осъдили са го на три години за улично сбиване, но всъщност е в затвора заради брат си... Пише, че ще дойде, ако остане жив. А ако не дойде, значи са го убили. Че сега за него животът няма друг смисъл — само да се освободи и да дойде тук...

— Е, ами добре тогава — зарадва се Шурик.

— Ах, ти нищо не разбираш. Аз не мога да живея тук сама. Не познаваш баща ми. Ужасен деспот е. Не търпи някой да му възразява. Цялата област трепери от него. Дори ти. Ето, поиска да дойдеш и ти дойде...

— Лена, какво говориш, да не полудя? Дойдох, защото ти ме помоли. Какво общо има тук баща ти?

— Ами той стоеше до мен и държеше огромния си юмрук на масата... Така че те помолих...

Чувство на горещо съжаление както в антрето, когато за пръв път я видя с нова прическа и с корем, просто обля Шурик. Дори го засмъдяха очите. А от съжаление към всичко това клето, женско вътре в него нещо се втвърдяваше. Той отдавна се досещаше, че това е главното чувство на мъжа към жената — съжалението.

Погали я по косата. Тя вече не беше закрепена на темето ѝ с грубата червена шнола, беше разпиляна гъсто и меко... Целуна я по челото:

— Горкичката ми...

Тя тронаво обърна към него едрото си тяло и той почувства през одеялото гърдите и корема ѝ. Взе ръцете ѝ, притисна ги до гърдите си. Галеше я кротко, а тя бавно и с удоволствие плачеше. И на нея ѝ беше жал за тази едра блондинка, която бе загубила своя годеник и ето вече беше с дете, което не се знаеше дали някога щеше да види баща си...

— Шурик, разбираш ли, това писмо ми го донесе негов приятел. Каза, че едва ли Енрике ще успее, че Фидел е ужасно отмъстителен, винаги страшно се разправя с враговете си, намира ги и вдън земя... — в този момент Шурик най-сетне схвана, че става дума за Фидел Кастро — ни повече, ни по-малко. — И всичко това се случи заради поголемия брат на Енрике. Той избягал с лодка в Маями. Хем този брат не е роден на Енрике, той е от друг баща и майка му го е родила още преди революцията. Казва се Ян. А Фидел арестувал баща му заради това бягство. И Енрике лежи в затвора невинен и може да лежи още дълго, а животът си тече и не се знае дали той ще може да дойде... И аз ще го чакам цял живот... защото никой друг на този свят не ме интересува...

Стовба мълвеше всичко това през сълзи, но ръцете им бяха заети. Произнасянето на тези тъжни думи не пречеше на нещо по-важно: те

се галеха — утешително — по лицето, по шията, по гърдите, те просто обезумяваха от жал: Шурик — към Стовба, а Стовба — към самата себе си...

Второто одеяло отдавна вече бе паднало на пода, те лежаха под одеялото на Ленка, притиснати един до друг, и само тънкият сатен на черните гащета беше единствената преграда помежду им, а пръстите ѝ вече стискаха предмета на любовта и съжалението...

— ... защото никой, абсолютно никой на този свят не ме интересува... също, също като на Енрике... и аз може би никога вече няма да го видя... ах, Енрике, моля...

Сега Шурик лежеше по гръб и едва дишаше. Знаеше, че няма да се удържи дълго, и се държа, докато от името на Енрике, който бе тикнат в зандана на знойния бряг на Куба, не изплиска в черния сатен пълния заряд на мъжкото си съжаление.

— Ау — каза Шурик.

— Ау — каза Стовба.

Всичко, което се случи по-нататък, Шурик правеше от името на Енрике — много предпазливо, почти иносказателно... Мъничко-мъничко... едва-едва... по-скоро в стила на другата Фаина Ивановна, отколкото в простодушния и честен стил на Матилда Павловна...

А после, на сутринта, командваше вече Геннадий Николаевич. Преди всичко върнаха билета. После го закараха в завода... и така нататък по програмата, предсказана от Лена — от циментовия до завода за тръби...

Още две нощи те ужасно се съжالياха един друг. Лена вече не плачеше. От време на време го наричаше Енрике. Но това ни най-малко не го смущаваше, по-скоро дори му беше приятно — изпълняваше някакъв общомъжки дълг, не лично-егоистично, а от името и по поръчение...

Всички наричаха Шурик „Сан Санич“. Така го представяше тъстът на своята област, равна по размери на Белгия, Холандия и още няколко средни европейски държави...

На третата нощ разделиха Лена от временния заместник на Енрике и я откараха да ражда. Тя бързо и съвсем благополучно роди златисто мургаво момиченце. Ако целият медицински персонал не беше предварително известен за предстоящото раждане на негърче — слуховете бяха тръгнали от самата Фаина Ивановна, която беше

съобщила на особено близките си хора за предстоящата възможност да се сродят с Фидел Кастро, и оттогава целият град със злорадо очакване предвкушаваше скандала, — без това подсказване те нямаше и да забележат примеса на чужда раса.

Генадий Николаевич настояваше съпругът да вземе жена си от родилния дом и чак след това да си замине за Москва. Шурик страшно се измъчваше, звънеше всеки ден на майка си, в службата... Бърбореше по нещо и в двата случая... В края на краищата стана така, както искаше тъстът: Шурик взе Лена с розовото пакетче от родилния дом и същия ден отлетя за вкъщи. На другия ден в местния вестник беше публикувана снимка: дъщерята на първия човек в областта със съпруга и дъщеря си Мария на прага на родилния дом...

През десетте дни, в които Шурик изпълняваше задълженията си в Сибир, в Москва, сериозно изпреварвайки календара, рязко се застуди. В апартамента беше студено, силно духаше от прозорците и Вера, наметнала върху жилетката шала на покойната Елизавета Ивановна, с голямо нетърпение очакваше Шурик: трябваше да се уплътнят прозорците. Шурик никога не беше уплътнявал прозорци, но знаеше къде в тефтера на баба му се намира телефонният номер на Феня, една портиерка от улица „Камергерски“, която го правеше майсторски. Откак се преместиха на „Белоруская“, тя идваше два пъти годишно — през есента — за да уплътни, през пролетта — за да извади натъпкания с нож в цепнатините памук и да измие прозорците. Още преди да отвори куфара или кашона с продуктите, който му предаде вече на летището шофьорът Володя (Фаина Ивановна не дойде да го изпрати), Шурик се обади на Феня, но се оказа, че тя е в болница с пневмония.

Вера се разтревожи: кой сега ще уплътни прозорците?

Шурик успокои майка си, увери я, че и сам ще се справи, каза ѝ да стои в кухнята, за да не настине, и веднага се зае с прозореца в нейната спалня. Реши отначало да запуши цепнатините, а утре, когато научи как се вари лепилото, да налепи хартиените ивички, за да предотврати нахлуването на преждевременния студ. Освен това не беше съвсем готов да отговаря на въпросите на майка си, какви толкова важни дела са го удържали така дълго на Урал, така че, изпълнявайки полезната домакинска работа, той същевременно избягваше лъжите, от които винаги му се гадеше...

Напъха в цепнатините всичкия памук, който намери из къщи, и от прозорците почти престана да духа. А когато отиде в кухнята, намери там гостенин. Вера черпеше с чай съседа от петия етаж, известен на целия блок общественик, който постоянно събираше пари за обществени нужди и облепваше целия вход с нелепи надписи, призоваващи да се пази чистота, да не се пуши на стълбищните

площадки и да не се изхвърлят през прозорците „ненужни вещи от домакинството“. Всички тези призови обикновено се пишеха с лилаво, отдавна излязло от употреба мастило на груба амбалажна хартия, запазила по краищата си следите от допира с нервен нож.

Женя, бивш състудент на Шурик от „Менделеев“, всеки път, когато идваше у тях, ги отлепваше и вече беше събрал цяла колекция от тези директиви, които неизменно започваха с думите „забранява се“. И ето че сега Вера черпеше с чай този стар идиот, той пък, облещил някогашни орлови очи, размахваше пръст и се възмущаваше по повод на неплатен партиен членски внос. Шурик мълчаливо си наля чай, а Вера впери в сина си страдалчески поглед. Неплатеният партиен членски внос нямаше ни най-малко отношение към нея, а съседът, както се разбра от разговора, бил секретар на домовата партийна организация на пенсионерите. И се бе отбил на съседска приказка с едва прикритото намерение да привлече Вера Александровна към обществена работа. На малката плешива глава на партийния секретар беше плоско нахлупена омазнена тубетейка, първоначално червена на цвят, а от ноздрите и ушите му стърчеше жива и свежа растителност.

При появяването на Шурик той прекъсна своята енергична реч, помълча една минута, а после решително, все така дупчейки с пръст въздуха, но вече по посока на Шурик, строго каза:

— А вие, младежо, постоянно блъскате вратата на асансьора...

— Извинете, няма вече — отговори му Шурик напълно сериозно и Вера се усмихна разбиращо на сина си.

Старецът решително стана, леко се люшна и подаде картонена ръка:

— Всичко хубаво. Помислете си върху моето предложение, Вера Александровна. И не блъскайте вратата на асансьора...

— Лека нощ, Михаил Абрамович — стана тя да го изпрати до вратата.

Когато вратата се затвори, двамата избухнаха в смях.

— А пък от ушите му! От ушите му!... — хлипаше от смях Вера.

— Ами тубетейчицата! — пригласяше ѝ Шурик.

— Вратата на асансьора... вратата на асансьора... — заливаше се от смях Вера, — не я блъскайте!

А след като се насмяха хубаво, си спомниха за Елизавета Ивановна — ето кой би се повеселил от сърце сега...

После Шурик се сети за кашона:

— Там ме отрупаха с подаръци!

Свали картонения капак и заизважда какви ли не редки лакомства и продоволствени ценности, подредени много грижливо в сибирския разпределител на продукти за роднина от значение, не нищожно като това на тоя Михаил Абрамович, а като на истински партиен секретар... Но Шурик и дума не обели за това, а каза само:

— Награда за работата ми...

Но нямаше кой да се посмее на тази шега.

Валерия Адамовна беше разярена: очите ѝ, гримирани в синьо, се бяха стеснили, а обикновено пухкавите устни с розово червило бяха толкова стиснати, че под тях се бяха образували две много симпатични бръчици.

— Е, и какво да ви правя сега, Александър Александрович? — и тя потропа по бюрото с кокалчето на безименния си пръст.

Шурик стоеше пред нея в покорна поза, с наведена глава и видът му изразяваше виновност, но дълбоко в душата си той изпитваше абсолютно равнодушие към участието си. Беше подготвен за възможността да го изгонят за самоотлъчката, но знаеше също, че няма да остане без работа, а и без поминък. Освен това ни най-малко не се страхуваше от Валерия и макар че не обичаше да причинява неприятности на хората и дори изпитваше неудобство пред началничката, задето бе нарушил обещанието си, не смяташе да се защитава. Ето защо каза смирено:

— Както решите, Валерия Адамовна.

Дали това смирение я размекна, или любопитството ѝ взе връх, но тя усмири строгостта си, още малко потропа с пръст по бюрото, но вече в някак по-миролюбив ритъм, и каза свойски, не с началнически тон:

— Добре, разказвай какво ти се случи там.

И Шурик честно разказа, впрочем без да спомене за влажните нощни прегръдки — как все пак бе изиграл ролята на законен съпруг, как го бяха представили на всички като трофей, но как не бе успял да си тръгне навреме, защото според замисъла на тъста, за когото не бяха го предупредили предварително, се бе наложило и да посрещне детето от родилния дом.

— И как е детенцето? — полюбопитства Валерия Адамовна.

— Ами аз дори не го видях, както трябва. Посрещнах го от родилния дом и веднага — на летището. Но във всеки случай момиченцето не е черно, цветът му си е съвсем нормален.

— А как ще се казва? — живо се поинтересува Валерия.

— Нарекоха я Мария.

— Мария Корн значи — с удоволствие произнесе Валерия Адамовна. — Добре звучи. Не е плебейско.

Мария Корн... Той за пръв път чу това име и се смя: как, тази дъщеря на Стомба, внучката на Геннадий Николаевич, ще носи фамилиното име на неговия дядо, на баба му... В някакви документи тя вече е записана така... И му стана малко чоглаво, неудобно пред баба му... не помисли... постъпи някак безотговорно...

Този смут явно се изписа на лицето му и не остана незабелязан.

— Да, Александър Александрович, браковете могат да бъдат фиктивни, но децата — никога — усмигнаха се заоблените бузи на Валерия Адамовна.

На Шурик пък в този момент му хрумна интересна мисъл: според уговорката този брак беше фиктивен, знаеха го и самият той, и Стомба, и Фаина Ивановна. Но дали онези две и половина ноци в леглото на Стомба, през които той толкова успешно изпълняваше ролята на изчезналия любовник, не нарушиха безспорната фиктивност на този брак...

В този миг Валерия Адамовна също получи ярко прозрение, изпратено ѝ от инстинкта: именно този младеж, толкова душевно чист и симпатичен, а и външно много привлекателен, би могъл да ѝ даде онова, което тя не успя да вземе нито от двата си ужасни брака, нито от безбройните любовни приключения, които бе изживяла...

Тя седеше във фотьойла си в своя миниатюрен кабинет, срещу нея стоеше Шурик, хлапак на нищожна длъжност, красив млад мъж, който не иска нищо от нея, почтено момче, което знае езици, от добро семейство — засмя се тя вътрешно, — всичко това беше написано върху него с големи букви... И тя разцъфна в главната си усмивка, неотразима и действена, която опитните мъже безпогрешно възприемаха като добро предложение...

— Седни, Шурик — каза тя с неофициален тон и кимна към стола.

Шурик премести списанията от стола върху края на бюрото ѝ и седна в очакване на разпореждания. Вече разбираше, че няма да го уволнят.

— Никога повече не постъпвай така — тя сякаш искаше леко да стане иззад бюрото, да се плъзне към него, да притисне гърдите си до неговите... Но тъкмо това тя не можеше да стори по никакъв начин — ставаше трудно, подпряна с едната ръка на патерицата, а с другата — на бюрото... Съвършено свободна се чувстваше само в леглото, когато проклетите патерици изобщо не ѝ трябваха, и там, тя знаеше това, инвалидността ѝ изчезваше и тя ставаше пълноценна — о! повече от пълноценна жена! — летеше, рееше се, възнасяше се... — Никога повече не постъпвай така... Знаеш какво е отношението ми към тебе, и, естествено, няма да те уволня, но, драги мой, съществуват правила, които трябва да се спазват... — Валерия говореше с мъркащ глас и изобщо, когато седеше, страшно приличаше на едра много красива котка, приликата с която се разрушаваше в момента, когато тя ставаше и тръгваше със своята гмуркаща се походка. Тонът ѝ изобщо не отговаряше на съдържанието на думите и Шурик чувстваше това и го преценяваше като нещо неразбираемо. — Върви да работиш...

И той отиде в отдела си, много доволен, че въпреки всичко не го бяха уволнили.

Валерия се натъжи: ако бях поне с десет години по-млада, щях да се залюбя с него — да можех да родя детенце от такова момче — нищо повече не ми трябва. Уф, каква стара глупачка...

От зимата, когато Шурик изпращаше Лиля от стария университет на „Моховая“ до дома ѝ на малката уличка „Чисти“ — десетминутна разходка, която се проточваше до полунощ, а после, закъснял след подробните целувки във входа за метрото, вървеше пеша до Белоруската гара, — ги отдалечи един кратък по време, но огромен откъм събития живот. Шурик, без да смени мястото си географски, премина някаква черта, която рязко отдели безотговорното му съществуване на дете в семейството от живота на възрастен, отговорен за задвижването на семейния механизъм, включващ, освен домакинските дреболии, дори и майчини развлечения — като ходенето на театър или концерт.

Колкото до Лиля, нейните географски премествания из Европа — Виена, после малкото градче край Рим, Остия, където живя повече от три месеца, докато баща ѝ чакаше някаква митична покана от американски университет, и накрая Израел — пропъждаха спомените. От всичко оставено къщи само Шурик по странен начин присъстваше в живота ѝ. Тя му пишеше писма, както се пишат дневници, за да обозначи за самата себе си събитията и да се опита да ги осмисли едновременно с протичането им, с писалка в ръка. Без тези писма имаше опасност всички бързо сменящи се картинки да се слепят в една топка. Впрочем в един момент тя престана да ги изпраща...

През това време тя получи от Шурик само едно, учудващо скучно писмо и една-единствена фраза в това писмо говореше, че той не е изцяло създаден от въображението ѝ.

„Две събития коренно промениха живота ми — пишеше Шурик, — смъртта на баба и твоето заминаване. След като получих писмото ти, разбрах, че някаква железопътна стрелка в живота ми е била преместена и моят влак е променил посоката си. Ако баба беше жива, щях да

си остана неин внук, да завърша университета, после аспирантура и на около трийсет да работя в катедрата като асистент или, да речем, научен сътрудник — и така до края на живота си. Ако ти беше тук, щяхме да се оженим и до края на дните си щях да живеея така, както ти смяташ за правилно. Нали познаваш характера ми, всъщност аз обичам да ме ръководят. Но не се получи нито едното, нито другото и аз се чувствам като влак, прикачен към чужд локомотив, който лети със страшна скорост, без да знае накъде. И нищо не избирам, е, може би само в кулинарния магазин — какво да купя за обяд — бифтек от кълцано месо или паниран котлет. Постоянно правя само онова, което е нужно за днес, и няма от какво да избирам...“

„Колко прекрасен и изтънчен човек е обаче“ — помисли си Лиля и остави писмото настрана.

Лично тя трябваше да взема решения самостоятелно и едва ли не ежедневно: принуждаваше я чувството за изграждане на живота ѝ. Родителите ѝ се разделиха скоро след пристигането си в Израел. Засега баща ѝ живееше в Реховот, щастливо се занимаваше със своята наука и пак се канеше да замине за Америка — новата му съпруга беше американка и самият той сега беше увлечен по организирането на кариерата си на Запад. Интересно беше как той за година и половина-две се превърна от вял интелегент в енергичен прагматик.

Майка ѝ, напълно излязла от релси заради непредвидения развод — през целия им съвместен живот тя, както се казва, го бе водила за ръчичка и беше сигурна, че ако тя не го подкани, той няма и да закуси или да си закопчае панталона, ще забрави да отиде на работа, — беше в състояние на депресивна обърканост, с което дразнеше Лиля. Тя воюваше с майка си, доколкото можеше, и в края на краищата, след като завърши улпана в Тел Авив, се записа в Техниона. Това също беше силна крачка: тя изостави предишните си намерения да учи филология, зае се с програмиране, смятайки, че с тази професия по-скоро ще си извоюва независимост. Затрупа я цяла лавина математика, към която тя никога не бе изпитвала ни най-малко влечение, и беше

принудена да се заеме с учене, което дисциплинира мозъка — едно, както се оказа, твърде трудно занимание.

Живееше в общежитие, делеше една стая с момиче от Унгария, в съседната живееха румънка и мароканка. Всички те, разбира се, бяха еврейки и единственият общ за тях език беше ивритът, който тепърва овладяваха. Всички те остро изживяваха възроденото си еврейство и настървено учеха: за себе си, за родителите си, за страната.

Приятелят на Лиля Арие — именно той я бе примамил да се запише в Техниона — също учеше тук, вече в четвърти курс. Беше вече зрял, изкарал казармата младеж, влюбен в нея до уши от пръв поглед. Много ѝ помагаше в ученето, беше стабилен, непознаващ съмнението сабра, тоест еврейин от непозната за Лиля порода. Набито момче с яки нозе и големи юмруци, той мислеше бавно и беше упорит, но и романтик, и ционист, потомък на първите пристигнали тук от Русия в началото на двайсети век заселници.

Лиля го въртеше на малкия си пръст, прекрасно осъзнавайки и силата, и ограничеността на властта си. Бяха решили следващата година да си наемат обща квартира, което за Арие означаваше женитба. Лиля малко се страхуваше от тази перспектива. Той много ѝ харесваше и всичко, което не бе се случило навремето с Шурик, се получи прекрасно с Арие. Само дето Шурик ѝ беше близък, а Арие — не. Но кой е казал, че за съпруг трябва да избираш именно близък човек... Ето например родителите ѝ — по-близки хора не може да съществуват, двамата мислеха хорово, обаче се разделиха...

Лиля не кроеше дългосрочни планове: краткосрочните просто я затрупваха. Но все пак пишеше писма на Шурик — поради руската, отслабваща с годините потребност от общуване, проникващо до слабините.

Отново застрашително приближаваше Нова година и отново Шурик и Вера се почувстваха сираци: бабиното отсъствие ги лишаваше от Коледа, от детския празник с елхата, френските коледни песнички и курабийките с късмети. И беше ясно, че тази загуба е невъзвратима и коледното отсъствие на Елизавета Ивановна вече се превръща в съдържание на самите зимни празници. Вера се оклюмваше, Шурик намираше време да седне вечер до майка си. Понякога тя отваряше пианото, унило и печално подрънкваше нещо от Шуберт, с когото се справяше все по-зле и по-зле...

Впрочем Шурик имаше твърде много различни занимания и задължения, за да се потапя в тъгата. Отново приближаваше сесия. Но той се тревожеше само за един изпит — по история на КПСС. Това беше чепат и тежък предмет, навяващ инфернална скука. Едно допълнително обстоятелство усилваше тревогата. През целия семестър Шурик се бе насилвил да присъства само на три лекции, а преподавателят придаваше голямо значение на прилежното присъствие и преди да започне изпита на всеки, дълго изучаваше дневника. Шурик може би щеше да ходи на тези ужасни лекции, но по разписание те се падаха през вторите два часа в понеделник, а той обикновено бягаше след първите два — английска литература. Преподаваше я любимата приятелка на Елизавета Ивановна Ана Мефодиевна, бабичка с антибританска външност, нещо средно между Коробочка Пулхерия Ивановна^[1], англофилка и англоманка, която Шурик познаваше едва ли не от рождение тъй, както и нейните нестavaщи за ядене кексове и пудинги, които тя правеше по рецепти от старата английска готварска книга „Cooking by gas“^[2] — Шурик помнеше и нея още от детските си години.

Тогава хукваше при Матилда. Може би си беше изработил такъв условен рефлекс за този ден от седмицата: рядко се случваше в понеделник да не отиде на „Масловка“. Прескачаше до „Елисеевски“, едва ли не единствения магазин, работещ до късно, и купуваше два

килограма дребна треска за котките. Именно тази треска беше нарочена за наистина необходим на Матилда продукт, всичко останало беше нещо като гарнитура към основното ястие...

После се разбързваше за вкъщи. Понеже никога не забравяше за ужасния случай, когато при майка му бе дошла Бърза помощ, а той се бе отдавал на наслади под одеялото на Матилда, сега Шурик изхвърчаше от дома ѝ точно в един часа, сякаш гонеше последния влак на метрото, и в един и петнайсет, претичал по железопътния мост, тихичко отключваше вратата, за да не събуди майка си, ако тя спеше. Матилда — трябва да ѝ се признае — дори го припираше, тъй като уважаваше семейната етика.

[1] Героини на Н. В. Гогол от „Мъртви души“ и „Старосветски помещици“. — Б.пр. ↑

[2] „Готвене на газ“ (англ.). — Б.пр. ↑

Шурик не подозираше за нападението, което му крояха. А и Валерия Адамовна, която бе хвърлила своето ясно и пламенно око на хлапака, не можеше и не можеше да определи правилната стратегия и колкото повече отлагаше, толкова повече се разпалваше. Веднъж допуснала мисълта, че ще направи симпатичното розово теле свой любовник и ако Господ е милостив, ще роди детенце, тя затъна в нещо, което не бе влизало в плановете ѝ — нейната страстна и непресметлива природа я завлече в старите дебри на чувствата и тя със заспиването и събуждането вече бленуваше любов и измисляше как ще нагласи всичко по най-прекрасния начин.

Освен това Валерия се молеше. Така ѝ беше тръгнало в живота — религиозното ѝ чувство винаги се изостряше във връзка с любовните преживявания. Тя се изхитряше да въвлича Господ бог — в неговата католическа версия — във всички свои връзки. В началото си представяше всеки нов любовник като изпратен ѝ свише дар, пламенно благодареше на Господ за нечаканата радост и си представяше Него, Господ, като трети участник в любовта, не като свидетел и наблюдател, а като благосклонен участник в случващата се радост. Радостта доста бързо се превръщаше в страдание, тогава тя променяше представата си и разбираше, че ѝ е бил изпратен не дар, а изкушение... Заключителният стадий на връзката я отвеждаше обикновено при духовника ѝ, старо кюре, което живееше край Вилнюс, и там тя — на полски! — отваряше наболялото си сърце, плачеше, разкайваше се, получаваше състрадателно поучение и ласкава утеха, след което се връщаше в Москва умиротворена — до следващото приключение.

Тъй като бурните връзки протичаха по някакъв веднъж завинаги установен ред — тя бързо подплашваше мъжете с прекомерната си щедрост, изискваща ответни жестове, и те доста припряно побягваха от нея, — с годините Валерия ставаше по-сдържана в проявленията на страстта си, а и приключенията вече не я спохождаха толкова често...

След трийсетата ѝ година у Валерия се натрупа някакъв горчив хумор, насмешливо отношение към самата нея и тя, която толкова се нуждаеше от потвърждение на небесното покровителство, в края на краищата си вгълпи, че Господ ѝ е изпратил болестта именно за да укроти буйния ѝ нрав.

Разболя се от детски паралич на петгодишна възраст, скоро след смъртта на майка си. Отначало болестта протичаше в толкова лека форма, че почти не ѝ обърнаха внимание. Семейството — точно тогава баща ѝ се ожени за Беата, вдовицата на негов приятел, бивша актриса, бивша красавица и бивша баронеса — се местеше в Москва, където баща ѝ получи висок пост във всесъюзното министерство. Той беше специалист по дървообработване, потомък на богат полско-литовски търговец на дървен материал, и беше получил образованието си в Швеция. Още в буржоазна Литва бе успял да стане професор в института по дърводобив и разбираше не само от технология на дървообработването, но и от лесовъдство.

Покрай местенето и грижливото уреждане на новия живот в новия град някак изпуснаха Валерия. Положението с крака ѝ необратимо се влошаваше. Оперираха я, после я изпратиха в детски санаториум, дълго я държаха в гипс. Тя куцаше все по-силно и на десет години сама разбра, че никога няма да тича, да скача и дори да ходи като всички нормални хора.

Бушуващи страсти гризяха още от малка душата ѝ. Тя беше толкова ярко красива, толкова чувствена и толкова нещастна...

Правеше впечатление на мъжете: най-много от всичко на света се страхуваше от момента, когато трябваше да стане от масата и мъжът, който току-що бе проявил най-жив интерес към нея, със съжаление щеше да се отдръпне. Понякога това наистина се случваше. Още като малко девойче, когато все още не ѝ се налагаше да се подпира на нещо, тя се снабди с първото си бастунче — черно, с кехлибарена дръжка, силно биещо на очи, и го изхвърляше пред себе си като предупредителен знак. Не да крие своя недъг, а да го изтъква преднамерено и предварително — на това се научи.

Нещастното племе на съветските хора, това поголовно осакатено от войната поколение безръки, безкраки, изгорени и обезобразени физически, но заобиколени от гипсови и бронзови работници с могъщи ръчища и селянки с яки нозе същества, презираше всяка

немощ. И Валерия остро чувстваше неприличието на своята. Едновременно с инвалидността мразеше и самите инвалиди.

След като прекара най-малко три години с прекъсвания по болници и санаториуми, тя рано си изгради теория за телесната инвалидност, която постепенно осакатява душата. Наблюдаваше нещастни, страдащи, озлобени хора, възискателни към околните, завистливи, и не можеше да понася тази форма на душевно обезобразяване. Искаше да бъде пълноценна.

Когато завърши училище, замина за далечен сибирски град, където се бе прославил хирург, който изтегляше костите с помощта на сложна машина, изобретена от него. Прекара там една ужасна година, претърпя цяла поредица операции, след които ѝ слагаха въпросния апарат за разтегляне на костната тъкан. Беата идваше, седеше до нея в най-тежките следоперационни дни, после си заминаваше и отново идваше. Беата смяташе, че е безсмислено Валерия да се подлага на такива страдания. И наистина се оказа безсмислено. Този апарат май бе помогнал на някои хора, но след една година мъки Валерия излезе със силно влошаване. Тазобедрената става не издържа натоварването, металният щифт разруши ставата и кракът ѝ, по-рано скъсен със седем сантиметра, но жив, вече представляваше само печална декорация. Сега тя ходеше не с елегантно бастунче, а с груба патерица.

Скоро след завръщането ѝ вкъщи почина баща ѝ и останаха двете с Беата, която бе сложила край на артистичната си кариера още преди войната и оттогава никога не бе работила. Положението им съществено се промени. Беата искаше да се върне в Литва, но Валерия я разубеждаваше. Неочаквано за Беата в един момент Валерия пое живота в ръцете си, сякаш бе взела ново решение.

Тя вече не правеше опити да оправи ситуацията с помощта на медицината. Получи втора степен инвалидност и своята първа инвалидна количка с ръчно управление и като се придвижваше с тази смешна, силно пръхтяща играчка, завърши институт, а после и аспирантура. Беата я финансираше — продаваше нещо, купуваше нещо... Консултираше някакви хора. Имаше безупречен вкус и усета на делови човек. В онези години това се наричаше спекула. Валерия пък я подкрепяше с младата си енергия, с безкрайната си доброта и благодарност.

С годините Валерия свикна с нещастieto си, научи се да го игнорира и най-много се радваше, когато можеше да помогне на някого. За нея това означаваше, че е пълноценен човек. Така си и беше. В дома им, още неподделен между последвалите съпрузи, винаги се тълпяха млади хора и Беата само се чудеше как така горката Валерия бе съумяла да се заобиколи с такова шумно веселие. Приятелите напълно забравяха за физическия недъг на Валерия. Чуждите, но възпитани хора се преструваха, че всичко е наред, по-простодушните я жалеха и именно съчетанието на красота с физически недъг я правеше още по-забележима.

Тя имаше тежки минути, часове, дни. Но умееше да се бори с онова, което хората наричат лошо настроение. Още като съвсем малка, докато лежеше с месеци по гръб, неподвижно, с непрестанен мъчителен сърбеж под гипсовата коруба, се бе научила да се моли. И молитвата се бе превърнала в равен и неизменен фон — каквото и да правеше, Валерия не се откъсваше далече от постоянния, съвършено едностранен разговор, воден от нея с Господ за неща, които по никакъв начин не биха могли да Го заинтересуват. Ето защо винаги добавяше: прости ми, че се обръщам към Теб с моите глупости. Но към кого да се обърна, ако не към Теб?

Кой знае защо, това помагаше.

Във втори курс се омъжи за свой състудент, младо момче от провинцията. Той следваше в Художествено-графическия факултет и беше страшен кариерист. Щом влезе в богатия дом на Валерия, се разположи абсолютно безцеремонно в него и принуди Беата да заживее във вилата в Кратово. След като прекара четири невероятно щастливи за Валерия години и завърши института, той се разведе с нея и чрез съда ѝ отне една трета от апартамента. Мащехата беше бясна, продаде вилата и се откупи от бившия си зет с къщичка в Загорск, където той се пренесе от спечелената третина апартамент. Отписа се от адреса — и това беше скъпоструващата победа на Беата.

Животът в Загорск му се отрази добре, след време той си спечели високи почести и слава с картините си, изобразяващи православните старини в Сергиев Посад и Радонеж. Валерия суетно следеше кариерата му и не пропускаше случай да спомене кой е бил първият ѝ съпруг...

Втория си съпруг, отново провинциалист без московско жителство, Валерия докопа на семинар за библиотекари няколко години след първата си брачна несполука. Той беше от Ижевск, едър мъжага, дезертирал в библиотекарската професия от завода за автомобилни гуми, където насмалко не бил даден под съд заради чужди, както казваше, кражби. Въпросният Николай не се прояви като почтен човек: ожени се за Валерия, регистрира се у тях въпреки големия семеен скандал, който се разрази по този повод. Беата, суха и проникателна, се запъна здравата да защитава интересите на глупавата си завареница и този път не даваше разрешение за регистрирането му. Въпреки пълното несходство на характерите и темпераментите си те се обичаха — баронесата, която се криеше от миналото си, и куцата красавица, готова да даде всичко за любовта.

— Ще пукнеш на някое бунище — предричаше ѝ мащехата.

Валерия я целуваше по грапавата стара буза и се заливаше от смях...

Разделиха си апартамента. Валерия стана притежателка на две от трите стаи и отново — омъжена дама.

Вторият брак струваше на Валерия още една стая. А най-гнусното в тази история беше обстоятелството, че точно след една година ижевският Николай доведе предишната си жена с детето им уж за да лекуват детето във Филатовската болница, настани ги в апартамента, известно време за огромно недоумение на законната си, нищо непроумяваща чак до позорния финал Валерия сновеше от стая в стая, докато в края на краищата съобщи, че предишната, старата любов е победила, пък и детето... нали Валерия, колкото и да се напъваше, не можеше да му роди, и накрая се разведе с нея, за да се ожени отново за своята „бившичка“.

Умната мащеха Беата, която по времето на втория ѝ развод вече си почиваше от омразния ѝ московски живот на вилнюските гробища близо до първия си съпруг, вече с нищо не можеше да помогне. А и бившата нейна стая тогава също беше заета от чужди хора — нали бяха разделили апартамента още преди второто омъжване на Валерия.

И така апартаментът стана комунално жилище. От мащехата си Валерия наследи невзрачно дървено ковчеже с диаманти.

С една дума, по времето, когато се запозна с Шурик, Валерия притежаваше не само ковчежето, но и огромна стая в комунално

жилище, претрупана с френски музейни мебели, които Беата бе събирала отчасти от скука, отчасти от практични съображения: през никакви периоди, освен революционните и военните тези, скъпоценности не бяха стрували толкова нищожни пари. Бюфетът беше претъпкан с порцелан, който Беата през целия си живот бе ту купувала, ту продавала, така и не успявайки да реши какъв порцелан е по-разумно да притежава: руски или германски... Кой знае защо, руският бе оценяван по-високо, но вкусът на Беата я теглеше по-скоро към германския. Валерия предпочиташе руския.

Така че, подпряла брадичка на мазолестите си от патериците ръце, тя седеше до овална колекционна маса с два страдащи от затлъстяване купидона в рамка от плодово-зеленчукова смес. Пред нея имаше голяма чаша с почти изтрита позлата, попска, и евтини бисквити в специална чинийка, и свещ в свещник, и орфана книжка, улесняваща разговора. В апартамента беше горещо и влажно — в банята и в кухнята постоянно се сушеше прането на съседите. Отоплението беше пуснато силно. Дори под косата ѝ беше влажно. Синият туш, купен от някаква спекулантка, леко се бе разтекъл под очите ѝ поради влажната важност на момента.

— Е, добре — обръщаше се тя към своя главен Събеседник, — признавам, искам го. Като разгонена котка. Какво ми е по-лошото? Тя излиза, повреци, повреци и при нея пристига мъжкарят, неженен, те всичките не са женени, и няма никакъв грях... С какво съм по-лоша от котката? Та ти самият си подредил нещата така, ти си ми дал това тяло, че и куцо на всичко отгоре, и какво да правя с него? Какво, да не искаш да бъда светица? Ами да ме беше направил светица тогава! Но аз наистина бих си родила дете, едно малко момиченце или дори нека да е момченце. И ако ти ми дадеш да го направя, тогава вече няма. Давам ти обет — вече няма да го правя. Хайде кажи ми, защо така си подредил всичко?

Тя вече беше давала обети, че повече няма да го прави. Беше плакала, беше обещавала на духовника си. За последен път обеща миналата година след несполучилата връзка с един възрастен професор, постоянен посетител на библиотеката. Но там всичко бе завършило особено печално, някой ги беше видял някъде, бяха съобщили на жена му и от страх професорът получи инсулт, а тя го

видя само веднъж след това — пълна развалина, инвалид... Но сега беше друго и не би могло да се случи нищо лошо.

— Та аз не искам нищо лошо. Само едно детенце. И само веднъж — опитваше се да се спазари Валерия и макар че не чуваше никакъв одобрителен отговор, настояваше и хленчеше, докато накрая не я досрамя. Тогава допи изстиналия чай и реши извънпланово да си измие главата. Пипна косата — да, добре би било! И отиде в общата баня, където бяха прострени пелени и разни детски дрешки — бившият ѝ съпруг и неговата кошмарна женска бяха си родили още едно дете, а в кабинета на баща ѝ сега живееше семейство, очакващо и трето, за по-сигурно, за да получи самостоятелно жилище. Във ваната беше оставен някакъв леген, Валерия го отмести и сложи вътре табуретка. Отдавна използваше само душа, гнусеше се от общата вана.

За утре всичко беше уредено. Шурик щеше да ходи с майка си в консерваторията, а после, след като я закараше до вкъщи с такси, бе обещал да дойде при нея към десет. От улица „Херцен“ до „Качалов“ беше две крачки. Защо ли? Да ѝ помогне да свалят книгите от горния рафт, да ги вържат на купчинки и да ги отнесе в колата. Валерия Адамовна отдавна се канеше да предаде в чуждестранния отдел книгите на шведски, които бяха принадлежали на баща ѝ.

Всичко се подреждаше много сполучливо. Концертът беше великолепен. Свиреше Дмитрий Башкиров. Беше същата програма, която някога бе изпълнявал Левандовски, и Вера изпадна в рядко приятно състояние: музиката обедини спомените за покойния ѝ любим и седналия до нея техен син, на когото бе успяла преди началото на концерта да пошепне, че баща му е изпълнявал всички тези творби великолепно, просто безподобно.

Башкиров също се справи доста добре. Не по-зле от Левандовски. Този ден публиката в залата беше от избрана по-избрана — само ценители и познавачи, а и много музиканти бяха дошли на концерта.

— Ако беше жив баща ти, днешният концерт щеше да бъде празник за него — каза Вера в гардероба и Шурик се поучуди: майка му извънредно рядко говореше за баща му.

„Май започна да говори за него по-често след смъртта на баба“ — помисли си той. Интуицията му се изостряше, когато мислеше за майка си.

Дълго не можаха да хванат такси: публиката беше знатна и май никой не искаше да се прибира с тролей. Тръгнаха пеша по „Тверски“. До театър „Пушкин“ Вера въздъхна и Шурик прекрасно знаеше какво ще каже.

— Проклето място — изрече тържествено тя и на Шурик му стана приятно, че знае всичко предварително. Но този път тя не спомена за Алиса Коонен. Той я държеше под ръка — беше висок колкото Левандовски, с когото тя много пъти бе минавала отгук — и я държеше със същата почтителна твърдост както баща му.

„Какво щастие“ — помисли си Верочка.

Излязоха на улица „Горки“. На ъгъла до аптеката Шурик спря такси. Вера Александровна май дори изглеждаше доволна, че ще се прибере сама — искаше да остане насаме с мислите си.

— Нали няма да закъснееш много? — попита тя сина си вече от колата.

— Веруся, естествено, ще е късно, вече минава десет. Валерия Адамовна каза, че имало около осемдесет тома, трябва да се свалят, да се оформят на пакети, да се натоварят в колата...

Вера махна с ръка. Знаеше какво ще направи, когато се прибере. Ще извади писмата на Левандовски и ще ги препречете...

Валерия посрещна Шурик в небесносиньо кимоно на бели щъркели, волно полетели по пълното ѝ тяло от запад на изток. Някогашен подарък от Беата. Измитата ѝ коса — леска, славянски рядък цвят — падаше по раменете, леко подвита нагоре.

— Ах, миличък, благодаря ти! — радваше се Валерия, докато той се туткаше в антрето. — Не, не, не се събличайте тук! В стаята, в стаята!

Потропвайки с патерицата, тя закуца към стаята. Той я последва. В стаята си съблече якето, огледа се. Стаята бе разделена с мебелите на кътове също както някога у тях на „Камергерски“. Библиотечни шкафове. Бронзов полилей със син стъклен глобус...

— Прилича на някогашното ни жилище на „Камергерски“ — каза Шурик. — Там съм се родил.

— Аз пък съм родена във Вилно, Вилнюс, както го наричат сега. Но на училище ходех вече в Москва, в руско училище. До седемгодишна възраст не говорех руски. Родният ми език е полски. И литовски. Така е, защото мащехата ми говореше руски много лошо, макар че през последните си двайсет години живя тук. С татко си говорехме на полски, а с Беата — на литовски. Така че руският ми се пада трети.

— Така ли? — учуди се Шурик. — И моята баба много рано ме научи да говоря на френски... А после ме научи и на немски...

— Е, тогава е ясно... Значи и вие като мен сте родилно петно от капитализма...

— Моля? — не разбра Шурик.

Валерия се засмя:

— Е, така навремето наричаха всички бивши... Чай, кафе?

Овалната масичка на един крак, като бабината, беше сервирана предварително. Шурик седна и забеляза, че обувките му оставят мокри следи.

— Ох, извинете... Може ли да се събуя?

— Както ви е по-удобно... Разбира се.

Той се върна при вратата, развърза обувките си и ги събу. Извади от джоба на якето си носна кърпа, изсекна се, прокара ръка по косата си...

Тя му говореше ту на „ти“, ту на „ви“, понякога в службата подчертано го наричаше Александър Александрович, а понякога просто Шурик. И сега се обърка, особено след като той се събу. Не, трябваше да съкрати разстоянието.

— Е, как вървят работите ти в Сибир? Какво се чува за дъщеря ти? — Валерия направи крачка към интимното пространство.

— Ами не знам — пристодушнo отговори Шурик. — Тя не ми се е обаждала оттогава.

— А ти? — усмихна се Валерия.

— Не сме се уговаряли. Ами аз просто ѝ помогнах... да излезе от сложната ситуация. И нищо повече...

Ходът се оказа безперспективен.

„Или съм оглупяла, или съм изгубила женската си квалификация“ — помисли си Валерия. Всъщност тя жадуваше за мъжки интерес от страна на младежа, а той беше приветлив, доброжелателен и абсолютно индиферентен.

— О! — разлюля коси Валерия. — Имам чудесен коняк. Ако обичате, отворете вратичката на онова малко шкафче... Не, не, другото, с живописиста. Това е в стила на Фрагонар, нали? Мащехата ми го обожаваше... Точно така, и две чашки за коняк. Колко е разкошно да те обслужват... Все се старая да подреждам нещата така, че по-малко да ползвам кухнята — тя посочи чайничето, поставено на спиртника. — А сега налейте, Шурик. Виждам, че май обичате да ви ръководят?

— Май да. Вече съм мислил за това.

Шурик наля чашките почти догоре.

— Добре ги наляхте, но неправилно — засмя се Валерия. — Аз ще ви поръководя. Защото мога да ви науча не само на библиотечно дело. Има още много неща, които вероятно знам по-добре от вас — тя направи пауза. Тази последна фраза излезе сполучлива. — Например за коняка. С коняк се налива една трета от чашката... Но това е за светски прием. А за нашия случай е правилно именно догоре.

Валерия вдигна чашката си, протегна я до чашката на Шурик и я докосна внимателно. Докосна я едва-едва. И отпи малка глътка, а Шурик опразни своята.

— Имам един познат грузинец, винар. Той ме е учил на тази наука — как се пие вино и как се пие коняк. Казваше, че пиенето е чувствено действие. Изисква изострени чувства. Отначало той дълго сгрива чашката с коняка. Ето така.

Тя обгърна облото като електрическа крушка дъно на чашката с двете си длани, погали го, с нежни кръгови движения поплиска питието по вътрешните стени на чашката. Бавно поднесе чашката към устните си, докосна устата. Притисна стъклото до устната си.

— Това трябва да се прави много нежно, с много любов...

Тя вече държеше в ръката си не чашката, тя вече изпробваше приближаването си до него. Диванчето, на което седеше, беше „дишес“, двуместно.

„Седни, седни тук — мислено му заповяда Валерия. — Моля ти се...“

Той не се премести. Но именно в този момент схвана какво очакваха от него. Схвана също, че е объркана и го моли за помощ. Беше толкова красива и женствена, и зряла, и умна. И искаше от него толкова малко... Ама, разбира се! Нужно ли е да говорим? „Господи, колко ми е жал за всички жени — споходи го мисълта. — За всички...“

Тя отпи още една малка глътка и се отмести съвсем в края на дивана. Шурик седна до нея. Тя остави чашката и сложи горещата си ръка върху неговата. По-нататък всичко беше много просто. И доста обикновено. Единственото, което учуди Шурик, беше температурата. Тя беше висока. Там, вътре в тази жена, имаше жар. Влажна жар. Гърдите ѝ бяха големи и красиви, с твърди зърна, и миришеше чудесно, и входът беше толкова гладък, правилен: леко напрежение — и се хлъзваш... Само че не надолу, а нагоре... Стръмно, така че дъхът му леко пресекна. Всичко беше толкова прекрасно. Нея сякаш я тресеше и той леко я възпираше. Онова, с което Матилда свършваше, с него тази жена започна — и се издигаше по стъпала все по-нагоре и по-нагоре, и Шурик четеше по лицето ѝ, че тя отлита все по-далече от него, и той не може да я догони. Досети се също, че неговите прости и непретенциозни движения предизвикват в сложно устроеното пространство разнообразни отговори, нещо пулсираше, разтваряше се

и се затваряше, изливаше се и отново изсъхваше. Тя замираще, притискаше го до себе си и отново го пускаше, а той се подчиняваше на нейния ритъм все по-точно и се обърка в броенето на нейните излитания.

Чувстваше, че трябва да се удържа по-дълго, и нейните припадъчни паузи му даваха този шанс.

В един часа през нощта Шурик се обади на майка си и ѝ каза, че ще се забави: работата се оказала много голяма. И наистина, приключиха с работата чак към три.

Лежах в абсолютно мокрото легло. Тя изглеждаше отслабнала и много млада. Шурик понечи да стане, но тя го спря:

— Не може така отведнъж.

Той отново легна. Целуна я по ухото, което му беше наблизно.

Тя се засмя:

— Оглуши ме. Трябва ето така.

И напъха големия си език в ухото му гъделичкащо и мокро.

— Никога през живота си не съм се чувствала така — прошепна тя, когато извади езика си...

— И аз — с лекота се съгласи Шурик.

Той беше на деветнайсет и наистина имаше много неща, които още не бяха му се случвали.

Вера препрочете писмата на Александър Сигизмундович, двете връзки — отпреди войната и следвоенните. Тя ги знаеше наизуст и си спомняше не само писмата, но и часа, мястото и обстоятелствата, при които ги бе получила. И чувствата, които бе изпитала тогава.

„Бих могла да напиша роман“ — помисли си тя. Подреди пликовете на купчинки, превърза ги с панделките и ги отнесе на мястото им. След толкова години младостта ѝ изглеждаше ярка и значителна. До кутията, в която се пазеха писмата, Вера намери още една, кутия на майка ѝ. Елизавета Ивановна буквално изпитваше страст към различни кутии, ковчежета, бонбониери. Пазеше и тенекиени, отпреди революцията, от чай и бонбони, и швейцарски, и френски...

„Но какво има вътре?“ — помисли си Вера, докато преместваше кръглата кутия за шапки, за да сложи на мястото ѝ своята мемориална кутия.

Отвори я. Учуди се. Усмихна се. Тук имаше бърсалки за прах, които Елизавета Ивановна бе ушила от излезли от употреба скъсани копринени чорапи. Вера си спомни как майка ѝ нарязваше старите чорапи, налагаше един върху друг четири пласта и ги тропосваше с кръстат бод. По същия начин правеше и парцалчета за почистване на пера на перодръжки, но от старо сукно. Колко много неща бяха излезли от употреба... сашета... малки възглавнички... маши за къдрене... халки за салфетки... а и самите салфетки...

Вера взе две телеснорозови бърсалки — сега не се носеха и чорапи с такъв цвят — и обиколи стаята, забърсвайки праха от безбройните дребни предмети, които съставяха неизменния пейзаж на живота ѝ.

„А огледалото мама бършеше, кой знае защо, с амоняк — спомни си Вера, като се погледна в огледалото. — И вече никой не ме смята за красавица — засмя се кисело на миловидното си отражение. — Може би само Шурик“.

Завъртя глава надясно, наляво. Какво пък, наистина изглеждам добре. Само дето брадичката ми се е поразвалила, шията ми е провиснала. И ако поотместя якичката столче, ще се оголи белегът, розов и леко нагънат. Хубав шев, на други шевовете станаха по-груби, по-дебели... На мен направиха козметичен... Тя опипа набръчканата си брадичка. Има си упражнение за това — и тя завъртя главата си в кръг, и нещо в тила ѝ изпука. Ето на, натрупвания на соли. Трябва да правя тези упражнения...

Бяха минали вече няколко дена, откак бе ходила с Шурик в консерваторията. Предната вечер, вече без него — той имаше занятия в института — тя отиде в музея на Скрябин. Изпълняваха „Поема на екстаза“, която тя помнеше от първата до последната нота. Никога не беше опитвала да я свири — много сложна беше. Но си спомни с умиление как в младостта ѝ под звуците на тази енергично накъсана музика учениците в студията изпълняваха своите хореографско-спортни упражнения. И стиховете на Пастернак, свързани със същата музика и с неговия тогавашен кумир, композитора Скрябин. Каква мощна, каква модерна култура — и всичко се изплъзна нанякъде, разпиля се сякаш съвсем безследно... И в театъра няма какво да се гледа, освен класиката. Говори се за Любимов... Но там всичко е изградено върху брехтовската енергия. Биомеханика. Някак тъжно време... Да, появи се и Ефрос. Трябва да го видя... Тя седеше с прашната бърсалка в ръце и размишляваше за висши сфери, когато внезапно и неочаквано за този късен час на вратата се позвъни — дойде съседът Михаил Абрамович...

— Връщам се от събрание и гледам — у вас свети — обясни той.

— Влезте, заповядайте, само да си измия ръцете... — Вера отиде в банята и отпусна ръцете си под водната струя. Прашната бърсалка остави в мивката — да я изпере после.

Той стоеше на килимчето с изключително делови вид:

— Е, какво, Вера Александровна, обмислихте ли предложението ми? Мазето стои неизползвано!

Тя дори беше забравила, че той вече на два пъти я бе придумвал за някакъв кръжок, който би било добре да се организира за свободното време на децата.

— Не, не, аз наистина бях актриса навремето, но никога не съм се занимавала с деца, и дума да не става — твърдо отказа тя.

— Добре де, добре... Тогава може би ще ни станете счетоводител? В кооперацията ни трябва и счетоводител. Онази, старата напуска. А вие ще сте много подходяща за нас... — помисли малко и добави: — Та на кого ли не бихте подхождали, от друга страна? А? Не ми отказвайте, не ми отказвайте! Първо помислете! Аз просто място не си намирам, задето една такава млада, красива... ще прощавате, разбира се, жена просто по никакъв начин не се изявява в обществен смисъл — и той се разбърза и не пожела да изпие чая, който Вера любезно му предложи.

Вера разказа на Шурик и за размислите си за принизяването на културата, и за посещението на Михаил Абрамович, който ѝ предлагаше да върши нещо полезно на обществени начала. Посмя се. А Шурик неочаквано каза:

— Знаеш ли, Веруся, заниманията с деца сигурно ще бъдат много подходящи за теб. Ти винаги толкова интересно говориш за театъра, за музиката. Не знам, не знам, може би това би било хубаво...

След още няколко дни Михаил Абрамович дойде с картонена кутия, на която с гнусни кафяви букви пишеше „Мармалад в шоколад“. Пиха чай. Той я съблазняваше от името на партийния комитет в блока. Тя се усмихваше и се измъкваше с шеги. Отдавна знаеше, че мъжете евреи я харесват. Този приличаше по нещо на снабдителя, който преди много години беше влюбен в нея... Но такъв ухажор — все пак беше прекалено... От този ден тя стабилно лепна на Михаил Абрамович прякора Мармалада.

Вера се усмихваше и настроението ѝ се подобри — нещо невероятно за декември, и дори предложи на Шурик да подготви за учениците му ако не истински коледен празник, поне чай със сладки.

— Но какви сладки?

— Е, може да купим и да прикрепим към тях късметчета...

Но Шурик категорично отхвърли това предложение, което прие като пародия на домашните традиции. Въпреки това предварително купи елха, този път много хубава, и я сложи на балкона, докато ѝ дойде времето...

След като намери майчините си бърсалки за прах, Вера изведнъж забеляза, че след смъртта на Елизавета Ивановна къщата някак бе овехтяла и помръкнала, макар че и човекът, който се грижеше за подовете, бе идвал, бе изтъркал с две четки паркета и бе оставил след

себе си старомоден мирис на восък и благородно проблясващ паркет, а и самата Вера Александровна на няколко пъти бе обиколила апартамента с чорапените бърсалки и бе събрала прахта в техните розови коремчета. Нещо липсваше... Обясни това на Шурик в своя меланхоличен стил...

Беше вечер, след вечерята седяха до масата — не в кухнята като в припряна сутрин, а в бабината стая, до овалната маса. Брамс отиваше към края си, Шурик много пъти беше слушал тази плоча и очакваше приближаващата кода...

— Веруся, аз мисля, че всъщност работата не е в къщата. Всичко у нас е наред, баба би могла да бъде напълно доволна. Просто, разбираш ли, и аз си мисля за това: ти прекарваш прекалено много време вкъщи...

— Така ли мислиш? — изуми се Вера от това странно предателство. Та нали именно Шурик толкова настояваше тя да се пенсионира, да получи инвалидност... И изведнъж — да си мисли така... — Смяташ ли, че трябва да си потърся работа?

— Не, изобщо не смятам така. За друго говоря. Не работа, а занимание. Сигурен съм, че би могла да пишеш рецензии — ти винаги толкова интересно говориш за театъра, за музиката. Знаеш толкова много... Би могла да преподаваш... Не знам какво точно, но можеш много неща... Баба винаги го е казвала — че си погубила таланта си, но нали не е късно да правиш и нещо друго...

Вера сви устни:

— Какъв ти талант, Шурик? Аз съм виждала истински актриси, гледала съм Алиса Коонен, Бабанова...

Май никой никога не бе изпитвал такова уважение към творческата ѝ личност, каквото изпитваше Шурик. Приятно беше.

Аля нямаше време за каквото и да било настроение — добро, лошо, тъжно. Прекалено заета беше. Но малко преди Нова година пристигна полуофициално писмо от Акмолинск, от завода. Завеждащата лабораторията ѝ честитеше Новата година от името на бившите ѝ колеги, пишеше, че на нейното място са назначили двама лаборанти и те заедно се справят по-зле, отколкото тя сама. Това беше приятната част от писмото. По-нататък тя пишеше, че цялата лаборатория очаква завръщането ѝ като истински специалист и че би било особено добре, ако тя усвои добре методите на качествения и количествения анализ на продуктите на нефтения крекинг, защото това ще бъде основното направление в работата ѝ. И друго: когато през лятото започне производствената ѝ практика, заводът ще я изиска да поработи в родното си място, а отдел „Личен състав“ вече е потвърдил, че ще ѝ платят и пътя и ще ѝ дават заплата за времето на практиката.

Именно тогава я споходи настроение. Лошо настроение. И дори много лошо. Вече свикнала с мисълта, че след като завърши институт „Менделеев“, завинаги ще остане в Москва, тя разбра колко трудно щеше да бъде да избяга от Акмолинск, към който се оказваше прикована за цял живот.

Единствен изход беше бракът и единствен кандидат беше Шурик, който вече беше зает, макар и фиктивно. Тя кой знае защо, си мислеше, че след като бе направил такава услуга на Стовба, с която не бяха особено близки приятели, за нея пък трябваше непременно да се ожени. И то не фиктивно. Тя броеше на пръсти: вече шест пъти бяха любовници. А това не е един и два пъти, сериозна работа е. Вярно, Шурик някак не проявяваше сам интерес към нея. Но той беше много зает: и болна майка, и учене, и работа — нали времето не стига за всичко, — убеждаваше се сама тя.

Не смяташе да се предава и Новата година ѝ се струваше подходящ момент за поредното настъпление.

От средата на декември тя няколко пъти се отби на „Новолесная“, уж е била наблизно, но все не заварваше Шурик вкъщи. Вера Александровна я черпеше с чай с мляко, беше разсеяно-приятлива, но беше невъзможно да се извлече нещо от това. Искаше ѝ се да я поканят за посрещането на Новата година, както стана миналата — в паметта ѝ някак се бе размило обстоятелството, че и миналата година никой не я бе канил.

Когато най-сетне хвана Шурик по телефона, му каза, че трябва спешно да си поговорят. Шурик, без да изпита ни най-малко любопитство, изтича в „Менделеев“ към десет и половина вечерта и това тичане дори му достави удоволствие, както и видът на главния вход, на вестибюла — изпитваше чувството на освободен арестант, посетил бившата си каторга вече като свободен човек.

Аля, облечена в неизменната си синя жилетка, с бухнала тупирана прическа на главата, го посрещна на стълбището. Хвана го под ръка. Шурик се огледа — странно, нито една позната физиономия, хем беше учил тук цяла година...

Отидоха в пушалнята, под стълбището. Аля извади пакет цигари „Фемина“.

— О, ти пушиш? — изненада се Шурик.

— А, просто глезотия — Аля въртеше цигара със златиста ивичка.

Шурик винаги се чувстваше малко неловко в нейно присъствие.

— Е, казвай, какво има?

— Искях да се посъветвам с тебе за Нова година — не беше успяла да измисли по-хитър ход, колкото и да се бе мъчила. — Дали да изпека млин, или да направя салата?

Той я гледаше с недоумение, понеже помисли, че тя иска да го покани в общежитието.

— Ами аз ще си бъда вкъщи с мама, както винаги. И не смятам да ходя никъде...

Това беше истината, но не цялата. Беше решил след един часа, след като изпият с майка му по чаша ритуално шампанско, да отиде у Гия Кикнадзе, у когото щяха да се съберат бившите му съученици.

— Но и аз искам да дойда у вас, само че трябва да приготвя нещо...

— Добре, ще попитам мама... — отвърна неопределено Шурик.

Аля издуха струя дим от отворената си уста. Нямахте какво да каже, но трябваше да се сети за нещо...

— Не си ли чувал нещо за Стовба?

— Не...

— Аз пък получих писмо.

— Е, и?

— Нищо особено. Пише, че след академичния отпуск ще се върне, а дъщерята най-вероятно ще остави при майка си.

— Ами правилно — одобри Шурик.

— А Калинкина и Демченко ще се женят, чу ли?

— Коя е тази Калинкина?

— От Днепропетровск, волейболистката. Една такава, ниско подстригана...

— Не си я спомням. Че и откъде да чуя — не съм виждал никого от онази група, освен тебе. Само с Женка понякога по телефона...

— А Женка си има гадже! — в отчаянието си почти извика Аля. И вече нямаше изобщо какво повече да каже.

Шурик не прояви никакъв интерес към новините от курса.

— Ох, забравих да ти кажа! Помниш ли Израйлевич? Е, получи сърдечен пристъп, откараха го в болницата и няма да изпитва през зимната сесия, а после може изобщо да се пенсионира!

Шурик добре си спомняше този маниак математик, той дори се бе промъкнал в сънищата му. Именно заради него бе избягал от институт „Менделеев“: есенната сесия по математика се оказа решителна...

— Пада му се — избъбри Шурик. — Но ти какво искаше да ми кажеш? Нещо спешно, нали? — уточни Шурик темата на срещата им.

— Ами за Нова година, Шурик, да се уговорим... — обърка се тя.

— Аа, разбирам — каза той неопределено. — И това ли беше?

— Ами да. Нали трябва предварително...

Шурик галантно изпрати Аля до „Новослободская“ и хукна за вкъщи, като начаса забрави и за нея, и за безинтересните ѝ новини. И то забрави толкова стабилно, че си спомни за този разговор едва към единайсет и половина на трийсет и първи декември, когато двамата с Вера седяха край елхата със запалени свещички в бабината стая и всичко беше точно така, както бяха се канили да го направят още

миналата година: бабиният фотьойл, наметнат с нейния шал, полумракът, музиката, новогодишните подаръци под елхата...

— Кой ли може да бъде? — тревожно погледна Вера Александровна Шурик, когато на вратата се позвъни.

— О, Господи! Това е Аля Тогусова!

— Е, ето пак... — горестно наведе глава Вера Александровна и въздъхна. — Но защо си я поканил?

— Мамо! И през ум не ми е минавало! Как можа да го помислиш?

Те седяха мълчаливо до масата пред трите прибора. Единият — за баба му.

Звънецът плахо звънна още веднъж.

Вера Александровна потропа с крехките си пръсти по масата.

— Знаеш ли какво казваше баба ти в такива случаи? Гостът е от Бога...

Шурик стана и отиде да отвори. Беше ядосан — и на себе си, и на Аля. Тя стоеше на вратата със салата и млин. И го гледаше с умолителна и безсрамна усмивка. И на него ужасно му дожаля за нея.

Новата година беше провалена и той още не знаеше до каква степен.

Трапезата беше красиво украсена, но оскъдна. Млинът на Аля — отгоре пресушен, а отвътре недопечен. Шурик изяде две парчета, но не забеляза това, Вера Александровна също, тъй като не го и опита. Вера дори не се доближи до инструмента и Шурик страдаше, като гледаше безизразното ѝ лице. Миналогодишната нелепост — Фаина Ивановна с шумната ѝ намеса — беше поне театрална. А и на самата Аля ѝ беше чоглаво: тя седеше с Шурик и майка му край новогодишната трапеза, но ни най-малко не тържествуваше заради този факт. В тази композиция третият явно беше излишен. В дванайсет часа се чукнаха. После Шурик донесе чая и четири пасти, за които сутринта бе ходил на „Арбат“. След петнайсет минути Вера стана и отиде да си легне, като каза, че я боли глава.

Шурик занесе съдовете в кухнята и ги остави в мивката. Безсловесната Аля веднага ги изми. Както се мият химически съдове — пълно почистване на мазнината и двайсеткратно изплакване, за да не се стичат капките.

— Ще те изпратя до метрото. Още работи — предложи Шурик.

Тя го погледна като наказано дете, отчаяно:

— Само това ли?

Шурик искаше по-бързо да се отърве от нея и да отиде у Гия:

— Какво друго? Добре, искаш ли още чай?

И тогава тя застана в ъгъла зад кухненската врата, захлупи лицето си с ръце и горчиво заплака. Отначало тихо, после по-силно. Раменете ѝ също някак си преминаха от по-ситни потрепервания към по-силни, чуха се задавено клокочене и странно тропане, което дори учуди Шурик: тя леко удряше глава в касата на вратата.

— Ама ти какво така, Аля, защо? — Шурик я хвана за раменете, искаше да я обърне към себе си, но тялото ѝ приличаше на дърво, израснало от пода. Не можеше да я помръдне.

Дрезгави ритмични звуци, чести и издишващи, се изтръгваха от нея.

„Сякаш някой помпа скъсана велосипедна гума“ — помисли си Шурик.

Той пхна ръка между нея и вратата, но люлеенето ѝ не престана. Само звуците се усилиха. Тогава Шурик се изплаши, че майка му ще чуе. Беше сигурен, че тя не спи, а лежи в стаята си с книга и ябълка... Като се понапрегна и се учуди от съпротивата на крехкото ѝ тяло, той откъсна Аля от пода, отнесе я в стаята си и затвори с крак вратата. Искаше да я сложи на кушетката, но тя беше вкопчила в него замръзналите си ръце, потреперваше с рамене и мятеше главата си. А когато успя да я сложи да легне, ужасен отскочи от нея: очите ѝ бяха забелени, устата — изкривена от гърч, ръцете потреперваха и тя явно беше в безсъзнание...

Бърза помощ, Бърза помощ! — втурна се първо към телефона, но спря със слушалката в ръка. Веруся ще се уплаши... Затвори телефона, наля вода в чаена чаша и се върна при Аля. Кривите ѝ юмручета още потреперваха, но велосипедните звуци вече не се чуваха. Той повдигна главата ѝ, опита се да ѝ даде вода, но устните ѝ бяха плътно стиснати. Остави чашата и седна в краката ѝ. Забеляза, че и краката потреперват в същия ритъм. Поличката ѝ беше жално запретната, тънките крака се провиждаха под голямото за нея розово трико. Шурик заключи вратата, свали ѝ трикото и започна оздравителната процедура. Нямаше други средства в арсенала си, но това, единственото достъпно за него, подейства.

След половин час тя се съвзе напълно. Спомняше си, че бе измила съдовете, а после се бе озовала на кушетката на Шурик, и с чувство на дълбоко удовлетворение си отбеляза: „Седми път!“ А после той, докато си закопчаваше панталоните, галантно се поинтересува как се чувства тя. Тя се чувстваше странно: главата ѝ бучеше и ѝ тежеше. Сметна, че е от шампанското.

Метрото вече не вървеше. Шурик откара Аля в общежитието с такси, целуна я по бузата и със същата кола пое към Гия, щастлив, че всичко се е разминало, и свали от плещите си това неприятно приключение.

У Гия веселбата беше в разгара си. Родителите му бяха заминали за Тбилиси, като му бяха оставили апартамента и по-голямата му сестра, нисичка дебеланка с монголска външност и неразбираем говор. Обикновено я вземаха със себе си, но този път не можаха: беше настинала, а се знаеше, че простудите я заплашват с опасни последствия. Освен бившите съученици Гия беше поканил няколко състудентки от института, така че момичетата, както често се случваше, бяха твърде много и танците носеха по-скоро групов характер. Шурик веднага се озова в центъра на тази танцувална бъркотия и играеше рокендрол или някакъв танц, който той наричаше така, с голямо въодушевление, като спираше единствено за по едно питие, а питиета имаше цяло море. Пиеше, танцуваше и чувстваше, че именно това му е нужно, за да се отърве от непознатото преди усещане за ужас, утаило се в такива дълбини на душата му, за чието съществуване дори не беше се досещал.

Част от грузинския коняк, докаран в цистерни от Тбилиси в Москва за местно бутилиране, се разпределяше между московски грузинци, приятели на началника на московското конячено предприятие. Двайсетлитровият бидон с дарената напитка се намираще в кухнята. Не беше много лоша, макар да беше и доста далеч от хубава, но количеството ѝ толкова превъзхождаше качеството, че качеството нямаше абсолютно никакво значение. Беше същият коняк, с който Валерия Адамовна черпеше Шурик, от същия източник, от същия човек. Но Шурик пиеше коняка с водни, а не с мънички чашки, напълнени до третината, опитвайки се по-скоро да се отърве от натрапчивия спомен — Аля със забелени очи и трескаво гърчещи се изкривени лапички.

След един час стигна до зенита на опиянението и за около четирийсет минути изпадна в онова щастливо състояние, заради което милиони хора ето вече хиляди години вливат в себе си „огнена вода“, изгаряща помраченото от безбройни провали минало и плашещото бъдеще. Щастливо, но кратко състояние, от което Шурик запомни дебеличката сестра на Гия с нейното грейнало плоско личице, подскачаща около краката му, без да е в такт с музиката, едно високо дългокосо момиче в сини дрехи и с нахапана пирожка, която пъхаше в устата на Шурик, съученичката си Наташа Островская, напълняла, с венчална халка, която настойчиво навираше в очите на Шурик, и отново нисичката дебеланка, която току го теглеше за ръката нанякъде.

Освен това си спомняше, че повръща в клозета и се радва, че уцелва точно средата на тоалетната чиния, без никакви изключения. От този момент нататък не си спомняше нищо до момента, когато се събуди на тесен креват в непозната стая. Беше детска, личеше си по количеството меки играчки. Нещо притискаше краката му — сестрата на Гия, която спеше върху тях, прегърнала голям плюшен мечок.

Той внимателно измъкна краката си изпод трогателната двойка. Дебеланката отвори очи, неопределено се усмихна и отново заспа. За миг го споходи смътно подозрение, но веднага, без каквото и да било усилие го отпъди. Изправи се. Виеше му се свят. Беше жаден. Кой знае защо, много го боляха краката. Отиде в кухнята. Тук беше абсолютна кочина: лепнещ под, счупени съдове, фасове и остатъци от храна... На килима в голямата стая, завити с палта и нелепо снежнобял чаршаф, спяха неопределен брой гости.

Шурик си взе якето, което за късмет беше захвърлено напред антрето, и — дим да го няма. Трябваше бързо да се прибере вкъщи, при майка си.

Аля беше доволна от новогодишните си постижения. Наспа се — сама в цялата стая. Съседките ѝ се бяха пръснали по гости. Главата престана да я боли.

Шурик не идваше при Аля. Отначало тя му се обаждаше по телефона, веднъж го покани на театър, друг път го помоли да закарат един хладилник в общежитието: една служителка от катедрата ѝ го даде, когато си купи нов. Шурик отиде да помогне. А после веднага се разбърза... Аля се натъжи: любовната ѝ връзка не беше успешна. Но

започна сесията, тя се канеше да му се обади отново, само че се страхуваше да не развали окончателно всичко.

Институтският стол не работеше лете и Аля купуваше от хлебарницата гевреци за цялата приемна комисия. Веднъж претичваше през улицата на червено и я блъсна кола. Как се случи това, изобщо не си спомняше — когато се оборава, около нея се бяха събрали хора. Шофьорът, който я беше блъснал, на всичко отгоре бе ударил и насрещна кола.

Всичките ѝ кости бяха здрави, но я болеше хълбокът и левият ѝ крак беше охлузен. Двама милиционери съставяха протокол. Тя беше потърпевша, но и нарушителка. Аля молеше да не викат Бърза помощ, каза, че няма нищо страшно. Единият от милиционерите, русоляв, слабичък, се наведе над нея и тихо ѝ каза:

— За теб ще е по-добре да дойде Бърза помощ.

Но Аля се страхуваше, че ще я задържат задълго в болницата и ще загуби работата си. Така и каза на милиционера: че работи като секретарка на приемна комисия и няма никакво време за губене по болници. Русолявият милиционер се казваше Николай Иванович Крутиков, той я закара с милиционерската кола до общежитието. Беше старшина, но не участъков, както си бе помислила тя, а от отдела за регулиране на уличното движение.

После, когато се запознаха по-отблизо, той ѝ обясни защо така е било много по-добре. Николай Крутиков също беше от провинцията, но не отдалече, а от областта и живееше в милиционерско общежитие. След казармата започна работа в московската милиция и смяташе, че е извадил късмет. Скоро щели да му дадат стая, а ако бил женен — гарсониера.

Нещата не станаха толкова бързо. Дадоха им апартамент едва след две години. Цяла година ходиха на кино, но Аля не му позволяваше нищо такова: сега беше умна. Затова пък, когато се ожениха, той я обикна истински, както онзи Енрике — Ленка Стомба. Една година живяха в стая под наем наблизко, на малката уличка „Пихов“, после се преместиха оттатък Савьоловската гара, в гарсониера. Всичко се подреждаше толкова добре, че нямаше накъде повече: когато дойде време да се връща в Акмолинск, тя вече беше и омъжена, и с московско жителство, и бременна, и започваше аспирантура.

В Акмолинск Аля се върна само веднъж — за погребението на майка си. А за Шурик дори не си спомняше — защо човек трябва да си спомня несполуки?! От цялата тази история остана само английският чай. Аля купи специална съдинка за мляко, пие чая си с мляко, а бисквитите премества от пакета в специална чинийка. Смята да даде дъщеря си, когато порасне, в музикално училище. Добро момиче!

Вера Александровна прекара летния сезон много приятно. Наеха част от вилата на същата хазяйка, Олга Ивановна Власочкина, същата вила, в която прекарваха всички лета още от раждането на Шурик, с редки пропуски. Сега се настаниха не в предишните помещения — две големи стаи с веранда, а в по-скромна част от вилата, която гледаше към задния двор — една стая с тераса и отделна кухня. Макар и по-малко, новото място беше по-удобно. Преди да се преместят, Шурик пренесе необходимото от бараката, в която семейството съхраняваше предимно мебели, докарани тук по времето на великото преселение от „Камергерски“. Странна работа, как така при местенето от една стая с прегради в двустаен апартамент не се намери място за няколкото виенски стола, двете етажерки, разтегателната маса, изгубила своето гостоприемно качество... На два пъти интернираната покъщнина, запазена от хазяйката здрава и читава, сега бе подредена на новото място и напомни на Шурик и Вера за Елизавета Ивановна: тези мебели още не знаеха за смъртта ѝ, нейният стол с избродирани върху калъфа на облегалката мастиленосини метличини сякаш очакваше нея. Сега обаче, след като бяха минали две години, чувството за загуба бе донякъде избледняло, както и метличините...

Сега на този стол седеше Ирина Владимировна, стара приятелка и далечна роднина на Вера. Дъщеря на търговец, която цял живот бе крила произхода си, самотната Ирина отдавна живееше далеч от родния си Саратов, в Малоярославец, недалеч от Москва, работеше като Шурик в библиотека и сега, вече пенсионерка, с радост прие предложението на Вера да поживее с нея на вилата. Още от времената на артистичната младост на Вера Ирина гледаше на нея като на същество висше и никакви житейски несполуки на приятелката ѝ не бяха успели да я разколебаят в дълбокото ѝ, с оттенък на собствена принизеност чувство на почит.

Зарадва се и Шурик: присъствието на компаньонка край майка му беше голямо облекчение — ежедневното пътуване в претъпканата

електрическа мотриса отнемаше много време и сега благодарение на Ирина Владимировна той можеше да не ноцува всеки ден на вилата. Идваше през ден, понякога и през два, с продукти. Ирина, която бе прекарала целия си живот ако не в нищета, то в голяма оскъдица, с увлечение се занимаваше с разкошно готвене: продукти имаше в изобилие, дори повече от необходимото, и тя печеше, вареше и задушаваше с голям размах, буквално в стила на Елизавета Ивановна. Вера Александровна, която бе свикнала да се храни малко и разсеяно, с усилие откъсваше Ирина Владимировна от кухнята, за да се поразходят, да отидат до езерото, до брезовата горичка... Обикновено Ирина отказваше и Вера се разхождаше сама, правеше дихателна гимнастика на закътана поляна, като редуваше дълги вдишвания, изпълващи белите ѝ дробове до дъно, с кратки енергични издишвания, и усещаше приливите на здраве, особено в повредената си от операцията шия. През това време Ирина стръвно стържеше, разбъркваше и разбиваше. Затова пък за пристигането на Шурик предварително сервираше масата — под две дебели кърпи почиваше топъл млин, в дълбокото мазе върху лед застиваше желирано месо, под плътно затворен капак концентрираше ароматите си компот.

Шурик пристигаше по здрач, измиваше си ръцете и измъкваше от бараката стария велосипед, който баба му му беше подарила за тринайсетия рожден ден: винаги му се искаше да отиде до езерото, да се изкъпе. Напомпваше тънките гуми, избърсваше с детска пижама, отдавна накъсана за парцали, мътните калници и предвкусваше бодрото тръскане по корените, пресичащи рижавата пътека, и веселото ускорение, когато пътеката се спускаше надолу, и пружиниращото докосване на напрегнатия въздух, който го удряше в челото... Но Ирина едва ли не унижено го молеше първо да хапне, защото всичко е топло и започва да изстива, и той се поддаваше на придумките и сядаше на масата. Тя замираще зад гърба му с физиономия на квачка, готова да клъвне зърно, неочаквано и стремително му подаваше ту репичка, ту солница, ту още едно парче млин и той преяждаше като гладен котарак и едва не заспиваше на масата.

— Благодаря, Тетирочка — смотолевяше Шурик и изпитвайки чувство на вина пред велосипеда, го откарваше неразходен обратно в бараката, целуваше стариците и рухваше на изтърбушения диван, понеже заспиваше в движение.

Ирина правеше топла сапуница в легенче и дълго миеше съдовете, издавайки тихи бърборещи звуци. Бърбивостта ѝ беше плаха: тъй като в самотата си не беше свикнала да има събеседници, тя произнасяше под нос неспирен монолог.

Така, още щом отвореше очи, тя подхващаше утринната си песен, че времето е хубаво, млякото е чудесно, кафето е изкипяло, кой знае къде се е дянало парцалчето за бърсане, чашата не е много добре измита и колко симпатичен е орнаментът на чинийката. Привечер от умора говорът ѝ се забавяше, но тя говореше ли, говореше — че слънцето е залязло и вече се здрачава, и земята излъчва влага, а тютюнчето под прозореца мирише толкова силно... И току се сепваше и питаше: нали, Верочка? Тя отдавна не се нуждаеше от събеседник, не настояваше за отговор.

Вера беше напълно доволна от компаньонката си. Макар че Ирина беше по-млада от нея с две години, в битово отношение всичко се бе подредило по обичайния за Верочка начин: сякаш Елизавета Ивановна ѝ бе изпратила временно своя заместничка — да готви, да разтребва, да се грижи за нея... Само дето беше невъзможно да общува с Шурик: щом преядеше, той така мълниеносно заспиваше, че Вера не успяваше да обсъди с него богатите културни новини, а те бяха много тази година: преведоха Скот Фицджералд, Роберт Стуруа постави „Кавказкия тебеширен кръг“, очакваше се в Москва да пристигне прочутият куклен театър от Милано... Макар да беше библиотекарка, Ирина Владимировна, замаяна от временното изобилие от хранителни продукти, не беше в състояние да бъде в крак с културните интереси на приятелката си.

Сутрин Шурик скачаше, събуден от часовника, изяждаше тристепенната закуска, приготвена от неуморната Ирина, и без да пречи на съня на майка си, хукваше да хване мотрисата. Вечер го очакваше Валерия с прелитащите през гърдите и гърба ѝ щъркели и той изпълняваше обещанието си — честно, трудолюбиво, добросъвестно, както баба му го бе учила да се отнася към всички свои задължения.

По това време Валерия вече му бе признала, че никога не би си позволила връзка с толкова младо момче, ако не била старата ѝ мечта да роди дете. Шурик се смути: на негово име вече се водеше едно дете.

— Това е последният ми шанс. Нима ще ми откажеш онова, което иска самата природа? — пламенно шепнеше Валерия.

И Шурик не ѝ отказваше онова, което искаше природата.

Цяло лято той неуморно се труди за благо на природата и в края на август Валерия му каза, че трудът му се е увенчал с успех — тя е бременна. Когато лекарят от женската консултация потвърди шестседмичната ѝ бременност, Валерия си спомни за своя обет и реши този път да остане вярна на думата си пред Господ. Плака цяла нощ: благодарност, горест поради пълния отказ от мъжка любов — както смяташе тогава, — мечта за момиченце и страх за детето, чието износване ѝ бе забранено от всички лекари без изключение... Те смятаха, че при нейното заболяване бременността и раждането са ѝ абсолютно противопоказани. Всичко това се събра в сълзотворна смесица. Но тези сълзи бяха по-скоро щастливи...

След като вилният сезон свърши, Валерия каза на Шурик, че повече няма да се срещат, и му подари за спомен една гравюра от бащината си колекция — „Завръщането на блудния син“, работа на Дюрер. Шурик не разбра намека, прие и отказа, и подаръка ѝ смирено и без голямо огорчение. Валерия повече не го покани в дома си.

В службата той рядко виждаше началничката си: повечето време тя стоеше в кабинета си, а Шурик сега работеше в каталожната служба... Когато се срещаха в някой коридор, Валерия Адамовна многозначително го огряваше със сините си очи и го подминаваше с бегла усмивка, сякаш помежду им не бе имало нищо. А той изпитваше приятна топлина и чувство на задоволство от добре свършената работа: знаеше, че тя му е благодарна...

Московският апартамент, прашасал и изоставен, изглеждаше така, сякаш тук никоой никога не бе живял. Ирина Владимировна, която се върна от вилата заедно с Вера, веднага се захвана с влажно почистване. Цели три дни снова с парцала, мънкайки нескончаемата си песен: това боклуче се е свряло чак в ъгълчето, сега ще го измъкнем... паркетът е хубав, дъбов, а под цокъла има цепнатина... време е да изплакнем парцалчето, направо е черно... откъде ли се взема толкова мръсотия...

Вера слезе с книга на двора и седна на една пейка. Не ѝ се четеше. С удоволствие се подложи на слънцето и покри шията си с газено шалче срещу забранените от лекарите смъртоносни лъчи.

„Жалко, че толкова рано си тръгнахме от вилата — мислеше си тя в полудрямка. — Спазихме мамината традиция — вилата се напуска в последната неделя на август, за да се подготвим за началото на учебната година. Трябваше да останем, докато времето е хубаво...“

— Добре дошли! Добре дошли, Вера Александровна!

Пред нея застана бодрият и стегнат Михаил Абрамович и подаде простодушната си длан за партийно ръкостискане. Вера Александровна се пробуди от слънчевата си баня, видя съседа с неговите памучни панталони, избеляла украинска рубашка и неизменна червена тубетейка. „Същински персонаж от кинокомедия отпреди войната“ — помисли си тя.

— Ще позволите ли да приседна до вас? — с предпазливо хемороидно движение той се настани в края на пейката. — Всичко е наред! — зарадва я тутакси. — Прекрасно помещение! Варвара Даниловна от седмия етаж почина и дъщеря ѝ подари на домоуправлението прекрасно пиано. Трябва малко да се настрои — и готово! И вече имаме разписание: в понеделник заседание на управата, в сряда — нашата ревизионна комисия, в петък доктор Брук дава безплатни консултации на обитателите на нашия блок. А вие си

изберете който и да е ден и той е ваш! И си водете кръжок — ако искате, театрален, ако искате — музикален, за децата! Е?

Видът му беше тържествуващ.

— Ще си помисля — каза Вера Александровна.

— Че какво ще му мислите? Вторникът е ваш. А ако искате — четвъртък или събота?

Той беше изпълнен с ентузиазъм и служебното старание на вдовеца се усилваше от твърде приятния вид на младоликата симпатична и толкова културна дама.

„Перла, истинска перла — мислеше си Михаил Абрамович, — как не можах да срещна такава жена на младини...“

Вечерта, по време на късната им вечеря, Вера разказа на Шурик за срещата си с Михаил Абрамович. От нея не бе останало скрито мъжкото възхищение на стареца, но той ѝ изглеждаше толкова комичен с неговата рубашка с избродирани с кръстат бод цветенца, с тубетейчицата, омазнена от плешивата му глава през дългите години носене...

Но този път Шурик не се включи в обикновения присмехулен разговор. Той замислено дояде кюфтето, приготвено от Ирина Владимировна от три, както му е редът, вида месо, избърса си устата и каза неочаквано сериозно:

— Веруся, това не е чак толкова лоша идея...

Ирина, която през трите месеца компаньонски живот не бе изказала нито едно мнение, неочаквано заряза невидимото за целия свят петънце на печката, което съсредоточено бе търкала с бяло парцалче:

— Ами за децата, какво щастие би било за децата! Верочка! С твоята култура! С твоя талант! — бузите ѝ пламнаха целите на розови петна. — Ти можеш и в института, и в академията! Та ти знаеш толкова много и за изкуството, и за музиката, за театъра пък да не говорим! Ето, покойната Елизавета Ивановна — какъв педагог беше, колко хора обучи, а твоят талант се губи напразно. Отива на вятъра! Ами че това е грях, дете не преподаваш!

Вера се разсмя — никога не бе виждала Ирина толкова разпалена.

— Ириша, какви ги приказваш! Как можеш да ме сравняваш с мама! Тя беше истински педагог, а аз съм провалила се актриса.

Недоучена музикантка. Посредствена счетоводителка. И на всичко отгоре инвалид! — тя изрече последното дори малко предизвикателно.

Тогава Ирина плесна с ръце, като изтърва наведнъж две парцалчета.

— Как! Ами че аз това лято чух от тебе толкова интересни неща! Та ти си просто извор на знания! Кой си спомня сега за античните танци! А ти разказваш за тях, сякаш си ги виждала с очите си! Ами за твоята философско-танцувална наука...

— Евритмията — подсказа ѝ Вера Александровна.

— Именно! Разказа ми и за различните свещени танци! Та ти имаш в главата си цяла библиотека! Ами за Айседора Дънкан! — Ирина вдигна от пода изпуснатите парцалчета и приключи темата: — Длъжна си! Аз смятам, че просто си длъжна да преподаваш!

На другия ден във входа на блока и на двора висеше написана с лилаво мастило на амбалажна хартия обява: „Кръжокът по театрална култура започва своите занимания в помещението на домоуправлението в 7 часа вечерта всеки вторник. Занятията се водят от Вера Александровна Корн. Каним деца на средна училищна възраст. Препоръчва се!“

Михаил Абрамович не бе могъл да се въздържи от последния възглас — беше заменил любимото си „Забранява се!“ с „Препоръчва се!“, но заканителната интонация беше останала.

С това глупаво начинание — избения кръжок по театрална култура — започна обновяването на живота. Всъщност то бе започнало от момента, когато бе оперирана разрасналата се щитовидна жлеза на Вера Александровна — дотогава тази жлеза отравяше тялото и потискаше духа ѝ. А този кръжок, зародил се изключително поради комунистическия хъс и благожелателната глупост на Михаил Абрамович, я накара сякаш да се върне към интересите на младостта си и това напомняше завръщане към мила родина след дълго отсъствие.

Сега след неприпряната утринна гимнастика под звуците на музика, след бавната закуска тя напудряше носа си, грижливо се обличаше и тръгваше за библиотеката. Не толкова рано, колкото Шурик, и не за Ленинската, а за театралната, и не всеки ден, а два-три

пъти в седмицата. Отдавна беше записана там, познаваше много от служителките, но сега се сдобил с постоянно място в читалнята — до втората маса, броено от прозореца, където не духаше. Свикнал с това място, тук ѝ беше уютно, намираще го заето само по време на студентските сесии. Но Вера Александровна избягваше тези три-четири седмици, когато студентите от театралните вузове трескаво четяха. През това време тя вземаше книги за вкъщи. Старите списания, които особено ѝ интересуваха, не се даваха за вкъщи, тя ги получаваше само в читалнята.

Понякога Шурик прескачаше да ѝ вземе от библиотеката и двамата заедно ходеха в гастронома „Елисеевски“, където купуваха нещо особено вкусно от нещата, които някога носеше вкъщи Елизавета Ивановна. Изчакали заедно опашката, те се прибираха с два тролея, първо до Белоруската гара, през цялата улица „Горки“, после три спирки по „Бутирски вал“. Вера Александровна не понасяше метрото — задушаваше се и нервничеше.

— Когато слизам в метрото, веднага ме напада щитовидната — обясняваше тя на Шурик. Но той нямаше нищо против дългото пътуване. Никога не скучаеше с майка си. По пътя тя му разказваше за прочетеното по история на театъра, а той ѝ слушаше с цялата отзивчивост на любящ човек.

Вера си правеше записки в специална тетрадка, готвеше се за заниманията с момичетата. Кръжока ѝ посещаваха изключително момичета. Двете момчета, които дойдоха на заниманията по различно време, не можаха да свикнат с женската ѝ компания. Единственият младеж, който посещаваше заниманията, беше Шурик. Отначало ходеше за морална подкрепа и да подрежда столовете. После му стана навик: понеделнишката вечер след лекции все така принадлежеше на Матилда, а точно във вторник той нямаше лекции и стана постоянен участник в кръжока.

Съботните и неделните вечери твърдо бяха посветени на майка му. Безпрекословно. За взаимно удоволствие. Много рядко Шурик казваше, че отива на рожден ден или на гости у някого от двамата си приятели — Женя или Гия. Казваше това, сякаш се извиняваше, и Вера великодушно го пускаше. А понякога внасяше поправки: молеше го първо да ѝ изпрати до театъра или обратното, да ѝ посрещне след

спектакъла... Това беше нейно неоспоримо право и на Шурик и през ум не би му минало да възрази.

Още на първото занимание на кръжока Вера Александровна каза на присъстващите, че театърът е най-висшето изкуство, защото включва всичко: литература, поезия, музика, танц и изобразително изкуство. Момичетата повярваха. Тя преподаваше именно в съответствие с тази концепция: показваше на момичетата гимнастически упражнения, учеше ги да се движат в такт с музика, да дишат правилно, да четат на глас. Разиграваха заедно пантомими, изпълняваха смешни етюди — среща след дълга раздяла, кавга, ядене на нещо неприятно...

Играеха, веселяха се, радваха се.

Ученичките обожаваха Вера Александровна, а покрай нея и Шурик. Една от тях, четиринайсетгодишната мрачна Катя Пискаръова, грозновато прегърбено момиче с изпъкнали очи и крива уста, дъщеря на председателя на жилищната кооперация, съвсем сериозно се влюби в него и дори Вера Александровна, макар и увлечена изключително от процеса на преподаването, забеляза сумрачния ѝ поглед, тежко вперен в Шурик. За щастие тя беше толкова плаха, че не представляваше истинска опасност за Шурик.

Може би за пръв път в живота си Вера живееше така, както винаги бе мечтала: до нея имаше мъж, безкрайно предан, любящ и внимателен, занимаваше се с нещо, което не ѝ се бе удало на младини, а сега всичко се подреждаше толкова прекрасно без каквито и да било усилия от нейна страна, и здравето ѝ, разклатено открай време, се стабилизира именно в годините, когато с останалите жени на нейната възраст стават какви ли не хормонални промени, поради които косата окапва от местата, където трябва да се намира, а на отпуснатата брадичка израстват ужасни сиви кичури.

Освен това големите родителски грижи за образованието на Шурик, легнали на плещите ѝ след смъртта на Елизавета Ивановна, се разсеяха от само себе си: синът ѝ учеше вечерно, и то без каквито и да било видими усилия, беше освободен от казарма като издържащ майка инвалид и всичко беше прекрасно. За пръв път в живота ѝ толкова прекрасно...

Най-труден беше проблемът с обувките. Дрехите можеше да се купят, ушият, изплетат, в края на краищата да се преправят от нещо старо, но обувките бяха голям проблем за всички, особено за Валерия. Левият ѝ крак беше по-къс и освен това с номер и половина по-малък от десния, а на всичкото отгоре и осакатен от безбройните операции. На коляното си Валерия носеше апарат — някакво сложно съоръжение от твърда кожа, метал и преплетени ремъци. От стъпалото до бедрото кракът беше нашарен с шевове с различна дълбочина и давност — цяла летопис на болестта и битката с нея. Здравият крак не беше осакатен, но тъй като поемаше цялата тежест на тялото, беше покрит със сини венозни възли и се бе състарил много по-рано от гладкото белокожо тяло. Впрочем Валерия не показваше краката си на никого и при никакви обстоятелства. Другояче стояха нещата с обувките. Още от преместването ѝ в Москва, повече от трийсет години, обувките ѝ изработваше прочутият московски обуцар Арам Кикоян, когото бе открила тогава покойната ѝ мащеха.

„Учител — германец, лекар — евреин, готвач — французин, обуцар — арменец, любовница — полякиня“ — шегуваше се бащата на Валерия и се старееше да спазва тези принципи, когато обстоятелствата му позволяваха. Арменецът обуцар Арам не се занимаваше с изработка на ортопедични обувки, при него си правеха обувките съпруги на големи началства и прочути актриси, но за малката Валерия той направи изключение. Шиеше ѝ два чифта годишно — от най-добър материал, изграждаше всеки чифт като кораб — с планове, с чертежи, като всеки път обмисляше конструкцията и променяше стария калъп в старанието си да усъвършенства ако не обувките, поне самия себе си. Правеше ѝ танкове, на лявата обувка наслагваше кожа — сантиметър и половина отвътре, сантиметър и половина — на подметката. Слагаше и ѝ специална стелка супинатор. Ювелирна работа...

Той беше странен, особен човек: живееше в комунално жилище в полусутеренна стая на Кузнецки мост, във вмирисана на обуцарско лепило и кожи кочина, беше богат, обличаше се като просяк, всеки ден обядваше в ресторант „Арарат“, никога не даваше бакшиш, но понякога неочаквано поднасяше на управителя скъпи подаръци. Губеше много на карти, но понякога и печелеше. Никога не беше се женил, издържаше семействата на двете си сестри в Ереван, но самият той никога не ходеше в Ереван и не пускаше сестрите и племенниците си в дома си. Ръстът му беше нищожен, външността — жалка. Мършав стар арменец с голям нос и рунтави вежди. Обичаше славянски жени — светли, едри, синеоки, а ако някоя имаше плетка, увита около главата, просто полудяваше по нея. Говореше се, че спи с клиентките си, споменаваха се дори всесъюзно известни имена. Но по този повод няма никаква документация. При него открито ходеха млади проститутки, той им беше приятел, даваше им пари, а какво ставаше на протрития килим, метнат върху кушетката, никой не знаеше... Говореше се... говореше се...

Арам обожаваше Валерия. Тя го наричаше „чичо Арамчик“, той нея — „Адамовна“. Беше точно по неговия вкус, макар че не беше точно блондинка. Като ориенталец той уважаваше моминството и едва след като тя се омъжи, започна да проявява мъжки интерес към нея.

Веднъж, след като обу на сакатите ѝ нозе нови обувки от червен сахтиян, я помоли:

— Адамовна, аз съм стар човек, нищо няма да ти сторя, хайде ти направи за мен нещо хубаво — покажи ми какво имаш там.

Интересуваха го гърдите. Валерия се учуди, после се засмя, а после си разкопча блузката, пресегна се зад гърба си и свали сутиена.

— Леле-леле-леле, каква красота! — възхити се чичо Арам, който в онези години далеч не беше стар — на петдесетина.

— Но не давам да пипате. Имам гъдел — каза Валерия и си облече сутиена и блузката.

Оттогава той започна да я уважава още повече и никога повече не я помоли за нещо такова. На съседката си Катя Толстова, когато тя започна да му досажда със съвсем необоснована в случая ревност — тя имаше стари и както смяташе, не безпочвени планове по отношение на съседа си, — веднъж каза:

— Имаше само едно момиче, за което бих се оженил. Но тя е куца, разбираш ли, а аз не мога да се ожения за куца жена. Хората ще ме гледат и ще ме сочат: вижте го Арам с неговата куца жена. А аз не мога, имам си гордост.

В края на последния сезон Арам уши на Валерия зимни боти, кафяви, с фина козина отвътре, с катарамата и тънка лентичка под катарамата, та закопчалката да не убива. И този сезон, макар че зимата беше вече в разгара си, тя не носеше новите си боти — от третия месец на бременността настаниха Валерия в клиника за задържане и същевременно я обработваха, че не бивало да ражда, че нямало да може да роди сама, трябвало с цезарово сечение. И което било много по-важно, по време на бременността детето изсмуквало от майката толкова количество калций, че нейните нещастни кости можели да се декалцират, тазобедрените ѝ стави можело да не издържат и тя щяла да остане за цял живот без крака. Пък и не било сигурно, че ще може да запази плода.

Валерия само се усмихваше и държеше на своето: разчиташе на уговорката си с Господ Бог — беше му обещала, ако ѝ даде дете, занапред да не съгрешава и удържаше думата си — веднага преустанови срещите си с младия си любовник и сега напълно разчиташе на почтеното поведение на Господ Бог. Ето защо не искаше и да чуе за аборт, колкото и да я стряскаха лекарите с тежки последствия, само се усмихваше — понякога добродушно, понякога присмехулно, а понякога и просто като същинска идиотка.

Лежа два месеца, после я изписаха, но ѝ препоръчаха да остане на легло. Коремът ѝ растеше много бързо. При някои жени и след петия месец нищо не се забелязва, а при Валерия топката растеше досами гърдите ѝ. Все ѝ се искаше да излезе да се разходи. Обади се на една приятелка, тя дойде веднага и я изведе на разходка. Беше люта зима, новите боти, които едва намъкна на отеклите си крака, ѝ стискаха и краката ѝ веднага премръзнаха. Валерия се обади на Арам, каза му, че ланшните боти са ѝ тесни, дали не може да се поразширят.

— Защо да не може? За теб всичко може. Идвай!

Тя отиде с приятелката си и ѝ каза да я чака в таксито. Влезе в стайчето на Арам с огромния си кожух с корема напред. Още не си бе съблякла кожуха, когато той забеляза. Избухна в смях, разбъбри се. Помоли да пипне корема ѝ.

— Ах, браво на тебе, Адамовна! Пак си се омъжила! Пак за друг, а не за мене!

Валерия реши да не огорчава Арам, нека си мисли, че се е омъжила...

Развърза пакета с новите боти и ги сложи на масата.

— Защо ми показваш ботите, сякаш не съм ги виждал! Краката си покажи!

Тя седна на пейката, Арам се наведе, развърза старите боти и измъкна от тях подпухналите ходила. Като лекар ги бодна с пръст.

После заразглежда от всички страни новите боти — мачкаше ги, разтегляше ги с ръка, обмисляше как да ги направи по-свободни за краката.

— Адамовна! Ще ти ги разтегля, а тук, от горе, ще сваля малко от кожата. Ще бъдат топли, няма да забележиш. Когато разхождаш детенцето, ще ти трябва топли боти. И ще си останат топли. Обади ми се след една седмица и ела да си ги вземеш. Дай да те целуна.

И се разделиха. Но не за седмица, а за повече. Валерия се разболя от ангина, може да не беше истинска ангина, но гърлото я болеше и тя не искаше да излиза от къщи. Непрекъснато около нея имаше приятелки — сменяха се край разкошното ѝ легло. Валерия лежеше сред възглавници, облечена и гримирана като за празник. И наистина за нея всичко това беше празник. Бременността вече клонеше към шестия месец, момиченцето мърдаше в корема ѝ, живееше там, сърцето му тупкаше и това я изпълваше с такова щастие и благодарност, че от радост дори се будеше нощем, сядаше в леглото, палеше свещичка в червения свещник пред разпятието на Беата, изработено от слонова кост, и се молеше, докато се умореше и заспеше.

Преди Нова година студовете понамаляха и се отвори най-хубавото зимно време: ясно, сухо, снегът грее, скърца под краката, въздухът мирише на прясна краставичка. Една сутрин, след като погледна през прозореца, Валерия реши да се поразходи и се сети за обувките. Звънна на Арам. Той ѝ каза обидено: отдавна съм ги направил, защо не идваш?

— Сега ще дойда, чичо Арам!

— Недей сега. Ела към пет, каня те на ресторант, в „Арарат“. Каня те, нали разбра?

Валерия не излизаше от къщи без придружител, но този път реши да излезе сама: не ѝ беше удобно да моли приятелка да я заведе при obuцаря, а после да я зареже и да отиде на ресторант. А и трябваше дълго да обяснява защо отива в скъп ресторант с някакъв стар дрипав арменец. То и не може да се обясни...

Премени се с нова люлякова блузка със сребърни копчета — буквално предния ден я беше доплела. Сложи си аметистовите обички — лилави капки на розовите уши. Беата ѝ ги беше подарила един Бог знае кога. Погледна се в огледалото: ами ако роди не момиченце, а момченце? Казват, че когато носиш момиче, лицето погрознява, става на петна. А нейната кожа е бяла, дори прекалено бяла.

„Е, нека пък да е момченце. Ще го нарека Шурик“ — помисли си тя.

Приготвяше се бавно, беше нежна към себе си. Галеше корема си.

Облече се. Слезе с асансьора. Таксито само спря. Валерия дори не успя да вдигне ръка. Шофьорът отвори вратата. Възрастен усмихнат мъж:

— Е, закъде тръгваме, майчице?

Арам я посрещна, сякаш нищо не се бе случило, не се държеше обидено. Беше гладко избръснат и със сако — такъв Валерия никога не беше го виждала: обикновено вкъщи той се мотаеше с някакъв омазнен елек. Помогна ѝ да си свали кожуха, събу ѝ старите боти. Обу ѝ новите.

— Е, как са?

Прекрасно. Обгръщаха крака плътно, точно както трябваше за Валерия, но не стягаха.

— Донесоха ми чудна кожа! Бежова! Ще ти запазя за летни обувки.

Излязоха на Кузнецки мост. Работният ден свършваше, вече имаше много минавачи и всички хора я забелязваха, заобикаляха ги и те крачеха бавно сред подтичваща навалица, както плава солиден кораб сред чевръсти нищожни лодчици. Балтонът на Арам беше стар, протрит, а калпакът — нов, бобров, пухкав като възглавница. Валерия се подпираше на патерицата, защото сега се нуждаеше от нея повече, отколкото преди.

Ставаше ѝ смешно от мисълта, че всички наоколо я смятат за съпруга на този съсухрен стар арменец, а и самият Арам вероятно се гордееше, че води такава красавица, и то бременна, под ръка, и всички си мислеха, че му е жена. Освен това минувачите често поздравяваха обущаря — той отдавна живееше в този район, беше се заселил във времената на НЕП-а, пък и работеше тук наблизо, в частно ателие, беше освободен от армейска служба и през цялата война бе воювал изключително на трудовия фронт, като бе изработвал ботуши за служителите на НКВД^[1] и обувки за жените им.

Завиха и приближиха до „Арарат“.

— Как е, стискат ли ти обувките? — попита самодоволно Арам.

На Валерия ѝ беше смешно и весело, те изкачиха две стъпала и тя свали от главата си белия оренбургски шал; старинните аметисти блеснаха, Арам веднага ги забеляза и проникателно попита:

— Обиците от Беата ли ти останаха? Хубави са!

Валерия размърда с ръка ухото си, та диамантените точки около големите камъни да заискрят още по-силно:

— Мащехата ми ги подари — царство ѝ небесно — за шестнайсетия ми рожден ден.

— Че ти на колко беше, когато за пръв път те доведоха при мен?

— На осем, чичо Арамчик, на осем — усмихна се Валерия, устната ѝ се плъзна нагоре и се разкриха матовите ѝ синкавобели зъби, сякаш направени по поръчка.

Те влязоха през вратата, която отвори почтителен портиер, Арам деликатно се отдръпна на две крачки отчасти заради патерицата, на която тежко се бе подпряла Валерия, преди да заслиза надолу по стълбището. Тя направи крачка и своето обичайно гмурване и се търкулна надолу.

„Нима не съм залепил гумата?“ — ужаси се Арам.

И веднага си спомни, че винаги залепваше на кожена подметка тънък гумен лист, за да не се плъзга.

Втурнаха се да вдигат Валерия — и портиерът, и Арам, и подалият се от коридора управител. Тя беше страшно тежка, а очите ѝ бяха потъмнели от ужас. Валерия разбра какво се бе случило, още преди да се опитат да я изправят на крака: бе паднала, защото кракът ѝ се бе счупил от само себе си, а не обратното — паднала е и си е

счупила крака... Още нямаше болка, защото усещането за край на света беше по-силно от всякаква болка.

Сложиха я да легне на виненочервено кадифено диванче, наляха в устата ѝ половин водна чаша коняк и извикаха Бърза помощ. Тя започна да крещи по-късно, когато вкараха носилката в колата и я подкараха към институт „Склифософски“.

Направиха ѝ рентгенова снимка. Фрактура на шийката на бедрото и обилно кръвотечение. Биха ѝ промедол. Лекарите се тълпяха около Валерия и тя изобщо не можеше да се оплаче от липса на внимание. Чакаха някакъв Лифшиц, гинеколог, но вместо него дойде Салников, който трябвало заедно с хирурга Румянцев да реши какво да правят в този сложен случай.

„Учител — германец, лекар — евреин, обуцар — арменец...“ — спомни си тя тревожно завета на покойния си баща. Но положението ѝ беше толкова опасно, че и евреите не биха могли нищо да направят.

Гинекологът настояваше за незабавно изкуствено раждане, хирургът смяташе, че е необходима спешна операция на бедрото. Кръвотечението не спираше, започнаха да ѝ преливат кръв. Минаха дванайсет часа, докато я сложиха на операционната маса, и две хирургически бригади — травматолози и гинеколози — се стълпиха над упоената Валерия, за да спасят според неписаното правило първо живота на майката, а после — на детето.

Но не успяха да спасят момиченцето. Плацентата се бе отлепила вероятно в момента на падането и плодът, лишен от кислород, се бе задушил. Не сложиха метален щифт на счупената шийка на бедрото — костта беше толкова крехка, че не посмяха да я докосват с инструменти.

Шурик посрещна Новата година с майка си. Искаше да дойде Ирина от Малоярославец, но Вера не се церемонеше с роднините си така, както с другите хора, и ѝ каза, че ще се радва, ако тя дойде на първи януари. Най-сетне майка и син посрещнаха Нова година така, както бе замислено: само двамата, с трите прибора, бабиния шал на облегалката на нейния фотьойл, собственоръчен Шуберт и тарталетки от ВТО. Шурик подари на майка си плоча с концерта за орган на Бах в изпълнение на Хари Гродберг, който веднага изслушаха, а майка му му подари червено-син мохеров шал, който той увиваше около врата си през следващото десетилетие.

Шурик научи за случилото се нещастие след седмица, когато колегите събираха пари за колетче за Валерия, която през тези дни още била на ръба между живота и смъртта.

„Заради мен, станало е заради мен“ — ужаси се Шурик. И тази вина не беше нова, а все същата, предишната, която носеше пред покойната си баба, пред майка си. Той не произнасяше това, но дълбоко в себе си знаеше: лошото му поведение се наказваше със смърт. Но не неговата, а на хората, които обичаше.

„Горката Валерия! — плачеше той в най-отдалечената кабинка на мъжката тоалетна «за служители», подпрял буза о студената фаянсова стена. — Какъв изрод съм! Защо от мен се пръкват толкова лоши неща? Та аз не исках да се случи нищо подобно!“

Плака дълго — и за смъртта на баба си, и за болестта на майка си, и за нещастieto на Валерия, случило се изключително по негова вина, плака дори за детето, което нямаше нищо общо с него, но и за тази случила се преди живота смърт той винеше пак себе си.

Отвън на два пъти натискаха дръжката на вратата, но той не излезе, докато не се изляха всичките му сълзи. Тогава избърса бузите си с грапавия ръкав и взе решение: ако Валерия оцелее след всичко това, никога няма да я остави и ще ѝ помага, докато е жив. Състраданието го притискаше отвътре така силно и пълно, както сгъстеният въздух издува изтънелите стени на гумена топка.

Отначало пътуваше към къщи с твърдото решение да разкаже всичко на майка си, но колкото повече приближаваше, толкова повече се съмняваше дали имаше право да я обремени, толкова крехка и чувствителна, с още едно вълнение...

[1] Народен комисариат по вътрешните работи. — Б.пр. ↑

През пролетта пренесоха Валерия на носилка вкъщи и Шурик започна отново да я посещава — всяка сряда. Понеделниците, след института, оставаха за Матилда, във вторник беше кръжокът, вечерите в четвъртък и петък също бяха заети с учене. Съботната и неделната вечер принадлежаха на Веруся.

На Валерия той носеше продукти, списания, но ѝ беше по-нужен за разсейване на тъжните мисли.

След операцията Валерия получи първа група инвалидност — без право да работи. Но без работата ѝ беше скучно и тя доста бързо си намери ангажимент на хонорар в реферативно списание. Оформяше преводите си на името на Шурик, но постепенно той се включи в тази работа и двамата заедно обслужваха това странно издание, адресирано към учени изследователи, които не владееха чужди езици.

Валерия си запази създадените широки връзки и на други места, така че си осигуряваше работа, макар да не излизаше от къщи. Превеждаше от любимия си полски и още половин дузина други славянски езици, които усвояваше според възникналите нужди. Намираха се преводи и за Шурик — от европейските езици. Но той изпълняваше и задълженията на куриер — донасяше работата в дома на Валерия. Валерия пишеше на машина, без да гледа клавиатурата, с такава скорост, че ударите по клавишите се сливаха в един рязък картеч.

Но през последните години, може би поради необичайното натоварване, ръцете започнаха силно да я болят. Отначало Шурик ѝ правеше различни приспособления — като например масичка с къси крачета, която поставяха в леглото, а върху нея — машината, така че Валерия да можеше да пише полулегнала, с три възглавници, подложени под гърба. Ставаше ѝ все по-трудно да седи. Постепенно Шурик пое писането на машина.

Освен това, още докато следваше в института, той изкара някакви странни патентни курсове и превеждаше патенти на френски,

английски и немски — абсолютно безумни текстове, които самият той не разбираше и предполагаше, че не би могъл да ги разбере нито един от потенциалните читатели. Впрочем за това му плащаха редовно и не предявяваха никакви претенции.

Работата като преподавател по чужди езици в училище, каквато започваха повечето състуденти на Шурик от хилавкото вечерно обучение, беше във всяко отношение по-лоша от особената позиция, в която бе поставен той с помощта на Валерия: и парите бяха повече, и свободата. А свободата означаваше за Шурик безпрепятствена възможност да прескача до пазара, за да носи на майка си нужните ѝ моркови за сок, да ходи до другия край на Москва за рядко лекарство, за чието съществуване тя е научила от стенния календар или от списание „Здраве“, да ходи на пощата, в редакцията или в библиотеката не в девет сутринта, а в два и да се заема с ужасно скучните преводи не по служебен звънец, а след късната закуска или следобед...

Разговорите за другия вид свобода, които се водеха в дома на единия от приятелите му — Женя Розенцвейг, и имаха опасен и политически оттенък, му изглеждаха като специфика на еврейското семейство, където много се целуваха, шумно се радваха, поднасяха за обяд пълнена риба, кисело-сладко месо и щрудел, разговаряха прекалено високо и се прекъсваха един друг — това баба му Елизавета Ивановна не допускаше.

Много по-важни за неговата малка, дълбоко лична свобода бяха частните уроци, които носеха скромен доход, но пък го приобщаваха към едно културно-осмислено занимание, създаваха може би илюзорна линия на семейна приемственост и му носеха сантиментално-носталгично удовлетворение. Приятно беше да докосва с ръце старите учебници и детските книжки от началото на века, по които продължаваше да обучава новите ученици. От него не се изискваха никакви творчески усилия: водеше занятията по установения от Елизавета Ивановна канон, който бе вършил добра работа дълги десетилетия, и Шурик, както и баба му, обучаваше децата така, че те можеха свободно да четат безкрайно дългите френски фрагменти във „Война и мир“, но за съвременен френски вестник и дума не можеше да става. Че и откъде ли биха могли да го вземат?

С една дума, работа имаше достатъчно, но тя се разпределяше неравномерно и Шурик вече добре беше изучил тези сезонни вълни: през ноември-декември претоварване, после януарско затишие, напролет отново подем и мъртво-полумъртъв летен сезон.

Лятото на осемдесета година беше сполучливо: олимпиадата предостави на Шурик нова, съвършено непозната работа — устен превод. Този вид работа, добре платена, но изискваща лично общуване с чужденци, обикновено се възлагаше на хора, по един или друг начин свързани с КЕБ. Но за олимпиадата надойдоха толкова много чужденци, че обичайните преводачи не стигаха и „Интурист“ наемаше външни хора. Дадоха на Шурик устни инструкции, той се задължи да пише отчети за поведението на французите, които трябваше да придружава. На всеки гостенин се гледаше като на потенциален шпионин и Шурик с голям интерес се взираше в групата туристи, с които прекарваше времето си от сутрин до вечер, преценявайки кой ли от тях наистина би могъл да се окаже таен агент.

Най-силното впечатление от първата му работа с живи французи беше именно осъзнаването, че неговият език изостава с петдесетина години от съвременния, и той реши, че този пропуск трябва непременно да се запълни. По този начин уморителната работа на екскурзовод се превърна за него в курс за повишаване на квалификацията. Случи се дори да се запознае с „французче от Бордо“, ролята на което изигра рядко симпатичната Жоел — тя наистина беше от Бордо, студентка по славистика, и първа обърна внимание на Шурик, че говори на мъртъв почти колкото латинския език. Съвременните французи говореха различно, бяха се променили и лексиката, и произношението. Всички заваляха „р“-то, което според представите на покойната Елизавета Ивановна беше изключителна особеност в говора на парижкото простолудие. Оказа се, че безупречната му баба също се бе заблуждавала за някои неща.

Това беше неприятно за Шурик откритие и той се стараеше да се упражнява в обновяването на езика колкото може повече. Единствената свободна вечер през седмицата прекара с Жоел и се безпокоеше само от обстоятелството, че за цяла седмица нито веднъж не успя да отиде на вилата.

Там всичко беше наред. Но все пак Шурик се тревожеше: макар да беше вярна помощничка, Ирина Владимировна беше доста непрактична — ами ако се случеше нещо непредвидено?

Най-сетне сред нескончаемото тичане напред-назад Шурик намери няколко свободни часа и смяташе да свърши нещата, които отдавна бе отлагал: да изпрати няколко преведени още миналия месец реферата в списанието и да прескочи за писмото от Америка, което беше обещал да вземе за Валерия. То вече отдавна чакаше у някаква непозната жена, която живееше на улица „Воровски“. Трябваше да препрати това писмо на Валерия в санаториума, но и това вече нямаше никакъв смисъл, тъй като Валерия щеше да се прибере следващата седмица.

Като се възползва от двата следобедни часа — французите обядваха необикновено дълго в необичайно за тях време — в два часа вместо в седем, а след обяда им бяха оставили един час за почивка, та вечерта с пресни сили да асимилират „Лебедово езеро“ в Большой театър — Шурик хукна да вземе писмото и да изпрати своя плик.

Обади се от автомат. Жената, която вече беше забравила за оставеното при нея писмо, дълго го търси, после каза, че той може да отиде. Обясни му кой точно от петте звънца на вратата ѝ трябва да натисне и колко пъти. Когато Шурик се добра до този звънец и го натисна, дълго не му отваряха, после дебела ръка му пъкна през веригата дълъг бял плик.

— Извинете, да знаете наблизо има ли поща? — успя да попита Шурик през тъмния процеп.

— В нашия вход, долу — чу се нисък женски глас, придружен от ситно кучешко ръмжене. От мрака изникна муцуната на бяла болонка, чу се неприятно джавкане и вратата се затръшна.

Оказа се, че на първия етаж на този блок наистина има поща, и Шурик се учуди как не беше я забелязал. От всички гишета работеше само едно и единствената посетителка, висок мършав гръб с дълги коси, се караше със служителката. Кавгата беше на тема, защо младата клиентка толкова дълго не си е прибрала пратката, за три изпратени съобщения... Мършавият гръб с ридаящ глас отбиваше нападенията.

Шурик смирено чакаше края на сцената. Най-сетне служителката свадливо каза:

— Влезте и си я вземете. Не ми плащат да ви мъкна тежестите...

Гърбът влезе през служебната врата, там препирнята продължи, но Шурик не се заслушваше. Стоеше и чакаше със своя плик. Най-сетне мършавата — вече не откъм гърба, а с не твърде привлекателната си фасада — млада жена с дълго бяло лице излезе от вътре с товар, който едва ли беше по силите ѝ. Тя държеше с две ръце немного голям дървен сандък, беше стиснала чантата си под мишница и търсеше къде да сложи колета.

На гишето се появи служителката, която прехвърли обичайното си раздражение към следващия клиент.

— Мотаят ли се, мотаят тука — мърмореше тя, докато жената зад гърба на Шурик се опитваше да хване сандъка по-удобно.

Шурик подаде плика и парите и взе квитанцията. Жената още се туткаше със сандъка. На лицето ѝ бе изписано детско отчаяние. От бледа беше станала петнисто-розова и беше готова да се разплаче.

— Дайте да ви помогна — предложи ѝ Шурик.

Тя го погледна подозрително. После вирна нос:

— Ще ви платя.

Шурик се засмя:

— Моля ви се, какви пари... Къде ще го носим?

Той подхвана сандъка — необикновено тежък за скромните му размери.

— В съседния вход — изхъмка жената и тръгна напред с крайно недоволен вид.

Шурик се качи с нея с асансьора до третия етаж. Тя завъртя ключа в бравата. Влязоха в голямо антре с много врати. Иззад най-близката се разнесе силен мъжки глас:

— Светлана, ти ли си?

Жената не отговори. Тръгна напред по коридора. Шурик — след нея. Зад гърба му изскърца врата: съседът беше излязъл да види кой е дошъл...

Жената, която нарекоха Светлана, мина покрай окачения на стената телефон и отвори последната преди завоя на коридора врата. Два ключа, по две завъртания за всеки.

— Влезте — строго каза тя.

Шурик внесе сандъка и се спря. В стаята приятно миришеше на лепило. Жената си свали обувките и ги остави на специална пейчица.

— Събуйте се — нареди тя.

Шурик остави сандъка до вратата.

— Ами аз ще си тръгвам.

— Ще ви помоля да го отворите. Закован е.

— Добре, добре — съгласи се Шурик.

Светлана беше някак странна. Шурик си събу сандалите и ги сложи на пейчицата до обувките на домакинята.

— Не, не — уплаши се тя. — Оставете ги на пода.

— А колета къде?

Тя се позамисли. Голямата, несъразмерна на стаята маса беше отрупана с листове цветна хартия и парчета плат. Шурик понечи да сложи сандъка на масата, но тя направи забраняващ жест и донесе една табуретка. Шурик сложи сандъка на нея.

— В Крим имам абсолютно откачен роднина. Братовчед на дядо ми. Понякога ми изпраща плодове. Сигурно са се развалили. Тази лелка от пощата толкова ми крещя. Ужас.

Извади изпод леглото дървено сандъче, порови в него и подаде на Шурик старинно наглед чукче с клещи за пирони на дръжката:

— Ето. Чук.

Шурик с лекота извади пироните и свали капака. Вътре нямаше нищо подобно на плодове, камо ли загнили. Нещо увито в хартия и монолитно.

— Хайде, извадете го де — заприпира го жената.

Шурик извади този монолит и го разви. Беше камък или нещо отдавна вкаменено с доста правилна форма и вълниста повърхност.

— Няма ли писмо? — посочи тя към сандъка.

Шурик порови в сандъка и извади бележка. Жената я взе, дълго я чете, обърна я и разгледа хартията от двете страни. После се изкиска и я подаде на Шурик.

„Скъпа Светочка! С леля ти Лариса ти честитим рождения ден и ти изпращаме една палеонтоложка рядкост — зъб от мамонт. По-рано той се намираше в местния музей по краезнание, но сега го закриха и предават

експонатите в Керч, а те там и без това си имат много експонати. Желаяем ти крепко здраве като на този мамонт и те чакаме да ни дойдеш на гости. Чичо Миша“.

Докато Шурик четеше, тя взе от масата палеонтоложката ценност, обърна я някак непохватно и я изпусна. Точно върху крака на Шурик. Той изкрещя и подскочи. Всички болки, които бе изпитвал до този момент — в ушите, в зъбите, всички момчешки травми от сбивания, ужасната рана от убождането на ръждив пирон, от риболовната кука, забила се в палеца му, — не можеха и да се сравняват с този тъп удар по нежната граница, където започва да расте нокътят. В очите му лумна ярка светлина — и угасна. Дъхът му секна. След миг рукнаха сълзи — от само себе си. Той се отпусна в края на дивана. Имаше чувството, че са му отсекли пръстите.

Светлана ахна и се втурна към резбованата аптечка, измъкна всичко, което се намираше в нея, и с трепереци пръсти го нареди върху масата. Амонячният спирт, запечатан с тънко метално калпаче, дълго не искаше да се отвори. Тя несръчно отскубна капачката и изля половината спирт. Замириса силно и успокоително. Шурик си пое дъх. После тя наля в чашка миризливи капки успокоително и я гаврътна.

— Само не се тревожете, само не се тревожете... Това е направо кошмар — доближи ли се някой до мен, веднага нещо се случва... — мърмореше тя. — Само аз, само аз съм виновна... Проклетият мамонт... Тая глупачка леля Лариса...

Тя приклепна пред Шурик, свали чорапа от крака му. Той седеше като вкочанен. Болката се разливаше по цялото тяло и отекуваше в главата му. Пръстът буквално пред очите им сменяше цвета си от телеснорозов към синьопурпурен.

— Само не го пипайте — предупреди я Шурик, който още витаеше в облака на болката.

— Може би... йод? — плахо попита жената.

— Не, не.

— Знам аз какво — рентген трябва — сети се жената.

— Не се тревожете, ще поседя малко и ще си тръгвам... — успокои я той.

— Лед! Лед! — възкликна жената и се хвърли към малкия хладилник до вратата. Стърга, дрънча, изпуска нещо там и след няколко минути допря до клетия пръст на Шурик кубче лед.

Болката избухна с нова сила.

Светлана седна на пода до краката му и тихо заплака.

— Но защо, защо? — вайкаше се тя. — Защо съм така прокълната? Приблужи ли се до мене мъж, веднага се случва нещо ужасно.

Тя прегърна здравия му крак и свря лице в коляното, обгърнато с груб вълнен плат.

Болката беше ужасна, но остротата ѝ вече преминаваше. Сухата светла коса го гъделичкаше и се ветрееше и Шурик жалостиво прокара длан по пухкавата глава. Раменете ѝ се затресоха ситно-ситно:

— Простете ми, за Бога — хлипаше тя и някаква печал и особено жалост към тези редки косици, към трепкащите тесни раменца, кокалесто изпъкващи под тънката бяла блузка, обзеха Шурик...

„Същински врабец, премръзнал и злочест“ — помисли си той, макар че, дори и да приличаше на птица, то беше по-скоро на тромава чапла, отколкото на подвижен и спретнат врабец...

— Защо, защо вечно ми се случва така? — тя вдигна към него разплаканото си лице и подсмръкна.

Жалостта, слизайки надолу, претърпяваше някаква тънка и постепенна промяна, докато не се превърна в определено желание, свързано и с прозрачните сълзи, и със сухото докосване на пухкавите коси до ръката му, и с болката в пръста. Шурик не мърдаше, разпознавайки тази странна и несъмнена връзка между силната болка и също толкова силната възбуда.

— Всички са зле! Всички са зле около мен! — ридаше момичето и вкопчените ѝ ръце истерично цепеха въздуха.

— Хайде, хайде, недейте — помоли я Шурик, но тя започна да тръска глава съвсем не в такт с ръцете и той се досети, че е изпаднала в истерия. Притисна я до себе си. Тя се мятеше в ръцете му като птичка.

„Също като Аля Тогусова“ — помисли си той.

— Но защо? Защо все така ми се случва? — плачеше клетницата, но постепенно утихваше и все по-силно се притискаше до него. Беше ѝ уютно в ръцете му, но тя предчувстваше какво щеше да стане по-

нататък, и се готвеше да даде отпор, защото твърдо знаеше, че предаването на позициите води до ужасни последствия. В нейния живот открай време беше така. Вече три пъти... Но той само я галеше по главата, жалеше я и разбираше, че тя е съвсем болно момиче, и ни най-малко не нахалстваше. И дори нещо повече — когато тя престана да се тресе, леко се отдръпна. А тя очакваше, че сега пак ще я изнасят. И тогава щеше да се съпротивлява, тихичко, за да не чуят съседите, да вика и да стиска колене...

— Да ви дам ли вода? — попита раненият от мамонт младеж и тя се уплаши, че всичко ей сега ще свърши, и завъртя глава, и смъкна от себе си омачканата бяла блузка и жалката басмена поличка, и направи всичко възможно, за да каже в последния момент „Не!“... Но той не нахалстваше и не нахалстваше, а бе просто като истукан и тя не можа да изрече гордото „Не“, а, напротив, принуди се да поеме всичко в свои ръце...

Разбира се, би трябвало да видят крака на рентген и може би да го гипсират. Болеше го ужасно, но обикновен аналгин облекчаваше болката до търпимо ниво. Той доста силно куцаше, така че Вера, когато синът ѝ най-сетне пристигна на вилата, веднага забеляза куцането.

Шурик разказа на майка си половината история — всичко свързано със зъба на мамонта, — те се посмяха и повече не се върнаха на тази тема.

Той излапа обилната вечеря, която Ирина беше приготвила преди седмица и я бе държала в хладилника за него, заспа още щом допря буза до възглавницата, и на сутринта отново пое към Москва.

Олимпиадата отиваше към края си и му оставаха само няколко дена трескава работа. Последният ден съвпаднаше със завръщането на Валерия от санаториума.

Случи се един от онези шантави дни, когато неотложните работи се събират накуп и сякаш нарочно се случват някакви дребни случайни събития, и Шурик се видя в чудо, докато успее да изпълни всичко планирано и непланирано за деня... Така всичко се струпва в деня на пристигането на Валерия от санаториума. За да я посрещне, предната вечер той се разбра с „Интурист“ и подреди разписанието — сутринта в девет и трийсет изпратиха неговата група на автобусна екскурзия из Москва с друг екскурзовод, владеещ френски, а той трябваше да ги

посрещне в един и половина вече в ресторанта. Тази група беше особено капризна: не бяха придирчиви относно културната програма, послушно изгледаха и Бородинската панорама, и Ленинските хълмове, но в ресторанта тормозеха и келнерите, и Шурик по най-злодейския начин: променяха поръчки, отказваха вина, искаха ту сирена, ту плодове, за каквито в Москва дори не бяха чували.

Шурик се освободи от туристите чак към десет, но му оставаше да свърши още нещо — да занесе продукти на болния Мармалад.

Михаил Абрамович умираше от рак вкъщи — отказваше да влезе в болница. На стария болшевик се полагаше специално медицинско обслужване, но още много отдавна — веднъж завинаги — той бе отказал да ползва партийни привилегии, понеже ги смяташе за неприлични за един комунист. И този измършавял мамонт, вероятно последният от своето измиращо племе, който се олюляваше от слабост, увит във войнишко одеяло, доизживяваше във вмирисаното си на урина жилище своите последни дни или месеци с томче на Ленин в ръцете.

Две редици прашни книги на открити рафтове, картонени папки с груби шнулове, изписани купчини омачкана хартия... Пълни събрани съчинения на Маркс — Енгелс — Ленин — Сталин и освен тях — на Мао Дзъдун... Жилище на аскет и безумец.

Шурик отдавна се бе примирил с необходимостта да снабдява стареца с лекарства и продукти, но политпросветата, беседите, истинският хляб на този залязващ живот бяха непоносими за него. Старецът мразеше и презираше Брежнев. Пишеше му писма — разбори на икономическата политика, пълни с цитати от класиците, — но самият той беше в този свят толкова несъществуваща величина, че не го удостояваха не само с репресии, но и дори просто с отговори... Това обстоятелство го огорчаваше, той постоянно се оплакваше и предричаше нова революция...

Шурик сложи на масата продуктите от олимпийския бюфет — чужбинско топено сирене, много вкусни хлебчета, сок в картонени кутии и кутия мармалад. Старецът ги погледна недоволно:

— Защо харчиш излишно пари, аз обичам най-обикновена храна...

— Михаил Абрамович, честно казано, купих всичко от бюфета. Просто нямам време да пазарувам от магазина.

— Добре, добре — прости му Михаил Абрамович. — Ако следващия път, когато дойдеш, не ме намериш, значи е едно от двете: или вече съм умрял, или съм отишъл да се предавам в болницата. Реших да отида в районната, като всички съветски хора... И предай моите сърдечни поздрави на Вера Александровна. Честно ще ти кажа: много ми липсва...

Страданият от безсъние Мармалад задържа Шурик до късно и той успя да се просне на кушетката си едва в един и половина.

Всичко беше предвидено и пресметнато, но през нощта иззвъня телефонът: обаждаше се Матилда Павловна от Вишни Волочок. Спешно се нуждаела от нещо.

Сега тя по половин година не мръдваше навън от селото. Селският живот не я пускаше, зеленчуковата и овощната градина я увличаха повече от предишната ѝ работа на художник. Все по-често се заглеждаше в старата круша или в големия камък в покрайнините на селото с чувство, подобно на вина: с какво право, от къде на къде бе унищожила толкова дървесина и красиви камъни заради скулптурните си упражнения? Сега повече се любуваше на простата селска красота, насади цветя и развъди кокошки. Със завист попоглеждаше към съседската коза — розово-сивкава, с опушеносиви рога. Красавица, дали да не вземе едно козле от нея?... Нае работници да поправят стария кладенец.

Ходеше с дълга стара пола, боса, както селските женоря отдавна вече не се носеха. Те току хихикаха: що така, Мотя, ходиш като някоя просякиня?

В селото я наричаха не Матилда Павловна, а Мотя, както ѝ викаше майка ѝ.

Тази година колхозът се захвана да я съди: вярно, беше наследила къщата напълно законно, но земята, на която беше построена, беше колхозна и сега искаха да ѝ отрежат парцела. Когато я дадоха под съд, умни хора я посъветваха, че може да откупи земята като за вила. И сега спешно ѝ трябваше служебна бележка, че е член на Съюза на художниците и има някакви допълнителни, освен обичайните за съветските граждани права, да купува земя. Това беше една глупост, но глупост държавна, общоприета и срещу тази глупост можеше да се излезе само с подобна глупост — като тази служебна бележка например. Матилда се обади в московската организация на Съюза на художниците, обещаха ѝ да ѝ издадат такава служебна бележка, но секретарката, от която трябвало да се вземе бележката,

заминавала в отпуск на Юг, така че Матилда, след като чака цяла нощ в пощата да поправят скъсана някъде жица и да я свържат с Москва, сега молеше Шурик спешно да отиде не по-късно от довчера при секретарката или в службата ѝ, или вкъщи и да вземе тази служебна бележка... Делото щяло да се гледа вдругиден, така че утре тя трябвало да получи бележката във Вишни Волочок.

— Ще стане, ще стане, Матилда, не се тревожи! — обеща Шурик.

Но Матилда и без това вече не се тревожеше: нали го бе хванала по телефона, а той беше истинско приятелче, никога не беше я подвеждал. Матилда попита за майка му, за Валерия, но чуваемостта за тези учтиви въпроси беше твърде лоша...

— Ела, Шурик! Хем да поостанеш повечко! — викаше тя в слушалката. — След дъждовете тук имаме много гъби! А! И друго! Не забравяй лекарството ми!

— Ще дойда! Ще дойда! Няма да забравя! — обеща Шурик.

Гъбите не го интересуваха ни най-малко. Вече беше купил лекарството, което Матилда вземаше срещу високо кръвно. Двете опаковки бяха в хладилника. Той още веднъж провери будилника, за да не се успи за посрещането на Валерия.

Влакът пристигаше в десет и четирийсет сутринта, но Шурик трябваше първо да отиде до нейния двор, да извади от гаража инвалидния запорожец — той отдавна вече караше колата ѝ с пълномощно — и да натовари в него инвалидната количка.

Още от рано сутринта всичко тръгна наопаки: първо се откъснаха две копчета от последната му чиста риза и трябваше да ги шиеш, после от мивката сама си падна и се счупи бабината чаша, след това се позвъни на вратата — на прага стоеше Михаил Абрамович с мокро шишенце в ръката и помоли Шурик преди работа да го занесе в лабораторията на „Благовешченски“... Беше толкова мършав, прежълтял и нещастен, че Шурик кимна и без да продума, уви шишенцето във вестник.

За щастие в лабораторията нямаше опашка и той за десет минути стигна до двора на Валерия и отвори гаража. Колата, която ръждясваше в гаража триста и шейсет дни в годината, не искаше да запали. Той се качи в апартамента и помоли новия съсед, настанен тук, след като бившият съпруг на Валерия се бе изнесъл, да му помогне и

той с мърморене слезе долу. Този възрастен милиционер беше сръчен, добре се отнасяше към Валерия и леко презираше Шурик.

Съседът отвори капака, тайнствено пипна тук-там и колата запали. Шурик потегли, но от радост забрави да вземе количката. Наложил се да се върне от половината път и времето, което си бе дал с резерва, сега започна да го притиска. Въпреки железопътните обичаи влакът не закъсня, а пристигна с десет минути по-рано и Валерия, подпряна на двете патерици, остана да стои на перона, притеснена и нещастна: с куфара и чантата не можеше да направи и крачка...

Шурик тичаше по перона с инвалидната количка, напълно споделяйки притеснението на приятелката си...

Пристигнаха у Валерия без приключения. На три качвания той натовари в асансьора Валерия, куфара и количката, вкара всичко в стаята и хукна към своите туристи. Влезе в ресторанта точно в един и половина, когато французите — в пълен състав, скупчени — тъпчеха от крак на крак, понеже не знаеха как да се настанят по масите сами. Следваше хранене, което не се полагаше и на Шурик. След ресторанта Шурик поведе желаещите в ГУМ^[1], където можеха да си купят последни сувенири. После един стар лекар от Лион го помоли да му покаже някоя аптека, а една дебеланка от Марсилия искаше да види планетариума. Но поредното „Лебедово езеро“ щеше да започне скоро, така че отмениха посещението на планетариума. Докато балерините пърхаха над прашния под на сцената, Шурик успя да изтича до „Елисеевски“: Валерия нямаше нищичко за ядене. Определено нямаше време да отиде при онази секретарка за служебната бележка. Обади се по телефона и се разбраха да отиде утре рано сутринта — тя щяла да тръгне от къщи в осем и половина, но не за службата си, а за поликлиниката.

След спектакъла се състоя прощалната вечеря. На другия ден французите отлитаха за Париж. Шурик остави чантата с продуктите под бюрото на администратора на хотела — след доста молби. Гладният Шурик превеждаше менюто. Не му се полагаше вечеря и той току се опитваше да се измъкне за минутка, за да хапне от своя салам в чантата под бюрото. После дойде представителят на „Интурист“ със своята помощничка, която изглеждаше доста курвенски, и Шурик трябваше да превежда някакъв ужасен „шербет“ за олимпийското приятелство. После напият се лекар от Лион довлече при него две

проститутки, явно за преговори, но момичетата, щом видяха официални представители, се притесниха и начаса се изпариха...

В един и половина през нощта Шурик най-сетне пристигна у Валерия. Тя седеше във фотьойла, розова, напълняла. Косата ѝ беше младежки сресана на бретон върху челото, а останалото им богатство падаше подредено върху раменете и бодро се подвиваше като вълна навън. И кимоното ѝ беше ново, не на бледи щъркели, а на разхвърляни хризантеми върху диненоален фон... Трапезата беше сервирана: руският порцелан си съперничеше с германския. По средата на масата се извисяваше платнена грейка във вид на кокошка с тенджерка елдена каша под топлата кокоша трътка. Валерия не беше намерила нищо за ядене къщи, освен елдата и макароните. Седнала във фотьойла с книга в ръце, тя търпеливо чакаше Шурик за вечеря.

Той остави чантата до вратата, приближи до Валерия, млясна я по челото и се тръшна на един стол:

— Безумен ден! Сега ще хапна нещо набързо и ще си бягам...

„Няма да те пусна“ — помисли си Валерия.

Той скочи, извади от чантата пакетите и ги сложи на масичката за сервиране до нея. Тази жена толкова удобно, уютно бе подредила живота си, така че да не става от фотьойла си... Тя припряно разгъваше пакетите, душеше ги и се усмихваше. Устните ѝ лъщяха от розовото червило, а алената коприна се отразяваше в лицето ѝ и Шурик виждаше колко е красива, знаеше, че иска да му се хареса, затова си бе слагала дебели ролки през деня и бе успяла да си направи маникюр — гъстият розов лак грееше влажно в известно противоречие със задебелите от патериците ръце, целите на сини жилки.

— Там хранеха прилично, много прилично. Но храната беше толкова скучна... Браво на тебе, че си купил есетра... Сипи си каша...

Наряза на порцелановата дъсчица кашкавал, подреди риба в чинийка. Извърна се, както беше във фотьойла, отвори вратичката на крехкото шкафче, извади лопатка и плоска вилица за риба...

— Да си измия ръцете — сети се Шурик и излезе.

„Никъде няма да го пусна“ — реши Валерия, но веднага се поправи, смирено молейки Висшата инстанция: — Нека да остане, а? Та аз не те моля за кой знае какво...

След като детенцето ѝ загина, изгуби го, след като изгуби окончателно и краката си, тя престана да ходи в Литва при старото

кюре, научи се да води преговорите си сама, без посредници. А на кюрето от време на време само пишеше писма. Когато ѝ се случваше нещо хубаво, благодареше на Господ. Съгрешеше ли, се разкайваше, плачеше, молеше за прошка. Обета, който сама бе дала пред Господ за детенцето, също отмени сама. Той не удържа думата си, та аз ли, слабата жена? Ето защо скоро след като се съвзе от тази ужасна история, привика Шурик с пръст и — къде ще се дява той? — го върна в леглото си.

Именно тогава се сприятелиха истински. Всички други мъже в живота ѝ, започнеха ли да я съжаляват, от уплаха веднага я зарязваха. А Шурик сякаш бе устроен различно от всички други: Валерия отдавна се бе досетила, че при него жалостта и мъжкото желание се намират на едно и също място.

Следвайки инстинкта и женските си навици, тя гледаше да се украси, да повдигне настроението си до радостно-лекомислено, смееше се звънливо, намигаше с трапчинките си, но той обикновено рипваше в дванайсет и половина щом се сетеше за майка си, която не спеше и го чакаше. Но когато тя не можеше да надвие сама пристъпа на болката, на лошото настроение или на самосъжалението, той не я оставяше сама. Обаждаше се на майка си, питаше я как се чувства и може ли да не се прибира тази нощ. И тогава оставаше и толкова ѝ се радваше, че Валерия вече не се самосъжаляваше, а се гордееше с красотата и женствеността си, а съжаляваше него, толкова по детски невинен, трогателен и мъжествен. А за какво — самата тя не разбираше...

— Отвори виното — подаде му тирбушона Валерия. — Всички съседни днес изпозаминаха нанякъде. Толкова е неприятно да съм сама в апартамента...

Разбира се, лъжеше. Сама в апартамента ѝ беше много приятно и спокойно.

— Лерочка, днес не мога да остана. Утре трябва да замина за Вишни Волочок, Матилда спешно се нуждае от една служебна бележка, дали са я под съд.

— Ами ще отидеш — усмихна се Валерия. Приятелството на Шурик и Матилда по някакъв начин ѝ беше дори симпатично:

Матилда беше бабичка, с десетина години по-стара от нея...

— Да, но още рано сутринта трябва да прескоча за бележката, не е у мен...

Вече щеше да заразказва подробно и за лекарството в хладилника, и за французите, които сутринта трябваше да закара до Шереметиево... Но Валерия сякаш не го чуваше. Гледаше настрани, с отпуснати ъгълчета на устните. Аха-аха, щеше да заплаче...

Шурик я вдигна от фотьойла и я настани на дивана. Кашата, извадена изпод парцалената кокошка, изстиваше в чинията. Сълзите така и не се проляха...

Той утешаваше приятелката си малко припряно, но наистина сърдечно.

После хапна от студената каша и си тръгна. Да навакса. В шест и половина вече беше вкъщи, грабна лекарството и тръгна за далечното Чертаново за Матилдината бележка, от там — в „Национал“, от „Национал“ — в Шереметиево, от Шереметиево — на Ленинградската гара. И успя да хване влака, и успя да си купи билет от кондуктора, и пристигна във Вишни Волочок. Последният автобус вече беше заминал, но той спазари един частник, който го закара в селото, така че стигна преди автобуса. Матилда дори не успя да се разтревожи дали този път Шурик не я е подвел...

С побеляла коса, много отслабнала, тя го посрещна с бутилка водка и готова трапеза. Разцелуваха се. Първата работа на Шурик беше да сложи на масата бележката и лекарството. Когато тя се върна от пруста, където беше газовият ѝ котлон, понесла тиган с пържени картофи, той спеше, обронил къдрава глава на скръстените си по ученически ръце.

Добро момче...

[1] Държавен универсален магазин. — Б.пр. ↑

Малко преди Нова година — осемдесет и първа — телефонът иззвъня. Телефонистката дълго крещя: „Търсят ви от Ростов на Дон!“, но връзката беше лоша, злюбният телефонен глас млъкна и докато Шурик обясняваше на Вера, че очевидно е някаква грешка, телефонът отново иззвъня — този път всичко беше наред с връзката и Шурик чу спокоен, приятно бавен женски глас:

Шурик, здравей! Безпокои те Лена Стовба. Отвори ми се една спешна работа, бих искала да те видя. Ще бъда в Москва в края на декември. Може ли да се видим?

Докато Шурик се чудеше и задаваше доста безсмислени въпроси, Стовба правеше дълги паузи, после каза с делови тон:

— Ще ми запазят хотел, така че ти няма за какво да се безпокоиш. Не искам сега да се впускам в подробности, но мисля, че сам разбираш какво ми трябва... Става дума за една формалност.

— Да, да, разбира се — сети се Шурик, който не искаше да изрича излишни думи. Вера стоеше до него. — Разбира се, ела. Ще се радвам... А как си иначе?

— Именно за това ще си поговорим, когато дойда. Още нямам билет. Щом пристигна, веднага ще ти се обадя по телефона. Е, довиждане. И много поздрави на майка ти, ако ме помни — и Стовба изхъмка неопределено.

Шурик почти не си бе спомнял за своето фиктивно семейство от момента, когато под обектива на фоторепортера на сибирския вестник Лена бе сложила в ръцете му новороденото момиченце Мария.

Вера погледна сина си въпросително. Шурик преценяваше ситуацията: Вера не знаеше за брака му и сега, когато Лена очевидно се канеше да се разведе с него, би било глупаво да ѝ съобщава за него.

— Какво се е случило? — Вера забеляза объркването на Шурик.

— Обади се Лена Стовба, спомняш ли си, от „Менделеев“?

— Спомням си я, една такава масивна блондинка, идваше тук да учите заедно. Имаше любовна връзка с кубинец, май стана някакъв

скандал... Не си спомням... изгониха ли я от института? Онази казахка Аля, приятното момиче, ми е разказвала. Само че не си спомням как е свършило всичко — оживи се Вера. — Всичко е толкова странно, този твой епизод с института „Менделеев“ съвсем се е изпарил от паметта ми, като че не е било... Странна постъпка беше. Изобщо едно ужасно, ужасно лято — помръкна Вера, когато си спомни за смъртта на Елизавета Ивановна.

Шурик обгърна крехките рамене на майка си и я целуна по слепоочието.

— Хайде недей, моля те. А съобщението беше следното: обади се Стовба, пристигала в Москва в края на декември, искала да се видим.

— Чудесно, нека дойде. Шурик, но тя така и не се е омъжила за своя кубинец, нали? Не си спомням как свърши тази история... — попита Вера.

И тогава Шурик разбра, че е сбъркал. Сега вече няма да може да се срещне със Стовба някъде навън, да я заведе в някое кафене и да обсъдят всичко извън къщи.

— Разбира се, Веруся, ще дойде. А историята ѝ, доколкото знам, така и не свърши с нищо особено. Роди момиченце, живееше в Сибир, а сега явно живее в Ростов на Дон. През тези години не съм чувал нищо за нея.

— Все пак колко хубаво, че ти се обади...

Шурик кимна.

Стовба се появи няколко дни по-късно, след като се обади по телефона, че ще дойде — с букет чайни рози за Вера Александровна и с дете, увито в голям селски шал върху кожухчето. Когато размотаха шала и свалиха кожухчето, се видя момиченце с нетукашна красота. И лицето, и косата му бяха с еднакъв меден цвят, а кожата светеше отвътре като на най-узрелите круши. Очите пък, с форма на плодови костилки, издължени, с неуловима извивка на клепачите в ъгълчетата, преливаха с кафяв огледален блясък.

— Боже, какво чудо! — възкликна Вера.

Чудото си смъкна валенките. Подчинявайки се на строгия майчин поглед, момиченцето каза „Здравейте“ и закрепця:

— Какво имам да ви разказвам! Тук има толкова сняг и наред улицата стоят елхи с играчки! А във влака имаше поставка за чаената чаша! Златна-златна!

Момиченцето сияеше, излъчваше радост както печката — топлина, а в усмивката му не достигаха два горни зъба. От венеца се подаваха две бели ивички.

„Колко е новичка цялата, като тези новородени зъбчета — възхити се вътрешно Вера. — И е същинско извънземно...“

— Е, хайде да се запознаем — наведе се тя към момиченцето. — Аз се казвам Вера Александровна, а ти?

— Мария, само че не ме наричайте Маша, не мога да го понасям.

— Много добре те разбирам. Мария е прекрасно име.

— На мен ми харесва Глория. Когато порасна, ще стана Глория — съобщи момиченцето.

Шурик се беше втренчил в Стовба. Тя беше неузнаваема. У нея се бе появило нещо ново и кинематографично. През годините, изминали от раждането на дъщеря ѝ, Стовба не просто се беше променила — от дебелата отпусната красавица не бе останала и следа. Беше станала слаба, тросната и подвижна. Беше подстригала късо тежката светла коса, която някога бе разболяла от любов Енрике. Вече не присвиваше очи — носеше очила.

— Позна ли я — попита тихо Стовба, като сочеше с очи дъщеря си, и Шурик се сепна и направи предупреждаващ жест: нито дума. Стовба схващаше бързо и веднага се поправи: — Мислех, че няма да ме познаеш...

Но Вера не обърна никакво внимание на разменените помежду им реплики. Външността на това момиченце, целият му облик — пърхаш — определи го тя, — бързата мимика, привлекателността на рядък звяр докоснаха онази дълбоко скрита струна, която в организма на Вера ръководеше толкова развитото чувство за красота.

— Хайде да прием чай, купил съм торта „Прага“ — предложи Шурик и отвори вратата към кухнята. Чаят беше поднесен в кухнята, не официално.

Пиха английски чай със сухари с ванилия и торта — същински файф-ъ-клок. Мария ядеше с апетит, като си помагаше с пръсти и въртеше глава от удоволствие. Облиза шоколада от линийката, с котешки жест избърса устата си и извърна главата си на дългата шия с

рядко изискано движение, с пауза по средата, със заключително завъртане в края му, подчертано от леко повдигане на брадичката, след което тъжно каза на Вера:

— У нас няма такива неща. Много вкусно. Жалко, не мога повече — и печално завъртя главица.

Вера съвършено автоматично повтори движението ѝ, улови се, че го прави, и се усмихна — каква заразителна пластика!

— Хайде ела, ще ти покажа елхата — предложи тя и поведе Мария към хола.

Когато останаха сами, Шурик и Стовба запалиха по цигара. Вече нямаше цигари „Фемина“, за сметка на това Шурик почерпи официалната си съпруга с вносни цигари „Лорд“. Между две дълбоки дръпвания Лена съобщи, че отдавна живее в Ростов на Дон, има хубава работа, всичко е наред. Само че трябва спешно да получи развод, защото се е появила възможност да се съберат с Енрике: бил намерил един американец, който бил готов да дойде в Русия, да сключи брак с нея и да я изведе от страната.

— Американец — в Куба? — при цялата си политическа невинност се усъмни Шурик.

Стовба го погледна с обкомовския поглед на баща си: неподвижно и тежко:

— Ами да... Не ти казах най-важното. Фидел е чудовище.

— Какъв Фидел? Нали ми говориш за Енрике?

Стовба си свали очилата, доближи лицето си до Шурик, хубаво го погледна, после пак си ги сложи:

— Какъв ли? Ами онзи, с брадата! Кастро! Бащата на Енрике е бил с него от самото начало, от Плая Хирон! Разбра ли какви са те? Разбра ли всичко?

Шурик кимна.

— Е, та значи Енрике има по-голям брат, от друг баща, поляк. Майка му е била красавица, от Каймановите острови. А брат му, полякът, се чупил от Куба, а Фидел е страшно отмъстителен, затова тикнал в затвора бащата на Енрике, макар че всъщност причината не е била в този поляк, дори няма нищо общо, а те са си имали политически разногласия. А когато е тикнал бащата в затвора, се докопа и до Енрике, отзоваха го от Москва и също го окошариха. Енрике е излязъл от затвора, излежа си всичките три години. А баща

му не е излязъл. Казват, че е умрял от инфаркт в килията. Разбираш ли?

Шурик почтително кимна: историята заслужаваше уважение.

— А после Енрике е избягал от Куба. Отплавал е с лодка като много други кубинци. Следиш ли ми мисълта? Вече цяла година е в Маями. Рядко се свързваме. Енрике живее като бежанец, но са му обещали зелена карта. А сега още не може да напуска страната. Бачка като луд и освен това държи изпити за университета, иска да му признаят медицинското образование. И е намерил някакъв американец, който обещал да свърши тази работа — чрез брак. Разбираш ли сега защо толкова спешно трябва да се разведе? И без това този печат не играе никаква роля в живота ми...

Отново замириса на кинематография — приключенска.

Стовба беше променила не само външността си, тя и говореше по различен начин — докато по-рано тонът ѝ беше вяло-високомерен, сега бе станал отсечен и делови.

— Разбираш ли сега защо спешно ми е нужен развод?

— Разбира се. Само че, Лена, имай предвид, мама не знае, че сме сключвали брак с теб, и аз не бих искал да научи... Нали разбираш?

— Естествено, естествено, аз просто несполучливо се пошегувах — и тя смени темата. — Спомняш ли си колко грозничка беше Мария, когато се роди? А сега каква красавица порасна.

Стовба изглеждаше горда.

— Лена, момиченцето е невероятно красиво, но аз тогава дори не го запомних — беше нещо жълтичко и сбръчкано.

— Прилича на майката на Енрике, но е още по-красива — въздъхна Стовба.

Докато в кухнята се водеха преговори, Мария разглеждаше елховите играчки, радваше се с всички оттенъци на детската радост наведнъж — пламенно, бурно, изумено, тихо, несъзнателно и религиозно. А Вера с благоговение разглеждаше тази емоционална дъга: какво богатство! Какво душевно богатство!

Тя свали от елхата стъкленото водно конче, най-хубавата от запазилите се бабини играчки, и го уви в цигарена хартия. Мария стоеше пред нея, сключила ръце и свела дългите си ресници, които правеха сянка върху бузките ѝ. Вера постави малкото пакетче в една от

японските кутийки, останали от покойния орден, а Мария взе кутийката с две ръце и я притисна до гърдите си.

— Оо... — изстена момиченцето. — Това за мен ли е?

— Разбира се, за тебе е.

Момиченцето захлупи лицето си с кръстосани длани и ритмично се залюля. Вера се уплаши. Мария свали ръцете от лицето си и каза с трагичен глас:

— Може да го счупя.

Вера я погали по косите — бяха приятно маслени на опип.

— Всеки може да го счупи.

— На мен ми се случва често — и въздъхна.

— И на мен ми се случва — успокой я Вера. — Искаш ли да ти посвирия?

Когато влязоха в хола, елхата веднага бе приковала вниманието на детето и то забеляза пианото едва сега.

— Какво голо пиано, без чаршафче — каза то и погали лакираното дърво.

— Какво искаш да кажеш? — учуди се Вера.

— Пианото на моята учителка Марина Николаевна е покрито с чаршафче с дантелки — обясни Мария.

Вера настана Мария във фотьойла на Елизавета Ивановна и засвири. Шуберт. Отначало момиченцето слушаше много внимателно, но неочаквано дотича и удари клавиатурата с юмруче. Басовете изръмжаха. То се завъртя като пумпал и закрещя:

— Не трябва така! Не трябва! Не може така!

Вера се слиса: каква е тази странна реакция?

— Милинка! Какво се е случило? Защо така?

Мария скочи на фотьойла и се сви на кълбо в него. Замря. Вера внимателно я докосна по рамото. Няколко минути гали тясното ѝ гръбче. После момиченцето подаде глава от кълбото, като змия. Очите му бяха огромни, черни — сякаш само зеници, без ирис, влажни очи:

— Извинявай. Толкова се ядосах, че не мога така. А ти можеш...

— Какво не можеш, милинка? — смая се Вера.

— Не мога да свиря.

Вера я взе на ръце, седна във фотьойла и я настана до себе си: в просторния фотьойл на Елизавета Ивановна имаше достатъчно място за двете.

„Каква сложна съдба — и на майката, и на детето! Каква емоционалност, финес, привлекателна грация, този рядък цвят на кожата — нещо от колониалните романи! — по-скоро чувстваше, отколкото размишляваше Вера. — Необикновено, изключително дете!“

— И аз не мога да правя много неща. Знаеш ли колко трябва да свиря, докато стане — утеша я Вера.

— Но аз ходя цяла година при Марина Николаевна и пак нищо не излиза.

— Хайде да си избереш още една играчка от елхата! — предложи ѝ Вера.

Мария скочи на пода, заподскача, завъртя се, броят на ръцете и краката ѝ сякаш се удвои и Вера отново се възхити на емоционалния заряд в това толкова малко тяло.

Влязоха Шурик и Стовба.

— Хайде да се обличаме, Мария — обърна се Стовба към дъщеря си. И добави: — Хотелът ни е някъде във Владикино, чака ни дълъг път.

Вера Александровна веднага предложи да останат за през нощта: защо Лена да мъкне детето през целия град в някакъв гаден хотел, след като двете могат прекрасно да пренощуват в стаята на Елизавета Ивановна?

— С елхата ли? — зарадва се Мария.

— Разбира се, ето тук ще ви постелем...

На сутринта по предложение на Вера Александровна Стовба отиде в хотела сама, като остави момиченцето при семейство Корн, взе багажа и до края на седмицата тича по разни учреждения: освен бракоразводните задачи имаше и служебни.

Вера Александровна се разхождаше с Мария. Подчинявайки се на някакъв вътрешен порив, я заведе в Музея на източните култури и ѝ показа Червения площад. За Вера тези разходки бяха изключително приятни: тя се радваше заедно с Мария и гледаше града, който през живота ѝ бе ставал все по-невзрачен, с възхитените жадни детски очи.

През това време Шурик и Лена си изчакаха реда и се добраха до гражданското. Разбра се, че за развода им липсва един документ — актът за раждане на Мария. Стовба беше оставила този документ вкъщи, когато бе избягала от родителите си с четиримесечната си дъщеря. За да го получи, трябваше или да помоли за това баба си, с

която бе продължила да си кореспондира тайно, или да го поиска от гражданското в сибирския град. При всяко положение това изискваше време и Стовба замина, за да се върне веднага щом намереше нужния документ.

Вера Александровна им предлагаше да останат поне до Нова година, но въпреки жалните сълзи на дъщеря си Стовба замина следобед на трийсет и първи декември.

Вера беше много огорчена: вече си бе представяла какъв празник можеше да подготви за чудното момиченце...

Нокътят на Шурик, който отначало ужасно го болеше, посиня и се изду, после съвсем престана да го боли, а след известно време на мястото му израсна нов розов нокът, дълъг няколко милиметра. А после той порасна със странна вдлъбнатина по средата. Пукнатината в ходилото зарасна от само себе си, без каквито и да било последствия. Шурик съвсем забрави за нелепото произшествие.

Може би притежателката на палеонтоложката рядкост с течение на времето също щеше да забрави за това, но един случаен предмет — пощенска квитанция с небрежно написан адрес на подателя и недописано фамилно име „Кор“ — Корнилов? Корнеев? — не ѝ позволи да забрави. Въръжена с лупа, Светлана изследваше нечетливия адрес — улицата определено беше „Новолесная“, седмицата приличаше на единица, завъртулката можеше да бъде и двойка, и петица... Но тази неопределеност приятно я вълнуваше: та нали той неслучайно е оставил квитанцията с адреса? А дори да е било случайно, не е ли това намек на съдбата, насочваща стрелка на провидението?

Няколко дена Светлана живя в предвкуване на щастието. Струваше ѝ се, че той трябва да се върне — ако не днес, утре, — и постоянно репетираше срещата: как ще се изненада тя и колко смутен ще бъде той, и какво ще каже той, и как тя... Но той така и не идваше: не смее... стеснява се... някакви обстоятелства му пречат...

След една седмица я споходи мисълта, че той може изобщо да изчезне. И колкото повече намаляваха шансовете той да се върне, толкова повече тя се обиждаше. Мислено разговаряше с него, като постепенно тези разговори заприличаха на кавги и което беше най-неприятното — непрестанни кавги.

Късно вечер изпиваше леко приспивателно и заспиваше за двайсетина минути, но разговорът с Шурик нахлуваше в съня ѝ и го разрушаваше. Тя дълго общуваше с него в лекарствената дрямка — ту той я молеше за прошка, ту се караха и се сдобряваха и всички тези

общувания бяха отчасти управляеми, тя измисляше сюжет и той се развиваше в зададеното направление... Тя се въртеше в леглото. После ставаше...

Сънят ѝ, поначало лек и плашлив, окончателно се разруши и сега тя ставаше нощем, пиеше гореща вода с лимон и сядаше на масата — да изработва копринени цветя, бели и червени, за работилницата, която произвеждаше погребални венци. Тя беше добра майсторка, но не печелеше добре, защото работеше много бавно. Затова пък розите, които навиваше върху кръгла лъжица от тънка коприна, се отличаваха с печална издълженост — нея другите майсторки не постигаха.

Така, в някакво стъклено състояние, тя седеше до сутринта край масата пред хлъзгавата коприна, на сутринта заспиваше за двайсетина минути и отново сядаше на масата. Почти не излизаше от къщи: страхуваше се да не изтърве идването на Шурик.

Тя вече разбираше, че напълно е изгубила полумедикаментозното си душевно равновесие, което почти цяла година бе поддържал забележителният доктор Жучилин, дебел и галъвен като престарял кастриран котарак.

Криво-ляво изкара така един месец и отиде при Жучилин. Той живееше наблизо, на „Малая Бронная“, и тя отдавна вече ходеше в дома му, а не в болницата.

Жучилин беше от породата на благородните мазохисти, внимателен и състрадателен лекар, и превръщаше много от пациентите си в свой пожизнен кръст. Парите го притесняваха, гледаше да ги избегне, като подаръци приемаше книги и коняк. Светлана шиеше за дъщеря му малки кукли с нарисувани върху коприната бели личица, с червени и сини рокли...

От студентските години самоубийството бе омагьосало доктора като необяснимо и притегателно влечение на някаква особена порода хора и изборът му да специализира психиатрия беше по-скоро хуманитарен, отколкото медицински. Светлана беше именно от тази порода — носеше в себе си вътрешно влечение към самоубийство, и той се запозна с нея след третия ѝ опит, за щастие несполучил...

Жучилин знаеше, че според медицинската статистика третият опит за самоубийство е най-ефективният. Според доста колебливите му съображения, които се готвеха да прераснат в теория, в случая на Светлана с течение на времето рискът трябваше да намалява и при

условие че е била лекувана правилно, в по-нататъшния ѝ живот щяха да я заплашват само естественото остаряване и свързаните с него болести. Един вид щеше да прескочи зоната на риска. Така че Светлана беше сега един от най-безпокоящите го и най-интересни за него пациенти.

С такива пациенти той разговаряше с часове. За него беше важно да стигне до най-дълбокото, до онази точка на пречупването, в която бе се притаила идеята за самоубийство. Методиката на Фройдовата психоанализа не му беше чужда и той смело нахълтваше в чуждата душа с надеждата да я ремонтира пипнешком, сред пълен мрак...

Нина Ивановна, съпругата на Жучилин, си легна и те останаха в кухнята да подреждат болезнените растения на Светланините мисли и преживявания. Тя му разказа за събитието. Забавно беше, че нейният разказ наблегна именно върху онази част от събитието, която Шурик бе пропуснал, разказвайки историята на майка си. По този начин случката с мамонтовия зъб се падна на Вера, а любовния епизод, изникнал в разказа на Светлана без никакви предисловия, тоест без тя да спомене за зъба, изцяло получи докторът. Лишена от завръзката ѝ, историята придобиваше вид на жестоко прелъстяване с елемент на насилие. Макар че Жучилин задаваше провокационни въпроси в опитите си да приближи картината, нарисувана от Светлана, до нещо по-правдоподобно, това не му се удаваше. Желано насилие — така определи той за себе си предложената му ситуация.

Той пиеше своя силен чай, доливаше гореща вода в Светланината чаша със сладко, от която тя отпиваше от време на време, и размишляваше по какво се различава болният от здравия човек: всъщност само по способността да се контролира някое трънче, забило се в психиката. Това трънче може да се капсулира, около него да се изгради защитна стена, да не се позволи на болезненото възпаление да се разпространява, но лекарят не е в състояние да го извади. И той слушаше нещастното влюбено бърборене, като си отбелязваше противоречивостта на желанията на Светлана: тя жадуваше за свободна и щастлива любов, като при това оставаше жертва на лоши хора и обстоятелства и — което в случая беше особено важно — на самия герой. Да бъде несправедливо оскърбена, чудовищно и изключително, като никой друг, това беше нейна дълбока потребност.

Доктор Жучилин разбираше също че ако кажеше на Светлана за болезнената ѝ потребност да бъде оскърбена рискуваше да ѝ нанесе още едно оскърбление и да наруши доверието, без което изобщо нямаше да може да я удържа в рамките на относителното здраве...

Повечето му колеги биха оценили нейното състояние като проява на маниакална психоза и биха ѝ предписали силни психотропни препарати, които щяха да притъпят всички нейни способности, включително способността ѝ за безгранично страдание.

— Скъпа моя Светочка! — каза Жучилин към два и нещо през нощта. — Ще изхождаме от обстоятелството, че сме в състояние да оценяваме ставащите събития и да реагираме на тях адекватно. Нали така?

Тези думи винаги действаха на Светлана окуражаващо. Тя искаше именно всичко да бъде адекватно... Собственото ѝ поведение ѝ изглеждаше адекватно, обаче Шурик? Точно той се държеше неадекватно — не дойде, когато Светлана толкова жадуваше за това...

Тя кимна. Страшно ѝ се спеше, но знаеше, че нямаше да може да заспи, и отлагаше момента на сбогуването.

— Не бива сама да се вкарвате в задънена улица. Ние дори няма да подлагаме на анализ поведението на младежа. Кой е той — евтин прелъстител? Или просто е попаднал в неочаквана за него ситуация, спомняте ли си „Слънчев удар“ на Бунин? Неочакваният, непредсказуем изблик на чувства? Е, нека това да е бил слънчев удар и човекът, без да е по природа склонен към насилие, изведнъж го извършва... Него вече го няма. Дори ако искаме да го намерим и да му поискаме обяснение за това му безобразно поведение, нямаме тази възможност... В Москва живеят девет милиона души, от тях стотина хиляди се казват Шурик! Абсолютно безсмислено търсене! Ние никога не ще успеем да разберем защо е извършил тази постъпка, но е абсолютно необходимо вие да си регулирате съня. И това е по силите ни. Смятам, че не е зле да отидете в санаториум. Мога да ходатайствам за това. Отслабнали сте. Във вашето положение е твърде нежелателно да отслабвате. Струва ми се, че още веднъж трябва да проверим щитовидната ви жлеза. Днес-утре ще нахвърлям нов план и ще заживеем по ново разписание. Този проблем не ми се вижда сериозен и аз мисля, че заедно ще можем да го разрешим...

Доктор Жучилин не мислеше това, което казваше. Положението му се виждаше много сериозно, но той смяташе, че ще направи последен опит да изведе Светлана от приближаващата криза с минимални средства.

Светлана от своя страна също взе решение: в чантичката ѝ се намираше квитанцията, за чието съществуване не каза нито дума на лекаря, и след всичко разказано и обсъдено беше готова да отиде на посочения в квитанцията адрес. Думите „слънчев удар“ много я вдъхновиха.

И двамата — и лекарят, и пациентката — бяха доволни от себе си: всеки успешно бе измамил другия...

Светлана така и не си легна да спи тази нощ. Прибра се вкъщи призори. Съседите спяха и тя влезе в общата баня, дълго ми ваната с почистваща паста с остра, спираща дъха миризма, после я наля догоре с вода и легна вътре. Обикновено се гнусеше от тази обща вана с напукана като слонска кожа повърхност, но сега мислеше, че това е нейната вана, че именно нейната покойна баба е живяла в този апартамент още от единайсета година, и дядо ѝ е живял тук, и баща ѝ се е родил тук, и целият този апартамент ѝ принадлежи по право, а всичките тези сегашни съседи, новодошли агресори, натрапници, довчерашни селяндури — никой от тях дори не подозираше, че именно тя е истинската стопанка тук... И горчиво-сладката обида, любимата обида се стовари върху Светлана...

Всичко беше от бяло по-бяло — и пликчетата ѝ, и сутиенът, и блузката. Кривата перла висеше на сребърна верижка: златната отдавна беше продадена. Перлата не беше съвсем бяла, по-скоро сивкава. Но беше старинна, абсолютно истинска, макар и умряла. На Светлана ѝ се стори, че може да хапне нещо. Свари едно яйце. Изяде половината. Свари си кафе. Изпи половин чашка. Чувстваше огромната отговорност на деня.

„Ще реагираме на събитията адекватно“ — напомни си тя и в седем и половина излезе. Отиде пеша до станцията на метрото „Краснопресненская“, бързо стигна до „Белоруская“, после дълго търси улица „Новолесная“ и още по-дълго търси блока. Седмицата се оказа все пак единица, защото на тази улица нямаше толкова блокове и номерацията не стигаше до седемдесет... В осем и петнайсет седеше

на една пейка с поглед, вперен в един-единствен вход на новия тухлен блок.

Седя три часа. Беше абсолютно сигурна, че не е сбъркала, че младежът живее именно в този блок. Към края на третия час влезе във входа и спря пред редицата пощенски кутии между първия и втория етаж. На някои бяха залепени листчета с имената на обитателите, на други имената бяха написани с молив направо върху ламарината на боядисаните в зелено кутии. На някои имаше само номера на апартаменти. Тя търсеше фамилно име „Корнилов“ или „Корнеев“. На кутията с номер 52 беше залепено листче, на което с прекрасен старинен почерк беше написано „Корн“. Това беше дори по-добре от „Корнилов“...

Напълно удовлетворена, Светлана се прибра вкъщи. Знаеше, че младежът е почти в ръцете ѝ.

Тя не беше разработила никаква стратегия. До началото на септември ходеше през ден до входа към осем часа сутринта, седеше на пейката точно три часа и в единайсет си тръгваше. Беше сигурна, че Шурик рано или късно ще се появи, и като търпелив ловец в засада седеше съсредоточено и неподвижно, без да изпуска от ползрението си излизащите обитатели. Вече беше запомнила физиономииите на някои. Едни ѝ харесваха, други бе успяла да намрази: най-симпатичен ѝ беше един очилатко с чанта и вестници, току-що извадени от пощенската кутия, един от които редовно изпускаше край входа, особено отвращение изпитваше към дебела млада жена с крака като диреци, която понякога се качваше в очакващата я кола.

Веднъж, след като се върна от поредното си дежурство, което се случи в дъждовен ден, Светлана се разболя. Пипна силна ангина, от каквата отдавна не бе страдала. Болестта ѝ дойде добре, даваше ѝ кратка почивка от уморителния лов и тя се лекуваше старателно: правеше гаргара с различни отвари, мажеше възпаленото си гърло с разтвор на йод в глицерин и пиеше таблетки, които според нея не бяха вредни — тя отричаше антибиотиците, но инак много обичаше да се лекува. Ангината се проточи почти две седмици и свърши заедно с хубавото време.

Още първия ден, когато реши, че е здрава, събра в две кутии разцъфналите по време на боледуването ѝ цветя и ги занесе в работилницата — тя се намираще страшно далече, до Коптевския

пазар. Получи парите за миналия месец и разбра, че трябва спешно да си купи шлифер: не би могла да отиде на никаква среща със стария небесносин.

Купуването на шлифер беше работа сложна във всяко отношение. Както и купуването на всичко останало впрочем. Светлана беше от хората, които винаги знаеха точно какво им трябва. Ето защо би могла да търси до края на живота си шлифера, който се бе родил във въображението ѝ — бежов, с качулка, вътрешни джобове и с рогови копчета на всичко отгоре.

Сега всяка сутрин, вместо да тръгва към „Белоруская“, Светлана започваше да обикаля магазините. Беше настойчива и целеустремена и към края на втората седмица се убеди, че шлиферът, роден от въображението ѝ, може да бъде само ушит. И тогава реши: ще го ушие. Това промени терена на търсенията ѝ — сега трябваше да обходи магазините за платове. Още в първия, буквално до нейния блок, ѝ провървя — купи чудесен шлиферен плат чешко производство. Проблемите около ушиването на шлифера нарастваха като лавина: ами хастарът? Ами копчетата? Ами реверите? И всичките тези затруднения бяха желани и колкото по-трудноизпълними, толкова по-добре — по този начин Шурик оставаше на заден план, задушаваше се там някъде на тих огън. А най-важното направление беше шлиферът...

Жучилин я търси по телефона няколко пъти, тревожеше се: според извода му Светлана трябваше особено много да се нуждае от него сега и да се вкопчва в него, както беше ставало винаги в критични моменти. Но колкото и да бе странно, не и сега. Тя говореше с него по телефона дори леко небрежно. Съобщи му, че сега е заета, шие си шлифер... А със съня е добре...

„Все пак дрешките са невероятно мощен терапевтичен стимул за жената! Трябва да обмисля това“ — каза си Жучилин. Той имаше безброй идеи и една от тях се отнасяше за дълбокото различие в проявите на едни и същи психически разстройства при мъжете и жените. След като помисли, реши, че в най-близко време е малко вероятен пореден опит за самоубийство...

Докато Светлана преодоляваше препятствията във връзка с ушиването на шлифера, нещо като праобраз на известния шинел, дойде зимата. Шлиферът беше готов и висеше в гардероба на дървена закачалка, увит в стар чаршаф. Навън беше навалял сняг, за ново зимно

палто и дума не можеше да става — всички финансови мощности бяха изчерпани. Въпросът с Шурик отново застана пред нея в едър план.

Тя отиде при леля си на „Преображенка“, която преди около две години ѝ беше предложила стария си астраганов кожух, обаче Светлана бе отказала: кожата беше красива, но имаше нужда от сериозно подновяване. Леля ѝ се бе обидила и сега Светлана купи скъпа торта и от няколкото малки букета за шапки собствено производство избра най-розовия: като намек за старческата страст на леля ѝ да се младее.

Сдобри се с леля си и дори малко ѝ се подмаза. Оплака се, че ѝ е студено, напомни ѝ за астрагановия кожух. Леля ѝ поклати глава:

— Трябваше да го вземеш тогава, дадох го на жената на Витя.

Но в същия момент по дългоносото ѝ лице се мярна нещо загадъчно... Светлана дори не успя да се ядоса, защото разбра, че сега леля ѝ ще предложи нещо друго. И тя го предложи! Боже! Какво нещо! Огромна еленова кожа. С прекрасен орехов цвят. С вълнуващ животински мирис. Светлана ахна и целуна леля си.

— Донесоха я от Севера на Николай Иванович. Вземи я, не ми се свиди. Само че не се радвай много-много. Тази кожа е лятна, виждаш ли — капе... Няма да я носиш дълго. Исках да я сложа на дивана, но седне ли човек на нея, целият му задник става на косми. Вземи я, за теб не ми се свиди...

За да не загуби окончателно Шурик от погледа си, Светлана направи няколко разузнавателни похода. Най-сетне ѝ провървя и тя видя как той изведе под ръка дребна дама със сива барета и я поведе към задната част на блока, а не по главната пътека. Светлана изчака една минута и ги последва, но те бяха изчезнали безследно. Шурик придружаваше майка си на занятията на театралния кръжок и двамата се бяха скрили зад малката врата на мазето.

Друг път тя видя сцената на сбогуването на двора с неговия комисар: беше починал Михаил Абрамович и целият блок излезе при автобуса, който откара бледия рицар на марксизма в крематориума при Донския манастир. Заедно с портиера и двама партийни мъжаги с шапки Шурик пренесе ковчега от входа до автобуса. После изведе от входа същата приятна дама, която този път носеше черна барета и букет бели хризантеми. Извънредно почтително настани дамата в

автобуса, а после качи в него всички останали бабички и старци, които изпращаха ковчега. После се качи и той в погребалния автобус.

Този ден Светлана научи от портиерката телефона на домоуправлението, обади се там уж от пощата и вече знаеше номера на апартамент номер петдесет и две.

Едва от третия опит Светлана успя да хване истинската следа. Една вечер — тя се беше отказала от сутрешните дежурства — Шурик забързано изскочи от входа, сам, с папка под мишницата, и се затича към тролейбусната спирка. Но тролейт току-що беше тръгнал и той, като постоя малко край спирката и така даде възможност на Светлана да овладее вълнението си и да се съсредоточи, закричи към „Белоруская“ пеша. Тя го следваше доста отблизо, но той не я забелязваше.

Моментът беше подходящ да го заговори, но Светлана изведнъж се уплаши, чак се изпоти и разбра, че още не е готова. Разбра също, че сега ѝ предстои най-трудното — така да заговори с Шурик, че да не подрони женското си достойнство: не е от онези, дето тичат подир мъжете... До този момент не беше се замисляла какво ще му каже, когато най-сетне го видеше. Пробваше някакви нищо незначещи думи — нито една не беше подходяща.

Тя поизостана, без обаче да го губи от погледа си. Слезе в метрото. Успя да се качи в неговия вагон, успя да слезе след него на „Пушкинская“, не го изгуби и в навалищата на многолюдната станция...

Дори опитни служители на външното милиционерско наблюдение невинаги успяват така идеално да проследяват човек, както това ѝ се удаде още от първия път. Светлана видя края на маршрута му — входа на същата огромна сталинска сграда до Никитските врата, на ъгъла на улица „Качалов“, където в магазина за платове бе купила чудесния шлиферен плат. Кой би помислил! Тя беше толкова развълнувана, че не остана да чака той да излезе, и се завтече към къщи. Дотам имаше най-много десет минути пеша.

Вкъщи пи горещ чай, стопли се и се зае с палтото. Нали не можеше да застане пред него със старото... Работата вървеше много бавно. Кожата беше дебела и зле обработена и след като я скрои, Светлана сега съединяваше частите с плътни ленти. Това беше ръчна, бавна работа, а и тежка. Но като всяка ръчна работа даваше време за

размисъл. И Светлана, насочила вътрешния си поглед към бъдещето, градеше замъците на моминските си мечти... Всъщност недоушитото палто съдържаше нетърпението ѝ, а и тайния страх: ами ако нищо не се получи?

Вечерта, когато палтото беше готово, тя реши да се обади на Шурик по телефона. Все пак това беше по-лесно, отколкото да го спре на улицата. Премисли всички варианти, без да изключва и най-лошия — той изобщо да не се сети с кого говори... Претегли и предвиди всички възможности. Обади се в десет часа вечерта. Вдигна жена. Сигурно беше онази мила дама — майка му... Светлана затвори и реши, че ще се обажда всеки ден по това време.

След няколко дни вдигна Шурик и тя каза с лек и весел глас, сякаш не беше тя, а съвсем друго момиче:

— Здравейте, Шурик! Имате много поздравии от мамонта, чийто зъб ви причини неприятности!

И Шурик веднага си спомни злополучния мамонт — нокътят на палеца му бе окапвал повече от три месеца и такова нещо трудно се забравяше. Той се засмя и дори не попита откъде е взела телефонния му номер. Зарадва се, засмя се в слушалката.

— Че как, че как! Спомням си вашия мамонт!

— И той не ви е забравил! Ето, наскоро бърших праха от пианото и той ми напомни... Кани ви на гости!

Това беше чудо — колко весело и леко мина разговорът, Светлана го покани и на гости, без ни най-малко да унижи достойнството си, и той веднага се съгласи. Само дето дълго избира деня — не може в събота, не може в неделя, не може в понеделник. Добре ли е в сряда? Само ми дайте адреса, спомням си, че беше до онази поща, но съм забравил номера на апартамента...

Беше близо до Валерия, във вторник той щеше да ходи в редакцията да вземе работата за нея, а в сряда щеше да ѝ я занесе вкъщи. Отиде у Светлана в седем, както се бяха разбрали.

В средата на масата стояха зъбът на мамонта, обграден от изкуствени цветя, и различни мезета, силно подправени с оцет, който Шурик не понасяше, а Светлана, напротив поливаше с него всички храни, които без оцет ѝ се струваха безвкусни. Имаше и бутилка водка, която Светлана не можеше да понася, а Шурик — напротив... И си бърбреха весело, сякаш се познаваха отдавна и невинно и между тях не

се бе случвало нищо особено, никакви истерии и никакъв бурен секс на тясното диванче. С бялата си блузка и сините жилчици на слепоочията и по дългата шия Светлана беше сякаш негова стара съученичка, само дето говореше възвишено — за съдбата и други високи материи, малко прекалено възвишено, но, от друга страна, и познато: и Веруся обичаше да говори възвишено.

В девет и половина Шурик погледна часовника, ахна и се наклони да си тръгва:

— Трябва да прескоча до една приятелка. Тук наблизко. Да ѝ занеса работа.

И бързо си тръгна. Светлана рухна на дивана и се обля в сълзи — от преживяното напрежение. Всичко бе минало добре. Колко правилно постъпи, че не го спря на улицата — какво щеше да му каже? Всичко беше много, много хубаво. Само дето не се получи любовна среща. От една страна — добре, той изпитва към нея уважение, от друга — някак си обидно... И сега какво по-нататък? Той дори не поиска телефонния ѝ номер...

Когато се наплака, започнаха да се роят нови планове: би могла например да купи билети за консерваторията или да го покани на театър, но това би било неправилно. Мъжът трябва да кани. Най-правилно би било да го помоли за нещо... За някаква чисто мъжка работа — да поправи нещо или да премести мебели... Ами ако не го бива в ръцете и веднага ѝ откаже? Трябва да е нещо лесно, та да е неудобно да откаже... Освен това, кой знае защо, я радваше фактът, че знае нещо, за което той не се и досещаше: адреса му, блока, майка му, дори входа, където влизаше, за да предаде свършена работа...

Еленовото палто отдавна беше готово. Но изведнъж се оказа, че то нищо не решава. Светлана помисли малко и измисли. Разплете небесносинята си шапка и от преждата ѝ оплете шалче. Отиваше ѝ на лицето. Цяла седмица оправя стаята, смени пердетата, окачи старите, които използваша още когато баба ѝ беше жива — с нещо ѝ бяха по-симпатични. Изпра в студена вода старинното азиатско парче плат, което баба ѝ наричаше с игривата дума „сюзане“, и го окачи като завеса пред вратата — да я крие от съседските очи. И когато подреди красиво всичко, вечерта си легна и си каза: утре пак ще ме повали ангина. И ангината я повали.

На сутринта Светлана се изми, облече си бялото пуловерче и си върза новото небесносиньо шалче. А после се обади на Шурик и нежно го попита дали не може да ѝ помогне: разболяла се е от ангина и няма кой да ѝ купи лекарства. И легна в леглото.

Дори не можеше да измисли нещо по-добро: купуването на лекарства беше свещена работа. Лекарство за мама, лекарство за Матилда, лекарство за Валерия... На Шурик тази молба се стори толкова естествена, че след като закуси набързо, пристигна при Светлана — да изпълни една обичайна поръка. Калцекс беше купил по пътя.

„Той е съвсем друг, не е подлец като Серьожа Гнездовски, не е предател като Асламазян, никога не би постъпил така с мен... Той е друг... — мислеше си тя и шепнеше: друг, друг...“

Вечерта при Светлана дойде Жучилин — да навести пациентката си по приятелски. Тя му свари силен цейлонски чай — който всъщност самата тя никога не пиеше, — сложи на масата паничка със сладко, бисквити и нарязан на тънко лимон. Гърлото ѝ беше увито с шалчето.

— Втора ангина поред — оплака се Светлана. Изглеждаше спокойна, никакво напрежение. Очичките ѝ сияеха.

— А как си със съня? — попита докторът.

— Напълно се оправи — отговори Светлана.

„Велика сила е плацебото“ — радваше се Жучилин. Миналия път вместо приспивателно беше дал на Светлана таблетки калциев гликонат. Впрочем Светлана не беше ги вземала.

А може би ангините са изиграли някаква роля? Все пак интересно... Това е почти правило: соматичните заболявания в известен смисъл разтоварват психиката. И той си спомни друг един неотдавнашен случай, при който, след като се разболя от тежък грип, негов пациент прекрасно излезе от дълбока депресия...

В онази вечер всички бяха доволни от себе си: Светлана, която смяташе, че си е намерила мъж, съвсем различен от гадовете, които бе срещала по-рано в живота си, доктор Жучилин, който бе уверен, че за пореден път е извел пациентката си от опасното състояние, и Шурик, който бе успял да зарадва майка си с пастет от черен дроб. Освен това бе занесъл лекарства на младата Светлана и ѝ бе оказал полово уважение, което тя с толкова трогателни намеци си бе поискала...

Шурик не умееше да гради планове по-далеч от вечерта на конкретния ден. С предчувствията и прогнозите се занимаваше изключително Верочка, а баба му, която беше най-проницателна от всички, отдавна я нямаше и той, горкият, дори не подозираше какъв тежък кръст поемаше, като даряваше протичка радост на едно невзрачно нервно момиче.

Щом излезе от блока на Светлана, Шурик веднага изхвърли това дребно приключение от главата си. Каква печална асиметрия в човешките отношения: докато Светлана до безкрай връщаше лентата от първата до последната минута на посещението на Шурик, сякаш с намерението да запечата навеки в паметта си всички негови движения, да даде на всяка негова дума многообразни тълкувания, да препарира тази среща вовеки веков, Шурик продължаваше да живее в свят, в който тя изобщо не присъстваше.

Четири дена Светлана не излезе от къщи: чакаше Шурик да се обади. При това прекрасно си спомняше, че той не взе телефонния ѝ номер. На петия ден излезе: страхът, че може да пропусне обаждането му, я накара да тича до магазина и до аптеката.

— Търсиха ли ме по телефона? — попита тя дебелия съсед, това дърто прасе, което отвърна саркастично:

— Да, бе, как не. Телефонът прегря...

Към края на седмицата на мястото на увереността, че Шурик непременно ще се обади днес, дойде също тъй категоричната увереност, че той няма да се обади никога. На закачалки в гардероба, увити със стари чаршафи, висяха образцовият шлифер с качулка и кариран хастар и новото еленово палто, по-точно, дълъг жакет. Светлана беше готова за бой: и първата дума беше казана толкова сполучливо, и любовната среща се състоя — тя не броеше онази първата, под знака на зъба. И ето че сега всичко увисна безполезно и безперспективно, също като тези красиви дрехи в гардероба...

Точно след една седмица тя набра номера на Шурик. Чу гласа на старата дама и затвори. На другия ден вдигна Шурик. Гласът ѝ пресекна и тя не каза нито дума. А и какво можеше да каже? Две денонощия не спа, не яде, седя по цели нощи над копринените цветя. Разбираше, че трябва да отиде при Жучилин, но все отлагаше.

На третия ден привечер облече палтото и тръгна за Жучилин. Но се намери на „Белоруская“. Отиде до блока на Шурик. Постоя малко.

Не го чакаше. Просто постоя. А после се прибра. Всеки ден се канеше да отиде при Жучилин, а се озоваваше пред този блок. Най-сетне видя как той излезе от входа. Тръгна след него. Много ловко. Проследи го до „Красни Ворота“. Почувства се ужасно уморена и се прибра. На другия ден тайно го последва до „Сокол“. Там той слезе от метрото и зави към Балтийските улички.

За две седмици изучи разписанието на живота му: той излизаше от къщи не по-рано от четири. Веднъж го последва до театъра, докъдето придружи майка си. Сега познаваше много негови маршрути — „Сокол“, улица „Качалов“. Знаеше в кои библиотеки работи. Определи номера на апартамента на улица „Качалов“, където на два пъти през тези две седмици той остана до толкова късно, че тя си тръгваше, без да го дочака...

Още нито веднъж не я беше забелязал. У нея се пробуди хазартът на детектива, знаеше почти всички негови явки, освен Матилдината, защото през това време Матилда живееше във Вишни Волочок. Именно тогава започна да си записва в специално тефтерче всички придвижвания на Шурик.

Светлана така и не бе отишла още при Жучилин, макар подсъзнателно да разбираше, че е време да го посети. После случайно срещна на улицата жена му. Нина Ивановна я накара да им отиде на гости. След като поговори с нея пет минути, Жучилин ѝ предложи веднага да влезе в болница. Тя неочаквано се съгласи: прекалено уморена беше от шпионската си дейност.

В отделението на Жучилин имаше женска стая с шест легла, в която той по възможност настаняваше любимите си пациентки. Обикновено там се събираха интелигентни жени, маниакално-депресивни, не в най-остра фаза. В тази стая Жучилин понякога провеждаше групови психотерапевтични занимания. Именно в тази стая Светлана бе лежала миналия път и той отново я настани при своите избраници. Тук Светлана се запозна с четирийсетгодишната изтоковедка Слава, опитна самоубийца с осем сполучливи от медицинска гледна точка опита.

Сприятелиха се. Слава ѝ четеше преводите си на персийски поети, Светлана бродираше на парченце плат колкото кибритена кутийка букет люляк, като правеше някакви особено изпъкнали бодове,

така че миниатюрният люляк едва не се ронеше от плата, и се възхищаваше на стиховете.

— Още малко — и ще замирише — възхищаваше се на свой ред Слава от ръкоделния талант на новата си приятелка.

През втората седмица на общуването започнаха изповедалните разговори и Слава се сети, че героят на Светланиния роман, преводачът Шурик, който живееше с майка си на улица „Новолесная“, е син на Вера Александровна Корн, стара приятелка на майка ѝ. И двете се зарадваха на това невероятно стечение на обстоятелствата.

Слава познаваше Шурик от малък, спомняше си изключителната му баба, която в детството ѝ бе преподавала френски, и разказа на Светлана всичко, което знаеше за това прекрасно семейство. Кира, майката на Слава, беше особено скъпа на Вера, защото беше единственият човек, който помнеше бащата на Шурик, фаталния Левандовски.

Жучилин държа Светлана в отделението шест седмици. Изведе я от кризата. Слава беше излязла една седмица преди това: гнусните гласове, които я преследваха и я тласкаха към самоубийство, я бяха оставили на мира.

Почти сродилите се пациентки на доктор Жучилин се срещаха от време на време в сладкарница „Прага“, изяждаха там по една шоколадово-маслена паста и пиеха кафе. Светлана подари на Слава своя люляк, поставен в рамка. Слава пък ѝ подари сборник преводи от персийски, в който имаше четири преведени от нея стихотворения. Но другият подарък, който Слава направи на новата си приятелка, беше просто приказен: покани я на рождения ден на майка си. Поканените не били много: братът на майка ѝ, офицер от запаса, с жена си, една племенница и две приятелки, едната от които била Вера Корн. Обикновено Шурик придружавал Вера. Именно за това бе мечтала Светлана: да срещне Шурик не на улицата, уж случайно, а на някое гости у уважавано семейство, случайно... Не можеше просто да се обади по телефона: женската гордост. А срещнеше ли го ето така, в приличен дом, би могла да хвърли някаква правилна въдичка.

Тя прехвърли в главата си десетки варианти, докато измисли задоволителна въдичка: чрез своя позната, която работеше в аптека, се снабди с описание на ново френско лекарство. Точно това ѝ трябваше.

Сега знаеше по какъв повод щеше да го покани вкъщи — да ѝ преведе анотацията.

Срещнаха се на трапезата у Кира Василиевна. Шурик веднага позна Светлана, макар да беше минала половин година от последната им среща, онази с ангината. Запозна я с майка си, напомни за зъба от мамонт, който бе изпуснала върху крака му именно тази симпатична Светлана... Седяха на масата един до друг, той кавалерстваше и на двете... Наливаше вино, подаваше поднос с риба...

Предишното им познанство, с оня проклет зъб, беше неправилно, като движение не в такт. Идиотско, случайно, чисто и просто улично запознанство. Срещата по повод на ангината бе увиснала във въздуха по някаква неясна причина. Сега сякаш преписвах наново цялото си познанство: в уважаван дом, на достойна трапеза, в присъствието на майка му, така че сега всичко трябваше да продължи по съвсем различен начин. Светлана беше от тази среда: приятелка на дъщерята на приятелката на майка му. Между другото баба ѝ бе завършила същата гимназия, която бе завършила бабата на Шурик. В град Киев. И дядо ѝ. И майка ѝ бе работила в културно заведение, беше завеждаща клуб. И баща ѝ беше военен...

Светлана мразеше майка си: тя напусна семейството, за да се събере с началника на баща ѝ, и я остави с баща ѝ, като взе по-малкия ѝ брат. Няколко години след това баща ѝ се застреля и тя попадна при баба си, с която бяха в лоши отношения: пречеха си и не можеха да живеят една без друга. Но сега покойната ѝ баба, тая калпава стисната старица, предизвика у Светлана чувство на благодарност, тя сякаш ѝ правеше услуга — въвеждаше я в среда на прилични хора... Светлана имаше чувството, че прави на всички добро впечатление, и любезно им се усмихваше, а на Шурик каза:

— Доста дълго боледувах и не можах да ви се обадя и да ви благодаря за лекарството. Но сега отново ще имам нужда от вас... Разбирате ли, от Франция ми изпратиха едно лекарство, но анотацията е на френски. Не бихте ли могли да ми я преведете...

— Разбира се, Светлана. Превеждам съм фармакологични текстове. Надявам се да се справя.

И тогава Светлана извади от чантичката си предварително приготвеното листче с телефона:

— Обадете ми се, за да се уговорим...

Тази лекарствена стратегия, използвана вече не за пръв път, отново се оказа действена. Шурик ѝ се обади. Дойде. Преведе. Пи чай. И тя отново трябваше леко да го подтикне...

„Цялата работа е там, че той е ужасно стеснителен“ — така реши Светлана. И когато разбра това, ѝ олекна: обаждаше му се сама и го канеше, и той идваше. Рядко отказваше, и то винаги по уважителни причини: спешна работа или майка му не е добре... И Вера Александровна винаги ѝ изпращаше поздрави.

Вера Александровна запомни зимата на осемдесет и първа година с болките, причинени от израсналото на крака ѝ кокалче, и с трогателната кореспонденция с Мария. Момиченцето пишеше с доста ситни печатни букви и правеше учудващо малко грешки. Още по-учудващо беше философското съдържание на детските писма:

„Здравейте Вера Александровна защо аз питам, а ти отговаряш, а никой друг не отговаря защо зиме е студено и защо в яйцето има жълт жълтък аз те обичам и шурик всички хора са други кажи аз глупава ли съм или умна?“

В бащиното име на Вера Мария дълго се бе обърквала, бе пропускала и добавяла букви, но в края на краищата се бе справила. Думите „глупава или умна“ бяха написани с най-едрите букви, липсваха препинателни знаци, освен голямата, стръмно извита въпросителна в края, която бе и удебелена с цветни моливи.

Вера дълго обмисляше всяко свое писмо, пишеше отговорите си на обратната страна на хубава картичка. Не с котенца и цветя, а с репродукции на прочути картини от велики художници. Пращаше ѝ и колетчета с игри и книжки. Шурик ги носеше на пощата и ги изпращаше.

През цялата зима Шурик водеше майка си на физиотерапия, където ѝ правеха процедури за растящото кокалче, а вечер разтриваше крака ѝ с хомеопатичния мехлем оподелдок и с още един, за който ходеше при известния знахар от бабиния тефтер.

Впрочем кокалчето не пречеше на заниманията на Вера с момичетата: болеше я само вечер и нощем. Понякога тя се събуждаше от болка — не чак толкова силна, но досадна и пропъждаща съня. Но общо взето животът ѝ, за разлика от повечето възрастни хора, които съществуваха сякаш по нанадолнище, по инерция, без никакви

вълнения, бе започнал, напротив, да се променя в неочаквано направление, един вид изкачване. Глупавото начинание на покойния Мармалад направи така, че творческата енергия, която по-рано оживяваше у нея от съприкосновението с чуждото изкуство по-скоро като отзвук от погребани възможности, сега намери своето истинско русло. Оказа се, че у нея е дремела майчинска педагогическа дарба, потисната от изобилстващите около нея големи чужди таланти, и скромните ѝ способности се пробудиха едва в края на живота ѝ, в присъствието на няколко простодушни момиченца, послушно дишащи под нейно ръководство.

Нощем, когато тупкащата болка в кокалчето пречеше на съня ѝ, тя лежеше и мечтаеше как ще дойде лятото, Стовба ще доведе Мария и те ще живеят на вилата. Да не забрави да каже на Шурик в началото на март да отиде при хазяйката Олга Ивановна и да наеме онези предни стаи, в които живееше, когато Елизавета Ивановна беше жива. И мислите ѝ се устремяваха по неприсъщ за нея домакински колхоз: че ще бъде добре следващото лято да приготвят зимнина, както правеше майка ѝ — ягодово сладко, черни боровинки, претрити със захар, кайсиев конфитюр. Трябва да попита Ирина умее ли да вари кайсиев конфитюр с ядки, както го правеше майка ѝ... Освен това обмисляше предложението, което трябваше да направи на Лена Стовба така, че тя да не може да откаже. И, разбира се, най-важното беше Шурик да ѝ помага... Впрочем тя беше сигурна в Шурик: на сина ѝ бе отредена значителна роля в плановете ѝ.

Вера постоянно обсъждаше с Шурик писмата на Мария. Между шестгодишното момиченце и възрастната дама се бяха завързали самостоятелни отношения. Те съществуваха сякаш съвършено автономно, независимо от Шурик и Стовба. А междуременно работите на Стовба се подреждаха далеч не блестящо — което Вера Александровна, естествено, не би могла да знае. Докато Стовба успя да се сдобие с необходимия за развода акт за раждане, острата необходимост от него отпадна: тя получи известие, че фиктивният брак няма да се състои, защото подлият американец, предназначен за неин съпруг, изчезнал още щом Енрике му дал известна сума пари. Сега разводът не беше спешен, разбраха се Стовба да изпрати необходимите документи и Шурик сам да поиска развод, а тя щеше да дойде за определения за това ден.

След като се подготви за важния разговор, но същевременно без да изпитва ни най-малки съмнения, че Шурик ще одобри идеята ѝ, Вера Александровна му каза, че иска да покани Мария на вилата за през лятото. Шурик реагира доста равнодушно и дори разочарова Вера с безразличието си към евентуалното пристигане на чудесното момиченце.

— Веруся, нямам нищо против, но ми се струва, че това ще бъде уморително за теб. Добре, както искаш. Тази година няма да мога да идвам много често на вилата и все пак това ще е излишно натоварване за теб...

Вера писа на Стовба и получи нейното някак неопределено съгласие.

Стовба при всяко положение се канеше да дойде в Москва за развода, макар че сега това вече не беше спешно, но разбираше, че рано или късно трябва да се освободи от вече безсмисления брак. Тя никога не беше се разделяла с дъщеря си, предложението ѝ се стори странно, но не щеш ли Мария се зарадва. Предстоеше ѝ последното предучилищно лято и макар че Ростов беше южен град, с голяма река, все пак беше индустриален и прашен. Стовба никога не получаваше отпуск през лятото и реши да пусне дъщеря си. Но не за цялото лято, а за един месец.

В края на май, когато Шурик беше вече почти готов за преместването на вилата, тоест, ръководейки се от безкрайния списък, съставен навремето от Елизавета Ивановна, събираше в кашони необходимите припаси и друг багаж — от захар до нощно гърне — Стовба доведе Мария. Пристигна и Ирина Владимировна и Шурик тържествено откара всички на вилата. Заявлението за развод беше подадено и беше определен денят — в края на август. У Стовба се зароди чувството, че е направила още една крачка към Енрике.

Стовба прекара на вилата с дъщеря си два дни. Там много ѝ хареса: и природата, и тишината, и удивителната благовъзпитаност на семейството, в което бе попаднала.

„Същинско дворянско гнездо“ — тъжно си помисли тя.

На Мария също много ѝ хареса на вилата, освен това тя през цялото време вървеше по петите на Вера Александровна и Стовба,

която я бе отглеждала без никаква помощ, донякъде болезнено усети, че дъщеря ѝ твърде много се привързва към Вера Александровна, но си обясни това с липсата на истинска баба в живота на детето. Самата тя, както и Шурик, бе отгледана от баба си и я обичаше повече от всички останали свои близки.

Замина си със сложни чувства в душата: струваше ѝ се, че Мария твърде лесно я пусна. С Вера Александровна се разбраха, че Стомба ще дойде след един месец и тогава заедно ще решат дали да си вземе Мария в Ростов, или да я остави до края на лятото. Лена, която през целия си живот не бе се разделяла с дъщеря си за повече от няколко часа, изведнъж решаваше да я остави тук за толкова дълго време. Едновременно с тревогата тя изпитваше и някакво облекчение, сякаш ѝ бе даден временен отпуск от майчинството, което бе носила като кръст безсменно, несподелено и еднолично почти седем години. Едно чувство за незаконна свобода...

Когато три дни след преместването пристигна на вилата с две издути чанти с продукти, Шурик откри, че майка му и момиченцето бяха станали една за друга Веруся и Мурзик — завинаги.

Мария посрещна Шурик с най-жива радост — подскачаше от нетърпение около него също като топка, като се опитваше да увисне на врата му. Той остави чантите на пода, извърна се изненадващо, грабна я през кръста и я метна на дивана. Тя щастливо изпищя и подскочи като пружина. Започна се щастливо боричкане. Шурик я качи на раменете си, тя размахваше ръце и крака, а той я въртеше със странното чувство, че в живота му вече е имало нещо подобно... Лилка! Точно Лилка бе въртял и подхвърлял, точно тя бе обичала да повиси така върху него, ритайки с крака в остроноси обувчици...

— Ах, ти, Мурзилице! — извика Шурик и я хвърли на дивана.

Момиченцето скочи на пода, втурна се към едната чанта и пъргаво я разрови. Извади малка картонена кутия с вишнев сок, намерен чрез връзките на Валерия от някакви тайнствени разпределители. Шурик отлепи залепената за едната страна на кутията сламка и я мушна вътре:

— Пий!

Мария смучеше през сламката финландския синтетичен сок, а когато той свърши, издавайки характерен звук, вдигна очи към небето и каза мечтателно:

— Когато порасна, кълна се, няма да сложа нищо друго в устата си!

И започна внимателно да изучава кутията, та в бъдеще да не я сбърка с никоя друга.

После Шурик тръгна с момиченцето към езерото. Неочаквано към тях се присъедини и Вера. Седеше на брега, докато те се пръскаха със студената вода. През целия път детето пътува на гърба на Шурик и току го пришпорваше:

— Ти си моето конче! По-бързо! По-бързо!

И Шурик подтичваше и подскачаше. Вера вървеше след тях, изпитвайки удоволствие от неочакваната комбинация: бяха не двама, а трима. Когато стигнаха къщи, тя каза:

— Деца, измийте си ръцете!

И това веднага ги изравни.

Вера прекара с Мурзик две седмици. Ирина Владимировна кръжеше около тях на известно разстояние — позволяваха ѝ само да пере детските дрешки. Всички други грижи — хранене, разходки, слагане в леглото — бе поела Вера Александровна. Това беше именно онази част от грижите, които някога, в детството на Шурик, бе поемала Елизавета Ивановна.

Вера откриваше със закъснение изпуснатите радости на майчинството: сладката утринна прозявка на още не напълно събудилото се дете и взрива от енергия в момента, когато тънките боси крачета докосваха пода, и млечните мустаци след закуската, които Мария избърсваше с юмруче, и бурните ѝ скокове с прегръдки след петнайсетминутни раздели. На пет години Шурик беше добродушно и донякъде бавно тромаво дете, а тази мургава птичка чуруликаше, подскачаше, радваше се безспир, докато Вера Александровна я следваше по петите и гледаше да не пропусне нито една усмивка, дума, завъртане на главата.

Вера подготвяше Мария за училище, занимаваше я ту с четене, ту с писане, ту с различни физически упражнения — изопване, ритмика, всичките онези неща, на които се бе учила някога в студията... Или просто седяха трите с Ирина и чистеха вишни: Ирина ловко вадеше костилките с фиба, Мурзик — със специална машинка, а Вера — с малка виличка... Почти увиваха Мурзик с кухненски кърпи, но вишневият сок пръскаше ту върху сукмана ѝ, ту върху мургавата

бузка, ту в окото и тя скачаше, тръскаше глава, а Ирина се втурваше за преварена вода, за да измие окото, както трябва.

Веднъж Вера сложи на масата ваза с цветове на жълт блатняк и двете седнаха да рисуват. Мария не се справяше с рисунката, ядосваше се, пухтеше, но Вера ѝ помогна малко, рисунката се оправи и тогава Мария взе червен молив и написа отдолу с едри букви „Мария Корн“.

Вера се смути: как трябваше да разбира това? Почуди се известно време, после взе тетрадката, в която пишеха упражнения, и каза на Мария да я надпише.

И момиченцето за втори път написа: Мария Корн. Вера не зададе никакви въпроси на детето. С огромно нетърпение зачака следващото идване на Шурик. В главата ѝ се замърка нелепо подозрение: ами ако?... В разрез с разумното тя започна да търси прилики между сина си и Мурзик — намираха се, и то много! Пламналата любов търсеше поводи да се обоснове и тя вътрешно категорично увери себе си, че момиченцето неслучайно носи тяхното фамилно име.

Шурик отдавна очакваше разобличението, разбираше, че е закъснял с признанието за нелепата си женитба, но не намираше сили да започне този разговор. Освен това се надяваше, че още малко — и ще ги разведат със Стовба, тя ще заведе дъщеря си в Ростов или в Куба, или където там реши, и тази история ще приключи, без да обезпокои Веруся.

Веднага щом пристигна, Шурик изпълни ритуалния танц с Мария на раменете си и когато хвърли детето на дивана, почувства, че с Вера става нещо. Умълча се и зачака.

Сложиха Мария да си легне, изпратиха в спалнята ѝ Ирина Владимировна и двамата седнаха на тераската под абажура. Въпросът бе зададен с необичайна за Вера прямота:

— Шурик, кажи ми защо Мария носи нашето фамилно име? Твоя дъщеря ли е?

Уличен, Шурик плувна в пот. Седеше изчервен като на изпита по химия, когато не можеше да каже абсолютно нищо, и недоумяваше: как е могло да ѝ хрумне такова нещо? Нали ѝ бяха казали кой е бащата на детето!

— Извинявай, Веруся, отдавна трябваше да ти кажа...

И Шурик разкри със закъснение пред майка си тайната на фиктивната си женитба, разказа и за пътуването си до Сибир за

раждането на Мария.

Вера се смая. Разстрои се. Още повече се разчувства. И самата тя беше самотна майка, но нейната социална рана до голяма степен бе компенсирана от умната, властна и интелигентна Елизавета Ивановна.

Всъщност тя не научи нищо ново за живота на Стовба, но сега, когато чу колко благородно бе постъпил Шурик, още повече съчувстваше на Лена и наистина много ѝ се искаше Мария да бъде нейна дъщеря, внучка, все едно каква — стига да останеше в дома им. И за пръв път в живота си съжаляваше, че е родила не дъщеря, а син... Затова пък Шурик беше чудесен. Толкова благороден... Беше сключил брак с момичето, когато го бе сполетяло нещастие, записал бе детето на свое име и дори не бе казал нито дума на нея, на Вера, за да не я притесни... Да, той е точно такъв човек...

Като се стараеше да придаде на разказа си хумористична форма, Шурик си припомняше и огромния като лабиринт началнически апартамент, из който се бе лутал в търсене на тоалетната, и хилавите баба и дядо, които бодро си пийваха и здравата замезваха с гигантските пирожки, всяка от които във всяка нормална къща би била възприета като пълнометражен млин...

— Обаче излиза, че Лена не е толкова наивна, Шурик. От описанията на Аля си я представях малко по-различна... — каза Вера.

— Разбира се, Стовба е човек с характер. Но да беше видяла баща ѝ! — и той разказа как го бяха развеждали из огромните сибирски заводи, но всъщност не бяха му показвали заводите, а бяха представяли него на заводските началства като живо доказателство за пълното благоприличие в семейството на първия човек в областта. — А за баща ѝ да не говорим! Мамо, ти не можеш да си представиш каква е атмосферата там... Нямах да пуснат бременната Ленка да прекрачи прага им, ако не бях сключил брак с нея...

— Да, да... — кимаше Вера, — горкото момиче...

И не беше ясно кое именно според нея бе горкото момиче: Лена или дъщеря ѝ. Но картината след това съобщение все пак се промени: замярка ѝ се сянката на семейство: майка, баща, дете. Тоест Лена, Шурик, Мария... Провиждаше се и излишната фигура на невидимия баща. Но той сякаш не съществуваше...

— Кажу, Шурик, а какво знае Мария за баща си? — следвайки своите недоосъзнати мисли и чувства, попита Вера.

— Не знам — честно отговори Шурик. — Трябва да питаме Стовба какво са й казали.

Шурик наистина изобщо не се интересуваше какво мислеше за баща си Мария.

Малко преди да пристигне Стовба, Мария сама разкри пред Вера Александровна своята велика тайна — че баща ѝ е истински кубинец, много красив и добър, но това не бива да се казва абсолютно на никого... Мария порови в кръглата тенекиена кутия, в която пазеше момичешките си скъпоценности, и извади снимка на човек с образцова красота, но от друга раса. Носеше разкопчана бяла риза и главата му беше поставена върху дълъг, но далеч не тънък врат, като гърне на прът от стобор — тя сякаш можеше да се обърне във всяка посока, едва ли не на сто и осемдесет градуса, а устата му беше издадена напред, но без да е алчна.

Това означаваше, че са се сближили до краен предел: майката бе разказала на Мария за баща ѝ много отдавна, но до този момент момиченцето не бе продумвало за това пред никого, не бе показвало и снимката...

В края на юни Стовба пристигна. Шурик я докара на вилата. Срещата беше толкова бурна, че изглеждаше невероятна. Мария се въртеше около майка си като пумпал, катереше се по нея като майmunка, нито за миг не я пускаше да се отдалечи и накрая отказа да си легне без нея — заспа в прегръдките ѝ.

Не бихме казали, че Вера Александровна наблюдаваше този взрив от чувства неодобрително, но имаше чувството, че подобна буря от емоции би трябвало не само леко да се укроти, но и да не се възбужда. Ето защо самата тя беше сдържана, говореше дори по-тихо от обикновено, а привечер изобщо се почувства недобре и си легна по-рано от обикновено. Мария се втурна в стаята ѝ за вечерната целувка. Млясна я по бузата и попита в скоропоговорка:

— Утре ще дойдеш ли с нас на езерото?

И Вера се почувства леко наранена от местоимението: с нас, с тях, а аз — аз съм вече отделно...

— Ще видим, Мурзик. Нали с тебе имаме и друга работа — да покажем на мама колко чудесно можеш да четеш и да пишеш!

Момиченцето скочи:

— Съвсем забравих! Сега ще ѝ покажа!

На сутринта Шурик замина при своя превод, а Стовба прекара на вилата два дни. Вера не заговаряше за по-нататъшно оставане на Мария на вилата. Не смееше. Страхуваше се, че някоя не твърде правилно изречена дума можеше да накара Лена да си вземе детето. Мълчеше. На третия ден на закуска Стовба каза:

— У вас на вилата е толкова хубаво, Вера Александровна. Похубаво е от Кавказ, честно. Не бих мръднала от тук. Много ви благодаря. Ние с Мария заминаваме утре. Ако ни поканите, може пак да дойдем — хихикна тя.

И още преди Вера Александровна да произнесе предварително съчинената фраза, се разнесе силният рев на Мария:

— Маменце! Нека още малко! Да постоим тук още мъничко. Веруся, хайде покани ни да останем още малко!

И от майка си тя подскачаше към Вера, от Вера — към майка си, дърпаше ги за ръцете, молеше. Вера дори не беше очаквала такава подкрепа. Изчака малко, после помоли Ирина да свари още половин кафеник кафе. Оправи прическата си. Стовба беше абсолютно стъписана. Мария се въртеше в скута ѝ и ѝ шепнеше в ухото:

— Хайде, моля ти се, моля ти се!

— Скъпи мои! Знаете, че аз много ще се радвам. Леночка, защо наистина не останете да поживеете тук? Ще бъде прекрасно. Имаме чудесни съседи, идват само в събота и неделя и съм сигурна, че ще ви отстъпят една от своите стаи или поне терасата за делничните дни.

Стовба трябваше вече да тръгва. Стовба твърдо беше решила да прибере Мария в Ростов. Бяха ѝ обещали — почти със сигурност — карта за хубав пионерски лагер в Алупка за август. Но наистина може би щеше да е добре да остави Мария тук за още един месец.

— Хайде, маменце! Да останем! Да останем завинаги!

Виждайки обърканата физиономия на Стовба, Вера Александровна разбра, че шансовете ѝ нарастват.

— Е, добре, добре... — предаде се Стовба. — Разбираш ли, Мария, налага се аз да се върна на работа. Така че трябва да тръгвам. Но вие, Вера Александровна, сигурно и без това сте се уморили от Мария. Нали и вие трябва да си починете от нея.

— Знаете ли, Лена, аз много бих се радвала, ако можехте да останете двете. Но ако оставите при нас Мария, също много ще се радваме! Тя ни е любимото момиченце...

Мария се премести от скута на майка си във Вериния и обратно, после пак у Вера. И нещата се уредиха — оставиха Мария до края на лятото.

Лятото беше чудесно, като по поръчка: нежен юни, силен юли с жеги и следобедни гъсти дъждове, бавен, неохотно отпускащ топлина август. Вера се улавяше в мисълта, че все повече заприличва на покойната си майка. Не външно, разбира се — Елизавета Ивановна през целия си живот беше едра, тежка жена с изразително, но по-скоро грозновато лице, докато Вера се радваше на изтънчена външност, с остаряването все по-благородна, — а именно вътрешно, със състоянието на душевна радост, в което винаги се намираше Елизавета Ивановна.

Дали с годините се примири с лошия си късмет, дали го преодоля, но Вера все по-често замираще от непознатото преди щастие — просто така, безпричинно: от прелетяла птица, от вида на гъсто нацъфтял ягодов храст със зелени плодчета на върха, от суетнята на Мурзик на закуска, когато тя се стараеше незабелязано да натроши хляб, за да го отнесе на пиленцата: Ирина Владимировна не разрешаваше кокошките да се хранят с хляб — само със зърно... Вера се усмихваше сама на себе си, учудена от постоянно доброто си настроение.

„Мурзик ми действа така — мислеше си тя и веднага отиваше по-далече в мислите си: едва сега разбрах защо мама толкова обичаше да работи с деца, от тях извира толкова свежа радост...“ Вера отдавна бе започнала да крои сериозен план, всъщност беше подготвила всичко, оставаше само да привлече на своя страна Шурик. Впрочем тя винаги можеше изцяло да разчита на сина си. Но се налагаше да си поговори с него.

Седяха на тераската. Мария вече спеше. Слабата крушка със самоделен абажур висеше ниско над масата. Въпреки силната жега през деня вечерта се бе захладило и Вера бе наметнала на раменете си една жилетка. Самата къща се намираше в особено състояние —

детският сън сякаш сгъстяваше и без това плътния въздух, невидимо облъчваше цялото близко пространство, раждаше дълбок покой...

По природа Шурик беше доста невнимателен, изпускаше подробности, ако не ставаше дума за майка му. Затова пък по отношение на майка си бе развил невероятен усет: чувстваше и най-малката промяна в настроението ѝ, насочваше разсеяното си внимание към някоя подробност в дрехите ѝ, към цвета на лицето ѝ, към някой жест или неизказано желание. Сега той разбра, че тя иска да му каже нещо важно.

— Как си с работата? — попита Вера, но това явно не беше темата, която я безпокоеше.

Шурик усети във въпроса ѝ липсата на жив интерес към всички подробности от живота му и отговори разсеяно:

— Добре съм, маминко. Наистина, преводът се оказа по-сложен, отколкото предполагах.

В началото на май, предвиждайки лятното затишие, той се залови да превежда учебник по биохимия, започнат от друг преводач, и катастрофално изостанал спрямо издателските срокове.

В начина, по който Вера седеше, симетрично склонила ръце пред себе си и с подчертано изправен гръб, Шурик усети тържествеността, предшестваща важен разговор.

— Трябва да обсъдим нещо — майката гледаше Шурик загадъчно.

— Кажи — попита леко заинтригуван Шурик.

— Как ти се струва Мурзик? — с неразбираемо предизвикателен тон постави Вера въпроса си.

— Чудесно дете — вяло отговори Шурик.

Вера го поправи:

— Уникално! Детето е уникално, Шурик! Ние трябва да направим всичко, което е по силите ни, за това дете.

— Но, Веруся, какво е по силите ни? Ти работиш с Мурзик, подготвяш я за училище, какво друго можеш да направиш за нея?

Вера му отправи меката си усмивка, като го потупа по ръката. И му обясни, че именно сега, след като е прекарала толкова време с момиченцето, е абсолютно сигурна, че то трябва да живее в Москва, да ходи в московско училище и че само тук те ще са в състояние да помогнат да се развие несъмненият му талант.

И тъй, Вера искаше след края на лятото момиченцето окончателно да заживее в Москва и да тръгне в първи клас в московско училище.

Случваше се нещо съвършено неразбираемо за Шурик. Тази идея определено не му хареса, но той нямаше навик да се съпротивлява. Така че прибегна до външен аргумент:

— Мамо, Стовба по никакъв начин няма да се съгласи. Ти говорила ли си с нея, или това е просто твоя идея?

— Имам много важен аргумент! — каза Вера и направи загадъчна физиономия.

Шурик не беше свикнал да ѝ противоречи, но все пак попита какъв толкова убийствен аргумент е приготвила за Стовба...

Вера тържествуващо се засмя:

— Езиците, Шурик! Мурзик трябва да учи езици! Кой може там, в Ростов на Дон, да даде образование на детето? Та Лена не е глупава жена! Ти ще преподаваш на Мурзик английски и испански!

— Мамо! Какво приказваш? Аз преподавам само френски! Не мога испански. Едно е да преведеш реферат, съвсем друго — да преподаваш езика. Самият аз никога не съм учил испански!

— Ами прекрасно! Ще имаш стимул! Нали познавам способностите ти! — горделиво и същевременно леко ласкателно каза Вера.

— Не, аз не че съм против, но ми се струва, че Стовба за нищо на света няма да се съгласи!

Вера изглеждаше разочарована — тя бе разчитала на ентузиазма на Шурик и беше леко засегната от равнодушието му...

В края на август, в самия ден на развода, Стовба пристигна мрачна направо в гражданското. Разведоха ги за пет минути. Бяха смятали веднага да заминат за вилата, но в чест на това събитие Стовба купи бутилка шампанско и двамата решиха да я изпият в московския апартамент. После Шурик отвори бутилка грузински коняк от доставката на Гия.

Стовба беше много неспокойна — нито бърлива, нито простодушна, но все пак, след като пийнаха коняк, си каза болката: нещата с американските документи на Енрике се бавели, но той бил

разговарял с големия си брат, полуполяка Ян, който взел присърце проблемите им и предложил хитър план, според който той да заминел за Полша, тя, Стовба, също да заминела за там с организирана предварително покана, двамата да се оженели и тогава тя щяла да може да влезе в Щатите като съпруга на Ян, а вече по-нататък щели да се оправят помежду си... И всичко това трябвало да стане през ноември. И било свършено неясно дали местният паспортен отдел ще й даде разрешение да замине за тая тъпа Полша...

— Това е то. Разбираш ли, всичко пак се отлага и се бави — рязко тръсна Стовба. — Така може цял живот да си чакам!

— Може пък да е за добро... — опита се да я утеши Шурик.

— Кое ще е за добро? — заканително го погледна Стовба. — Кое? Трябва да замина за цял месец, с Мария определено няма да ме пуснат, не разбираш ли какви проблеми ме чакат!

Шурик наля останалия коняк в чашките — някак незабелязано бяха изпили всичко и дори не се бяха напили много.

— Между другото мама искаше да поговори с теб... Всъщност с Мария нямаш никакви проблеми. Мама искаше Мария да тръгне на училище в Москва, за да учи езици... Би могла да я оставиш при нас, да поживее първото полугодие, да ходи на училище, а после да си я вземеш. Нали знаеш, че мама я обожава. Аз бих казал... Е?

Стовба се извърна и не беше ясно каква физиономия показва на стената.

„Защо правя всичко това — помисли си Шурик. — Веруся ще се претоварва...“ И замълча, учуден от купчината смет, съставена от съчувствие към Стовба, страх за майка му, нова отговорност, която поемаше, и тревога, и глупаво желание да реши безкрайно далечни от него проблеми...

А Стовба изведнъж се хвърли към него, като едва не катурна недопитата чашка, прегърна го през шията и заби коравите рамки на очилата си в ключицата му. Стърчащите като четка коси боцкаха брадичката му. Стовба плачеше. Шурик недоумяваше: в такива случаи той обикновено знаеше как трябва да се държи. А този път се стъписа. Макар че преди седем години в дома на Стовба пак беше непредсказуемо — романтична любов ли, друго ли...

— Луда съм, нали? Мислиш ли, че съм луда? Аз съм идиотка! Седем години, това е някакво безумие, просто не мога да надвия себе

си...

— Ама аз нищо такова не си мисля, Лена... — измънка той.

Тя се просна на ергенската кушетка на Шурик, като избухна в загадъчен пиянски смях:

— Че какво има да му мислим, Шурик. Празнуваме развода си! Имаш ли някакви възражения?

Нямаше особени възражения. Този път Стовба изобщо не се преструваше, че до нея е романтичният ѝ любим, всичко беше хубаво и просто и определено без усложненията, които се получават при общуване с бременни жени.

На сутринта заминаха за вилата. Трябваше да се готвят за преместването. Обичайният годишен ритъм, отливите и приливите: прибирането от вилата, Новата година с елхата, бабината Коледа, преместването на вилата...

А след още ден-два, на трийсети август, Вера Александровна отиде в училището на Шурик и записа Мария в първи клас. Със същия акт за раждане, който беше необходим за развода.

Ирина Владимировна уши униформата в нощта преди първи септември, защото купената предварително кафява училищна рокля висеше в гардероба в Ростов на Дон, а в този последен трескав ден вече беше невъзможно да се купи униформа. Затова пък чантата и всички училищни пособия се намираха в шкафа на Вера. На същия рафт, на който Елизавета Ивановна държеше запаса си от подаръци за всякакви житейски случаи.

Щастието на Мария, когато стоеше в училищния двор сред тълпата момиченца с панделки, букети и бели престилки, беше неописуемо. От нетърпение тя подскачаше като жребче с тънките си крачета в бели чорапки, панделката на медната ѝ глава трепкаше, от време на време тя гризеше къдравите листенца на кичестите розови астри.

Стовба я държеше за ръка, а Вера, леко опряла ръка на рамото ѝ, беше щастлива почти колкото Мария. За да е пълен комплектът, Шурик стоеше малко по-назад, леко привел глава и неопределено усмихнат.

Въпреки величието на деня директорката им отдели минута време. Здрависа се с Шурик, погали Мария по главата и каза:

— Ах, ти, екзотично птиче. А аз да не знам, Вера Александровна, какво чудесно момиченце имал Шурик... Много оригинално

момиченце!

Мария се усмихна на директорката и тя се удиви на необичайната дързост на тази усмивка: тя се усмихваше не както обикновено дете се усмихва на възрастен, а като равна на равна, като един участник в празника — на друг.

„Разглезили са това дете“ — смътно пробяга в главата на опитната директорка.

Усетила нещо, Вера Александровна за пръв път трепна: а как ще приемат малката мулатка съучениците, учителите... Тя погледна с тревога заобикалящите я хора. Никой не обръщаше особено внимание на Мария: всеки имаше своето единствено дете, първокласник с чанта, не по-малко развълнуван от Мария. Но тя беше друга, с някакво, както се струваше на Вера, принизяващо всички останали деца необяснимо качество.

„Нова раса — прозря Вера, — това е просто нова раса със смесена кръв, за която е писано във фантастичните романи... те трябва във всичко да превъзхождат предишните хора — и с красота, и с талант. Просто защото са се появили последни на този свят, когато всички други установили се народи вече са износили своята генетика и са се състарили, докато тези са попили всичко най-добро от предишните. И ако в тях се вложи култура, ще се получи съвършенство. Да, тук тя е като Аелита, като марсианка...“

След вечеря Шурик хукна по някакви свои работи. Мария, останала съвсем без сили от вълненията на първия учебен ден, можеше само да си легне и домашните я откриха заспала по пътя от банята към спалнята.

После Вера и Лена дълго седяха в кухнята. Отначало Стовба седеше като на събрание. Леко потропваше с твърдите си нокти по края на масата. И по лицето ѝ не можеше да се разбере за какво мислеше.

— Не се безпокойте, Леночка. Мурзик ще се чувства добре с нас. Това е много важно за едно дете — първото училище, първата учителка.

Стовба все така потрепваше по масата. После си свали очилата, постави ръка пред очите си като малък параван и замря, без да продума. После изпод ръката ѝ се затъркаляха едри бавни сълзи. Извади носната си кърпичка и избърса бузите си:

— Аз съм лош човек, Вера Александровна. И съм израснала сред лоши хора. Но не съм глупачка. Животът ми се подрежда така, че не ме оставя да бъда глупачка. Не знам как ще се подреди по-нататък. Може би ние с Мария след три месеца ще заминем. А може това да се проточи и три години. Просто не съм срещала хора като вас. Шурик толкова ми помогна в тежкия момент, а аз го смятах за глупак. Едва с годините разбрах, че вие сте от друга порода, вие сте благородни хора...

Вера се смая: Шурик — глупак? Но нищо не каза. Стовба се изсекна. Лицето ѝ беше строго.

— А аз просто не съм знаела, че съществуват такива хора. Моето семейство е ужасно. И баща ми, и майка ми... Само баба прилича на човек. Ами че те ме изгониха с четиримесечно дете на ръце. Баща ми ме изгони. Те са изроди. И аз щях да бъда изрод, ако не се беше случила тази история с Мария. Живея ужасно. Работя... как ли да ви го обясня? Нелегален цех, работят за себе си. А аз съм им счетоводител. Ако всичко това се разкрие, може да вляза в затвора. Но иначе просто нямаше да оцелея. Живея под наем. През всичките тези години плащах на бавачка за Мария.

„Боже мой! Двойно счетоводство! Лена прави всичките тези шашми, които толкова ловко правеше бившата ми началничка Фаина Ивановна“ — уплаши се Вера Александровна.

— Леночка, та вие трябва спешно да се махнете от там! Ще се преместите в Москва, ако не друго, поне в някое счетоводство аз мога определено да ви уредя! — незабавно предложи тя.

Стовба махна с ръка:

— Какво приказвате! И дума не може да става! Така съм обвързана с тях, че бих могла да избягам само на края на света — тя въздъхна: — Не, трябва да ви разкажа. Това не беше всичко. Защото прекалено много ще ме уважавате. Освен това спях с началника си. Вярно, от време на време. Не мога да откажа. Твърде много завися от него. Той е страшен човек. Но е много умен и хитър. Е, това май беше всичко.

„Защо ми разказва всичко това?“ — помисли си Вера. И веднага разбра: Лена Стовба беше посвоему честен човек... Горкото момиче...

Вера стана и погали светлата коса на Лена:

— Всичко ще се оправи, Леночка. Ще видиш.

Лена свря лице в хълбока на Вера, а Вера продължаваше да я гали по главата, докато Стовба плачеше ли, плачеше.

Разделиха се като близки — сега имаха обща тайна: Вера знаеше за Лена нещо, което нито един човек, дори Шурик, не знаеше. И сега се чувстваше не напълно Вера, а отчасти и Елизавета Ивановна. За една минута порасна, стана възрастен човек.

Тя почувства, че Лена временно ѝ е отстъпила момиченцето си и няма да застава помежду им. И още: между нея и Мурзик няма да стои и Елизавета Ивановна и сега тя ще може отново да изживее с цялата му пълнота своето собствено непълноценно майчинство. Всичко се подреди. Всичко се съживи и хвана корен.

Около ноемврийските празници^[1] на зря сватбата на Женя Розенцвейг — следствие от сполучливата му лятна почивка в Гурзуф с Ала Кушак, студентка в трети курс в институт „Менделеев“. Шурик се бе запознал с годеницата на Женя малко преди пътешествието им, превърнало се в предсватбено, и тя му се стори много симпатична. Приличаше на ключа „сол“: източена нагоре главица на Нефертити с кокче от остра и суха рижава коса, дълга шия и дълга талия и цялото това тънко съоръжение бе поставено върху кръгъл задник, изпод който стърчаха две криви крачета. Именно така Шурик описа на майка си годеницата на Женя и тя се усмихна на това смешно сравнение.

Инак самият факт на сериозната женитба много развълнува Шурик. Всичко беше истинско, като между зрели хора, и никак не приличаше на неговата фиктивна женитба със Стовба. Женка грееше с неземна светлина и едва ли не в деня, когато пристигнаха от Гурзуф, съобщава на Шурик, че Ала е бременна.

„Защо ли се радват толкова“ — чудеше се Шурик, който си спомняше щастливата Валерия, когато успя да забременее, и нещастната Стовба, закъсала от първото докосване на Енрике...

Шурик ходи няколко пъти у семейство Розенцвейг — годеницата вече се беше преместила в дома им и Шурик стана свидетел на радостното еврейско хоро около бременната бъдеща булка. Най-много трепкаше бабата на Женя: час по час влизаше в стаята и предлагаше на Алочка ту сливи, ту сметана, ту парче млин. Ала отказваше и бабата обидено си излизаше, а после пак влизаше с поредното си предложение.

— Постоянно ми се гади, ядат ми се само портокали — с тънко детско гласче се оплака по едно време Ала и Женя се втурна в кухнята да пита имат ли вкъщи портокал... Портокал нямаше. После си дойде от работа бащата на Женя и донесе два портокала.

Майката на Женя насочи енергията си към медицинската страна на нещата и започна да води Ала ту на изследвания, ту при някакви

светила за проверка и поддържане на новичката ѝ бременност.

Готвеха се сватбено пиршество и шумотевица до бога. Наеха един стол до метростанция „Семьоновская“ и предварително организираха купуването на продуктите. Дори Шурик взе участие според силите си: Валерия му отстъпи от инвалидната си дажба две кутийки червен хайвер. Той купи и сватбен подарък — голям плюшен мечок с панделка на шията.

— Да не полудя! Ужасно безвкусен подарък! — скастри го Веруся и безвкусният подарък стана плячка на Мурзик.

Шурик купи друг, вече не безвкусен — разкошен албум на Рембранд. Именно с този дебел албум отиде на еврейската сватба. Беше пълно с народ: по списък трябваше да са сто души, но, изглежда, всеки втори от списъка си бе довел по някой роднина или познат. Столовете не стигаха. Не стигаха и приборите. За сметка на това имаше оркестър и масовик водещ под псевдоним „тамада“.

Виж, храната беше приготвена за цял полк войници. Наеният стол от своя страна бе сервирал най-доброто от менюто си: салата „Винегрет“, картофен огретен с гъби, печени ябълки и незнайно защо — тиганици за помен. Еврейската кухня също беше представена с най-добрите си изделия — пълнена риба, форшмак и пилешко във вид на пастети, пълнени гръкляни и чеснови пържолки, да не говорим за останалите щрудели и макови хлебчета. Салатата „Оливие“, есетрата и пушеният свински салам бяха съветската съставка на брачния пир. Остатъкът от парите, които семейство Розенцвейг отдавна бе спестявало за автомобил „Москвич“, беше похарчен за водка. Виното беше съвсем евтино и дори не го слагаха в сметките...

Шурик не беше свикнал на такова количество храна. Когато Ирина Владимировна не беше у тях, трапезата им беше скромна. При вида на този разкош на Шурик изведнъж му се отвори невиджан апетит и той яде, без да спре, три часа, като спираше само за да пийне нещо. Тамадата дърдореше пълни идиотщини, но никой не го чуваше, защото дори този трениран в провеждането на големи празници заклет професионалист не можеше да надвика стогласата глъчка. Оркестърът, колкото и да се стараяше, също не можеше да победи сватбената шумотевица. Към края на третия час Шурик почувства, че е попреял. Започнаха танците, в които той вече не можеше да вземе участие.

Обаче се наложи. С дългата си сполучлива рокля, която подчертаваше нейната все още изключително тънка талия и скриваше едва очерталото се коремче и необятния задник, милата Алочка доведе при Шурик малко момиченце, братовчедка си Жана, която се оказа далеч не дете, а жена джудже, много миловидна и разгледана по-отблизо — дори не твърде млада.

— Жаночка много обича да танцува, но се притеснява — простодушно представи Ала нестандартната си роднина.

Шурик обречено стана от масата.

Цялата Жана свършваше малко над колана на панталоните му. Определено беше по-малка от едрата първокласничка Мария. Инак танцуваше много буйно. Шурик едва успяваше да я следва, а когато не успяваше, я вдигаше на ръце и тя се кискаше с детско гласче.

Сватбата вече приключваше. Хората събираха от масите донесените от къщи фруктиери и чинии. Жана се въртеше около Шурик като навита с пружина, а той трябваше веднага да излезе. Реши да се измъкне тихомълком, без да си вземе довиждане с новобрачните — трябваше да посети тоалетната. Стомахът му явно не беше в ред.

„Сега — в гардеробната“ — изкомандва си Шурик. Но на изхода от тоалетната го причакваше Жана — с кожух и кукленско калпаче.

— С метрото ли ще се прибирате? — попита тя.

— Да — не я излъга Шурик.

— И аз съм с метрото. До „Белоруская“.

Шурик се зарадва преждевременно: в една посока бяха.

На станция „Белоруская“ се оказа, че Жана трябва да пътува до Немчиновка с електрическата мотриса.

— Родителите ми живеят в Москва, а аз предпочитам цяла година да живея на вилата. Те винаги се тревожат, когато се прибирам вечер. Но вие ще ме изпратите, нали?

Откак къщи се появи Мария, майка му по-малко се безпокоеше. Но Шурик не забравяше, че не е успял да ѝ се обади.

— До Немчиновка са само дващест минути — жално проточи Жана, почувствала колебанието му.

Тя чуруликаше през целия път — нервно и пискливо. Говореше нещо за музика и Шурик разбра, че е музикантка.

— Но на какъв инструмент свирите? — най-сетне прояви интерес той към чуруликането ѝ.

— На всички! — засмя се тя и в смеха ѝ прозвучаха предизвикателство и двусмисленост.

Слязоха на перона. Беше студено, земята сякаш се бе вкаменила от студа, но сняг още не беше натрупал, макар че от небето се сипеше суграшица. Къщата беше съвсем близо до гарата. Шурик спря до портичката с намерението да се сбогува и да си тръгне. Жана хитро се изкикоти:

— А следващата мотриса е в пет и половина... Ще трябва да пренощувате при мен.

Шурик мрачно премълча.

— Няма да съжалявате — многозначително обеща дребосъкът.

Силно го болеше стомахът и определено го теглеше към тоалетната. Пак премълча. Съжаляваше само за едно — че не си е вкъщи...

Жана пъкна облечената си с ръкавичка ръка под ниско окачената кука и тръгна по пътеката към входа. Вкара ключа в ключалката, заскърца метал. Ключът се въртеше в бравата и не можеше да закачи езичето, тя го подръпна, но той не искаше да излезе. Шурик се зае с ключа, но той се въртеше с присмехулно скриптене. Шурик го дръпна и измъкна изкривения щифт — езичето остана вътре.

— Е, край — каза той огорчено.

— Ще трябва да извадим едно стъкло от терасата. Не е трудно — посъветва Жана и го поведе наляво от входа.

— Извинете, Жана, къде ви е тоалетната? — предаде се благовъзпитаният Шурик.

Жана посочи с ръка една дървена барачка.

— Извинете, аз за малко...

В барачката беше тъмно като в рог. Шурик едва успя да седне на дървената седалка. Сватбената лапачка изригна навън. Напипа на някакъв пирон нарязан вестник. Поолекна му, макар че в стомаха му нещо глухо ръмжеше и бълбукаше.

„Господи, колко ми е лошо — помисли си той. — И колко са си добре сега Женка и Ала...“

— Това стъкло може да се извади, трябва само да се издърпат тези пирончета.

Шурик мълчаливо се хвана на работа. Издърпа пирончетата, но стъклото не излизаше. Той натисна по-силно. Стъклото изпраця и дясната му ръка го проби. Остро парче преряза ръката му между палеца и показалеца. Шурна кръв...

— Ах! — възкликна Жана и извади от чантичката си играчка малка бяла кърпичка.

С лявата ръка Шурик смъкна мохеровия си шал и омота дясната. Жана ловко измъкна счупеното стъкло.

— Нищо, нищо, там имам аптечка! — утеши го тя. — Вие само ме вкарайте.

Тя си свали кожуха и се промъкна през освобождения от стъклото прозорец.

— Сега ще отворя задната врата, там няма брава, само една кукичка. Заобиколете къщата отляво... — извика тя вече от вътре. — Само ми хвърлете кожуха.

Шурик хвърли вътре кожуха ѝ и заобиколи къщата. Тя му отвори задната врата. Влезе, като притискаше ръката си. Тя запали лампата и Шурик видя, че целият шал вече е подгизнал от кръв...

— Сега, сега ще направим всичко! — бърбореше Жана много делово. Не изглеждаше притеснена. — Малък инцидент! Случва се! Ще започнем с ръката, после ще се заемем с печката, а после всичко ще бъде много хубаво...

Тя изчезна, после дойде с купчина бинтове и пешкир. Разстла пешкира върху мушамата на масата за хранене. Каза му да седне до масата и размота шала. С мъничките си ръце направи всичко много бързо и ловко, като през цялото време не спря да бърбори. Здравно привърза с бинт палеца към дланта с плътен тампон от памук помежду им. Дебело намота бинта и вдигна ръката му нагоре.

— Дръжте я ето така, докато спре кръвта. В стаята ми има зидана печка, много е бърза, след час ще стане топло. Не съм идвала тук цял месец, всичко е замръзнало... — изтърва се тя, но Шурик не забеляза.

Всъщност тя живееше не на вилата, а с родителите си в града, докато на вилата водеше любовници. Постоянният ѝ кавалер, член на една циркова трупа, в която по-рано бе работила и тя, беше ревнив и обидчив. Отдавна ѝ беше направил предложение, но тя не искаше да се омъжи за него.

Природата беше несправедлива към лилипутите, като не само им отнемаше размери, но и създаваше много повече мъже, отколкото жени, и брачната конкуренция в средите им беше много остра.

Жана се радваше на голям успех, имаше кандидати дори от чужбина. Но не губеше надежда да се омъжи за човек с нормални размери. Много мъже я харесваха, някои бяха просто луди по нея. Но незнайно защо тя още не си бе намерила съпруг.

Докато тя тропаше с цепениците в съседната стая, Шурик още веднъж изтича до нужника. Имаше само една мечта — по-скоро да се прибере вкъщи.

Когато Жана се появи отново, Шурик я попита има ли в аптечката си нещо срещу стомашно разстройство. Тя незабавно му донесе някаква таблетка. Той я изпи и зачака резултата. Жана му предложи да полегне в съседната стая. Там беше студено колкото навън. Известният ефект на късната есен, когато при температура минус три ти е по-студено, отколкото зиме при минус трийсет.

Без да съблича якето си, Шурик прилегна на ниския диван. Жана метна отгоре му памучно одеяло, пълно със студ. Бучеше печката, бучеше стомахът му, студът го пронизваше чак до болните му вътрешности. Спеше му се до смърт.

„Да можех сега да лежа в топла вана“ — мечтаеше си той, но се наложи пак да тича през двора до нужника...

В един момент задряма за няколко минути и се събуди, защото до хълбока му се сгуши нещо топло. Жана беше без кожуха и се притисна до корема му като грейка. Това беше приятно. Тя разкопча якето му, пъкна се под него и задиша горещо.

„Също като котенце“ — помисли си Шурик. И у него пошавна жалостта. Но някак слабичко. А горещите котешки лапички вече опипваха слабичката му жалост. Той мушна ръка надолу и в дланта му се озова мъничко женско стъпало, голо и топло. И жалостта победи...

В пет сутринта остави спящата Жана и се затича към гарата. В пет и половина беше на перона и чакаше първата мотриса. Болеше го коремът, болеше го ръката. За пръв път в живота си съжали самия себе си...

Не бе минал и час, когато вече лежеше в горещата вана, извадил дясната си ръка, увита в дебелия, поръждавял от кръвта бинт, и се наслаждаваше на топлината, на съннения си дом и на свободата.

„Днес не мръдвам от къщи“ — реши той и заспа, както си беше във ваната.

Събуди се, когато водата изстина, доля гореща и отново заспа.

За втори път го събуди тропане по вратата: бяха станали Веруса и Мурзик и искаха да се измият. Шурик си облече хавлията, опита се да размотае от ръката подгизналия бинт, но той беше залепнал и като уви ръката си в пешкир, та майка му да не забележи бойната му рана, отиде в стаята си.

— Как беше сватбата? Ами булката? — попита Вера, която харесваше Женя Розенцвейг от времето, когато помагаше на Шурик по математика.

— Чудесна сватба, маминко, но там преядох и май се натрових.

— Боже, какво ти е на ръката? — забеляза не твърде наблюдателната Вера.

Той нямаше сили да си измисля.

— Мамо, умирам за сън. После ще ти разкажа всичко. Сега ще поспя, а ти не ме викай, ако ме търсят по телефона, нали?

Млясна по челото Мария, която вече се въртеше около него. После я притисна до себе си. Беше му почти до гърдите. Значи беше по-висока от Жана.

„Какъв кошмар все пак, горката Жана — помисли си, докато се завиваше през глава. — Тоя късметлия Женка! Ала е толкова симпатична! У нея има нещо отдавна познато, родно... Ами да, прилича на Лиля Ласкина. Да, да, разбира се, дори и външно прилича малко, но най-вече с това, че е весела и правдива... Откъде ми хрумна, че е правдива? Какво общо има правдивостта? А, да, правдивите жестове, движения... Ще напиша писмо на Лилка. Скъпа Лилка! Скъпо мое котенце...“ И заспа, така и без да допише писмото, и потъна в съня толкова дълбоко, че когато се събуди, бе забравил и за Лиля, и за писмото.

[1] Става дума за 7 ноември — годишнина от Великата октомврийска социалистическа революция, най-големия празник в СССР навремето. — Б.пр. ↑

Телефонът наистина звъня през петнайсет минути. Беше вторият ден на празника — осми ноември. За Вера Александровна се бяха сетили бившите ѝ колеги. Дори Фаина Ивановна, бившата ѝ началничка, се обади. Честити ѝ празника, попита за Шурик: дали не се е оженил...

„Колко мило от нейна страна, че не ме е забравила. Все пак, макар и мошеничка, у нея има нещо човешко“ — взе милосърдното си решение Вера.

Обади се синът на покойния Мармалад, Енгелмарк Михайлович. Странно нещо, този доста неприятен човек, който съвсем беше изоставил баща си приживе, след смъртта му изведнъж прояви към него интерес и след като получи като наследство бащиния си дял в кооперацията, взе библиотечните шкафове с книгите и партийните архиви и сега от време на време се обаждаше и питаше Вера Александровна дали познава някой човек, споменат в бележките на Михаил Абрамович. Тя всеки път се опитваше да му обясни, че бе познавала баща му много повърхностно, и то само през последната година от живота му, но Енгелмарк Михайлович беше убеден, че приятелство или любов са свързвали Вера Александровна с Михаил Абрамович и тя е посветена във всичките му партийни тайни, така че от време на време се опитваше да измъкне нещо от нея и дори понякога идваше у тях.

След всичките безинтересни обаждания имаше едно приятно: обади се приятелката ѝ Кира и двете дълго си разказваха една на друга за децата си: Кира — за Славочка, Вера — за Мурзик.

А от дванайсет нататък безброй дами започнаха да търсят Шурик: някои — познати на Вера Александровна, други — анонимни.

„Съвсем са забравили как трябва да се говори по телефона — натъжаваше се Вера Александровна, — не се представят, не казват добър ден...“ Не се представяше и не казваше добър ден Матилда. Изключително от неудобство. Макар че с Шурик ги свързваха

дългогодишни разнообразни отношения, никак не ѝ се искаше да се представя на майка му.

Обади се и Светлана. Тя почти си губеше гласа от страх пред тази строга дама, майката на Шурик. Освен това горчивият опит от отношенията ѝ с мъже я беше уверил, че майката на съпруга е винаги твой враг... Впрочем тя никога не бе имала съпруг, но онези мъже, които биха могли да ѝ станат, кой знае защо, имаха ужасни майки. У Вера Александровна, тази толкова външно приятна и възпитана дама, тя също предвиждаше враг.

Единствено Валерия говореше мило и приятно, като интелигентен човек. Да, да, Шурик извади късмет с Валерия. Уреди го с работа, толкова много направи за него. Наистина Шурик също прави много за нея. И Вера подробно разказа на Валерия, че Шурик е бил снощи на сватбата на състудент, прибрал се е късно, и то със стомашно разстройство и порязана ръка, и сега спи.

— А, добре, тогава нека спи. А когато се събуди, нека ми се обади. Възникна един въпрос във връзка с превода. Благодаря, Вера Александровна.

Шурик се събуди в пет часа и отново от стомашни болки. Отиде в тоалетната и майка му веднага го извика на телефона. Търсеше го Матилда. Само дето не плачеше. Докарала от Вишни Волочок любимия си и най-стар котарак Константин — животното едва ли не умирало:

— Котаракът е много зле, не яде, не пие, задните му лапи не са в ред, сякаш се е парализирал... Умолявам те, Шурик, иди да доведеш ветеринаря. Вече си го водил тук веднъж, Иван Петрович, живее на „Преображенка“... Вече се разбрахме по телефона...

Нямаше мърдане:

— Ще изляза за два часа по работа, мамо.

— Ами свещеният час? — писна Мария.

Свещен час наричаха вечерните им уроци по език: единия ден — английски, другия — испански.

— Довечера, Мурзик. Бива ли?

— Ами ние и вчера го пропуснахме...

Мария обичаше тези вечерни часове, когато Шурик се занимаваше с нея, а и Вера следеше да не пропускат уроци. Е, сега са празници, както и да е...

И Вера даде на Шурик една таблетка бесалол с топъл сладък чай, намота върху грозния бинт още един, нов и бял пласт, и му каза да се прибира по-бързо.

— Впрочем, както искаш, ние с Мурзик отиваме на балет и можеш да не ни посрещаш, сами ще се приберем... — завърши тя недоволно.

Мурзик все по-често заместваше Шурик при културните мероприятия. И изобщо Вера Александровна оставаше с впечатление, че целият живот на сина ѝ протича изключително между домакинските грижи и многобройните му работи, така че от време на време изразяваше съжаление, че културният живот на столицата, толкова интензивен и интересен, до голяма степен му се изплъзва.

Шурик дълго не можа да хване такси, но за сметка на това стигнаха до „Преображенка“ много бързо. Нали беше празник, градът беше пуст и двете посоки — от къщи до „Преображенка“ и от там до „Масловка“ — отнеха малко повече от час. Иван Петрович беше възрастен котешко-кучешки доктор и дъската му леко хлопаше като на всички служители на животни. Домът му винаги беше пълен с животни инвалиди, а едно старо куче беше вързано за самоделна каручка и се движеше, като спускаше предните си лапи на пода.

Той отдавна лекуваше котките на Матилда, не ѝ вземаше пари и целият разход се състоеше в докарването и връщането му вкъщи. Никога не използваше обществения транспорт: или ходеше пеша, или пътуваше с такси. Беше самотен, не обичаше хората и се примиряваше криво-ляво само с онези, които също толкова страстно обичаха животните.

Когато пристигнаха у Матилда, котаракът агонизираше. Дишаше хрипкаво и муцуната му беше цялата в слюнки.

Иван Петрович седна до нещастното животно, сложи ръка на черната мокра глава и взе да пъшка. Опипа корема му, поиска да види сменената постелка, недоволно погледна черно-кафявите лекета.

— Да излезем — каза мрачно на Матилда и отиде с нея в кухнята.

— Ами, Матилда, сбогувайте се с котарака си. Умира. Мога да му сложа инжекция, за да не се мъчи. Но той и без това всеки момент ще си отиде...

Шурик стоеше на прага на кухнята и се възхищаваше на стареца: той бе излязъл в друга стая, за да не притеснява пациента с ужасната си присъда! Поразително!

— Ох, и аз вече си помислих, че го докарах късно... — с траурен глас отговори Матилда.

— Не, това си е природа. И по-рано да го беше докарала, с нищо нямаше да мога да помогна. Та той е на повече от десет години, нали?

— През януари щеше да навърши дванайсет...

— Е, ами той, миличка, си е на възраст колкото осемдесетгодишен старец. Колкото мен. Че докога ще живее? Е, искате ли да му бия инжекция?

— Май ще трябва. За да не се мъчи.

Иван Петрович отвори куфарчето си, подреди върху бяла салфетка спринцовка, игла, две ампули... После отиде при котарака, поклати глава:

— Край, Матилда. Не е нужна инжекция. Котаракът умря.

Матилда покри котарака с бяла кърпа, заплака и хвана Шурик за рамото:

— Той никого не обичаше. Само мен. Приемаше и теб. Пийнете с нас една чашка, докторе. Дай водката, Шурик.

— Защо да не пийна...

Шурик извади от хладилника бутилка водка. Едва не я изпусна от ръката си, която беше омотана с бинт. Най-сетне Матилда забеляза дебелия превръзка.

— Шурик, какво ти е на ръката?

Шурик не отговори, само махна с ръка. Животинският доктор дори не обърна внимание. Седнаха на масата. Иван Петрович прибра от нея инструментите си.

Матилда сякаш вече не плачеше, но сълзи още се търкаляха по бузите ѝ.

— Та аз от половин година усещах, че е болен. И той го разбираше. Започна да спи отделно. Повикам го, той дойде, погали се, потърка си главичката и си отива на възглавницата. Бях му сложила възглавница на ниската пейчица, защото му стана трудно да скача на кревата. Такива ми ти работи...

Пийнаха по чашка. Замезиха с някаква консервирана риба — в къщата нямаше друга храна. Дори хляб.

— Уж животно, нали... А ти се ще да го поменеш като човек — тихо каза Матилда.

Иван Петрович се оживи:

— О, Матилда! Какво приказвате! Та те ще отидат преди нас в Царството небесно! Знаете ли какво е казал прочутият руски философ, забранен, естествено, Николай Александрович Бердяев, когато умрял котаракът му? За какво ми е, казал, Царството небесно, ако моят Мур

не е там? Е? Ами че той е бил човек по-умен от нас! Така че не се съмнявайте, нашите котенца ще ни посрещат! Ах, какъв котарак имах аз — Марсик, умря през трийсет и девета! Котарак ли беше, чудо ли! Красавец, умен като същи професор! Виновен съм пред него, пострада от някаква инфекция. Тогава нямаше антибиотици...

Той разказа за котарака Марсик, за котката Ксантипа, а Матилда — за всичките си досегашни котки, после пийнаха още водка със същата тази рибка и се поутошиха. А когато Иван Петрович се нареди да си тръгва и Шурик стана да търси такси, на вратата се позвъни — дойде синът на съседката. Той живеел на „Преображенка“, прескочил до майка си да ѝ даде някакви ключове, не я намерил къщи и искаше да остави ключовете у Матилда. Беше късмет, защото Иван Петрович живеел едва ли не в съседната сграда, така че човекът взе пийналото старче и обеща да го заведе до самата врата.

Горкият Константин, увит в кърпа, също замина с ветеринаря. Той имал тайно място в парка Соколники, където погребвал своите...

А Шурик не замина. Беше невъзможно да остави без утеха милата разстроена Матилда, която не искаше от него нищо друго, само приятелство...

Като в студентските времена — точно в един през нощта, той изхвърча от Матилда и хукна към къщи — през железопътния мост към улица „Новолесная“. Дотича бързо, след двацет минути влизаше в апартамента. Влезе — и си спомни: не беше порботил с Мария, не беше се обадил на Валерия и най-важното, напълно бе забравил за знахаря, който бе приготвил мехлем за крака на Вера... Сигурно и Светлана се беше обаждала. И тя искаше нещо... Разстрои се...

Вера Александровна не можеше да се нарадва на Мария. Навремето Шурик беше чудесно и добро дете, но докато растеше, тя не успя да изпита една от най-големите радости на майчинството: резултатите от възпитанието. Само Елизавета Ивановна се бе гордяла, когато нейните ученици и особено внукът ѝ Шурик започваха да проявяват именно онези качества, които тя бе възпитавала у тях: внимание към другия човек, доброжелателност, щедрост и, на първо място, чувство за дълг... В годините, когато и самата тя беше в положението на пораснало дете на майка си, Вера не се бе замисляла откъде се вземат всички добри качества, които толкова рано се забелязваха у Шурик. Когато съседите или учителите хвалеха сина ѝ, тя отвръщаше с шега: той има добра наследственост... Но това ли беше причината? Самата Елизавета Ивановна, противоречива материалистка и възвишена душа, но същевременно човек свободомислещ, когато ставаше дума за наследствеността, винаги изричаше една и съща фраза:

— Каин и Авел са имали едни и същи родители. Защо единият е бил кротък и добър, а вторият — убиец? Всеки човек е плод на възпитание, но главният възпитател на човека е самият той! А педагогът отваря нужните клапи на личността, а ненужните затваря.

Такава беше простицката педагогическа теория на тази прекрасна педагожка — тя се наемаше сама да решава кои клапи са нужни и кои — не твърде. Човек би могъл да оспорва теорията ѝ, ако не беше безукорно сполучливата ѝ практика.

Сега, когато получи и пое в ръцете си Мария, Вера изцяло следваше майчината си теория. Като натура артистична, но слаба, тя виждаше, че Мария е надарена с огромен темперамент. Енергията просто бликаше от нея, тя в буквалния смисъл не можеше да стои на едно място, с усилие издържаше четирийсет и пет минути в час и за да ѝ помогне да се удържа, Вера Александровна измисляше за нея лека гимнастика — научи я например да върти в ръцете си монета и ѝ

подари стара сребърна паричка за въртене. Когато след известно време тази „въртилка“ се изгуби, имаше много сълзи...

Вера научи Мария и на леки и невидими за околните упражнения за пръстите на ръцете и краката и когато дългото седене на чина ставаше непоносимо, Мария разиграваше своите крачни и ръчни партии... Още от първи клас Вера започна да води Мурзик в Дома на пионерите да се занимава с гимнастика и акробатика, вкъщи ѝ преподаваше музика, а по отношение на общообразователните предмети разчиташе на природните ѝ способности. По четене момиченцето беше сред първите в класа, а и с аритметиката нямаше никакви затруднения.

„А тези способности за точните науки са ѝ от майка ѝ — реши Вера. — Но при всяко положение не и от Шурик“.

Това беше някакво странно изкривяване в главата ѝ: тя прекрасно знаеше, че баща на Мария е някакъв съмнителен кубински негър, но не можеше същевременно да не я възприема като дъщеря на Шурик. Шурик преподаваше на Мария езици: един ден — английски, на другия — испански.

Вера Александровна продължаваше заниманията в своя театралнообразователен кръжок, но неволно ги напасваше с интересите на Мария. През онази първа година от живота на Мария в Москва Вера престана да занимава ученичките си с декламация и етюди — само с движение...

Щитовидната жлеза на Вера Александровна се държеше много добре, но от време на време силно я боляха краката, растеше кокалчето около палеца ѝ, предишните тесни обувки ѝ станаха неудобни и сега вече вкъщи си имаха нова грижа — обувките...

Валерия задейства телефона, откри някакви познати от секция 100 в ГУМ и от магазин „Берьозка“^[1], а Шурик от време на време водеше майка си да мери обувки... Купиха на Вера Александровна ботуши „Саламандър“ и черни австрийски обувки „Дорндорф“. Качеството на живота се повишаваше...

Семейните разходи растяха. Шурик работеше много и напълно се справяше с нарастващите семейни потребности. Освен това имаха и резерв — непохарченото наследство от Елизавета Ивановна.

Малко преди Нова година пристигна Стомба. Мария беше страшно щастлива, макар да не можеше да се каже, че много бе

тъгувала за майка си. Но когато Лена пристигна, тя увисна на врата ѝ и не я пускаше нито за миг.

Стовба донесе на всички много хубави подаръци, но беше в мрачно настроение, пушеше и мълчеше. Почти не разговаряше дори с Шурик. Когато той я попита успяла ли е с подготвяната операция с Полша, само избуча нещо, ядоса се и не продума на тази тема.

„Сигурно плановете пак са се провалили“ — реши Шурик. Този път неговата приятелска подкрепа не беше нужна. Вероятно защото се бе изповядала на Вера.

Както обикновено, Шурик купи елха, а Вера Александровна изведнъж реши да възстанови коледния спектакъл, който не бе игран, откак бе починала Елизавета Ивановна. Заради Мурзик. Шурик се опита да възрази: той имаше само трима ученици и вече беше късно да се започва подготовката.

Но Вера беше обзета от вдъхновение — тя предложи да поставят куклен спектакъл, и то не на френски, а на руски. Започнаха да шият куклите. Извадиха парчета плат и панделки, приготвиха памук за пълнене. На Мария възложиха най-простата и най-отговорна работа — тя шиеше одеялцето, в което щяха да завият малкото пластмасово голишарче, предназначено да представлява бебето Христос. Вера шиеше Дева Мария, а Стовба в пълно мълчание сглобяваше ангели от парченца колосана марля... На Шурик освен елхата бе възложено поставянето на параван за представлението...

Покрай цялата тази суетня Нова година мина някак невзрачно. Не бяха приготвени никакви празнични ястия, а и подаръците, ако не се брояха Стовбините, раздадени предварително, се оказаха не твърде изразителни: Шурик подари на майка си възгрозни домашни пантофи, Вера на Шурик — флакон одеколон „Шипър“, който той така и никога не отвори, и вратовръзка, която никога не сложи. Лена получи като подарък копринен шал от запасите на Елизавета Ивановна и книга със стихове на Ахматова, която не оцени. Затова пък Мария получи цяла купчина играчки и книжки и се радваше толкова бурно, че сгръ всички със своята радост от подаръците.

Не след дълго голяма детска мъка смени радостта. В навечерието на Коледа, когато всичко беше подготвено за спектакъла, куклите — ушити и ролите — научени, спешно извикаха Стовба в Ростов: нападнала ги някаква инспекция и нейното счетоводителско

присъствие било необходимо. А Мария се бе надявала, че майка ѝ ще остане до края на ваканцията. Момиченцето плака цялата вечер и заспа, вкопчило ръце в майка си. На сутринта, когато Лена замина за летището, отново се разплака.

Вера я успокояваше, колкото можеше. Най-накрая ѝ донесе в леглото ушитите кукли. Ефектът беше неочакван: Мария буквално разкъса с ръце едната от куклите и разхвърля всичко, при което виеше като звяр. Мургавината ѝ придоби неприятен сив оттенък, тя хълцаше, потреперваше. Мъчеха я гърчове. Вера Александровна се втурна да вика лекаря. Педиатърът, който бе лекувал още Шурик, не можел да дойде, самият той бил болен, но разпита подробно какъв е случаят, и каза да дадат на детето валериан.

Мария се поуспокои, когато Шурик, след като се върна от Внуково, където бе изпратил Стомба, я взе на ръце. Той обикаляше стаята с доста тежкия товар на ръце, люлееше я и фалшиво пееше „*Mu fair lady*“ от любимата им плоча. Мария се засмя — прекрасно чуваше, че той пее фалшиво, и си мислеше, че го прави на шега. Когато Шурик понечи да я сложи в леглото, тя отново се разплака. И той я мъкна на ръце, докато се сети, че тя е с висока температура. Измериха я. Беше над трийсет и девет.

Вера Александровна се слиса окончателно: с детските болести винаги се бе занимавала Елизавета Ивановна. Шурик извика Бърза помощ.

Лекарката от Бърза помощ дълго преглежда Мария. После намери някакво петънце зад ухото ѝ и каза, че най-вероятно е варицела и че скоро ще се обрине цялата. Както се разбра, в града имало едва ли не епидемия. Лекарката предписа амидофен за температурата, каза да дават на детето повече течности, а появяващите се пъпки да мажат с мехлем, който им предписа, и да не позволяват на Мария да ги чеше.

Извадена от релси, Вера, която не беше в състояние да поеме ръководната роля в лечението, взе готварската книга и отиде в кухнята да вари сок от боровинки.

След няколко часа Мария наистина се покри от главата до петите с едри червени пъпки. Не спираше да плаче — ту тъничко и тихо, ту виейки като зверче.

Почти цяло денонощие Шурик я носи на ръце. Когато тя заспиваше и той се опитваше да я сложи в леглото, тя, без да се

събужда, започваше да скимти. Най-сетне той легна и я сложи до себе си. Тя го прегърна и притихна.

Призори пак се почувства зле, започна силен сърбеж и Шурик отново я взе на ръце. Стараеше се да удържа ръцете ѝ, разчесващи пъпките.

Донякъде подеждва строгата забележка на Вера:

— Ако ги чешеш, ще останеш сипаничава за цял живот. Цялото ти лице ще е покрито с белези.

— Какво е това белези? — позабрави Мария страданията си.

— Ами такива едни дупчици, по цялото лице — безжалостно обясни Вера Александровна.

Мария ревна с нова сила. После изведнъж спря и каза на Шурик:

— Ужасно ме сърби. Хайде ти да ме чешеш, но внимателничко, та да не останат белези.

Тя му сочеше с пръст къде най-много я сърбеше, и Шурик нежно почесваше ухото, рамото, гръбчето...

— И тук, и тук, и тук — молеше Мария и се търкаше в ръката му, а после, вкопча горещи пръсти в нея, започваше да я движи по местата, които я сърбяха. И най-сетне престана да хленчи... Само хлипаше: — Още, още...

Шурик се мръщеше от срам и страх: разбираше ли тя къде го канеше, клетата? Махаше си ръката, а тя отново скимтеше и той отново я чешеше зад ухото, по средата на гръбчето, а тя теглеше ръката му под басмената ризка, изпоцапана с лекарство, за да докосне с пръсти детската гънчица.

Много му беше жал за момиченцето и проклетата жалост не подбираше, беше безнравствена... Не, не, само не това, само не това... Нима и тя, толкова малка, съвсем дете, бе вече жена и очакваше от него най-простата утеха...

Беше ужасно капнал след това денонощие на непрекъснато разнасяне на Мария и от умора реалността малко се изкривяваше; той отплуваше към някакво място, където мислите и чувствата се видоизменяха; той отчетливо осъзнаваше бездарността на своето съществуване: уж правеше всичко, което се очакваше от него... Но защо всички жени от обкръжението му искаха от него само едно — непрестанно сексуално обслужване? Това беше прекрасно занимание, но защо нито веднъж в живота си не бе могъл сам да си избере жена?

И той би искал да се влюби в момиче като Ала... като Лиля Ласкина... Защо Женя Розенцвейг, тънковратият хилав Женя, бе могъл да си избере Алочка? Защо той, Шурик, без да избира никога, трябваше да отговаря с мускулите на тялото си на всяка настойчива молба, отправена от лудата Светлана, от дребосъка Жана и дори от малката Мария?

„Може да не искам това? Глупости, там е лошото, че го искам... Какво искам? Да ги утеша всичките? Само да ги утеша ли? Но защо?“

И си представяше как всички те го наобикалят, разпознаваеми, но малко изопачени, като в криво огледало: Аля Тогусова с кривнато настрани кокче мазни коси и горестната Матилда с мъртвия котарак на ръце, и Валерия с нейните изтерзани крака и великолепно мъжество, и мършавата Светлана с изкуствените цветя, и миниатюрната Жана с куклената шапчица, и Стовба със строгата физиономия, и златната Мария, която още не бе пораснала, но вече заемаше мястото си на опашката... И зад всички се мяркаше лъвицата Фаина Ивановна, вече в съвършено зверски облик, но обидена и скимтяща, и го обзе такава жал, че той просто потъна в нея... И още в далечината някъде се кълбяха някакви непознати, разплакани, несполучили в живота, дори май нещастни, всичките до една нещастни... С техните клетки безутешни раковини... Горките жени... Ужасно горките жени... И самият той се разплака.

Естествено, вече се беше заразил с варицела и вдигна много висока температура, така че Вера извика Ирина и тя пристигна веднага въпреки студа и зимната заплаха отоплителната система да замръзне.

След още едно денонощие Шурик се обрина. Но до този момент Мария вече бе престанала да хленчи. Сега вече тя мажеше пъпките на Шурик и женският ѝ инстинкт, пробуден толкова рано, се устреми по благородния път на грижата за ближния.

Вера преживя тежко тази двойна варицела. Въпреки тежестта си болестта на Мария беше обикновено детско заболяване. Но варицелата на Шурик я потресе дълбоко: той се разболяваше за пръв път, откак живееха без баба му. Обикновено боледуваше тя и гледаше на болестта на Шурик, при това детска болест, като на някаква несправедливост, нарушаване на нейното лично и безпрекословно право да боледува.

Щом пристигна, Ирина веднага направи любимото ѝ влажно почистване, свари голямо количество пилешки бульон и сега те се

грижеха за болния с четири ръце. Вера й даваше меките си разпореждания и всичко вървеше гладко и правилно също както когато беше жива Елизавета Ивановна.

[1] Съветският валутен магазин в онези времена, подобен на българския Кореком. — Б.пр. ↑

Единственият приятел, който бе останал на Шурик от училищните години — Гия Кикнадзе, и единственият от института — Женя Розенцвейг, се познаваха благодарение на рождените дни на Шурик, на които редовно бяха канени и двамата, но те трудно мелеха брашно заедно. Женя приемаше Гия като враг: именно такива широкоплещести момчета с яки нозе, с примитивно чувство за хумор и лесно стигащи до жестокост още от малък му бяха причинявали много неприятности. Прекрасно познаваше тази порода хора, леко ги презираше, донякъде се страхуваше от тях и дълбоко в душата си им завиждаше. Завиждаше им не толкова за физическата сила, колкото за стопроцентовото задоволство от живота и от себе си, което излъчваха.

Но относно Гия се заблуждаваше — той не беше нито груб, нито жесток, у него имаше дори известна кавказка грация и обаяние на човек, на когото във всичко му върви. Именно оттам произлизаше непоколебимата самоувереност на Гия.

И Гия не харесваше Женя: Женя не се смееше на простичките, съдържащи сексуални намеци майтапи на грузинеца, държеше се малко високомерно, сякаш знаеше нещо, което не бе достъпно за другите... Имаше още едно качество, което подчертаваше пълната им противоположност: Женя беше типичен неудачник, Гия пък беше от породата на късметлиите. Паднеше ли Женя, все се случваше да е в локва, паднеше ли Гия, намираше на земята чужд портфейл...

Всеки от тях недоумяваше защо Шурик имаше за приятел толкова неподходящо момче. А Шурик обичаше и двамата и изобщо не изпитваше нужда да се преструва или да прави нещо, за да се хареса на другия. Ценеше добрите качества на всеки от тях и искрено не забелязваше недостатъците им.

С голямо удоволствие ходеше у Розенцвейг, където винаги чуваше интересни разговори за политика и история, за атомната бомба, за авангардната музика и за непризнатата официално живопис. Тук той за пръв път чу името на Солженицин и получи за тайно и бързо

прочитане романа „Раково отделение“, който впрочем не му направи силно впечатление — беше възпитан от френската литература и повече му допаднаше Флобер.

В дома на Розенцвейг имаше чувството, че присъстват духът и стилът на баба му: тук цареше същата религиозна „почтеност“ — атеистична, отричаща всякаква мистика и приела за нещо фундаментално определен комплект от скучни и трудноопределими нравствени качества. Само че в семейство Розенцвейг за всичко това се говореше пламенно, темпераментно и много категорично, докато доброто възпитание на Елизавета Ивановна не ѝ позволяваше да натрапва ценностите си толкова гръмогласно.

Семейство Розенцвейг, както и Елизавета Ивановна, разпределяше хората не по националност, не по социален произход, дори не по ниво на образованието, а именно по въпросната неопределена „почтеност“. Впрочем, докато семейство Розенцвейг бяха по еврейски загрижени за зле устройства свят, особено в съветската му част, покойната Елизавета Ивановна не хранеше илюзии относно възможността животът да бъде устроен по-добре в други части на света: на младини тя бе живяла в Швейцария и Франция в разгара на социалистическите увлечения сред прогресивното и образовано съсловие и се бе убедила, че несправедливостта е едно от фундаменталните свойства на самия живот и че всичко, което човек може да стори, е според силите си да осъществява справедливостта в достъпни всекиму рамки... До тази проста идея протодушните Розенцвейгови още не бяха дорасли.

Когато Шурик веднъж се опитваше да обясни на Гия какво именно го привлича у Женя и у целия клан на Женя, Гия се мръщеше, показваше, че не му се слуша, и току повтаряше с пресилен кавказки акцент:

— Слушай, дарагой, не ми говори умни неща, ами гледай какво момиче иде насреща ни! Как мислиш, ще ми даде ли, или няма да ми даде?

И Шурик се размиваше:

— Гия, на тебе всяка ще ти даде!

Гия събираше очи към носа си, преструвайки се на дълбоко замислен:

— Прав си, дарагой! И аз така мисля.

И двамата се заливаха от смях. Женя не умееше да се смее като Гия.

Гия беше гений на развлеченията и с възрастта превърна тази си рядка дарба в професия и начин на живот. Веднага след гимназията се записа в технически институт от средна ръка с една-единствена забележителност — първокласна маса за пинг-понг. Край тази маса Гия прекарваше всичките си лекционни часове и бързо стана абсолютен шампион на института. Поканиха го да участва в състезания между институтите и в продължение на една година той получи първи разряд.

Тогава каза на Шурик:

— Нали знаеш, Шурик, ние, грузинците, всички поголовно сме или князе, или майстори на спорта. А тъй като дядо ми и до ден-дневен реже лозя в Западна Грузия и няма как да го представям за княз, ще се наложи аз да стана майстор.

Получи званието „майстор на спорта“, завинти значката на синьото си сако и се прехвърли в Института по физкултура. Това беше радикално решение, още повече че спортната кариера изобщо не го интересуваше — защото той обичаше развлеченията, а не монотонния труд, в който награда бяха сантиметри, килограми или секунди. Зле се вписваше в аскетичния свят на спортистите, които може и да разбираха от това-онова, но не и от развлечения...

Криво-ляво Гия завърши института и с връзки, по-точно — чрез подкуп в размер десет бутилки коняк, се уреди треньор в един районен пионерски дом, където водеше цели три секции — по тенис на маса, по волейбол и по баскетбол.

Той посвещаваше свободното си време на разнообразни неспортни игри — питейни, танцувално-музикални и — естествено — любовни. Жените заемаха важно място в игровите му практики. И по нито една от тези дисциплини той не беше дилетант. Алкохолните напитки — от арака до яйчения ликьор, включително напитките, започващи с всички останали букви от азбуката, особено виното — биха могли да станат още една негова професия, ако се беше родил във Франция, където изтънчеността на вкуса и обонянието, хиперспособността на вкусовите рецептори да улавят оттенъците на киселото и сладкото и усетът на носа се ценят едва ли не по-високо от таланта на музикант. Да общува с Гия на питейното поприще, беше

голямо удоволствие за Шурик. Дори просто да ходят заедно по бирарии...

От дегустирането на бирата Гия разиграваше цяло представление, с важен вид разкарваше келнерите, като междувременно се правеше и на син на извънредно важна личност... От сядането в ресторант Гия беше способен да извлече несметен брой допълнителни удоволствия, включително разговор с управителя, скастриане на готвача или някаква друга атракция, като например намиране на добре подгизнала хартиена рубла в котлета по киевски... Веднъж в очакване на пъстървата закрепил с помощта на кламер за живо, но безплодно като известната смокиня прашно лимоново дръвче в мижаво буренце малко весело лимонче, което специално си бе донесъл от къщи. Гия сам привлече вниманието на келнера към станалото чудо и всички служители в ресторанта, от чистачката до директора, наобиколиха вълшебното дръвче и се любуваха на плода, който незнайно защо никой дотогава не бе забелязал. На тръгване Гия го свали и го прибра в джоба си, макар че Шурик го умоляваше да го остави на дръвчето.

— Не мога да го оставя, Шурик. Струва пари, трийсет копейки, а и с какво ще си пия чая?

Шурик никога не пренебрегваше странните предложения и покани на Гия: тръгваше с него ту за някакъв резерват, ту за някаква изложба, ту за конни състезания...

Веднъж, беше събота, когато Шурик току-що бе приключил урока по испански с Мария, телефонът звънна:

— Шурик, измий си ушите, измий си врата и бързо при мен. Ще има момичета, каквито си виждал само на кино. Ясно?

На Шурик му стана ясно. Обу си новите дънки, купени пак с посредничеството на Гия, облече си празничното поло и тръгна. Пътьом купи от „Елисеевски“ две бутилки шампанско — красивите момичета пият само шампанско...

Красавиците бяха четири. Три от тях седяха една до друга на дивана, четвъртата, познатата на Шурик приятелка на Гия — Рита, манекенка от ГУМ, се разхождаше напред-назад, полюшвайки всички части на тялото си.

Гия представи приятеля си:

— Шурик, наглед много скромно момче, нали? Страхотен преводач, от всички езици. Ако щете, френски, ако щете — немски, ако щете — английски... Не знае само грузински. Не ще, тоя гад. А би могъл...

Какво ги бе събрало — нито Гия, нито Шурик така и не научиха. Дали е било обмяна на опит, дали творческа среща, дали модно ревю на всички съюзни републики, но момичетата представляваха интернационален букет: узбечката Аня, която впоследствие се оказа Джамиля, литовката Егле и молдованката Анжелика.

— Избери си която искаш — прошепна Гия, — другарките са проверени, политически грамотни и морално устойчиви...

— Нима знаете и литовски? — попита бледата блондинка, пърхайки с неправдоподобните си ресници, и Шурик избра нея.

Всъщност не беше в състояние да избира: и четирите бяха едри, че и на извънредно високи токове, с тънки талии, дълги коси и еднакво гримирани лица. Децата на разни народи се кипреха на дивана, преметнали десен връз ляв крак, хванали цигара в лявата ръка и дружно издухвайки дима — седящ кордебалет. Освен това бяха облечени горе-долу еднакво. Литовката, ако човек се погледеше, не беше красива колкото другките си. Личицето ѝ беше издължено, носът — леко гърбав, а устата — намазана с червило някак произволно, без никаква връзка с тънките устни. Но с нещо тя беше особено привлекателна — може би с мръснишкия си поглед...

Масата беше отрупана с вино и плодове, нямаше никаква сериозна храна. Шурик сложи на нея шампанското и момичетата се оживиха. Докато отваряше бутилките, Гия му пошепна:

— Истинските проститутки обичат шампанско...

Шурик погледна момичетата с нов интерес: наистина ли? Тези красавици — проститутки? А той бе имал измамната представа, че проститутки са само пияните мърляви мадами край Белоруската гара... Тези обаче... Това променяше нещата...

Пийнаха шампанско и пуснаха музика. Узбечката танцуваше с Гия, Рита излезе в коридора да говори по телефона. Шурик се поколеба малко и покани литовката Егле. Името ѝ беше като от приказка. Прегърна я през гърба — тя беше сякаш изкована от метал. Лъхаше на парфюм, който също навеждаше на мисли за нещо метално. На бялата ѝ шия грееше кехлибар. Благодарение на високите си токове тя малко

се извисяваше над Шурик и това също беше необичайно — той беше метър и осемдесет и никога не беше заставал до толкова високо момиче. Вледеняващо душата възхищение обзе Шурик.

— Вие сте просто кралица, истинска Снежна кралица — прошепна Шурик в ухото ѝ, натежало от полиран кехлибар.

Егле се усмихна загадъчно. Музиката спря, Гия наля останалото шампанско в чашите на момичетата. Молдованката поиска коняк. В стаята влезе Рита и доста високо каза на узбечката:

— Джамиля, Рашид те търси из цяла Москва.

Джамиля-Аня сви рамене:

— Какво ме засяга? Вече втора година ме търси... Като си няма друга работа...

Молдованката си доля коняк. Когато пиеше, грозно отмяташе глава назад.

На вратата се позвъни.

— Родителите ти ли? — учуди се Шурик.

— Не, те са на театър. Ще се приберат към единайсет. Това е Вадим.

Влезе Вадим, едър и важен. Пейзажът веднага се промени — сякаш бе дошло солидно мъжко подкрепление. Джамиля и молдованката се оживиха, но Вадим веднага хвърли око на молдованката.

— Анжелика, ти си на сцената — изкомандва Гия и молдованката, без да пуска чашата, увисна на врата на Вадим...

Към десет и половина се заприготвиха за тръгване. Вадим отведе съвършено пияната Анжелика.

— Мадамите имат терен — прошепна Гия на Шурик. — Лично аз го уредих, на булевард „Мир“. Така че те черпя. Такси ще хванеш най-лесно от отсрещния тротоар.

Шурик кимна. Какво ли искаше да каже с това „черпя те“? Нима... Джамиля явно беше излишна, но това май не безпокоеше никого.

Шурик хвана такси и настани хубавиците на задната седалка. Шофьорът, възрастен мъж, го погледна с уважение. Шурик седна до него.

— Ще отстъпиш ли едната? — тихо попита шофьорът.

— Извинете, какво казахте? — не разбра Шурик.

Шофьорът изхъмка:

— Закъде сме?

Пристигнаха на булевард „Мир“. Слязоха пред прилично сталинско здание. Качиха се пеша на втория етаж. След дълго ровене в чантата Егле отключи. Въведе Шурик в една от стаите и излезе. Шурик се огледа. Жилището не беше богато, обикновено семейно. Спалня, гардероб. Вратичката му беше открената, на нея бяха накачени закачалки с тоалети. До вратата бяха грижливо наредени обувки с високи токове, пет-шест чифта.

Някъде в дъното на апартамента шумеше вода. После Шурик дочу откъслечен женски разговор: Джамия сякаш се оплакваше от нещо, Егле отговаряше едносрично. После влезе, облечена в нещо прозрачно небесносиньо, с купчина дрехи в ръцете. Постави костюма на закачалката — първо полата, после жакета. Без усмивка, сериозно.

„Какво правя тук?“ — сепна се Шурик, но тогава Егле каза:

— Банята и тоалетната са в края на коридора. Раираната кърпа.

Шурик се усмихна: обикновено вечер майка му казваше на Мария: Бързо в тоалетната, измиване и лягане... И всичко се килна към смешната страна.

Послушно изпълни указанието, избърса се с раираната кърпа. В кухнята се мярна Джамия с чайник в ръката.

Върна се в спалнята — там Егле, сменила обувките с тънки токчета с домашни пантофи с помпон, със сериозна физиономия тъпчеше тесните обувки с вестник. Нещо се бе променило в лицето ѝ. Вгледа се — бяха изчезнали разкошните мигли... Гримът беше измит от лицето. Но веждите отчасти бяха останали.

Разтвори се пеньоарът.

— Ще ми помогнеш ли да се съблека — без намек за игривост попита Егле и Шурик почувства, че не чувства абсолютно нищо. Нито възбуждане, нито жалост. И дори се поуплаши.

Свали найлоновата опаковка от Егле. Тя беше пристегната в корсет и Шурик разбра, че предложението да ѝ помогне не беше никаква женска уловка. Стоманената твърдост на тялото ѝ беше причинена от това бельо, което се закопчаваше отзад с малки кукички. Наистина тук беше нужна камериерка. Той разкопча кукичките, гумената обвивка падна и под нея светна тънък гръб, целият на

червени вдлъбнатинки от кукичките и шевовете. Един такъв блед нещастен гръб... И веднага го обля жалост и страхът изчезна.

Тя имаше остри нокти и ги разхождаше по тялото му, и го галеше около зърната на гърдите с разпилените си коси, и го докосваше с плътните си устни. Светеше настолната лампа и светлината ни най-малко не ѝ пречеше. Напротив, разглеждаше го с интерес, който той не бе забелязал у нея през цялата вечер. Шурик почувства, че ако това разглеждане и опипване продължат повече, неговата жалост към покритото ѝ с вдлъбнатинки гръбче ще се изпари и той няма да може да се възползва от почерпката, която щедро му бе предложил Гия.

И съкрати всичките тези прохладни изисканости и пристъпи към простия процес. Тя беше достатъчно пияна и идеално фригидна. След известно време Шурик забеляза, че вече е заспала. Усмихна се — жалостта му се изпари. Обърна я настрани, оправи възглавницата под главата ѝ, та да ѝ е по-удобно, и кротко заспа до нея, като успя още веднъж да се усмихне на тъничкото ѝ сумтене, което обещавахе с годините да придобие силата на пълноценно хъркане.

Събуди се малко след девет. Егле спеше, през нощта не бе променила позата си: ръката под бузата, тънките крака, свити в колената. Той забеляза, че пръстите на краката ѝ са необикновено дълги. Ама, разбира се, приказката, която бе чел на Мария, се казваше „Егле — кралицата на смоковете“.

Тихо се облече и без да вдига шум, излезе.

„Е, браво на Гия, почерпи ме с красавица“ — усмихна се Шурик, като си спомни за Валерия, която се радваше на любовта с цялата дълбочина на душата и тялото си и откликваше на всяко докосване с усилено сърцебиене и благодарна телесна влага...

Вървеше от входа към арката и все още се усмихваше, когато го спря едър азиатец с кожено яке:

— Познаваш ли Джамия?

Шурик престана да се усмихва и отговори учтиво, но разсеяно:

— Джамия ли? Май я познавам...

— Добре — озъби се онзи и Шурик си помисли, че има лице като от албума на Хокусаи — самурайско, надменно, с плосък, но гърбав нос, — а сега ще познаваш Рашид.

Шурик чу неприятно изпукване на кост и излетя във въздуха. Вторият удар, догонващият, загуби силата си и уцели носа му. Този

Рашид беше левичар, така че с първия грамотен удар счупи челюстта на Шурик отдясно. Но Шурик научи това в болница „Склифосовски“, където го закараха в безсъзнание. Освен счупената челюст и разбития нос установиха среднотежко мозъчно сътресение.

Ако Рашид, удовлетворен от отмъщението, се бе обърнал и си бе отишъл бързо, оставяйки на асфалтираната пътека поваления Шурик, споменът за тази история щеше да остане само във вид на объл костен мазол на челюстта на невинния за приписваното му деяние герой. Рашид обаче, след като остави проснат окървавения си мним съперник, нахълта във входа, от който току-що бе излязъл в най-приятно настроение Шурик, взе на бегом стълбите до втория етаж и натисна звънците на всичките четири апартамента. Информаторката на Рашид, една от манекенките, която бе посещавала Джамиля в тази сграда, не беше запомнила номера на апартамента, но това беше просто дреболия, особено ако се вземеше под внимание, че в единия апартамент изобщо не му отвориха, във втория старчески глас дълго разпитва кой е и кого търси, а третата врата отвори самата Джамиля. Свирепите очи на бившия ѝ любовник не предвещаваха нищо добро, тя се помъчи да затръшне вратата, но Рашид вече беше поставил крака си на прага.

Тя се уплаши, че сега той ще я убие и веднага се разпищя: „Помощ! Убиват ме!“ с цялата сила на свежото си гърло. Той успя хубаво да я напердаши, преди милиционерският патрул, извикан от минувачи заради неподвижния Шурик на пътеката и привлечен от женските писъци — Егле се беше събудила, беше излязла от стаята си и веднага се бе хвърлила към прозореца за гласова подкрепа — да озапти развилнелия се Рашид.

По това време Бърза помощ вече беше откарала Шурик. По пътя към болницата той дойде на себе си и с едва шаващ език помоли да се обадят вкъщи на майка му и да ѝ предадат, че с него всичко е наред. Седналият до него лекар толкова се трогна от синовното внимание, че след като предаде Шурик в спешното отделение, веднага се обади по телефона на Вера Александровна и ѝ съобщи за произшествието.

От „Склифосовски“ се обадиха след дванайсет по обед. Съобщиха ѝ, че Шурик е получил лицева травма и вече го оперират

вследствие на счупване на челюстта, че днес няма смисъл да идва, а утре сутринта ще може да научи всичко от служба „Справки“.

Отначало Вера Александровна се опита да обясни, че е станала грешка, че синът ѝ си е вкъщи и спокойно спи. Но Мария, която бе чула с половин ухо телефонния разговор, отвори вратата на стаята на Шурик и извика:

— Веруся! Шурик го няма! Не спи!

Любопитна подробност: и по-рано се беше случвало Шурик да не се прибира през нощта. Обикновено се обаждаше и предупреждаваше, макар че в няколко случая бе изчезвал без предупреждение. Но тази сутрин Вера още не бе забелязала липсата му.

Тя седеше до телефона, асимилирайки съобщението. Мария я дърпаше за ръкава:

— Веруся! Какво, какво се е случило? Къде е Шурик?

— В болницата е, оперирали са му челюстта — Вера опря два пръста до брадичката си и почувства там някакво изтръпване.

— Трябва да отидем в болницата — решително заяви Мария.

— Казаха да отидем утре.

— Веруся, а утре ще ни го дадат ли? А той на носилка ли е, или ходи сам? С лъжичка ли ще го храним? А може ли аз да го храня? А ще му сварим ли компот? — засипа я с въпроси Мария.

„Как е могъл да падне така, че да си счупи челюстта? — размишляваше Вера. — Крак, ръка — разбирам, но челюстта? Не, не, те не казаха, че е паднал! Нима се е сбил? Ама, разбира се, сбил се е!“ — и въображението ѝ нарисова картина как хулигани пребиват Шурик и нещо свързано непременно със защита на жена или поне просто на по-слаб човек...

Вера притисна Мария до себе си — тя още изригваше въпроси, но Вера кой знае защо се успокояваше. Неприятното изтръпване се изкачваше от брадичката към горната челюст. Вера потърка бузата си. Трябваше да се поразходят с Мурзик, да подготвят уроците ѝ и някак да доживеят до довечера.

— Утре ще те заведа на училище и ще отида в болницата. А довечера ще сварим компот — Вера целуна Мария по главата, но тя се дръпна и болезнено удари Вера по брадичката:

— Какво, без мен ли? Без мен в болницата? — ревна Мария и Вера се усмихна, като потърка удареното място.

— Добре, добре, ще отидем заедно!

Тя прекара безсънна нощ: болката се разпространяваше по цялото лице, болеше я брадичката, скулата над нея, болката отекуваше и в слепоочието. Сигурно задето Мурзик ме удари — предположи Вера. Взе аналгин, след като дълго го търси в аптечката, където всичко беше разположено по старата бабина система, поддържана от Шурик. Дългото търсене в аптечката още повече я разстрои. Мярна ѝ се мисълта: трябва да пратя Шурик до аптеката.

И тогава почти се разплака: Шурик е в болницата, чувства се зле, а тя толкова се е разкапала психически, не може да събере силите си, да се държи бодро и да противостои... Това беше нещо от репертоара на Елизавета Ивановна и Вера разбра, че ето, настъпил е моментът, когато цялата отговорност за Шурик и за Мурзик ляга на нейните плещи и тя трябва да се овладее, да събере силите си, да се държи бодро и да противостои... На това място се разплака истински — половината лице я болеше и дори почти не виждаше с едното око.

Намери аналгина, изпи две таблетки наведнъж и заспа.

На сутринта се захванаха с дълги и нелепи приготовления. Сложиха в торбичка четка за зъби и паста, ябълки, носни кърпички и бонбони — всичко, което изобщо не можеше да потрябва на Шурик в близките седмици. На челюстта на Шурик бяха поставени метални кламери, които я удържаха неподвижна, докато зарасне. Той можеше да отвори устата си само колкото да поеме тръбичка за течна храна. За сметка на това забравиха да вземат сока от компота, сварен предната вечер, и пантофите. Впрочем в болницата му дадоха...

Мария пъкна в торбичката едно пухкаво зайче.

В служба „Справки“ на болницата им казаха, че Шурик е опериран, лежи в травматологията, в следоперационната стая. Не пуснаха Вера Александровна в отделението. Лекуващият лекар не излезе да се види с нея. Но взеха торбичката. Доста дълго двете чакаха бележка от Шурик. Най-сетне им я донесоха. Той молеше за прошка заради глупавото произшествие, в което се бе набъркал и бе причинил толкова тревоги, шегуваше се, че сега е наказан за глупостта си с продължителен пост и мълчание, също като монах. Молеше да му

донесат двете френски книги от бюрото му, папката с книгата, хартия за писане и няколко химикалки.

Прибраха се вечерта страшно уморени. Краката на Мария бяха подгизнали, Вера отново почувства силна болка в бузата, условно казано. За вечеря Мария излезе разплакана и каза, че се е затъжила за майка си. Самата Вера също беше готова да се разплаче поради пълната бъркотия в живота. Да се овладее, да събере сили, да се държа бодро и да противостоя — повтаряше си тя.

В десет часа се обади Светлана. Вместо обичайното кратко „Няма го“ Вера Александровна подробно ѝ описа всички перипетии от деня, като започна от сутрешното обаждане.

— Ама защо не ми се обадохте веднага — много бодро отговори Светлана. — Имам познати в „Склифа“, още утре ще отида и всичко ще разузная.

— Да, това би било прекрасно — зарадва се Вера. — Само че трябва да му занесем едни книги и някакви книжа.

— Ще мина да ги взема, не се тревожете за това.

Вера Александровна продиктува на Светлана адреса и дълго и заплетено обяснява колко лесно може да намери блока им от „Бутирски вал“. Светлана само се усмихваше.

Светлана беше на седмото небе: бе настъпил моментът, когато най-сетне щеше да може да покаже на Шурик и важната му майка на какво е способна.

И наистина ѝ провървя. Макар да нямаше никакви познати в „Склифа“ — а и за какво ли ѝ бяха нужни, след като операцията вече беше направена, — на другата сутрин тя се представи за роднина и говори с хирурга, оперирал Шурик, и той ѝ показа рентгеновата снимка, обясни ѝ какво точно е представлявала операцията и какви са перспективите.

— С тази травма бихме могли бързо да го изпишем, а след шест до осем седмици да му направим повторната операция, тя не е сложна. Но е получил мозъчно сътресение, така че нека полежи тук — каза хирургът.

После Светлана влезе в стаята, където сред бинтованите и гипсирани мъже трудно позна Шурик. Той лежеше по гръб целият в тръбички: едната излизаше от устата му, две — от носа, а под очите му

имаше черни подутини. Подлогата, поставена върху одеялото му, допълваше картината.

— Боже мой! Кой те е подредил така? — възкликна риторично Светлана.

Но Шурик не можеше да говори, повъртя пръсти и тя извади бележник и химикалка.

Последвалият разговор се водеше изключително в писмен вид. Шурик горещо ѝ благодари, че е дошла. Помоли я, доколкото е възможно, да отложи посещението на майка му. Написа, че някакъв луд казах или монголец го е сбъркал с някого и насмалко не го е убил.

Светлана изнесе подлогата в тоалетната, оправи леглото, намери дежурната сестра и ѝ даде съвсем правилна сума пари — нито малко, нито много, — за да го наглежда и да проверява всичко ли е наред. После отиде до магазина, където купи кефир, два триъгълни пакета сметана и минерална вода, и се върна в стаята. Когато вече излизаше, в стаята влезе милиционер с бяла престилка върху униформата. Търсеше Шурик. По повод на вчерашния побой. Милиционерът задаваше на Шурик интересни въпроси: дали познава Джамия Халилова и в какви отношения е с нея...

Шурик пишеше отговорите си на милиционера, но Светлана не ги виждаше, защото милиционерът веднага прибираше листовите. Само въпросите обаче бяха достатъчни, та Светлана да си създаде представа, много подобна на онази, която бе нарисувало въображението на Рашид. Във всеки случай милиционерът не задаваше въпроси за Егле и Шурик не сметна за необходимо изобщо да споменава името ѝ.

Светлана реши да отложи собственото си разследване: у нея също се зародиха някои въпроси към Шурик.

Между другото милиционерът не посети повече Шурик — случаят с побоя на Рашид над Джамия Халилова и Александър Корн бе приключен на другия ден, когато в Москва долетя бащата на Рашид, главният кагебист на републиката, и единствената грижа на московските милиционери бе да се измъкнат самите те, защото в участъка здравата бяха напердашили Рашид...

На третия ден в стаята нахлу Гия:

— Шурик! Току-що ми казаха... Ех, какъв беше тоя твой късмет, момче! И на мен веднъж ми се случи...

И Гия разказа няколко истории на свои похождения, когато го били били. Това не беше твърде утешително. После извади от чантата си бутилка коняк, увита във вестник, отвори я и насочи края на тръбичката, излизаща от устата на Шурик, към гърлото ѝ.

— Май не е лоша идея — взе той още една тръбичка от нощното шкафче, вкара я в бутилката и сръбна. — Бих казал, блестяща идея. А ще замезиш с... не, не с кефир, разбира се... със сметана.

Приятното им занимание бе прекъснато от Светлана.

Тя едва потисна едно негодуващо възклицание:

— Какво правите вие тук?

Гия не се предаваше дори пред жени:

— Пийваме си. При мозъчно сътресение е много препоръчително. Ами вие какво правите тук?

Шурик мучеше нещо неразбираемо.

— Ясно, разбрах — ехидно избъбри Гия. — Тя има добра душа. Дори си личи от пръв поглед. Но когато мъжете пият, жените си мълчат, нали така?

Светлана се разяри от подобно отношение, но остана, не се предаде. И Гия си тръгна, като остави бутилката под одеялото на Шурик, а Светлана — много ядосана.

Доколкото бе във възможностите му, Шурик гледаше да отдалечи посещенията на Вера. А и Вера не беше добре: болката, появила се, когато ѝ съобщиха по телефона за инцидента с Шурик, ту я нападаше, ту отстъпваше. Тя извика лекар от платената поликлиника — той дълго я преглежда и предположи, че има възпаление на тройничния нерв. Предписа домашен режим, да стои на топло и да взема някакво мощно лекарство.

Три седмици Светлана ходеше в институт „Склифосовски“ като на работа и всеки ден даваше на Вера Александровна отчети за състоянието на сина ѝ.

Дори нещо повече: на два пъти Светлана ходи по негова молба при Валерия. Той доста се почуди, преди да я помоли за това, но работата беше спешна, той не разполагаше с пишеща машина и само Валерия можеше да напечата реферата. Втория път Светлана отиде у Валерия, за да вземе залепения плик и да го изпрати по пощата.

Валерия похвали шлифера на Светлана. Светлана ѝ каза, че си го е ушила сама от шлиферен плат, купен точно в тази сграда. Светлана

похвали антикварните мебели на Валерия и ѝ съобщи, че не може да понася съвременните. Светлана се стори на Валерия симпатична, но много невзрачна. Светлана от своя страна вътрешно съжали тази пълна, прекалено ярко гримирана инвалидка. А колко тревожни размисли бе причинил на Светлана този маршрут на Шурик...

„На дневна светлина пък ще изглежда като същинска матрьошка, горката“ — помисли си тя.

Никоя от тях не заподозря, че има насреща си съперница.

Вера Александровна не ходеше в болницата. Валяха студени пролетни дъждове, за зимни ботуши вече беше топло, за обувки — рано. Вера нямаше подходящи обувки за дъждовно време. Е, когато изпишат Шурик, този проблем трябва да се реши. Добре ще е да са с каучукова, но не плоска подметка, а на ниско токче.

Вера пишеше на Шурик чудесни дълги писма. Шурик ги запази, натрупани на спретната купчинка, по дни. И Мария му пишеше, а също му рисуваше картинки. Главният им сюжет беше — тя и Шурик на брега на морето.

Светлана се отбиваше у тях за писмата и по молба на Шурик вземаше ту речник, ту самообръсначка, ту дошъл по пощата голям плик.

Вера Александровна оцени Светлана много високо: истинска приятелка и макар че не би могла да се нарече хубавичка, външността ѝ е изящна и изобщо — възпитано момиче. И което е голяма рядкост — много сръчна в ръкоделията. Елизавета Ивановна би я одобрила...

Светлана беше много внимателна към Вера Александровна: всеки път, когато си тръгваше, питаше какво да донесе от града, и носеше от ресторант „Прага“ много различни ястия, тъй като Вера Александровна беше забравила да попита Шурик от кой кулинарен магазин купува картофените кюфтенца...

Скоро изписаха Шурик. Вера Александровна се разстрои: той изглеждаше ужасно. Беше отслабнал. От бузата му стърчаха някакви метални джунджурии. Едва говореше, нищо не ядеше, а само пиеше различни течности през тръбичка. Затова пък им пишеше чудесни смешни бележчици с картинки. Мария веднага настоя той да не пропуска „свещените часове“ и дори му каза колко часа ѝ дължи за времето на боледуването си. Беше ги преброила. Той обеща да отработи всичките.

Странно нещо, щом Шурик се прибра от болницата, възпалението на тройничния нерв на Вера й мина — сякаш не бе го имало.

Скоро свалиха желязната сбруя на Шурик и в чест на този празник той заведе всички, включително Светлана, в ресторант „Котва“ и ги нахрани до насита с вкусни ястия.

Светлана празнуваше най-големия ден в живота си: това беше семеен обяд, всички хора на съседните маси смятаха, че Шурик й е съпруг, Вера Александровна — свекърва, само това момиченце... неясно чие. Излишно момиченце. От своя страна Мария също смяташе, че обядът е прекрасен, но също смяташе, че в него има нещо излишно — Светлана...

За Светлана беше неприятно само едно обстоятелство: Шурик, както и преди, не искаше да я посети в дома й и изобщо не даваше никакви признаци за мъжки интерес. Светлана търпеливо чакаше любовна среща. Реши да не отваря дума за източната Джамия. Е, може би някой ден, по-нататък...

Сега тя се обаждаше всеки ден, дълго разговаряше с Вера Александровна за живота изобщо и за Шурик в частност. В края на разговора я молеше да предаде слушалката на Шурик и ако него го нямаше вкъщи, Вера винаги й даваше отчет, къде се намира той в момента. Ако беше в библиотеката, Светлана не я домързвяваше да отиде дотам и да провери. Все пак засега впечатлението й беше, че той няма друга жена... Понякога Вера Александровна казваше, че той няма да се прибере тази нощ, отишъл е у Валерия да работят върху някакъв сложен превод и най-вероятно ще остане там.

Междувременно отново приближаваше пролет и Шурик веднъж й каза, че скоро ще се местят на вилата.

„Положението е ужасно“ — разбра Светлана. Вера и Мария ще се преместят на вилата и той пак няма да й се обажда и ще се изгуби от погледа й окончателно. И то сега, след всичко, което бе направила за него! Отново в мислите й се появи Джамия, заради която едва не го бяха убили. Може би все пак той се среща с някоя...

Светлана засили бдителността си. Отново дежуреше край входа му, следеше го на неголямо, но точно преценено разстояние — и безрезултатно: изглежда, нямаше нито Джамия, нито каквато и да било друга жена. Но тревогата и липсата на яснота я измъчваха, тя пак

не спеше по цели нощи, навиваше бели копринени цветя и мислено ги подреждаше около главата си... Не, той не я обича, но я цени, уважава я, изпитва благодарност... Как да накараш един мъж да се влюби в теб? Нима трябва да умреш, за да бъдеш оценена? Ах, ако можеше отначало да се погребеш, да се насладиш на гледката, как всички те оплакват, а после вече да умреш истински. Да лежиш като Офелия в ковчег, в гробница, украсена с цветя, а любимият да страда край ковчег, да извади меч и да се самоубие... И ти да видиш това, да се увериш в неговата вечна и вярна любов и тогава вече спокойно и с удоволствие да умреш... Не, Шурик, това мамино синче, не е способен на това. Освен заради своята маминка... И тя се усмихваше при тази мисъл, защото безумието още не я бе обзело дотолкова, че напълно да убие чувството ѝ за хумор...

Обади му се по телефона и го помоли да дойде спешно. Той отдавна очакваше нещо такова. Знаеше за какво го викат. Тръгна обречено, с раздразнение, насочено изключително към него самия.

„Важното е да не се впускам в никакви обяснения“ — реши Шурик.

И веднага, още щом се спусна вехтата завеса на вратата на стаята ѝ, я прегърна, зарови пръсти в хилавата пяна на тънките ѝ коси, тя слабичко и радостно запротестира нещо за развалената прическа, за измачканата блузка. Видът ѝ беше толкова щастлив, че Шурик забрави за доскорошното си раздразнение и си изпълни упражнението с обичайния за здрав млад мъж ентузиазъм. Светлана пък беше на върха на блаженството и ломотеше своето заклинание „Обичаш ли ме?“ през всичките двама и пет минути, докато Шурик се трудеше над нея.

После Шурик бързо се облече и избяга, като се оправда с ужасно-кошмарното количество работа, която трябвало да свърши днес. И макар че Светлана не получи ясен словесен отговор на поставения ребром въпрос, самият факт на близостта можеше да се приеме за положителен отговор.

Шурик изтича с облекчена съвест надолу по стълбището: всичко се размина... и сега той наистина хукна към Института по научна и техническа информация за поредната порция преводи, после към книжарницата за чуждестранна литература за нов учебник по испански за Мария, после към аптеката за лекарство за Матилда. И така нататък,

и така нататък... Беше приятно, че вече бе свършил първата от планираните за деня работи и я бе изхвърлил от главата си.

Голата и съвсем успокоена Светочка лежеше завита с бабиното английско одеяло на дивана и за нищо не мислеше — най-сетне и нея я бе споходило блаженството на спокойствието. Галеше се по корема и гърдите, изпитвайки гордост и благодарност към самата себе си.

Тя беше абсолютно щастлива и дори здрава и непреодолимата пропаст между жената, за която любовта е единственият смисъл и съдържание на живота, и мъжа, за когото любовта, разбрана така, изобщо не съществува, а е само един от многото компоненти на живота, за няколко минути се скри под тънка ципа.

Телефонният номер на екскурзовода, който бе разхождал френската група из Москва в дните на първото пътуване на Жоел до Русия по време на олимпиадата, се бе запазил в стария ѝ бележник. След онова първо пътуване тя идва в Русия още два пъти, но и двата пъти в Ленинград. Последния път бе прекарала там три месеца вече като практикантка. Сега пристигна в Москва за половин година — за да завърши дисертацията си. Минаха две седмици преди да се реши да се обади на Шурик. Беше го запомнила не толкова, защото беше симпатично снажно момче с детска руменина, много руско — *tres russe*, — както дружно бе решила навремето цялата френска група, колкото заради неговия френски — безукорен език от началото на двайсети век, на който вече никой не говореше, освен може би някакви провинциални нотариуси, успели да стигнат деветдесетте...

Жоел се бе увлякла по руската литература още преди да дойде в Русия, и дори се бе опитвала самостоятелно да учи руски език. Живата Русия я очарова и тя, единствена дъщеря на богат винопроизводител, собственик на големи лозя край Бордо, за огромно недоволство на баща си се записа в Сорбоната и напълно се откъсна от семейния бизнес. Вместо да се занимава със счетоводство или работа с клиентите, Жоел се ровеше в текстовете на Толстой. Когато четеше „Война и мир“, ѝ направи впечатление, че френският език на Толстой, огромните диалози между руските аристократи, съществуващи равноправно с руския текст, ѝ напомнят по нещо френския, който говореше руският екскурзовод Шурик. И начинаещата филоложка се заинтересува от този феномен. Впоследствие намери голямо количество фрагменти от френски текстове и в Пушкиновото творчество. И Жоел избра за изследване именно тази тема — сравнителен анализ на френския език у Пушкин и Толстой. Всъщност не я избра от предложени теми, а самата тя я предложи на професора си и той я одобри, като я намери много интересна. Без да предполага, Шурик се оказа кръстник на нейната научна тема.

Жоел се обади на бившия си екскурзовод. Работата на екскурзовод тогава не му бе потръгнала, началството на „Интурист“ не го хареса и повече не го поканиха, така че пред очите му не бяха минали десетки туристически групи и стотици пътешественици и той прекрасно бе запомнил францужойката от Бордо, която му бе отворила очите за безнадеждно остарялото състояние на неговия френски. Срещнаха се — до паметника на Пушкин, което изглеждаше символично.

Целунаха се два пъти, както беше прието у тях, но той посегна и за трети — както е прието у нас. И се засмяха — като стари приятели. После се хванаха за ръка и тръгнаха на разходка из града. Стигнаха до стария университет, после слязоха до крайбрежната улица и някак случайно, подчинявайки се на стария си навик, Шурик изведе Жоел отначало до дома на Лиля на „Чисти“, а после направиха един кръг и излязоха при черквата „Иля пророк“ на „Обиденски“. Повъртяха се наоколо, влязоха, постояха, послушаха края на всенощната литургия, после пак излязоха на крайбрежната улица, по Големия каменен мост минаха на другия бряг на Москва река и дълго се скитаха из Замоскворечието. Шурик ѝ показва къщата на „Пятницкая“, в която някога е живял Толстой, и Жоел все повече се влюбваше в града, който сега чувстваше почти като роден.

Тя беше от онази порода странни чужденци — а те бяха доста в онези години, — които бяха очаровани от Русия, от нейната особена откритост и интимност, а Шурик ѝ приличаше на някакъв герой на Толстой — може би на Петя Ростов, а може би на Пиер Безухов.

Шурик пък, докато се разхождаше по онези улички, по които някога бе скитал с изпарилата се от живота му Лиля Ласкина, също се чувстваше не като сегашния Шурик, а като онзи ученик, подготвящ се за приемни изпити за университета, и дори се улови в тъжното съжаление, че тогава не бе се явил на тъпия изпит по немски: като нищо щеше да го вземе и всичко щеше да бъде различно, по-хубаво, отколкото сега... И може би баба му щеше да живее по-дълго...

Двамата чудесно си бърбеха за какво ли не, прескачаха от една тема на друга, прекъсваха се, кискаха се на езиковите си грешки: постоянно преминаваха от единия към другия език, защото Жоел искаше да говори на руски, но не ѝ достигаха думи. После заваля дъжд и те се скриха в занемарения черковен двор, в полуразрушената

беседка, и се целуваха, докато дъждът спря. Шурик имаше странното чувство за дежавю — той наистина бе седял на тези пейки преди десет години, но не с Жоел, а с Лиля, и в отделни минути сякаш потъваше в онова абитуриентско лято с изпитите, нощните разходки, Лилиното заминаване и бабината смърт.

Когато дъждът спря, се появиха кучкарите и някой пусна голяма немска овчарка. Оказа се, че Жоел от малка панически се страхува от кучета и не можеше да надвие себе си и да излезе от беседката, затова изчакаха човекът да отведе овчарката. И пак се смяха. И пак се целуваха.

През това време метрото спря да се движи и Шурик взе такси, за да закара Жоел вкъщи — тя живееше в аспирантското общежитие на Ленинските хълмове.

— Портиерката е ужасно неприятна — оплака се тя пред входа на общежитието.

— Колкото от онази овчарка ли те е страх от нея?

— Откровено казано, повече.

— Можем да отидем у нас — предложи Шурик.

Майка му и Мария бяха на вилата. Жоел се съгласи с лекота и те се качиха на същото такси и през центъра, покрай паметника на Пушкин, стигнаха до „Белоруская“.

— Това е някакво особено място — каза Жоел, като надникна през прозореца. — В Москва, закъдето и да пътуваш, непременно виждаш паметника на Пушкин.

Тя каза самата истина. Това беше сърцето на града: не историческият Кремъл, не Червеният площад, не университетът, а именно този паметник, ту със снежен плащ върху раменете на поета, ту наторен от гълъбите през лятото, преместван от единия край на площада в другия, именно той беше главното място на Москва. От този ден Жоел и Шурик се срещаха тук почти всеки ден — освен вечерите, които той прекарваше на вилата.

Тя беше жена птица: умееше бързо и шумно да литне от място, винаги беше гладна, много бързо се нахранваше, през половин час дърпаше Шурик за ръкава и казваше: Шурик, налага ми се „roug la petite“. И те се втурваха да търсят обществена тоалетна — в Москва ги имаше малко, понякога влизаха в някой двор, намираха закътано място и той я заграждаше с тялото си, докато тя като птица шумолеше в

храстите. А когато излизаше от храстите, веднага питаше Шурик дали знае къде може да пийне вода — и двамата се заливаха от смях.

Тя се смееше, когато се събличаше, смееше се, когато ставаше от леглото, и макар че нищо не пречи на секса толкова, колкото смехът, се изхитряше да се смее дори в прегръдките му. Когато се смееше, много погрозняваше: устата ѝ се разтегляше широко, върхът на носа се свеждаше надолу, очите замижаваха и тя, понеже го знаеше, криеше лицето си в ръце. Затова пък самият смях звучеше много заразително. Шурик ѝ казваше, че биха могли да я наемат да провокира театрална публика при несполучливи комедии: би могла да се киска и да се залива от смях, а публиката би я следвала.

След две седмици Светлана откри Шурик. Именно на площад „Пушкин“. Десетина минути той стоя при подножието на паметника с букет от някакви сини цветя. От противоположния край на площада беше невъзможно да различи какви бяха цветята, макар че за Светлана и това беше важно. После при него дойде дребна жена. И дори от другия край на улицата си личеше, че е чужденка: прическата ѝ различна, не като у нас, на някакви кичури, чадърът — окачен през гърба, както войниците носят пушки, и карираната чанта — през рамо, изобщо от един километър миришеше на чужбинско... Те се целунаха, после се хванаха за ръце, засмяха се и тръгнаха по „Тверски“. Смехът им беше особено оскърбителен: сякаш се смееха на нея, на Светлана...

Светлана ги последва, но след около пет минути разбра, че всеки момент ще падне. Седна на една пейка и изчака двойката да се отдалечи. Седя така около половин час. После, едва местейки нозе, тръгна към къщи. Обади се на Слава, каза ѝ, че случайно срещнала Шурик с жена, че няма да преживее още една изневяра.

— Сега ще дойда при теб — предложи Слава.

Светлана помълча и отказа:

— Не, Слава, благодаря. Трябва да остана сама.

Слава беше опитна самоубийца, не по-малко опитна от Светлана. Тя пристигна рано сутринта на другия ден. Извика дърводелец. Разбиха вратата. Светлана спеше дълбок медикаментозен сън: хапчетата приспивателно бяха приготвени отдавна. Извикаха Бърза помощ, промиха ѝ стомаха и я откараха.

След два дни, когато Светлана дойде на себе си и я преместиха в отделението на доктор Жучилин, Слава се обади на Шурик и му каза за

произшествието.

— Благодаря ви, че се обадохте — каза Шурик.

Слава избухна:

— Моля! Пак заповядай! Не разбираш ли, че ти си виновен! Всички вие сте просто канибали! Нима не можеш да кажеш нещо повече? Говедо! Ти си истинско говедо! Просто си негодник!

След като я изслуша, Шурик каза:

— Права си, Слава.

И затвори. Как, къде може да избяга човек от безумна жена?

Жоел сервираше масата. Вилницата отляво, ножът отдясно. Чаша за вода. Чаша за вино.

— Кажу ми, Жоел, би ли се омъжила за мен? — попита Шурик.

Жоел се засмя и скри лицето си:

— Шурик! Ти не си ме питал за това по-рано. Аз съм омъжена. Имам син. На пет години. Живее край Бордо, при родителите ми. Аз много те обичам, знаеш го. Ще бъда тук още пет седмици! Да се омъжа за теб! Така ли? А после да те осиновя, така ли?

И избухна в смях. Шурик се почувства отвратително. Вече знаеше, че утре сутринта ще тръгне чак към края на географията, за болница „Кашченко“, да занесе нещо на лудата Светлана, а привечер при Валерия, защото Надя, която я обслужваше от дълги години, бе заминала при сестра си в Таганрог за цял месец, а Валерия не можеше дори да си изнесе гърнето сама... А след това трябваше да отиде на вилата при майка си и най-вече при Мария, на която бе обещал кошничка, конци и нещо друго — беше си записал какво...

По странен начин линията на съдбата на Вера свързва двата си края — трийсетте години на счетоводителската ѝ каторга сякаш потънаха вдън земя и тя стана не пенсионирана счетоводителка, а бивша актриса. Театралният кръжок в сутерена на домоуправлението я върна към времената на студията на Таиров, но личните ѝ артистични амбиции отдавна бяха увехнали и тя се чувстваше щастлива, като предаваше на съседските деца основите на театралната професия.

Откак в дома ѝ се появи Мария, тя осъзна в името на каква тайна цел съдбата бе ѝ пратила неуморния Мармалад, накарал я да се заеме с работа, за която тя си мислеше, че отдавна е забравила. Ако не беше влязла във форма и не се бе занимавала веднъж седмично, в четвъртъците, със своите ученички, не би могла да приеме и да възпита своята немирна скъпоценност, която определено не друго, а провидението великодушно ѝ повери. Тя не се съмняваше, че в дома ѝ расте бъдеща велика знаменитост.

През двете години, докато Мария учеше в обикновеното районно училище, Вера и Лена Стовба си създадоха особени, независими от Шурик отношения. Предишната семейна конфигурация, проста и убийствено ясна — споени в едно майка и син, — се преобразува в нещо сложно и подвижно. Когато живееха тримата — Вера, Шурик, Мария, — се разиграваха поред различни комбинации. Понякога, когато тръгваха в неделя сутрин за някои музеи или изложба и Шурик водеше майка си под ръка, а Мария ту тичаше пред тях, ту се лепваше за Вера, Вера си представяше, че е майка на Мария, а Шурик — неин баща. Шурик виждаше у Мария по-скоро по-малка сестра, донякъде натрапена му от Веруся. Докато самата Мария не товареше главата си с размисли: Веруся и Шурик бяха нейното семейство.

Когато пристигаше, Лена Стовба ставаше най-важният за Мария човек — за няколко дни.

Вера настройваше изтънчено семейния механизъм: например слагаше Стовба да седне до Шурик, да изглеждат като двойка. Но това

беше правилно само отчасти, защото тогава се появяваше някаква излишна валентност, нейна собствена, неизравнена. Имаше и вариант, при който тя гледаше на Стомба като на независима извънсемейна единица със собствени отчаяни движения, маниакални намерения и пълно откъсване от реалното съществуване, но тогава във въздуха увисваше друга, изключително съществена нишка — Мария. Как и към кого беше прикачена тя? Ала именно благодарение на маниакалната идея за обвързване с човек, когото всъщност едва познаваше, Мария беше предадена за временно ползване на Веруся и Шурик — за благо на двете страни...

Лена си шепнеше с Вера Александровна: сега вече не на Шурик, а именно на нея разказваше за всички свои стъпки към Енрике. Разказа ѝ и как бе свършила нелепата история, разиграла се в Полша. С Ян, брата на Енрике, тя се срещнала във Варшава. И двамата били там за пръв път, но Ян имал много роднини, които никога не бил виждал, а Лена — абсолютно никого. През цялата първа седмица той бил зает, пиянствайки с намерените си роднини. Лена стояла в мизерния си хотел, чакала го от сутрин до вечер, докато най-сетне той, едва измъкнал се от запоя, отишъл да я вземе и я откарал в американското посолство — да се женят.

И двамата били напълно сигурни, че им предстои проста и бърза формалност. Така и щяло да бъде, ако Стомба била гражданка на Полша. Предложили на Ян да му дадат виза за Русия и да сключи брак с гражданката на Съветския съюз според съветските закони. Това отново било забавяне, протакане, но в края на краищата — не и отказ. Стомба си заминала, а Ян останал във Варшава да чака съветска виза. Чакал я месец и половина. Енрике на два пъти му пращал пари, като вече се оглеждал за по-голям апартамент в Маями. През тези шест седмици Ян не си губел времето — влюбил се безумно в прекрасна полякия и когато съветската виза пристигнала, вече бил венчан в католическа черква и документиран в американското посолство като съпруг на съвсем друга жена, а не на очакващата пристигането му Лена Стомба. Енрике се скарал с брат си за цял живот, но това не променяло нещата.

Вера слушаше, трогната до дъното на театралната си душа — всичко беше необикновено, рисковано, възхитително. Сега вече Вера ронеше сълзи. Любов, като дългосвиреща плоча на съдбата... И с нея

се бе случило така... Години, изгубени в чакане... Горкото момиче... Горката Мурзик...

Вера прокарваше паралели между своята собствена нещастна женска биография и Ленината, опитваше се да внуши тънката мисъл за липса на гъвкавост, за други възможности, които са отворени пред младата жена с нейната външност и характер, за възможността на света да има друг мъж, който би могъл да ѝ замени... И така нататък...

Лицето на Стовба се озлобяваше, очите ѝ издаваха скука — тя четеше мислите на Вера Александровна и предпочиташе собственото си романтично нещастие пред който и да е друг вариант. Също както някога самата Вера... Не, в живота ѝ не бе имало никакъв друг мъж!

На хипотетичния друг мъж, за когото намекваше, Вера също подхвърляше от време на време, че положението му е неопределено, тя остарява, би искала да го види женен, а и за момичето трябва да се помисли.

Послушният Шурик, вътрешно ужасно настръхнал, се измъкваше с шега:

— Веруся, вече опитах веднъж, наложи се да се разведа...

Вера се сепваше: отива твърде далече с намеците си.

Но всъщност важното беше друго: от време на време Стовба заговаряше, че трябва да си вземе Мария в Ростов.

Това не биваше да се допуска по никакъв начин и Вера спешно се захвана с уреждането на велика съдба за Мурзик.

Разбира се, никой не можеше и да си представи какви усилия струваше на бившата скромна счетоводителка от спомагателния театрален персонал да организира солидно ходатайство за балетното училище, пред самата Головкина.

Най-сетне настъпи денят, когато по време на късния вечерен чай, единственото им събиране без Мария, Вера тържествено съобщи на Шурик:

— Досега не ти казвах, за да не излезе преждевременно... С една дума, Мурзик е приета в хореографското училище при Большой театър.

Вера направи дълга пауза в очакване на възторга на Шурик, но той не реагира, както трябваше.

— Обадиха се на София Николаевна Головкина... Разбра ли?

— Ами да — кимна Шурик.

— Не, не си разбрал! — почти избухна Вера. — Това е най-доброто балетно училище в света. Там подбират едно момиче от сто. Два пъти водих Мурзик на предварителни изпити и тя се представи много добре.

— Но, Веруся, какво чудно има в това, та ти толкова много работи с нея!

— Да, Шурик! Мога да кажа, че станах опитен педагог през последните години. През мен минаха сигурно повече от сто ученички! — Вера малко преувеличаваше — в нейния кръжок идваха обикновено осем до десет ученички и техният общ брой за всичките години при всички случаи беше под петдесет. — Не съм имала по-способна ученичка. Как само схваща всичко! От половин дума, от половин дума! Но какво ли изобщо мога да им дам — основите на ритмиката, на пластиката, театралната азбука... А в училището идва съвсем друг контингент. Само деца, които вече са ходили в балетни студии, някои вече са работили на станок. Често деца на балетисти. А Мурзик има вродени качества. Прекрасна гъвкавост, отскок, отличен музикален слух. И, разбира се, поразителна вътрешна пластика. Това е несъмнено за мен. С една дума, намериха й само един недостатък — ръстът. Малко е височка за балерина. Впрочем Лавровски например винаги е харесвал високите... Но, първо, не се знае кога тя ще спре да расте. Това може да стане и достатъчно рано. И, второ, самите натоварвания, които получават ученичките там, също забавят растежа. Това е известно. Всички балерини са достатъчно дребни отчасти и защото от най-ранна възраст работят много и се ограничават в храненето.

— Мурзик има прекрасен апетит — отбеляза Шурик.

Вера се ядоса:

— Тя има силен характер. Също като Лена. Ако е наследила нещо от нея, то е целеустремеността. С една дума, това е: приеха я. Тази година ще трябва да я водим там всеки ден, а в бъдеще ще видим... Там има общежитие за децата от провинцията... Е, не знам, не ми се ще да давам детето в интерната. Училището е на „Фрунзенская“. Вярно, не е близо. От къщи стигахме до там за около час. В края на краищата — в гласа на Вера прозвуча едва доловима закана — и аз мога да я водя.

Работният ден на Шурик отдавна вече се бе изместил към вечерта: обикновено той се събуждаше доста късно, вършеше

домакинската работа — до пералнята, до магазина, до пазара — и се захващаше за работа следобед, понякога до пет сутринта... Разбира се, щеше да се наложи той да води Мария на училище и това вероятно сериозно щеше да промени живота му.

— Ами Стовба? Съобщи ли й вече?

Лицето на Вера помръкна:

— Но, Шурик, нали не мислиш, че тя е враг на детето си? Та това е все едно да спечелиш милион!

— Не, исках да кажа само, че тя евентуално може да замине, и за какво ще е тогава това училище? Напразни усилия!

— Мурзик може да стане истинска звезда. Като Уланова. Като Плисецкая. Като Алисия Алонсо. Повярвай ми.

Шурик въздъхна и повярва: какво друго му оставаше?

В края на август пристигна Стовба и щастливата Мария още в първата минута каза на майка си, че е приета в хореографското училище при Большой театър.

Вера бе смятала предварително да подготви Стовба за това съобщение, но Стовба изобщо не възрази, дори се зарадва.

Приеха Мария направо в първи клас, без подготвителен, и веднага я сложиха при станокa. През първите седмици тя беше в абсолютен шок — мълчеше, не казваше нито дума нито на Шурик, нито на Веруся... Бе очаквала съвсем друго от обучението по балет...

През последната година Мария бе изгледала с Вера целия звезден балетен репертоар — и „Лебедово езеро“, и „Червения мак“, и „Пепеляшка“... И си бе представяла себе си в соловите партии. Да, да... това й подходеше. Вече беше напълно готова да танцува с бяла пачка на сцената на Большой театър... Но я поставиха с лице към стената, с двете ръце на станокa, и по час и половина без прекъсване със скучно броеие тя изопваше крак, стъпала, укрепваше гръбначния си стълб.

Само това и нищо друго. Никакво волно кръжене под звуците на музика, никакви телесни импровизации, каквито й бе предлагала Вера.

Едва след половин година разрешиха да се обърне настрани, надясно, наляво... и отново все същото — да изопнем крачетата, стъпалцата... Раменете надолу, брадичката нагоре! Изправена линия! Изправена линия!

Уроците водеше бивша балерина, но отпусната, пълна, с лице, напомнящо стар женски булдог. Имаше и възпитателка, която се наричаше инструктор. Тя водеше момичетата на уроците и организираше всичко. Казваше се Вера Александровна, което никак не харесваше на Мария, дори я оскърбяваше: от къде на къде Вера Александровна, тя вече си има любимата Веруся... А тази беше млада, но с набръчкано лице, ходеше като балерина, в първа позиция, с пръстите настрани, и си държеше главата според законите на балета, с изправена шия. Да, ама не танцуваше! Момичетата казваха, че напуснала балета заради травма, затова била зловна. Всички знаеха, че на света няма по-голямо нещастие от загубата на балета...

Тази фалшива Вера Александровна ги водеше навсякъде, дори в стола, припираше ги да се обличат, да се събличат и гласът ѝ беше висок, писклив. Мразеше всички момичета, а Мария имаше чувството, че най-много мрази нея. И сякаш тъкмо тя получаваше най-много забележки: че се върти, когато трябва да стои мирно, че яде прекалено бързо, че не е направила задължителния книксен, последното запазило се от императорските времена правило — преподавателите да се поздравяват с леко пружиниращо движение с леко приклякане.

Мария се уморяваше ужасно. И ѝ беше скучно. Но мълчеше — нито дума на Вера. И на Шурик нито дума. Те излизаха от къщи в седем и половина и през целия път тя бавно се събуждаше. Едва до самото училище подскачаше, прегръщаше Шурик, целуваше го по небръснатата буза и побягваше. Шурик се потътряше към къщи да си доспи.

Мария не си намираще приятелки в училището. Момичетата вече бяха учили цяла година в подготвителния клас и се бяха сприятелили. Тя беше нова, по-висока от всички и вдигаше крачето си по-високо от всички. И много скоро я поставиха при средния станок, където винаги поставят най-добрите... Тя още не знаеше, че най-добрите не са обичани. Освен това повечето момичета бяха по-големи, много от тях живееха в интерната при училището и вече си бяха оформили компании, в които не приемаха Мария.

В края на първата година им разрешиха да застанат на палци... И отново — батман, тондю, плие... И отново — най-добрата от всички... Но самата Мария не се харесваше. Класът беше все от дребосъци, всички момичета, сякаш нарочно подбрани, бяха със светли коси и

бяла кожа и тя страдаше, задето не приличаше на другите, а особено страдаше от номера на обувките си — трийсет и седми. Веднъж в съблекалнята те дълго се подиграваха на огромните ѝ балетни обувки и дори поиграха с тях футбол.

На другия ден тя отказа да отиде на училище.

— Не искам повече да уча балет. Ще ходя в обикновено училище, без балет.

Вера я остави вкъщи. Закусиха двете, като пуснаха Шурик да си доспива. Сервираха си закуската в бабината стая, а не в кухнята, както обикновено. Вера извади красиви чаши и постави най-златната пред Мария.

Една седмица преди това Вера и Шурик бяха на родителска среща. Шурик присъстваше не просто като придружител, а и в качеството на родител. Вера Александровна изпита смътно приятно чувство: сякаш Мария беше нейна и на Шурик дъщеря и през двата часа тази мисъл я забавляваше.

Преподавателката на класа по балет много хвали Мария, учителите по общообразователните предмети също бяха доволни от нея, само инструкторката адашка говори за Мария с неприязън: затворена, рязка, лош контакт със съученичките.

„Завиждат, завиждат“ — веднага постави диагнозата Вера. Тя познаваше артистичния свят. И не разпита момичето какво толкова се е случило в училището, та вече не иска да ходи в него. И по време на специалната закуска в бабината стая Вера каза важни, но не съвсем правдиви думи:

— Скъпа моя Мурзик! Когато бях малка, само мъничко по-голяма от теб, учех в театрална студия. И макар че уроците много ми харесваха, напуснах. Защото към мен се отнасяха зле. Сега знам, че момичетата са ми завиждали. Това е много лоша черта. Но се случва твърде често. Ако искаш да станеш балерина, трябва да го изтърпиш. Ще мине известно време и ще разбереш, че човек не бива да се огорчава от това. Защото повечето момичета, които се отнасят зле с теб, никога няма да станат балерини: ще ги изключат, преди да завършат училището. А теб няма да те изключат, защото си много талантива. Ти ще танцуваш солови партии, а те — в най-добрия случай ще бъдат в кордебалета. Така че почини си няколко дена, ако искаш, ще отидем на пързалката, в някой музей — където искаш! А

после отново ще се върнеш в училище. Защото не може да се предаваш заради такава дреболия. Разбра ли ме?

Тогава Мария се гушна като малко дете във Веруся и се разплака, и плака дълго, и ѝ разказа как момичетата са играли футбол с розовите ѝ обувки и сега те са ужасно мръсни... И че носи номер трийсет и седми, а другите момичета — трийсет и трети...

Три дни се забавляваха. Ходиха в цирка на Дуров, гледаха говорещия гарван, после на репетиция в театъра, където бе работила Вера Александровна, и това беше прекрасно, после купиха от магазина на ВТО нови балетни обувки и освен това Вера Александровна ѝ подари лента за глава, от чужбина, направена от еластична материя в яростен розово-пурпурен цвят, какъвто не съществува в природата.

После Шурик отново поведе Мария на училище. Тя беше овладяна, готова за отпор и брадичката ѝ гордо гледаше нагоре, не само до балетния станок. Мария се готвеше за нападение. Пламтящата пурпурна лента, лицето ѝ с оттенък на свеж южен загар посред зима подчертаваха предизвикателството.

След няколко дена в момичешката съблекалня стана сбиване. Инструкторката дотича, когато по средата на съблекалнята, между шкафчетата, се мяташе кълбо от тънки ръце и крака и над всичко това се разнасяха оглушителни писъци. Инструкторката изкрещя още по-оглушително, кълбото се разпадна, последна се изправи на крака Мария, сиво-кафява, с разкъсано трико. Освен нейното трико бяха пострадали един нос и една ръка: носът беше разбит, а ръката — ухапана. Както заявиха свидетелките, от Мария.

Момичетата единодушно и почти хорово заявиха, че Мария им се нахвърлила като фурия, а те нямат и представа каква е била причината. Мария не каза, че момичетата ѝ бяха взели новите обувки и бяха започнали да ги ритат из съблекалнята. Инструкторката извика в училище Вера Александровна и започна да ѝ се кара, сякаш тя се бе сбила с момичетата в съблекалнята. Вера търпеливо я изслуша, а после от своя страна каза, че съученичките тормозят момичето и тя вижда в това проява на расизъм, който е неприсъщ на съветския човек.

— Аз бих казала, че тук има някакво педагогическо недоглеждане — кротко завърши Вера Александровна бабата.

Вера Александровна инструкторката изведнъж се уплаши: и през ум не ѝ беше минала такава опасна трактовка на конфликта.

„Само расизъм ми липсва“ — уплаши се инструкторката Вера Александровна и миролюбиво, но подличко се усмихна.

— Какво говорите! Вие просто не познавате нашия контингент, при нас е учила дъщерята на самия Сукарно, освен това дъщерята на гвинейския посланик, а и едно момиче от Алжир, дъщеря на милионер, така че за расизъм не се безпокойте — няма никакъв расизъм. Но аз ще си поговоря с момичетата...

И се замисли: наистина, в документите няма нищо такова, но я си представи, че е внучка на някой Лумумба или Мобуту?

Инструкторката беше в сложни отношения с началството, затова пък я харесваше самата Головкина, така че педагогическият колектив беше разцепен на две партии — едните „за“ нея, другите „против“. Тъй като в педагогическия колектив инструкторката Вера не беше единствената несполучила в живота, а имаше още няколко десетки неосъществени балерини с осакатени биографии, неверни съпрузи и още по-неверни любовници, обстановката беше твърде нервна и само страхът пред великата началничка и престижът на училището съдържаша кипящите страсти. Тук на никого нищо не се прощаваше.

По-нататък нещата продължиха точно както искаше Веруся. Не бе докладвано на по-високото началство, въпросът бе решен вътрешно. Поскастриха Мария, но поскастриха и другите момичета.

Естествено, Шурик беше въввлечен във всички перипетии на балетния живот, който постепенно заемаше централно място в семейството.

Сега, когато Стовба пристигаше от Ростов, Шурик ѝ отстъпваше своята стая и се преместваше в бабината, за Мария приготвяха походно легло при Вера, но то обикновено оставаше празно: Мария се настаняваше до майка си и се наслаждаваше на близостта ѝ.

Вечер Стовба ходеше с Мария на балетни спектакли и усвояваше ролята на майка на балерина. Когато гледаха „Дон Кихот“, Мария седя с вкопчени една в друга ръце, като замръзнала, а след края на спектакъла каза на майка си:

— Ще видиш, че моята Китри ще бъде по-добра.

Ролята на Китри беше най-голямата ѝ мечта.

Стовба се примири: в ръцете на Вера момичето наистина се превръщаше в балерина.

Понякога Лена се отчайваше: плановете на Енрике се рушаха един след друг. Той вече беше получил американско гражданство и молеше Лена да се срещнат в някоя социалистическа страна, до която тя можеше да стигне с туристическа група, но Лена се страхуваше, че ако някой научеше за това, вече никога нямаше да може да излезе от Русия. Самият Енрике искаше да дойде в Русия, но този вариант беше най-опасният според Лена, тя беше сигурна, че ще го тикнат в затвора: имаше лоша предистория, а сега вече беше и американец.

От време на време по сложни пътища си разменяха писма и снимки. Енрике разглеждаше снимките на дъщеря си и се възхищаваше на приликата ѝ с покойната му майка. Самият той беше станал зрял мъж, беше надебелял, Лена беше отслабнала и лицето ѝ едва напомняше онази светлоруса матрьошка, в която Енрике беше се влюбил безумно преди десет години. Но в характерите им имаше нещо общо, което очевидно ги бе събрало навремето: ако не бяха снимките, нямаше да се познаят, ако се срещнеха на улицата, но препятствията разпалваха страстта до безумие.

Когато дойде за пореден път, Лена разказа на Шурик за една нова възможност да замине, този път съвсем абсурдна, а на всичко отгоре изискваща още няколко години чакане и една гнусна измама. Именно за гнусната измама разказа Лена на Шурик една нощ в кухнята, докато Мария и Вера дълбоко спяха.

В Ростов на Дон в трети курс в селскостопанския институт учел лозарство някакъв прокомунистически испанец, когото някакъв лош вятър бил довял при донските казаци. Той бил дете на едно от онези испански деца, които бяха отгледани от съветската власт, и както става обикновено с двукратно променялите местожителството си хора, имал тотално объркани представи. Въпросният Алварес още на дванайсетгодишна възраст се върнал от Москва в Испания, а сега отново дошъл в бившата си родина да получи образование, което в Испания получава всяко селско момче, и то без да се откъсва от лозето. Бил на двайсет и пет, тоест малко по-млад от Лена, твърде невзрачен наглед и влюбен в Лена до диария. Това не било никаква шега, защото всеки път, когато се срещали у някаква приятелка на Лена, наистина го хващало жестоко стомашно разстройство.

— Та така значи — запали последната цигара от пакета Лена, — с едно мигване мога да се омъжа за него. След две години той ще

завърши института. И значи след две и половина заминавам с него за Испания, от там — фър! — закъдето поискам. Енрике ще дойде и ще уреди всичко.

— А няма ли да те убие? Или единият испанец — другия? — трезво се поинтересува Шурик.

— Не, разбира се. Ние с Енрике не сме романтици, ние сме маниаци. Просто трябва да се видим. Да се оженим, пък после може след три дена да се разведем. Аз вече нищо не разбирам — лицето ѝ се озлоби, очите ѝ потъмняха.

— Добре, ами този... Алварес? — не се сдържа Шурик, увлечен от сюжета.

— Ами нали това ти говоря — дреме ми на шапката за него. И аз разбирам, че не е хубаво. Нещо като измама. Но не съвсем — нали ще спя с него. Той това иска, ужасно го иска, нали ти казах, влюбен е до диария. А на мен, Шурик, ако не е с Енрике, ми е абсолютно все едно с кого. Искаш ли да легна с теб?

— Е, късно е вече, скоро трябва да ставам, за да заведа Мурзик на училище — отговори честно Шурик и тогава Лена се ядоса:

— Ей че си и ти, голямата работа! И аз мога да я заведа на училище.

Шурик си помисли, че такава му била съдбата. В неговата стая спеше Мария. Бабината, където беше приготвено легло за него, беше преходна със стаята на Веруся.

Лена изхвърли фасовете в кофата за боклук, отвори прозорчето, избърса чистата маса и тръгна към банята. Извърна се и Шурик разбра, че го канят.

Лена отдавна не се преструваше, както по-рано, че нещо е сбъркала. Отвъртя крана и докато водата пълнеше ваната, страшно безсрамно се съблече с бавни, провлечени движения и съвършено непозната усмивка на лицето... Всичко останало беше чудесно, но съвсем обикновено. Между другото водата беше излишна, защото, когато лягаха, преливаше от ваната, а когато бяха прави, пак им се искаше да легнат.

И както обикновено, Шурик заведе Мария на училище, защото Лена спеше дълбоко и той я съжали и не я събуди.

И сега, ако новият план на Стомба се реализираше, още три пълни години, ако, естествено, не се броят зимните, пролетните и

летните ваканции, на Шурик предстоеше да води Мария на училище и, естествено, да я взема от там. Впрочем понякога я вземаше самата Вера.

Натоварването на Мария растеше от година на година, имаше репетиции, концерти, ежегодни изпити, за които се готвеха, напрягайки всички семейни сили. Съчетанието от африканския ѝ темперамент и жестоката дресура на тялото изработи у нея могъщ характер. Вера Александровна знаеше, че дори от нея да не станеше балерина, тя нямаше да се изгуби сред хилядите свои връстнички и щеше да постигне в живота всичко, което пожелае. В училището възлагаха големи надежди на Мария, познаваше я самата Головкина, която кимаше снизходително, когато при среща в коридора момичето замръзваше пред нея в книксен.

Сутрешен книксен Мария правеше и пред Вера, преди да я целуне по бузата. И всеки път Вера се разнежваше.

Не, не беше права мама: момчетата са едно, а момчетата — съвсем друго — тя сякаш се оправдаваше пред покойната си майка, задето по-малко бе обичала родния си Шурик като дете, отколкото чуждата Мария...

Колкото по-голяма власт придобиваше немощта над разплуващото се тяло на Валерия, толкова по-силно се съпротивляваше тя и духът на боец у нея се засилваше. Вече няколко години тя не напускаше дома си и ѝ ставаше все по-трудно да се движи дори в пределите на двайсет и четирите квадратни метра — голяма прекрасна стая! Краката отдавна се бяха предали, но все още я държаха ръцете, криво-ляво тя се добираше до оградената с паравани импровизирана тоалетна — стол с изрязан в седалката отвор и поставена под него кофа. Тук намериха мястото си и фаянсовата кана за поливане и легенът на сини напукани цветчета — Валерия пазеше благообразното приличие на дома си.

От следоперативното време Валерия държеше две прислужници: сутрешна — Надюша, възрастна жена, бивша портиерка, която носеше по-обикновените продукти и ѝ помагаше за тоалета, и вечерна — Маргарита Алексеевна, медицинска сестра, която викаше при необходимост. Благодарение на ловкото дирижиране на присъствията Шурик нито веднъж не срещна дори една от двете: за Валерия беше важно той да смята, че е самостоятелна... Но същевременно ѝ се искаше той все пак да носи някаква отговорност, да разбира колко зависима е от него...

А в действителност не беше чак толкова зависима! Самостоятелността се определя изключително от парите, които печелиш — Валерия се бе уверила в това и работеше много бързо и с удоволствие. Докато Шурик разширяваше полето на дейността им чрез усвояване на техническия превод, Валерия, която умееше с помощта на телефонната слушалка да върши чудеса на общуването с най-разнообразни хора — от управителка на магазин за хранителни стоки до секретар на редакция, — почти бе монополизирала женските списания по отношение на превежданите от полски статии за мода, козметика и тям подобни дамски красоти на живота.

С широки пръсти и безгрижна, изгубила по един или друг начин почти цялото семейно наследство, тя решително промени отношението си към парите: по-рано ги бе приемала като еквивалент на удоволствията, които можеше да си позволи, а сега — като гаранция за независимостта си. И на първо място от Шурик. Той заемаше огромно място в живота ѝ, но всъщност не го заемаше, а заместваше онзи идеален, въображаем мъж, за когото беше достойна, но който не се случи в живота ѝ.

Талантът на преводач, интуитивното умение да избере точната дума и да я постави на правилното място беше само част от основната дарба на Валерия — безпогрешно да подрежда около себе си всички елементи на живота: и хора, и предмети...

Вече отдавна не можеше да ходи в обикновения смисъл на думата, но като се подпираше с мощните си ръце на облегалката на близкия фотьойл, на патериците, тя се изправяше и се придвижваше, влачейки подире си безчувствените крака, и така преодоляваше няколкото метра до тоалетната. Настъпи моментът, когато ръцете ѝ отслабнаха и вече не можеше да откъсне от леглото натежалото си тяло, и тогава се принуди да предприеме преустройство на света: направи цялостно разместване. С ръцете на Шурик, разбира се.

Сега лежеше, обградена с три маси: вдясно — тоалетката с кремове и лаковете, вендузите и лекарствата, вляво — преместеното плътно до леглото бюро с пишещата машина, преводите, речниците, но и с плетката, картите за пасианс и телефона, а на самото легло, над корема ѝ, беше разположена трета маса — лека разтегателна, измислена от самата нея и конструирана и изработена по поръчка от сръчен дърводелец. До тоалетната масичка стоеше изработена от същия дърводелец етажерка с вратички отдолу, зад които се криеха унизителните предмети от първа необходимост.

В затвореното стайно съществуване времето ставаше разлято и аморфно, денят с лекота се превръщаше в нощ, закуската — във вечеря и Валерия се стараеше да запълва безформеното време по всички възможни начини: с принудително-строг режим, телефонни разговори в определени часове на деня, радионовини, телевизионни предавания — всяко нещо на мястото си, по часове, по дни от седмицата. И приятелките бяха разпределени по дни от седмицата. Впрочем за

Шурик беше направено изключение: само той можеше да се отбива при нея, освен във вторник по всяко време на деня и нощта...

През дългогодишното си боледуване тя не бе изгубила приятелките си, те дори бяха станали повече. Как, откъде се вземаха? Порастваше дъщерята на някоя приятелка и ето — вече се отбиваше у Валерия с полско списание, да преведе статия за неизвестния в Русия Салвадор Дали или за нов модел поли... Идваше обидена от живота маникюристка и оставаше като приета в дома приятелка и почитателка. Идваха, за да получат приятелството ѝ, бивши съученички и колеги, съседки по стая от болници, в които бе лежала, случайни спътници от времената, когато още можеше да пътува до санаториуми, и бивши лекуващи лекари, и стари любовници...

Жени със здрави крака, подвижни и мускулести, страдаха от самотата си, а Валерия разпределяше в тефтерчето си посещенията им така, че никое да не се застъпва с друго... За много хора беше мъчителна тайна, а за Валерия — решена гатанка: трябва винаги нещо да предлагаш, да даваш, да подаряваш, в края на краищата — поне да обещаваш. Шоколадче, ръкавички, усмивка, бисквити, комплимент, шнола, приятелско докосване.

Доброжелателността ѝ беше искрена, неподправена, но в нея бе примесена частица корист, само дете беше невъзможно човек да я забележи: от детинство тя беше завоевателка на хора, харесваше ѝ всички да я обичат. Но с годините разбра, че това означава да бъдеш нужна. И се стараяше, трудеше се, изслушваше изповеди, ободряваше, утешаваше, призоваваше към мъжество. И постоянно подаряваше нещо. В далечните дълбини на душата ѝ тържествуваше преимуществото ѝ пред приятелките ѝ: почти всички бяха моми или самотни майки, а и да бяха омъжени, браковете им винаги бяха тежки, безрадостни... А Валерия си имаше таен коз, с който никога не цакаше грубо, а само от време на време лекичко го издаваше — между другото, бегло, с полунамек: Шурик.

Той идваше. Посетителите се отменяха. От полумрака на стаята, от леглото го гледаше силно гримирана подпухнала жена със сини и обточени със синя боя очи, с гъста, винаги добре подредена коса, облечена в последното останало ѝ кимоно — в тютюнев цвят и на розово-лилави хризантеми. Силно миришеше на парфюм. Тя се усмихваше от възглавниците, подлагаше буза за целувка. Настаняваше

го на леглото. Приготвяше чай — много силен. Оставяше настрана, върху работното бюро, донесените от Шурик преводи. Развиваше пушена есетра, нарязана от ловката ръка на продавачка от „Елисеевски“ и я подушваше:

— Съвсем прясна!

— А знаеш ли какво друго съм ти донесъл? Отгатни!

— Сладко или солено? — оживено питаше тя.

— Солено — подкрепяше играта Шурик.

— С коя буква започва? — продължаваше тя.

— С „М“...

— Миноги?

Той поклащаше глава.

— Маслини?

И той изваждаше от чантата си още един пергаментов пакет.

Тя беше дисциплинирана във всичко, не можеше да преодолее само апетита си към вкусна храна. За което искаше прошка от Господ. А за Шурик никога не искаше прошка. Само се радваше — че той е тук. И винаги напълно готов. Достатъчно беше само да сложи малка възглавничка до своята голяма и да отметне крайчеца на одеялото...

Тя открай време беше голяма чистница и обичаше не само чистотата, но и самия процес — миене, пране, почистване на апартамента. И, разбира се, грижата за тялото си: с удоволствие почистваше ноктите си, изскубваше излишните косъмчета, слагаше си маски на лицето — ту краставични, ту млечни... Нужно ли е да казваме колко грижливо се измиваше преди идването на Шурик! Но от покритата с шевове половина на тялото ѝ, увита с дантелени фусты, които тя не сваляше, откак бе останала на легло, се излъчваше някаква миризма, почти неуловима, болезнена, по-скоро тъжна, отколкото неприятна. И от тази миризма нещо в душата на Шурик се свиваше, явно онова място, в което се крие жалостта — и тя се разливаше като жлъчка и у него не оставаше нищо друго, освен тази жалост, и докато той се луташе из фустите, покриващи студените и неподвижни крака на Валерия, тя чевръсто напипваше на стената електрическия ключ и гасеше стъкленото лале над главата си...

А по-нататък всичко вървеше по обичайния си ред: обикновено Шурик не оставаше до сутринта, посред нощ ставаше и си тръгваше за къщи, при майка си. Преди да тръгне, в последната вълна от жалост и

нежност слагаше подлогата под Валерия, с вода от пъстрата кана я измиваше с навика на болнична санитарка, подсушаваше я с мека стара хавлийка и си тръгваше.

Валерия сваляше от главата си кадифения обръч или смачканата панделка, или шнолата, сресваше освободената си коса, вземаше от тоалетната масичка ръчното огледало, избърсваше от лицето си грима и червилото, и без това вече почти изтрити, и си слагаше крем. За да не се превърне в смърдяща купчина плът... През този тоалетен час настроението ѝ от щастливо и дори донякъде въздушно слизаше до най-ниската си точка. Тя връщаше огледалото на мястото му и от тоалетната масичка, без да гледа, вземаше разпятието от слонова кост, същото, което Беата ѝ бе подарила още в детските ѝ години. Притискаше го до устата си, затваряше очи и задържаше пръстите си върху тънките куклени крачета, пробити с пирон.

Този пирон трябва да е бил голям — за да пробие и двете стъпала. Не по-къс от щифта, който ѝ бяха набили в бедрото и така в края на краищата бяха унищожили ставата.

„Какъв късмет си имал — за хиляден път Му казваше тя, — не си живял и три часа с пирона! И толкоз. Ами ако беше получил гангрена или парализа, или ти бяха ампутирали краката, та после още трийсет години да лежиш върху гнили парцали... По-добре ли щеше да бъде? И момиченце си нямам... Прости ми... Нали аз Ти простих. Остави ми Шурик до смъртта ми. А? Моля ти се...“

Тя галеше ли, галеше тънките кокалени крачета на Спасителя и заспиваше, стиснала в ръце разпятието.

Докато Мария растеше в балетното изкуство и се утвърждаваше в училището като бъдеща звезда, докато Вера следеше с трепет годишните и срочните изяви на ученичките и стискайки ръката на Шурик, хранеше с надежди своето погребано някога и възкръснало сега тщеславие, родителите на момичето се бореха за своето събиране. Енрике направи още един несполучлив опит да изпрати на Лена фиктивен съпруг, Лена направи решителната крачка. След като омотава две години селскостопанския испанец, тя се омъжи за него. Засега държаша в тайна от Мария омъжването на майка ѝ. Но в края на краищата учението на испанския съпруг завърши и за голяма мъка на Вера Лена Стомба се заприготвя. Кой знае защо, Вера си въобразяваше, че ще успее да я придума да остави Мария, докато животът ѝ се уреди окончателно:

— Защо трябва да травмиращ детето? Не се знае колко време ще мине, докато се съберете с Енрике, освен това не знаеш какви са условията там, където ще заведеш Мария. Ще може ли да учи там? Оправи си живота, стабилизирай се, тогава ще дойдеш за дъщеря си...

Но по този въпрос Стомба се оказа твърда като скала. Като баща на детето Шурик даде разрешение за заминаването му. Лена чакаше последните документи. Бяха купени билети за самолета до Мадрид през Париж. Енрике щеше да ги посрещне на летището. Стомба съобщи на Алварес че е купила билети, но е объркала датите — една седмица по-късно. През тази седмица трябваше да се реши всичко и сега щеше да решава не тя, а самият Енрике.

На Мария съобщиха за заминаването два дни преди това и през целите тези дни тя не престана да плаче. Беше почти на дванайсет години и външно изглеждаше като мома за женене, беше изпреварила съученичките си вече не с еди-колко си сантиметра, а с цяла епоха от живота: имаше менструация, бяха ѝ пораснали малки гърди с големи зърна.

Очакваше я кариера, която сега можеше да рухне. Тя не искаше да се разделя с балета. Не искаше да се разделя с Веруся. Не искаше да се разделя с Шурик. На всичко отгоре никой не ѝ казваше закъде точно заминават.

— Отиваме да се видим с татко ти — казваше Лена.

Мария кимаше и продължаваше да плаче. Вечерта преди заминаването се появиха всички обичайни признаци, че се разболява: хленчеше, седеше прегърбена на стола и търкаше зачервените си очи. Вера я прати да си легне. Преди да заспи, Мария извика Шурик.

— Дай ми нещо сладичко — помоли го тя.

Това беше общата им тайна от последните две години: Мария имаше природна склонност към напълняване и въпреки огромното изразходване на енергия в училище постоянно беше на диета и дори леко гладуваше. От храната ѝ бяха изключени хлябът и захарта и Вера грижливо следеше какво яде. Но от време на време детето молеше Шурик „да го ударят през просото“ и тогава двамата отиваха в сладкарница „Шоколадница“ и Шурик ѝ купуваше толкова сладкиши, колкото тя можеше да изяде. Паста с крем, разбита сметана с шоколадов прашец, горещ шоколад, сладък и гъст като глицерин. Тя изяждаше всичко това, обираше докрай чинийката и облизваше лъжичката или вилицата и целуваше Шурик с лепкави устни. После се качваха на метрото на площад „Октябърски“ и тя, повалена от захарния удар, винаги заспиваше, прислонена до рамото на Шурик, и спеше дълбоко, така че той трябваше да я буди на „Белоруская“.

— Дай ми нещо сладичко — помоли Мария и той се зарадва, че в чекмеджето на бюрото си има блокче рядък шоколад, подарен му от майката на ученик по случай някакъв празник.

Той донесе шоколада, разгъна станиола и отчупи парченце.

— Храни ме — помоли Мария и той постави в широко отворената ѝ уста шоколадовото квадратче. Извивката на устните ѝ беше пурпурно-розова, контрастирайки с тъмните устни. Тя леко ухапа пръста на Шурик, намръщи лице и се разплака.

— Не реви — помоли я той.

— Целуни ме — Мария седна в леглото и го прегърна.

Той я целуна по главата.

— Мразя те — каза Мария, грабна шоколада и го запокити далече от себе си.

Колко хубаво, че заминават, инак в края на краищата тя щеше да ме докопа... Той отдавна знаеше, че Мария е от жените, които искаха да получат любовната си дажба от него. Беше хвърлил много часове от живота си по нея, беше я учил на езици, беше я разхождал, беше я водил на училище и обичаше момичето, но дълбоко в душата си знаеше, че когато порасне, тя ще му предяви женските си права, така че сега заминаването ѝ беше за него не толкова загуба на мило и любимо същество, колкото избавление от назряваща неприятност.

Вера преглъщаше сълзите си и опаковаше в малко куфарче четири чифта балетни обувки трийсет и девети номер, четири трика, хитон и ушита в ателиетата на Большой театър пачка.

„Каква силна жена, постигна целта си... — размишляваше тя. — Аз никога не бих могла така да...“

Възхищението ѝ се смесваше с раздразнение и горчивина: тя не иска нищо да пожертва за Мария... както аз навремето пожертвах всичко за Шурик...

Нещо се беше разместило в паметта ѝ и тя отдавна беше свикнала с мисълта, че наистина е пожертвала заради сина си своята артистична кариера, а позорното ѝ изключване от студията на Таиров заради професионална непригодност се бе смалило в някакво ъгълче на спомените ѝ като нещо свършено незначително. Сега се измъчваше, задето не бе съумяла да убеди Лена да остави дъщеря си за още няколко години, докато дарбата ѝ укрепне, докато тя не се оформи като нова Уланова.

Тягостното предчувствие, че никога повече няма да види Мурзик, че е свършил щастливият период от живота ѝ, а занапред я очаква скучна и лишена от творчество старост, не я оставяше да заспи. Освен това ѝ беше обидно, задето Шурик, верният Шурик сякаш не разбираше каква загуба е това за нея: колко сили, надежди, труд бяха вложени в детето и сега всичко това може да отиде на вятъра! Не се знае къде, с кого, в каква страна ще се озове момичето и колко време ще мине, докато отново застане до станоката! Катастрофа! Пълна катастрофа! А Шурик — сякаш нищо особено не се случваше!

Вера дълго се въртя в леглото, после стана и отиде при спящата Мария. Момичето лежеше свито на кълбо, но сякаш прегърбено и със свити юмручета по боксьорски прикриваше устата и брадичката си.

Мария спеше на мястото на Елизавета Ивановна, а за Лена беше приготвено походно легло в същата стая. Но Лена я нямаше.

„Нима? — смая се Вера Александровна от своята догадка... — Може би просто още не си е легнала?“

Тя си наметна пеньоара и отиде в кухнята — там светеше, но нямаше никого. В банята и в тоалетната също нямаше никого, но и там светеше.

„Пушат при Шурик“ — намери обяснение Вера и като угаси машинално лампите, отиде до кухненския прозорец и замря: и природата, и сезоните отдавна вече бяха напуснали града, само на вилата още съществуваха дъжд, вятър, денонощно преместване на светлината и сенките, но в тази минута тя разбра, че всичко това го има и в града: зад прозореца се вихреше истинска драма — бе започнало мартенското затопляне, силен вятър гонеше бързи прозрачни облаци и движението им се простираше от единия до другия край на небето, но особено ясно това личеше на фона на ярката, почти пълна луна и Вера се почувства като в театър: присъстваше на грандиозен спектакъл, завладяващ те докрай с остротата на сюжета и красотата на постановката си... голите клони на дърветата се втурваха като добре овладян кордебалет ту в една, ту в друга посока, защото ниският вятър се извиваше и избухваше на пориви, докато горният се носеше като плътен поток, от ляво на дясно, а луната бавно се местеше в противоположната посока, и съседният покрив с двата помъртвели комина беше единствената точка на покой и опора сред цялата устремена нанякъде и олюляваща се картина...

„Боже, колко е величествено“ — помисли си Вера Александровна и се отдаде изцяло на изживяването, както ѝ се случваше на хубави концерти и на най-добрите спектакли... С лек оттенък на самолюбуване: тя беше способна на това възвишено изживяване...

Скръцна врата. Тя се обърна: в мрака на коридора се мярна белотата на строен гръб. Лена се шмугна в банята.

„Как... как е възможно? — Вера потресена се подпря на перваза. — Трябва веднага да се махна, за да не разберат, че съм била свидетелка на това... на това...“

Чу се звук на лееща се вода... Вера се прокрадна по коридора до стаята си и без да съблича пеньоара, си легна. Тресеше я.

Боже, колко е грозно... Значи те с Шурик винаги са имали някакви отношения? Но защо, защо тя не остана с нас заради Мария? Какво е това? Родителски егоизъм? Пълна неспособност да се жертваш? Толкова години да мечтаеш за срещата с любимия човек и ето така... Тя се мъчеше да разбере, но не можеше. Любовта е трагично и висше чувство и това промъкване по коридора... Ами Шурик, Шурик? Какъв ти фиктивен брак, щом... Нито една мисъл не намираще края си, само откъслеци от възмутени чувства, оскърбление, погнуса, страх и мъка от загубата се кълбяха и се завихряха в душата ѝ... Тя не заплака веднага — едва когато събра сили. И плака до сутринта.

Вера не отиде до Шереметиево. Сбогува се с Мария пред асансьора. В последната минута Мария горещо прошепна в ухото ѝ:

— Не съм ти казала най-важното: когато порасна, аз ще дойда, а ти направи така, че Шурик да не се ожени за никоя, за него ще се омъжа аз.

Шурик беше доволен, че майка му не тръгва за летището:

— Разбира се, Веруся, по-добре си остани вкъщи. За Мария още едно сбогуване ще бъде допълнителна травма.

Всъщност той пазеше от травма майка си. И я опази. По пътя към Шереметиево таксито се повреди и шофьорът дълго се рови в желязната утроба на колата. Лена, проклинайки лошия си късмет, слезе и протегна ръка към потока коли. Нито един гад не спираше. Всичко рухваше. Кроен цяло десетилетие план се проваляше заради някакво гнусно желязо. След майка си от колата изхвъркна и Мария, заподскача, заразмахва ръце и завика:

— И няма да заминем! И няма да заминем!

Лицето и очите на Стовба побеляха, тя смъкна шапката на Мария и яростно я зашиба с нея по лицето. Шурик излезе от вцепенението си и издърпа Мария при колата. Лена се хвърли към тях. Яростта ѝ се прехвърли върху Шурик. Тя го разтърсваше за яката и крещеше:

— Бездарник! Парцал! Мамино синче! Хайде направи нещо де!

Мария висеше на дясната му ръка, с лявата той отбиваше нападението.

Дано цялото това безумие като от лош филм свърши по-скоро... Какво щастие, че мама не дойде... Кошмарна жена... Луда вещица... Горката ни Мурзик...

Спря някаква раздрънкана кола. Шофьорът на таксито отиде при шофьора, с когото размени няколко думи. Лена схвана, че съдбата се е смилила над нея и няма да закъснеят за полета. Шофьорът местеше куфарите от багажник в багажник, Шурик бършеше разкъравения нос на Мария.

За двацет минути стигнаха до летището. Без нито една дума Шурик извади от багажника куфара на Стовба. Мария носеше малкия си, напълнен от Веруся куфар. От време на време Шурик бършеше носа ѝ. Стовба вървеше напред, без да се обръща, с голям спортен сак. Колко хубаво беше, че никога вече нямаше да се наложи да я утешава...

Шурик мъкнеше огромния куфар, в свободната му ръка се беше вкопчила Мария. Полетът вече беше обявен, спряха пред бариерата. Стовба разлепи стиснатите си устни:

— Извинявай. Изпуснах си нервите. Благодаря ти за всичко.

— Абе няма нужда — махна с ръка Шурик.

Мария притисна устни до ухото на Шурик:

— Кажи на Веруся, че ще си дойда... И ме чакай. Нали?

Те минаха отвъд бариерата, Мария дълго се обръща и маха с ръка.

После Шурик дълго пътува с автобуса до метростанция „Аерогара“. Настроението му беше отвратително. Искаше му се поскоро да се озове у дома, при майка си. С удоволствие си мислеше, че ще си бъдат пак двамата, че вече няма да става в седем сутринта, да се мъкне със сънената Мария по тролейбуси и вагони на метрото... Чувстваше се скапан и недоспал.

„Ще трябва да пратя Веруся в някоя почивна станция“ — мислеше си той, заспивайки на задната седалка в претъпкания автобус.

Мария и Лена Стовба летяха за Париж. През целия път се целуваха.

Мария разреши на майка си да ѝ свали зимното палто, но шапката — по никакъв начин. Това зимно палто и шапка от черен астраган, купени от „Детски мир“, Мария ще се реши да изхвърли едва след пет години. Пак тогава ще напише последното си писмо до Москва със съобщението, че е приета в нюйоркска балетна трупа. Оттогава следите на Мария и родителите ѝ окончателно ще се изгубят...

Липсата на Мария имаше стереоскопичен ефект: задълбочаваше се от скритата зад него липса на Елизавета Ивановна. Точно както преди десетилетие Вера се натъкваше на осиротели вещи на майка ѝ, сега тя вадеше от някое ъгълче изгубена фиба, лента за коса или стар чорап на Мария и веднага забелязваше, че писменият прибор на Елизавета Ивановна (а всъщност на нейния баща, на Корн) от слоест сив мрамор с почернели бронзови пластинки по ъглите все още стои на писалището, зад което по-рано се бе извисявала едрата фигура на майка ѝ, която в спомените ѝ все повече приличаше на Екатерина Велика, а фотьойлът, в който Мария обичаше да подрежда куклено гнездо, по-рано бе служил за вместилище на едрото тяло на Елизавета Ивановна. Сега в апартамента вече живееха не един, а два призрака. Печална и потисната, Вера седеше във фотьойла пред изключения телевизор, вперила в екрана плашещо неподвижен поглед.

Шурик бе предвидил, че майка му ще преживее тежко заминаването на Мария, но не бе очаквал такава катастрофална реакция. Тя се промени много и по отношение на самия него: избягваше обичайните заседявания на чай вечер, не подхващаше обичайните разговори за Михаил Чехов или Гордън Крегс. За нищо не го питаше, нищо не му поръчваше. Накрая Шурик заподозря, че тази промяна е свързана не само със загубата на Мария и че има и някаква друга причина за странната студенина помежду им.

Причина наистина имаше: Вера още не можеше да се съвземе от потреса, свързан с нощния епизод, на който случайно бе станала свидетелка. Тя се опитваше да намери обяснение на това чудовищно непристойно поведение, но все повече се объркваше: ако Шурик обича Лена, защо тя замина... ако Шурик не я обича, защо тя е била в стаята му гола... а ако тя не го обича, защо точно преди да замине при любимия си човек... ако тя независимо от всичко го обича, защо двамата се развеدهа и лишиха Мария от велико бъдеще...

Шурик, който след петгодишната училищна каторга се върна към обичайния си работен режим, сега ставаше от сън точно по времето, когато трябваше да взема Мария от училище.

Той си вареше овесена каша — пет минути след като заври според бабината рецепта, — когато влезе майка му и седна на обичайното си място. Сложи ръце в скута си и каза тихо, едва чуто:

— Все пак трябва да ми обясниш...

Шурик не схвана веднага какви именно обяснения очакваше Вера от него. А когато схвана, застина над кашата с леко опулени очи. От малък бе запазил този си навик — да окръгля очи в моменти на неразбиране.

— Какво да ти обясня?

— Не разбирам характера на взаимоотношенията ти с Лена. Нямах да ти задам този въпрос, ако не беше Мария. Каж ми, ти обичаше ли Лена?

Вера го гледаше строго и възискателно и той се сети за началническото семейство на Стомба. Потрепери — трудно беше да обясни каквото и да било на майка си. Той не би могъл да обясни каквото и да било и на себе си.

— Веруся, за какви толкова особени взаимоотношения говориш? Не е имало никакви такива взаимоотношения. Ти настани у нас Мария, а тя, тоест Лена, идваше заради нея. Аз какво общо имам — измънка Шурик.

— Не, не, Шурик. Преструваш се, че не ме разбираш. Аз не съм толкова стара, и в моя живот е имало какво ли не... Нали знаеш, с баща ти ни свързваха двайсет години... — тя се запъна, докато търсеше правилната дума, и я намери, правилната, но простичка дума, — двайсет години любов...

— Маминко, защо сравняваш тези неща? — смая се Шурик. — Между мен и Стомба не е имало нищо такова, дори нищо подобно. Та ти си спомняш цялата история. Тогава ме помоли Аля Тогусова, Ленка беше бременна, този Енрике... Нищо не е имало между нас...

В този момент Вера изпитваше срам заради сина си: той я лъжеше. Тя впери поглед в масата и каза мрачно:

— Не е вярно, Шурик. Знам, че сте имали отношения...

— Какво говориш, маминко? Какво имаш предвид? Какви отношения? Беше просто така, не означава абсолютно нищо.

О, тази бездна от неразбиране! Горчивината от разочарованието! Срамът от грешката! Шурик, скъпо мое момче, близко, съзвучно, изтънчено! Ти ли си това?

Вера избухна:

— Как? Какво говориш, Шурик? Висшето тайнство на любовта не означава нищо, така ли?

— Е, Веруся, нямах предвид това, друго исках да кажа... — заблея Шурик, остро почувствал колко сериозно се бе изложил... Проклетата Стовба! Хем, беше предчувствал нещо, толкова не му се искаше... Но тя буквално се тресеше от страх преди заминаването, как иначе можеше да я успокои...

— Това е ужасен цинизъм, Шурик. Ужасен цинизъм...

Вера беше вперила поглед някъде над Шурик, над грубия материален свят и лицето ѝ беше толкова одухотворено, толкова красиво, че Шурик остана буквално без дъх: как можа да я оскърби така с глупашките си думи? Хем през целия си живот толкова се бе старал в дома им, близо до Веруся, да не се случва нищо такова... Такава непростима глупост!

— Плътските отношения имат своето оправдание в духовните, инак човекът по нищо не се различава от животното. Нима не разбираш това, Шурик? — тя опря лакът о масата и обхвана с пръсти брадичката си.

— Разбирам, разбирам, маминко — разбърза се той. — Но и ти разбери, че духовните отношения, любовта и така нататък — всичко това е рядкост, не е за всички, а обикновените хора... при тях всичко е практично... Това не е цинизъм, а обикновен живот... Необикновен човек си ти, баба беше необикновена, но повечето други хора водят практичен живот и нямат представа за онова, за което говориш ти...

— Ах, какви жалки оправдания — огорчено отвърна Вера, но драматизмът полекна и разговорът придобиваше удовлетворителна посока. Остротата на обидата се смекчи, връщаше се обичайното равновесие... Дълбоко в душата си Вера смяташе себе си за не съвсем обикновен човек и получи потвърждението за това от Шурик. Но нали и Шурик не беше съвсем обикновен и тя го обнадежди: — Тепърва ще разбереш това. Ще срещнеш истинската любов и ще го разбереш...

Конфликтът беше почти изчерпан, у Вера остана лека сянка от разочарованието в Шурик, но, от друга страна, слабостите му раждаха

снизхождение към него и неговото нещастно поколение, лишено от висши ценности. За сметка на това Шурик утрои усърдието си по отношение на благоустройването на майчиния живот — купи нов телевизор, прекрасен нов грамофон и сешоар за косата ѝ. Чувстваше, че със заминаването на Мария бе изчезнала някаква особена енергия, която им бе предавала малката мулатка, и Вера се отдава на меланхолия, интересът ѝ към живота отслабва: все по-често тя пропускаше премиери, постепенно изостави театралния кръжок. Напусна я вдъхновението и от заминаването на Мария до края на учебната година, когато заниманията на студията спираха за ваканцията, тя само няколко пъти се насили да слезе в сутерена. През следващия сезон заниманията повече не се възобновиха, така последната обществена инициатива на покойния Мармалад увехна.

Истинската любов, която Вера Александровна бе пророкувала за Шурик, префуча покрай него и намери не Шурик, а приятеля му Женя. Въпреки че уж веднъж го бе посетила в лицето на Алочка. Но по този въпрос не можеше да се разчита нито на висшия разум, нито на обикновената логика, камо ли пък на справедливостта. Шурик отдавна вече беше забелязал, че животът в мъничкия едностаен апартамент на Женя и Ала, построен с усилията на двете не твърде богати семейства, е станал някак неуютен, прекалено мълчалив и напрегнат. Женя защити дисертация, оставаше до късно на работа със своите центрофуги и изчисления, прибираше се късно и веднага си лягаше, пренебрегвайки не само жена си и дъщеря си, но и вечерята. Младото семейство живееше в отдалечения район Отрадное, без телефон и когато ги посещаваше в съботно-неделни вечери, Шурик все по-често намираше вкъщи тъжната Ала сама с веселата Катя. И никакъв Женя.

Женя сам внесе яснота в положението: обади се на Шурик по телефона, предложи му да се срещнат в центъра и на масата в някакво опърпано заведение на „Сретенка“ му съобщи за истинската любов, която изригнала на самото му работно място. С малко по-различна от присъщата на Вера Александровна лексика той изложи пред Шурик приблизително същата идея, която изповядваше майка му: за висшето чувство, основано върху духовна близост и общи интереси. За духовната близост с думи не можело да се разсъждава. Колкото до общите интереси, те били в областта на производството на бои и лакове: избраницата на Женя била едновременно завеждащ лаборатория и ръководителка на дисертацията му. Новата технология на производство на акрилни бои убедително доказала, че първата му истинска любов към Алочка не била достатъчно истинска.

Шурик съчувствено слушаше приятеля си, но не можеше да схване добре същината на представената му драма: защо едната любов трябва да пречи на другата? Ала е толкова мила, грижовна, а малката Катя е истинска прелест... Е, появила се е в живота му и някаква

химичка, значи животът трябва да се организира така, че едното да не пречи на другото. На кого са потрябвали тези глупави терзания?

— Разбираш ли, Шурик, тя дори не е по мой вкус — развиваше мисълта си Женя.

— Коя? — не разбра Шурик. — По чий вкус?

— Абе искам да кажа, че Ала изобщо не е по моя вкус. Аз винаги съм харесвал едри момичета, със спортни фигури. Нещо като Стовба, а Ала с нейния задник и къдрички...

— Женя, какви ги приказваш? — смая се Шурик. — За какъв вкус изобщо ми говориш?

— Ами разбираш ли, всеки човек си има определен секстип. Да речем, някой харесва пълни блондинки или обратното — слаби брюнетки. В нашата лаборатория има един, чиято първа жена е била бурятка, а втората — корейка. Тегли го към източен тип жени — обясни Женя простата си теория.

Добродушният Шурик изведнъж се ядоса:

— Женя! Ти да не си полудял? Просто дърдориш абсолютни глупости. Когато се влюби в Алка, дори не беше чувал за никакъв секстип, нали? Влюби се, ожени се, роди ви се дете. И не щеш ли, измисли си някакъв секстип! Добре, хванал си се с някаква жена, чукайте се без да вдигате много шум, какво ти е виновна Алка? Хайде де, голяма работа — преспал си с една, после с друга. Жал ми е за Ала, тормози се... Какво е виновна тя, че сега си измислил някакъв секстип?

Женя само се мръщеше и разочаровано клатеше глава:

— Ама ти, Шурик, просто нищо не разбираш. Аз не само че не мога да спя с нея, но дори не мога и да разговарям. Каквото и да изрече, все е тъпо. Просто нищо и никакво. Не я обичам — и толкоз. Обичам друга жена. А с Алка от всяко положение ще се разведа. Няма да живея с нея. Ще те запозная с Ина Василиевна и тогава ще разбереш всичко.

Женя наля останалото вино в чашите. Изпи своята. Шурик — също.

— Да вземем ли още? — попита Женя.

Виното беше свършило, а разговорът — не.

— Добре — съгласи се Шурик.

Старият келнер с кисела физиономия им донесе още една бутилка „Саперави“.

— Добре си си ти, Шурик — имаш цяла дузина любовници и не обичаш никоя от тях. Все ти е едно. А аз просто не мога така — обясни своята интересна особеност Женя.

Шурик се натъжи.

— И мама казва, че съм циничен. Сигурно наистина съм циничен. Само че ми е жал за твоята Алочка...

— Ами съжалявай я — тръсна глава Женя. — На нея само това й дай — да я съжаляват. Самата мирова скръб, за най-дребното нещо се разревава... Разбираш ли, Шурик, Ина Василиевна е човек, когото просто е невъзможно да съжаляваш. Самата Ина може да съжалява всекиго.

Шурик погледна Женя: той беше отслабнал, синкавоблед. Рижавите кичури над челото му бяха поокапали, темето започваше да оплешивява. На брадичката му беше напъпило малко ято юношески цирейчета, които обикновено се появяваха по местата, порязани при бръснене. Сакото и вратовръзката, които беше свикнал да носи, му придаваха вид на командирован от провинцията в столицата дребен чиновник. Освен това по небесносинята му вратовръзка се разливаше червеникавокафяво петно от плиснатото „Саперави“... Шурик искаше да попита: и теб ли съжали? Но се въздържа... Жал му беше и за Женя...

Следващия път се видяха след два месеца, на петия рожден ден на Катя. Женя вече беше се преместил при своя секстип и с Ала бяха подали документи за развод. Около разтегателната маса седяха в пълен комплект Катините баби и дядовци, обединени от общата мъка заради предстоящия развод, две приятелки на Ала и Шурик. Ала сновеше между кухнята и трапезата, а Женя, след като постоя с гостите петнайсетина минути, се оттегли и се зарови в някакви книги от домашната библиотека.

Героинята на деня беше слисана от купчината подаръци, стоварили се неочаквано, и угрижена как би могла да държи всичко това в ръцете си. В края на краищата Шурик свали калъфката от една възглавница на дивана, събра всички играчки в тази торба, даде я в ръцете на Катя, а самата Катя качи на раменете си. Момиченцето пицеше от радост, риташе с крачета и за нищо на света не искаше да

слезе на пода. Така Шурик я държа на раменете си чак докато дойде време тя да си легне. После Катя се разплака и настоя Шурик да я сложи в леглото, така че той остана до нея в малката ѝ стая.

Женя си тръгна пръв, като взе поредната купчина книги, постепенно се разотидоха и останалите роднини. На няколко пъти Шурик помисли, че Катя е заспала, но всеки път, когато опитваше да тръгне към вратата, детето отваряше очи и твърдо настояваше: не си отивай...

На два пъти при тях надникна Алочка. Тя вече беше изпратила приятелките си, беше измила съдовете и се беше преоблякла — бе свалила обувките на тънки токчета и розовата блузка и бе обула домашни пантофи и синя фланелка. Когато успя да се отскубне от заспалата Катя, Шурик попадна в прегръдките на причакалата го Алочка. Тоест отначало нямаше никакви прегръдки, а горчиви оплаквания и пламенни молби да ѝ обясни как е могло в живота ѝ да се случи такава катастрофа и какво да прави сега. Шурик съчувствено мълчеше, но май от него не се и искаше нещо друго. Молбите се редуваха с оплаквания, очите се пълнеха със сълзи, сълзите пресъхваха и отново закапваха. Наближаваше един часа и това означаваше, че беше невъзможно да си тръгне от това отдалечено от всичко на света място, защото автобусите вече бяха спрели, а шансовете да хване такси бяха точно толкова, колкото в този нов жилищен комплекс да хване жар-птица.

Междувременно Ала плачеше все по-горчиво и се преместваше все по-близо, докато в края на краищата се озова в приятелските прегръдки на Шурик. Монологът ѝ не спираше и Шурик така и не можеше да разбере какви точно действия очакваше от него разплаканата жена. Вече нямаше никакъв смисъл да бърза и той целомъдрено галеше пружиниращата тупирана прическа, предоставяйки на Алочка да направи ясно волеизявление. Още двадесетина минути тя се оплаква, но някак все по-объркано и в края на краищата разкопча второто отгоре копче на ризата на Шурик. Имаше малки горещи ръце с ярки докосвания, голяма уста, пълна със сладка слюнка, и тънка, като гърло на бутилка, талия... Шурик отдавна вече знаеше, че всяка жена има свои особени черти... Алочка, както се разбра впоследствие, притежаваше още една абсолютно уникална особеност: нито за миг не прекъсна монолога си, започнат още

предната вечер. Това си помисли Шурик, когато рано сутринта излизаше от блока на Алочка...

„Мило момиче — мислеше си той, докато чакаше автобуса. — Женя не биваше да я напуска. И Катка е чудесно дете. Ще трябва от време на време да им идвам на гости...“

Валерия, както навремето Елизавета Ивановна, имаше заветно тефтерче, в което бяха събрани хората, нужни ѝ за всякакви случаи в живота. Тефтерчето обичаше да се отваря самичко на буквата „Л“ — лекари. Там бяха изписани няколко страници. Най-важен напоследък се оказа кардиологът Геннадий Иванович Трофимов, с когото Валерия бе завързала добро познанство преди двайсетина години, когато сърцето ѝ работеше с пълна мощност. Геннадий Иванович идваше на гости веднъж-дваж в годината, на големи празници на Валерия — на католическата Коледа с огромна пуйка, избрана според размерите на фурната, и на рождения ѝ ден, който тя празнуваше изключително със сладкиши — правеше торти с разбити кремове и пресни плодове. Докато се държеше на крака.

Доскоро не беше се отказала от пуйката — под нейно ръководство Шурик я натъпкваше с пикантна плънка и шест часа сновеше между стаята и кухнята, за да набожда, да покрива и да открива посочените му части от пуешкото тяло. А тортите Валерия започна да поръчва в ресторанти: след дълги преговори с администраторите и готвачите ѝ докарваха истински шедьовър и гостите всеки път се чудеха как тя, без да излиза от къщи, успяваше да постигне такива изключителни резултати.

Геннадий Иванович не беше поклонник на ресторантските изделия и макар да обичаше сладко и винаги да изяждаше всички предложени му образци, всеки път напомняше за онези незабравими торти, които Валерия навремето бе правила собственоръчно.

На последния ѝ рожден ден Геннадий Иванович дойде късно, дори не опита тортите, остана и след като всички гости си отидоха, каза на Валерия да се съблече и внимателно я преслуша. Опипваше ръцете и краката ѝ и мръщеше чело. След два дена дойде с портативен кардиограф, дълго разглежда синкавите ленти, изплюти от желязната машина, и каза на Валерия, че ще я вземе за три седмици в своето

отделение, защото сърцето ѝ работи в тежки условия и трябва да го позакрепи.

Валерия, която бе изживяла половината си детство по болници и бе изпитала тежък потрес от последната операция, отказа категорично. Генадий Иванович настояваше. Болницата, в която работеше, беше дори не стара, а старинна, с тържествени стълбища, извънредно високи тавани и стаи за по дващест души. Генадий Иванович обеща да я настани в отделна стая и да ѝ отпусне индивидуална сестра.

— В тази стая при мен са лежали и Светослав Рихтер, и Аркадий Райкин, а ти проявяваш капризи!

Валерия се съгласи: предложението беше всъщност разкошно, а тя обичаше разкоша. Освен това и Рихтер, и Райкин не бяха какви да е хора, не биха отишли на лошо място...

Тя се приготвя за болницата цели три дни, както едно време за курорт: прислужницата Надюша занесе на химическо чистене кимоното, избели вълнените къси чорапи, изпра и изопна върху рамка тънкия шал на дупки. В една кутийка Валерия събра козметиката, в друга — лекарствата, Шурик подреди книгите на купчинки според списъка, който Валерия дълго и сериозно обмисля. Той трябваше дори да отиде до библиотеката за чуждестранна литература и да вземе от там американски криминални романи на полски език и някакви предвоенни полски стихове, които Валерия си беше намислила да преведе още на младини.

През тези дни Шурик се опитваше с помощта на наемни механици да поправи запорожеца, който вече две години кротко ръждясваше на двора, но резултатът не беше задоволителен: колата палеше, пръхтеше, но не помръдваше от мястото си...

В поредния понеделник Шурик свали и натовари на такси първо двата кашона с необходимите за удобството и разкоша предмети, а после и самата Валерия.

В приемната на болницата я очакваха, веднага я качиха на количка и я закараха в отделението, а Шурик, обут с болнични чехли, които се изхлузваха от краката му, вървеше след нея. Всички правила бяха толкова явно и дори демонстративно нарушени, че сестричките си шепнеха: коя ли е тази? Съпруга или майка на някого?... Никой не можеше да отговори на този въпрос: знаеше се само, че се е обадил лично Трофимов и е помолил да не се формализират...

Валерия се настани на високото легло, след като по нейно желание го обърнаха така, че да гледа към прозореца: навън се пробуждаше след зимата стар парк.

— Виж, Шурик, каква гледка. Дори няма да ми се тръгва от тук...

Шурик премести нощното шкафче до дясната ѝ ръка и постави върху него двете кутийки, за да можеше тя да подреди своите флакончета и бурканчета, целуна я по бузата и обеща да дойде вечерта. Веднага му издадоха постоянен пропуск — името на Трофимов самичко действаше не по-зле от пропуск.

— И, моля те, не ми носи нищо, докато не те помоля — извика след него Валерия.

Шурик се извърна:

— Защо не сок или минерална вода?

— Добре де, минерална — съгласи се Валерия.

Всеки понеделник в отделението се провеждаше оперативка, най-малко час и половина продължаваше визитацията, така че вратата се отвори чак след дванайсет часа и стаята се изпълни с множество бели престилки. Някои лекари останаха в коридора.

— Ето, колеги, това е Валерия Адамовна, моя стара приятелка. Валерия Адамовна, запознайте се с моята колежка Татяна Евгениевна Колобова, работим заедно от двайсет и пет години. Тя е ваш лекуващ лекар... Така, ще направим пълни изследвания, а после ще решим с какво можем да помогнем... — Геннадий Иванович говореше с важен тон, а накрая се наведе над Валерия и ѝ намигна. И скуката, която я бе обзела от тези медицински формалности, веднага се разсея и при второто вглеждане Татяна Евгениевна ѝ се видя симпатична, макар при първото да беше същински пор...

В коридора лекарите се стълпиха на групичка, но все още нямаше какво да обсъждат. Татяна Евгениевна си записа да включи Валерия на система. Геннадий Иванович махна с ръка и всички го последваха към съседната стая...

А около Валерия веднага се развихри болничен живот: дойде младо момиче от лабораторията, взе ѝ кръв от пръста и от вената, остави ѝ шишенце за урина. После я закараха с количката в рентгеновия кабинет, направиха ѝ снимки на тазобедрените стави, огледаха всички органи, до които можеха да стигнат, и на Валерия това

лекарско внимание ѝ беше много приятно. Държеше в ръце кутия с вносни шоколадчета и козметика и подаряваше тези дреболии на лекари и сестри. Всички искрено се радваха и се усмихваха, а тя хвалеше себе си, задето предварително се бе запасила с цяла купчина сувенири и сега приличаше на човек, а не на бедна роднина. Освен това се случи нещо приятно и неочаквано: на един от кабинетите пишеше „И. М. Миронайтс“ и наистина тази лекарка се оказа родом от Вилно и дори беше далечна роднина на покойната Беата, така че двете веднага се уговориха Инга Михайловна Миронайтс да намине в стаята ѝ, за да споделят спомени от някогашната си младост... Всичко тук, в болницата, се подреждаше прекрасно, всички бяха приветливи и внимателни...

Донесоха ѝ вечерята в стаята: печена риба и картофено пюре. Чаят не струваше и тя реши да изчака Шурик, той щеше да ѝ кипне вода с бързовара и да ѝ запари от хубавия чай със слоновете...

Скоро дойде медицинската сестра Нона, също мило момиче с красива прическа, и Валерия веднага реши, че ще ѝ подари прекрасна френска шнола. Нона донесе статив за системата. Тя беше опитна сестра, ловко намери вената с иглата, разви вентила и излезе, като каза, че скоро ще се върне. Капките падаха нарядко и Валерия отначало ги броеше, а после задряма. Шурик беше обещал да дойде към осем и трябваше да пристигне всеки момент. Забави го минералната вода — Валерия пиеше само „Боржоми“, но в магазините на „Белоруская“ нямаше „Боржоми“ и се наложи да отиде до центъра. В осем и петнайсет той се качваше по официалното стълбище с двете бутилки „Боржоми“, прескачайки през едно стъпало. Дотича до стаята...

В този момент Валерия се събуди от приятната полудрямка, отвори очи и произнесе недоумяващо:

— Ау, отплувам нанякъде...

Шурик отвори вратата точно в този момент и му се стори, че Валерия му говори нещо.

— Здравсти, Лерик! — бодро каза той, но Валерия не му отговори.

Тя гледаше към него с широко отворени очи, а малиново-розовите ѝ устни бяха окръглени като малка буква „о“. Той така и никога не разбра дали в последната си минута тя бе видяла него или нещо друго, много по-удивително.

Отнякъде се появиха трима литовци — две жени без възраст, но по селски румени, и розово тънкокожо старче с пластмасови зъби.

Дойдоха, когато Шурик седеше сам в стаята на Валерия две седмици след смъртта ѝ, тъпо се взираше в нейната прикрепена до леглото масичка, отрупана с шишенца разноцветни лакове и тубички с кремове, и чакаше приятелката на Валерия Соня, по прякор Чингис хан, за да намерят един документ, без който погребението би се усложнило още повече: удостоверение от гробищната кантора за платения за вечни времена гроб, в който беше погребан бащата на Валерия.

И не щеш ли, вместо очакваната Соня пристигнаха трима непознати, почти чужденци, защото руски говореше само старчето, което каза името си тихо и неразбрано и после посочи към жените: това са Филомена и Йоана.

— Вие сте приятел на Валерия, тя ми е говорила за вас — каза старчето, като посмукваше халтавите си зъби.

И тогава Шурик се сети, че това старче е католическият свещеник, при когото Валерия бе ходила от време на време в Литва, далече в някакви гори, където той се заселил след десетте години, прекарани в лагер.

„Доменик“ — спомни си Шурик името на падрето. Бил е пратен в лагер като литовски националист. Освен това Валерия му бе казвала, че той е много образован човек, учил е във Ватикана, после е мисионерствал някъде из Изтока, едва ли не в Индокитай, говори китайски и малайски, а в Литва се е върнал малко преди войната...

— Влизайте, моля... Но как научихте?

Той се усмихна:

— Най-трудното са последните дванайсет километра пеша до селото. Да се обадиш от Москва до Вилнюс, е въпрос на три минути. Една наша литовка се е обадила по телефона. От там хората са се обадили в Шауляй и така нататък...

Той говореше бавно, търсеше думите и през това време сваляше селския сюртук, плетения пуловер, помогна и на спътничките си да се съблекат, отвори пътната си чанта и извади от нея нещо бяло в целофанен пакет. Движенията му бяха много осъзнати и целеустремени, а на Шурик — забавени и объркани.

— Дойдохме да се простим. Тази врата се заключва, нали? Ще отслужим меса за прощаване с Валерия. Нали?

— А може ли това да се прави вкъщи? — учуди се Шурик.

— Навсякъде може. В затвор, в килия, на сечище може. Веднъж можа да стане в червен кът с Ленин на портрета — и той се засмя, повдигна длани и погледна към тавана. — Какво ни пречи?

Отново зачурулика звънецът, който Шурик някога бе прекарал до самата стая.

— Това е една приятелка на Валерия — предупреди ги той и отиде да отвори.

Литовките, които до този момент бяха мълчали, зашепнаха нещо на падрето, но той направи неопределен жест и те млъкнаха.

Влязоха Шурик и Соня.

— Това е Соня, приятелка на Валерия. Доменик... — Шурик се запъна: — Как е правилно да кажа — отец Доменик ли?

— По-добре е да се каже „брат“. Брат Доменик... — усмихна се той ведро, много приятелски.

— Значи сте брат на Валерия? — зарадва се Соня.

— В известен смисъл — да.

Литовките гледаха единствено в пода, но дори когато откъсваха очи от него, се гледаха само една друга. Шурик изведнъж почувства, че тези тримата съществуват като един организъм, разбират се така, както единият крак разбира другия при бягане или при скок...

— Валерия беше наша сестра, нека го кажем така, и сме дошли да се простим с нея, да отслужим меса тук. Плаши ли ви това? Може да не присъствате, а може и да присъствате. Както желаете. Но ви моля да не говорите за това пред други хора.

— Може ли да присъствам? Ако не ви пречи, само че аз не съм католичка, руския съм... — Соня дори се изпоти от вълнение.

— Не виждам пречка — кимна падрето и отново зарови в пътната си чанта.

— Хайде първо да направя чай. Има всякаква храна... Хладилникът на Валерия винаги е пълен — предложи Шурик.

— Ще ядем после. Първо ще отслужим месата — и падрето извади от сака бял халат с качулка, препаса се с тънко въженце и сложи на врата си тясна златиста лента. Това бяха одеждите на доминиканец — хабит и стола. Жените си сложиха на главата някакви шапчици с бели отгъви. И само за миг от обикновени хора с вид на селяни всички се превърнаха в особени, значителни, и акцентът им вече говореше за факта, че са пристигнали не от провинциална Литва, а, напротив, от някакъв небесен свят и говорят на руски сякаш отвисоко, със снизхождение към тукашната бедност... — Ето това шкафче ще ни свърши работа. Свалете всичко от него.

Шурик се разбърза да свали всички играчки на Валерия, като ги премести на перваза. Падрето хвърли бърз поглед, извади от купчинката шишенца кокаленото разпятие, взе го в ръка и го доближи до прозореца: то имаше странен розов оттенък и особено розовееха краката на Спасителя. Той не се досети, че това е от червило.

Спуснаха завесите, заключиха вратата и запалиха свещи. На нощното шкафче останаха разпятието, една чаша и една стъклена чинийка.

— *Salvator mundi, salva nos!* — произнесе брат Доменик и това не беше литовски език, на който вече от десет години беше разрешено да се служи.

Беше латински — Шурик веднага позна мощните му корени, но докато се радваше на лесното разпознаване със странното чувство, че трябва само малко да се напругне и всички думи, до последната, ще му разкрият смисъла си, се чу тихо пеене — не женско или мъжко, а определено ангелско. Розовобузи, с шапчици и дълги поли, изпод които се подаваха дебели крака с груби обуца, грозноватите възрастни жени запяха:

— *Libere me Domini de morte efernae...*

Смисълът на думите наистина му се разкри — Господ освобождаваше от смъртта. Не беше ясно как именно го прави, но Шурик пределно ясно схвана, че смъртта съществува само за живите, а за мъртвите, прекрачили този праг, вече я няма. И няма страдание, няма болест, няма рани. И където и да се намира сега тази сърцевинна част от Валерия — радостна и лека, тя се движи без патерици, най-

вероятно танцува с тънките си нозе — нито шевове, нито отоци... а може би лети или плува, и би било добре да е точно така. И той може и да не вярваше в това — та нали Шурик никога изобщо не беше мислил какво става после, след смъртта, — но тихото пеене на двете възрастни литовки и слабичкият баритон на румения старец със зле изработената изкуствена челюст убеждаваха Шурик, че щом ги има това пеене и пълните с неявен смисъл латински думи, то и Валерия се е освободила от патериците, железните пирони в костите, грубите шевове и от цялото си натежало, отпуснато тяло, от което се бе стеснявала през последните години...

Свряла се в ъгъла между дивана и бюфета, тихо лееше сълзи приятелката ѝ Соня.

На другия ден се състоя погребението. Прощаването беше в моргата на Яузката болница. Дойдоха най-малко сто души, но в тази тълпа жените бяха много повече от мъжете. Имаше и много цветя — ранни пролетни цветя, бели и лилави иглики, някой беше донесъл цяла кошница зюмбюли. Когато приближи до ковчега, Шурик видя покойницата зад къдраво хълмче от цветя. Някоя приятелка се бе погрижила за красотата на мъртвото ѝ лице — тя беше старателно гримирана: с дълги като стрели сини ресници и светлосини сенки на клепачите, както тя ги обичаше приживе, устните ѝ лъщяха от незатоплено от дишане червило... Онова малко „о“, което лежеше на устните ѝ като печат на последната минута, когато Шурик влизаше в стаята ѝ преди четири дена, бе изчезнало някъде и онова, което се намираще в ковчега, ако не се броеше живият лъскав бретон, покрил челото, представляваше художествено изработена кукла, която имаше голяма прилика с Валерия, и нищо повече. Той постоя малко, после докосна бретона и през живата коса усети студа на онази временно небитийна материя, в която се бе превърнала Валерия през този кратък промеждутък между току-що живото и вече мъртвото.

Добре че беше пристигнал брат Доменик, защото именно прощалната меса се бе оказала действителната точка на сбогуването, а не тези прочувствени разплакани думи, произнасяни от жените над купчината цветя, покрили ковчега.

Шурик не ръководеше процеса на погребването: в болницата всичко бе организиран съкрушеният Геннадий Иванович — аутопсията беше извършена хуманно, не направиха трепанация на черепа, само се

увериха, че се е получила емболия в белодробната артерия... Никой не беше виновен за това освен може би Господ Бог, който очевидно бе познавал живота ѝ по-добре, отколкото самата тя.

По разпореждане на Геннадий Иванович в моргата пуснаха приятелките, които ѝ облякоха бяла блузка, обуха ѝ направените по поръчка необувани бежови обувки, като предварително ги разрязаха където трябваше, боядисаха ги, както сметнаха за добре, и увиха около главата ѝ белия копринен шал. А ръцете ѝ, големи и жълтеникави, лежаха върху бялата коприна и ноктите ѝ искряха с безукорния си лак...

Приятелките бяха поръчали също автобусите и колите, предварително бяха направили уговорките с Ваганковските гробища за погребването ѝ в бащиния гроб и дори бяха поръчали в тамошната работилница временен кръст, а също бяха накупили и наготвили всичко за помена...

Макар да познаваше някои от приятелките ѝ, Шурик стоеше при брат Доменик и сестрите, които на слънчевата светлина изглеждаха още по-селски и още повече от преди изумяваха Шурик: защото сега той знаеше, че те са посланици и свидетели от друг свят и беше смешно да си мисли, че този друг свят има някаква пресечна точка с изоставеното селце в също така изоставения литовски лес.

Тези горски жители не гледаха постоянно в земята, веднъж-дваж погледнаха и към Шурик и Доменик му пошепна:

— Йоана казва, че може да дойдеш, ако искаш.

Шурик разбра, че му оказват чест и че всъщност не Йоана, а самият Доменик го кани, но не можеше да става и дума да отсъства от Москва:

— Благодаря. Само че сега аз никъде не пътувам. По-рано не можех да оставя Валерия, а сега трябва да се грижа за мама...

— Това е добре, добре е — усмихна се старецът, макар че всъщност нямаше нищо добро в това, че Шурик вече от дълги години беше като вързан...

От портите на гробищата понесоха ковчега на ръце — едва събраха шестима мъже сред изпращащите Валерия: Шурик, съседът милиционер, двама безпътни съпрузи на приятелки и двама стари любовници на Валерия. На брат Доменик и на един възрастен човек, бивш колега, отказаха поради преклонната им възраст. Отказаха и на

предложилите услугите си местни алкохолици, които с готовност посягаха към ковчега.

Гробът вече беше изкопан, всичко беше подготвено, дори алеята беше посипана с пясък. Ситният дъжд, който ръмеше от вчера, изведнъж бе огрян от пробилото пелената слънце и сякаш мигом пресъхна. Угасналите цветя засияха, поръсени от дъждовните капки. Спуснаха ковчега, хвърлиха по шепа пръст. Гробарите бързо размахаха лопатите, затрупаха гроба с жълта пръст и направиха рехаво хълмче. Закрепиха временния кръст, на който вече беше написано „Валерия Конецкая“. И тутакси приятелките се струпаха около гроба да подреждат цветята като килим и го направиха бързо и красиво, така че и самата Валерия не би го направила по-добре — бяло-лилавите иглики и къдравите зюмбюли с пръснати тук-там помежду им алени очички на карамфили. И гробът се превърна в заоблена цветна лека и всичко, което виждаше окото, беше заоблено: женските фигури, наведените гърбове, меко провисналите гърди, измитите от сълзи лица, главите с кърпи, барети, смъквачи се шалове. И дори храстът — неизвестно растение с дребни, още неопределили се листа върху плавно извитите клони — беше женствен.

И Шурик видя като наяве онова малко „о“, което като печат на последното вдишване-издишване бе лежало на устните на Валерия, и си помисли, че в смъртта има женственост и самата дума „смърт“ и на руски, и на френски е от женски род... трябва да види как е на латински... а на немски е „der Tod“ — от мъжки и това е странно... не, изобщо не е странно, при тях там смъртта е войнствена, в бой — копия, стрели, груби рани, разкъсано месо... Валхала... Но правилно е ето така — меко и плавно... Валерия... Горката Валерия...

Щом приключиха с подреждането на гробната красота, отново заваля и всички разтвориха чадъри. Чу се шумол на вода — звукът на капките, падащи върху коприната на чадърите, върху главите, косите, раменете и листата... и картината стана съвсем нереална, и брат Доменик, до когото се притискаше Шурик, му каза направо в ухото, като леко се надигна на пръсти:

— Нищо не може да се направи, но е така: мястото на жената е около смъртта... женско място...

„Именно... малко двусмислено... не, многосмислено“ — съгласи се вътрешно Шурик.

Литовците вече бързаха за влака и Шурик отиде да ги изпрати на Белоруската гара. Настани ги във влака, прескочи до вкъщи да поседи малко с Веруся — сутринта тя бе пожелала да дойде на погребението: не познаваше Валерия лично, но от време на време бе разговаряла с нея по телефона...

Но Шурик твърдо ѝ отказа:

— Не, Веруся, не бива... Ще се разстроиш...

Тя май се пообиди... Или не?

Шурик пи чай с нея, после слезе в хлебарницата, купи от любимите ѝ бисквити, занесе ги вкъщи и пристигна на помена, когато скръбната част вече завършваше и жените, изпили първите три чашки, като се прекъсваха една друга, разказваха своите истории за Валерия — колко добра и весела е била, колко стабилна и лекомислена. Мястото не беше стигнало за всички — столовете, фотьойлите, кушетките и табуретките бяха плътно заети и десетина жени стояха прави до вратата, в прохода между голямата разтегателна маса и бюфета. На нощното шкафче, от което отец Доменик бе помолил да се махнат разноцветните шишенца и където предната вечер той бе осветил виното и прозрачния католически хляб, бяха поставили чиния с мезета и чашка водка, покрита с филийка хляб...

Съвсем наскоро много от тях бяха празнували тук петдесетгодишнината на Валерия и един огромен букет от сухи рози, изкусно изсушени с главичките надолу, на тъмно, така че да не избеляват цветовете, стоеше като новичък в една пукната ваза, годна именно само за сухи цветя... Шурик също пристъпяше от крак на крак в антрето, а до вратата стоеше съседът милиционер и правеше на Шурик трудноразбираеми знаци: дали искаше нещо за пиене, или да запали цигара... Поднесоха му чиния с мезета и това бяха приготвени от чужда ръка мезета, неестетично нарязани, прекалено тлъсти и солени. Шурик пийна една чашка, после втора... А после при него започнаха една по една да идват жените, някои едва познати, но повечето виждаше за пръв път — с насълзени очи, вече размекнати от алкохола и всеобщата нежност, за да пийнат с него лично в памет на Валерия, и всяка от тях му подсказваше, че знае за неговото тайно място в живота на Валерия, а някои дори преминаваха границата на приличието в своите съболезнования. Особено Соня-Чингис хан. Тя

здравата се бе напила и предизвикателно, след като изпи с Шурик поредната чашка за Бог да прости, му пошепна:

— Ама пак ти си виновен за всичко. Ако не беше ти, Валерочка и досега щеше да си пърха...

Шурик внимателно я погледна: склучени над носа източни вежди, малък чип нос... Какво знае тя за Валерия и за него?

Тя се наведе към Шурик, прокара ръка по бузата му, плъзна една размазана целувка по челото му и изплака:

— Горкичкият, горкичкият...

Всичките тези различни жени, въпреки абсолютно сенчестото му присъствие в къщата, го познаваха и той можеше само да се досеща какво именно знаеха за него... Улавяше погледите им върху себе си, а ако си говореха помежду си, мислеше: за него си говорят. Чувстваше се повече от неуютно и реши малко по малко да се оттегля към изхода. Насред пътя съседът го дръпна за ръкава:

— Викам те, викам, а ти... Слушай, утре сутринта ще дойдат да запечатват.

— Какво ще запечатват? — не разбра Шурик.

— Как какво? Ами всичко! Стаята става държавна, разбра ли? Няма наследници, ще запечатат всичко, разбра ли? Казвам ти като приятел: ако трябва да вземеш нещо от покъщнината, вземи го днес.

Той се засмя — устните му бяха леко извърнати навън, показваха се розовите му венци и редките зъби...

„Речниците — сети се Шурик. — Тук има и цяла камара мои речници, и всичките славянски... И библиотеката...“

И тогава си спомни, че когато търсеха документа за гробното място, намериха и завещание, в което Валерия на цели пет страници бе описала коя от приятелките какво трябваше да получи — от сребърни чайници до плетени чорапи...

— Тя е оставила завещание... за всичко... Всичко раздава на приятелките си...

— Абе ти не си в ред, ей Богу, никак не си в ред! Тази стая ще я получа лично аз, вече ми обещаха от милицията. Ще регистрирам при нас мама и ще ми я дадат, а от нейната покъщнина изобщо никой не се интересува. Ти какво, не разбираш ли? Ще изхвърлят всичко. Или чрез съда... А утре ще дойдат да запечатват...

Шурик хвърли поглед към рафтовете с книги. Колекцията от чуждестранни книги беше прекрасна: на две минути от тук, на улица „Качалов“, се намираще едва ли не единствената в Москва антикварна книжарница за чуждестранна литература и Валерия дълги години, когато бе минавала покрай нея, бе купувала за грошове чудесни книги по естествознание, география, медицина — с безценни гравюри в тях.

Шурик остана, та след като гостите си тръгнат, да събере речниците.

Към десет вечерта всички се разотидоха — останаха само прислужницата Надя и пьяната Соня, която бе заспала на кушетката. Докато Надя миеше и бършеше порцелановите и кристалните сервиси, Шурик свали от рафта своите речници. Реши да вземе и славянските — на кого са потрябвали? Още повече че бяха предимно полско-немски, много овехтели, принадлежали някога на бащата на Валерия. Взе също и естествената история, илюстрирана с оцветени гравюри от осемнайсети век. Причудливи кашалоти и лемури, мравояди и питони, нарисувани от художник, който едва ли бе виждал тези странни животни. Сякаш бяха еднорози или херувими... Жал му беше да оставя тук скъпоценни книги...

Сега, когато Валерия вече я нямаше в тази стая, Шурик изведнъж почувства колко много предмети с оттенък на специална бюргерска безвкусица имаше тук: рози, амури, котки, една фалшива танагърска миниатюра. Това беше стилът на покойната Беата и по някакъв начин той се бе прехвърлил и у Валерия, но сега, в нейно отсъствие, тази претрупана с мебели и с безброй ненужни и лишени от смисъл предмети стая се стори на Шурик много неприятна, доця му се по-скоро да излезе на чист въздух и да остави зад гърба си тази пошлост и прахоляк... Жал му беше само, че книгите ще се погубят...

Но все пак е добре, че никога няма да ми се наложи да се връщам тук, помисли си той и се сепна: как можа да си го помисли... Горката Валерия... Милата Валерия... Мъжествената Валерия...

„Виновен съм, виновен — тръскаше се Шурик. — И тогава, преди да я закарам в болницата, тя искаше да остана, а аз не можех... мама беше поканила приятелки и ме беше помолила да купя нещо за почерпка и да се прибера по-рано. И не легнах под отметнатия ъгъл на одеялото, и тя остана огорчена, макар че нищо не каза... Но нали аз

разбирах, че е огорчена... Нямах време...“ И сянката на вината висеше над него. Виновен, виновен...

С препълнена с вазички и котки чанта си тръгна прислужницата Надя. Доброто отношение на Валерия към нея се беше материализирало в порцелан.

— Та аз толкова години се грижех за нея — едва откъснала чантата от пода, тя влачеше към вратата копенхагенски фигурки и техни руски имитации, панаирджийски вазички и вазички от Хале, настенни чинийки, изпълнени в техника „бисквит“, и пионер с немска овчарка...

След двайсет години останките от това съкровище ще продаде нейният съсипан от хероин внук и ще умре от последната продажба...

Сега на Шурик му оставаше да събуди спящата Соня, да я изведе от стаята и да заключи — не знаеше кой друг имаше ключове.

Соня лежеше на хълбок, захлупила лицето си с ръце, и простенваше насън. Шурик я извика, тя не реагира. Петнайсетина минути я бута, опитва се да я повдигне, да я изправи на крака, но тя не можеше да стои, увисваше на врата му, ругаеше, без да прекъсва съня си, и дори леко се бореше. Шурик беше уморен и отдавна искаше да се прибере. Обади се на Вера, каза ѝ, че е попаднал в трудна ситуация, пияна жена е заспала и той не може да я остави... Разхождаше се из стаята, забелязваше, че всички неща са малко не в ред и не на определеното им място, и преместваше стол, шкафче, а после зарязваше тази глупава работа: вече го нямаше човека, за когото нещата не бяха „в ред“... Освен това утре щяха да запечатат стаята и тя щеше да стои месец или известно време, и това завещание, за което всички приятелки знаеха, че е написано коя чашка на коя се пада... Как ще могат те да получат всичко това? Трябваше днес, но беше невъзможно веднага след погребението покъщнината да се разграбва...

И не биваше да разрешава на Надя да взема всичко, което си хареса. Сигурно някои вазички, отнесени от нея, са били предназначени за друг човек...

После Соня, която той така и не можеше да събуди, изведнъж скочи сама и се развика:

— Помощ! Помощ! Те искат да ни боядисат!

Нещо ѝ се бе привидяло в алкохолния ѝ сън, но Шурик се зарадва, че се бе изправила на крака, донесе ѝ шлифера и каза:

— Бързо да тръгваме! Че наистина ще ни боядисат!

Той ѝ навлече шлифера, заведе я до асансьора и се върна за двете чанти, пълни с книги. Сега трябваше да хване такси и да закара Соня вкъщи.

— Къде живееш? — попита Шурик.

— А защо искаш да знаеш? — мнително присви очи Соня.

Тя не владееше лицето си и изразът му се размиваше, променяше се неуправляемо и объркано, като на новородено: в един и същ момент устата ѝ се разтегляше и се изкривяваше, очите се окръгляха, челото се набърчваше.

— Ще те закарам у вас — обясни Шурик.

— Добре тогава — съгласи се тя. — Само че не им казвай.

Тя се засмя, прикривайки с длан устата си, и като се повдигна на пръсти, му пошепна:

— Улица „Зацепа“, номер единайсет, трети корпус.

Двете чанти и пианата, едва крепяща се на краката си жена, бяха сложен товар, още повече че Соня току се опитваше да тръгне нанякъде, но не можеше да направи и две крачки, падаше върху чантите, а той я вдигаше. Шурик реши, че ще останат тук, до Никитските врата, докато не мине такси. След десетина минути една кола спря и след още двайсет те се лутаха из дворовете по улица „Зацепа“, търсейки трети корпус на номер единайсет. Соня пак беше заспала и беше невъзможно да я събуди. След петнайсетина минути, след като направи няколко криволичения между сгради и пущинаци, шофьорът свали Шурик и Соня пред номер единайсет и си замина.

Наближаваше полунощ. Шурик заведе Соня до една пейка в двора и тя веднага се повали на хълбок и дори вдигна върху пейката единия си крак. Шурик остави до нея чантите и тръгна да търси проклетия трети вход. Насреща му излезе ангел спасител — старец с голямо проскубано куче.

— Да, да, тук беше трети корпус, една барака от довоенните времена, събориха я преди осем години. Точно тук беше, където е тази градинка...

Картината се проясняваше, но от това не му ставаше по-леко.

— Соня, Соня — разтърсваше Шурик спящата жена, — а къде се преместихте след улица „Зацепа“? Забравила ли си? Къде се преместихте тогава?

Без да се събужда, тя отговори с равен тънък глас:

— В Беляево, нали знаеш.

Шурик я намести на пейката, така че двата ѝ крака да лежат един до друг, седна и той и оправи едната изула се обувка на жената. Тя държеше ръката си под бузата, като дете, и беше миловидна като дете...

Вариантите бяха два: да откара Соня или обратно у Валерия, или вкъщи. Но пак не би могъл да я остави сама в жилището на Валерия, пък и сутринта можеше да дойдат да запечатват стаята, както беше го заплашил „добрият“ милиционер. Така че се наложи да я отведе вкъщи.

Прокле всичко на света, докато мъкнеше от двора на улицата този ужасно неудобен багаж — двете чанти, при което дръжката на едната се бе скъсала, и Соня, която почти не се различаваше от чантите.

Когато към два и половина таксито спря пред блока на Шурик, той се чувстваше почти щастлив. С последно усилие натика Соня в антрето и временно я подпря на стената. В този момент излезе Вера и каза:

— О, Боже!

Соня се свлече и меко полегна до вратата.

— Но тя е съвсем пияна! — възкликна Вера.

— Извинявай, Веруся! Нали не можех да я изоставя на улицата!

После Соня повръща, плиска се в банята, плака, заспива и скача, поиха я с чай, кафе и валериан. Най-сетне сама помоли да ѝ дадат малко водка и Шурик ѝ даде една чашка. Тя я изпи и заспа. Вера съжаляваше Шурик, който бе попаднал в ужасна ситуация, предлагаше да извикат лекар, но Шурик не се решаваше: ами ако просто я откарат в отрезвителното?

После Соня се събуди, пак плака за Валерия, пак помоли да ѝ дадат да пийне малко... После започна да прегръща Шурик, да му целува ръцете, да го моли да полежи до нея... Това безумие продължи почти две денонощия и чак на третия ден Шурик успя да закара не напълно изтрезнялата, но уморена от пиене жена в Беляево, при семейството ѝ...

Красива възрастна жена с копринена рокля я прие много съдържано. От далечния край на големия апартамент излезе мрачен

млад мъж с фамилните склучени вежди, очевидно братът, и грубо повлече Соня навътре. Тя нещо писукаше. Жената сухо кимна на Шурик и му благодари много своеобразно:

— Е, какво стоите сега? Вече сте получили каквото сте искали, няма какво да стоите.

Шурик излезе, извика асансьора и докато чакаше, чу зад вратата писък, звуци от падащи предмети и вика на жената:

— Не смей да я биеш! Не смей да я биеш!

„Какъв ужас! Нима я бие?“ — стрелна се в главата на Шурик и той натисна звънеца.

Вратата бързо се отвори: веждестият мъж тръгна срещу него със стиснати юмруци:

— Къде се тикаш, бе? Напили сте я, на... ли сте я, какво искате още? Чупка от тука!

И Шурик хукна надолу по стълбището — не защото се уплаши, а защото почувства вината си...

Изскочи от входа и се затича към автобусната спирка — автобусът тъкмо излизаше иззад завоя. Скочи в празния автобус вече в движение и се тръшна на една седалка — чувстваше се отвратително...

„Добре че всичко това няма да има никакво продължение“ — успокои се той.

Но точно тук грешеше. След два месеца, когато излезе от лечебницата, в която я бе настанил брат ѝ, Соня се обади по телефона. Благодарил му за всичко, което направил за нея, плака, спомня си Валерия, и го помоли да се срещнат. Той твърдо знаеше, че не бива да прави това, но Соня настояваше... Срещнаха се.

Кой знае защо, Соня беше сигурна, че Валерия ѝ е оставила Шурик като наследство. Освен склучените вежди и алкохолизма, с който се бореше с променлив успех, тя имаше малки здрави ръчички, страстна природа и малък син от първия брак. И Шурик ѝ беше много необходим. За оцеляването, както смяташе тя.

Малко преди трийсетата си годишнина Шурик направи едно твърде неприятно откритие: една сутрин се бръснеше в банята и току поглеждаше в огледалото, за да се увери, че бръсначът не пропуска никакви косъмчета. И изведнъж забеляза, че от огледалото го гледа непознат мъж, немлад, с грубовата муцуна, с проличаваща втора брадичка и торбички под очите. Беше миг на някакво ужасно непознаване на себе си, на отчуждаване от обичайното съществуване с чувството, че онзи в огледалото е самостоятелно същество, а той, бръснещият се Шурик, е негово отражение. Отпъди това натрапчиво чувство, но вече не можеше да се върне към себе си, какъвто беше преди.

Това откритие за своя нов облик той преживяваше почти по женски. Трийсет години — и какво? Рутинна работа, все едно и също, научно-технически превод, грижи за майка му и още цяла камара задължения, които не че поемаше сам, а му ги възлагаха: Матилда... Светлана... Валерия... Мария... Сонка... Впрочем Мария замина, Валерия умря... Всъщност те май му липсваха, честно казано. Но го спохождаше скучната увереност, че ще се появят и някакви други хора, които ще зависят от него и той никога няма да има собствен живот като Женка, като Гия.

Та и какво ли значи „собствен живот“? Нещо да искаш, да постигаш... Самият той абсолютно нищо не бе постигнал. А беше ли искал нещо? Не, не беше и искал! — отговори си сам Шурик на строгия въпрос. Женка Розенцвейг е искал — и защити дисертация, ожени се, разведе се и пак се ожени. Две деца... Впрочем и това не беше много хубаво: нещастната Алочка, млечната кухня в шест сутринта, ежедневна работа — нещо багрилно-лаково, акрилово — от осем до пет, цяла седмица под командването на Ина Василиевна, а в неделя на среща с Катенка под огнено-страдалческите погледи на изоставената Ала. Не, нищо хубаво.

Виж, Гия си го бива! Стана треньор, прочут почти по целия свят, обикаля целия Съюз за младежки състезания, ходи дори до Унгария. Красиви момичета вървят по петите му на цели ята. Весело си живее Гия. Но и той е надебелял, пие много, нищо, че е треньор... Само дето животът му е прекалено забързан... После Шурик изведнъж се сети, че отдавна не е виждал Гия, а с Женя не се е срещал почти година — а нови приятели освен тези двамата не е завъдил. За сметка на това — безброй приятелки, във всички редакции.

Ето че приближава рожденият му ден, трийсетгодишнина, майка му пита — как ще го празнуваме... Може да покани вкъщи Женя и Гия, но ще се довлече Светлана — просто ужас. Че и Сонка ще довтаса — Светлана ще пребие Сонка и ще се хвърли през прозореца, а Сонка ще се напие и пак ще се почне запой... Като тогава, на погребението на Валерия...

Добре ще е да покани на рождения си ден само мъже. И то не вкъщи, а в някой ресторант. Като „Арагви“ например... Сонка няма и да се сети за рождения му ден. Но как да се измъкне от Светочка?

Светочка беше чумата на живота му. Невъзможно беше да скрие нещо от нея. Тя проникваше във всички пори, разследваше всичко, следеше всяка негова крачка... и постоянно го заплашваше със самоубийство. През годините откак се бяха запознали, беше направила три опита, ако не се брояха дребните, почти декоративни движения към някой перваз — та Шурик да бъде винаги във форма, да не се отпуска.

„Ще ѝ кажа, че ще бъда в мъжка компания“ — реши Шурик и веднага си представи как на излизане от ресторанта ще види покрай него по тротоара да минава стройната Светочка. Няма да спре при него, само внимателно ще го погледне, него и приятелите му, после ще извърне глава и ще подмине...

Вера пък дълго съчинява за Шурик подарък, който да бъде запомнящ се и елегантен. Намери в един антикварен магазин великолепен кожен албум с метална ключалка. Беше от тъмносиня кожа това прекрасно албумче... Но нещо липсваше. Вера Александровна помисли малко и си поръча при шивачката от театралното ателие тъмносиня рокля. Много простичка рокля, абсолютно нищо особено, но цялата — и по маншетите, и по яката — обточена с тънка ивица тъмносиня кожа! В същия цвят като албумчето.

Целият замисъл се състоеше именно в безукорното изпълнение. Разбира се, Вера не казваше на Шурик нищо за албумчето — подбираше и налепваше снимките му от раждането до текущия момент изключително в негово отсъствие, с роклята обаче той здравата се изпоти: три пъти води Вера в ателието и два пъти в Театъра на Таганка, където домакинът ѝ беше обещал парченце синя кожа...

След тези приготовления стана очевидно, че първо ще трябва да отпразнува рождения си ден вкъщи — заради майка си: да помоли Ирина Владимировна да приготви почерпката, да покани двете мамини приятелки, които обикновено идваха за нейни рождени дни, възрастната арменска двойка, която бе купила апартамента на покойния Мармалад и заместила старото приятелство с ново, и, разбира се, щяха да се довлекат една-две приятелки, бивши момичета, които още наобикаляха Вера. И за да е пълна картината, би могъл да добави към тях и Светочка... А Сонка нямаше да дойде, щеше да забрави. А на другия ден — на ресторант с приятелите...

По установила се през последните години традиция Ирина Владимировна прекарваше в Москва месец септември, вкарваше в релси техния московски живот и си заминаваше вкъщи при онези студове — имаше у дома си водно отопление и след като бе понесла безброй разнообразни лишения и изпитания, повече, отколкото от Страшния съд, се страхуваше за тръбите си...

Седмицата преди юбилея на Шурик Ирина прекара в щастливо напрежение: природната ѝ щедрост, притисната от изнурителната пожизнена сиромашия, разцъфтя с разкошни цветове. Шурик ръководеше парите в къщата и ѝ даваше колкото ѝ бяха нужни, без ограничения. И в такъв момент нуждите на човека, който цял живот едва бе свързвал двата края, нараснаха хилядократно: тя излизаше рано сутринта и се прибираше след затварянето на магазините с претъпкани пазарски чанти. Годишите не бяха изобилни, продуктите се „пускаха“ в продажба, нареждаха се опашки, но при наличие на известни ловджийски навици човек би могъл добре да си напазува. Със смъртта на Валерия бе дошъл краят на специалните доставки. Но, изглежда, и Ирина имаше „ловджийски“ дарби... Като гледаше тази продоволствена вакханалия, Вера плахо питаше — защо толкова много...

— Трийсетата годишнина е важна дата! — гордо вирваше глава Ирина и никой не спореше с нея.

Шурик и майка му се споглеждаха — и двамата разбираха, че сега Ирина Владимировна се радва на свой собствен празник и на своята значителна роля в него.

Формалното домашно тържество, скромно и тихо, обещавахе да се превърне в грандиозен пир... Ирина се готвеше за своя звезден час. Вера не се чувстваше добре, вдигна кръвно и вечерта преди тържеството легна в стаята си и затвори вратата. В голямата стая Шурик събра масите, Ирина извади приборите, които не бяха използвали от смъртта на Елизавета Ивановна: купчинки чинии с три различни размера, салатиери, фруктиери, панички за хрян и едно огромно блюдо, предвидено май за цяло прасе...

„Трябваше да си я изпратя в Малоярославец“ — със закъснение се разкайваше Шурик за своята безхарактерност и неспособност да управлява домашните събития. Но вече нямаше къде да се дява. Шурик се подготвяше за изпитание.

Събраха се дори повече гости, отколкото очакваха. Като изненада пристигна Ала с Катя. Вероятно Алочка лелееше тайната мисъл случайно да се види с Жения: тя не губеше надеждата да си го върне. Впрочем това не ѝ пречеше от време на време да използва разнообразната подкрепа на Шурик...

Пълничката тромава Катя с опадали горни зъбки остро напомни на Вера за Мария. Вера я сложи да седне до нея. Беше симпатично момиченце, но не можеше и да се сравнява с Мария: не притежаваше нито лъчезарната Мариина радост, нито ярката ѝ прелест — просто пухкавичко месо. От другата страна на Вера седеше Шурик. До Шурик — Светлана с бяла блузка и смирено-хищен вид.

Вера вече отдавна, още от заминаването на Лена и Мария, лелееше мисълта, че Шурик трябва да се ожени. Тя не би имала нищо против Светлана: вярно, своеобразно момиче, но сдържано, възпитано, сръчно в ръкоделията. И обича Шурик.

Да си родят момиченце... разбира се, никое момиченце не можеше да замени Мария, но би могла да има наблизко едно мило същество... Странно, всеки път, когато Вера заговаряше за това с Шурик, той я прегръщаше, целуваше я по челото и прошепваше на ухото ѝ:

— Веруся! Хич не си го и мисли! Аз бих се оженил само за такава като теб. Но няма друга такава!

Трапезата хипнотизираше. Ястията блестяха като лакирани и имаха леко бутафорен вид. Заканително надигнала глава, в издължено блюдо лежеше неголяма есетра. С металнооръжеен блясък привличаха погледа яребици от магазин „Даровете на природата“. Извисяваха се кръгли купчини салати, четирите немигащи очи на съдинките с хайвер — две с червен и две с черен — бяха вперени в гостите. И прочие, и прочие... Насядаха мълчаливо и останаха неподвижни, просто замряха. Само Ирина Владимировна епилептично се мятеше над масата — оправяше едно, довършваше друго. Най-сетне замря и тя. Тогава, уловил с усета си на кавказец проточилата се пауза, с чашка в ръка стана съседът Арик и провъзгласи:

— Ами да напълним чашите!

Мъжете на трапезата бяха двама — Арик и самият рожденик.

— Шампанското! Шампанското! — развика се Ирина Владимировна, защото ѝ се бе сторило, че някой взема неправилна бутилка. Наляха шампанското във високите чашки. Плахо посегнаха с вилици към заоблените хълбоци на салатите — да развалиш такова съвършенство...

Арик стоеше прав — мек като плюшен мечок и квадратен като „Камаз“, с крехката чашка в ръка, обрасла чак до пръстите с гъсти косми.

— Скъпи другари! — възвести той с глас на дякон. — Да вдигнем нашите чаши за скъпия ни Шурик, който днес стигна до своята трийсетгодишнина...

Шурик и майка му се спогледаха, това беше цял безсловесен разговор: трябва да потърпим... ами кой е виновен... вечната история, вечно при нас се получава така... а колко хубаво щеше да бъде да прекараме вечерта двамата... извинявай, маминко, задето съм такъв идиот и се поддадох на провокацията на Ирина Владимировна... ама, моля ти се, скъпи, аз съм виновна, трябваше аз да спра всичко това... няма как, трябва да изтърпим... и кой покани този Арик... стана случайно, абсолютно случайно... Прости ми, моля те...

Арик говори дълго и напосоки, като започна с Шурик и завърши с изграждането на светлото бъдеще... Този апартамент сякаш беше

прокълнат: отначало в него живееше еврейски болшевик, храбрият Мармалад, сега пък там се бе заселил арменски...

Най-сетне се чукнаха, седнаха и започнаха да дъвчат.

Всички се стараеха: Катя — да се държи добре, да не изпуска нищо и да не дрънчи с вилицата, Шурик — всички да се чувстват удобно и чиниите да не остават празни, Светлана — да заема мястото си до Шурик така изразително, че всички да виждат близостта в отношенията им. И бялата блузка не беше облечена случайно: бялото наистина освежава, но и огрява, и намеква... Вера сложи салфетка на коленете си и се стараеше да не изцапа с храна новата си рокля... Впрочем тя и не ядеше...

— Да ти сложа ли нещо в чинията? — тихо попита Шурик, наведен към майка си.

— Опазил ме Господ. Само от вида на храната ми се гади — нежно се усмихна Веруся.

— Е, ти вече прекаляваш. Всъщност всичко е много вкусно. Може би малко салатата? — и Шурик се пресегна към салатиерата.

— По никакъв начин — прошепна Вера и разцъфна в най-артистичната от своите усмивки: брадичката надолу, очите нагоре...

Ирина Владимировна се чувстваше абсолютно щастлива — за пръв път в живота си бе успяла напълно да се реализира. Беше направила всичко, което умееше, и всичко, за което бе мечтала в гладните и полугладните години: гъска, пълнена със зеле, както я бе правила баба й, и млин с различни плънки в четирите ъгъла, и рибен пастет. И всичко стана много сполучливо... Освен това днес тя смяташе да хапне препечена филийка с хайвер, който като дете не бе успяла да опита, защото беше малка, а в по-късните години дори не бе виждала този вълшебен продукт...

Гостите не се чувстваха щастливи, а, напротив, по различни причини изпитваха недоволство — особено двете пожизнени приятелки на Вера Александровна: Кира и Пила. Наскоро се бяха скарали и всяка от тях беше сигурна, че на тържеството няма да срещне другата. Но Вера, не стига че ги бе поканила, макар прекрасно да знаеше, че са скарани, бе проявила и нетактичността да ги сложи една до друга на масата и сега те седяха загледани в различни посоки, лишени и от дар слово, и от апетит.

Арик и Зира, арменските съседи, също бяха прясно скарани, кавгата им избухна точно пред вратата: Зира беше облякла най-хубавите си дрехи, а Арик критично огледа жена си и каза, че с тая рокля мястото ѝ е на ереванската чаршия. Зира се разплака, съблече роклята и каза, че няма да дойде. Наложил се Арик дълго да я уговаря и утешава и сега знаеше, че тепърва още дълго ще трябва да си плаща за непредпазливата забележка.

Алочка беше разочарована от отсъствието на Женя.

От трите дошли „студийни“ момичета едната беше влюбена в Шурик още от пети клас, а сега вече следваше. Седнала срещу Шурик, тя свежо преживяваше несподелената си любов. Втората, петнайсетгодишна, изобщо не беше влюбена в Шурик. Напротив, беше влюбена във Вера Александровна и я ревнуваше от целия свят. Третата, една от ранните ученички на Вера Александровна, беше угрижена, задето не я спохождаше ежемесечната женска неприятност и си представяше възможните ужасни последствия от това... Гадеше ѝ се и не ѝ беше до ядене.

Ирина Владимировна, докато я владееше предварителната възбуда, се чувстваше окрилена, но когато забеляза явната диспропорция между количеството приготвена храна и възможностите на хранещите се, отиде в кухнята да плаче. От този момент нататък Шурик и Вера поред я посещаваха в кухнята, опитвайки се да спрат пристъпа на неудържимия плач.

През това време Арик все повече се развихряше, вдигаше чаши и произнасяше наздрависи: пиха за майката, за покойния баща, за бабата и за всички предци на Шурик, за небето и за земята, за дружбата между народите и още веднъж за светлото бъдеще. Приятелките на Вера се задавяха от смях и на тази почва се сдобриха.

След предястията дойдоха основните гозби. Тук в работата трябваше да се включи и Светлана, тъй като Ирина Владимировна бе излязла от строя и събра сили чак за десерта, когато преялите и препили гости можеха само слабо да мърдат ръце и езици, също като на ням филм, прожектиран на бавни обороти. Гостите изядоха пастите, пиха чай и започнаха кротко да се разотиват, придържайки корема си. И тогава Светлана откри една липса: беше изчезнал Шурик. Той беше излязъл да изпрати Ала и Катя, но бе пошепнал за това само на майка си. На Светочка не бе съобщил — отчасти защото смяташе да ги качи

на такси и веднага да се върне, отчасти поради пълното си отпускане и загубената бдителност: през годините на общуването със Светочка прекрасно бе научил колко опасно е да ѝ се дава повод за тревога...

Катя заспиваше и Шурик я носеше на ръце. Когато успяха да хванат такси, детето спеше дълбоко, но щом Шурик се опита да го прехвърли в ръцете на майка му, то го прегърна през шията и се заплака:

— Нали няма да ни зарежеш? Мамо, и той ще ни зареже... Не си отивай, Шурик...

Шурик се качи в таксито. Катя зарови лице в рамото му и моментално заспа.

— Ти разбираш ли каква травма е това за детето? — прошепна Алочка и сложи ръка на другото рамо на Шурик.

Шурик разбираше това. Разбираше също, че са налице не една, а две травми. Погледна часовника си: едва десет и петнайсет, така че спокойно можеше да се върне при гостите. Но най-важното беше веднага да се обади на майка си.

Още щом влезе в бившето съпружеско гнездо на Женя Розенцвейг и предаде Катя в ръцете на Алочка, той веднага се хвана за телефона:

— Маминко, наложи се да закарам Ала и Катя до тях. Скоро ще се прибера.

Веруся изрази недоволство. Каза му шепнешком да се прибира по-скоро, защото Ирина е в истерия: останало толкова количество храна, че не се побирало в хладилника и сега тя правела сметка колко пари са похарчени и колко храна е останала, и смятала да им изплаща разликата на вноски...

— Умолявам те, идвай си по-бързо, няма да издържа това! — шепотът звучеше драматично.

Влезе Алочка с разпусната коса и облечена с нещо розово и прозрачно. Беше съблякла Катя и тя спеше. Ала демонстрираше готовност да бъде утешена. Приблужи до Шурик, сложи ръце на раменете му и го погледна въпросително:

— Как мислиш, той никак ли не ме обича?

Шурик погали къдравата коса. Това нямаше особено значение за него, но все пак будеше леко раздражение: тя изпитваше нужда да

излее душата си. Той бързаше за вкъщи. Стана. Ала се разплака. Той се обърна към нея:

— Вкъщи ме чакат гости.

— Защо съм толкова нещастна... — подсмръкна тя.

Той откачи кукичка, разкопча копченце. Свърши работата си мълчешком. Алочка продължаваше да бърбори:

— Но защо? Защо става така? Ти като мъж си сто пъти по-добър от него, а и Катка те обича... Защо ми е нужен само Женка? Защо?

Този въпрос не изискваше отговор.

Горката глупачка, на всички ви трябва само едно...

Гостите се бяха разотишли, без да бяха изяли и половината от приготвената храна. Светлана, облякла престилка, със смирено достойнство миеше съдовете. Ирина Владимировна ридаше в стаята на Вера и Вера вяло я утешаваше в очакване да дойде Шурик и да поеме върху себе си страданията.

— Ириша, не разбирам защо се разстройваш така. Трапезата беше прекрасна...

— Ами харчовете? Знаеш ли колко пари струваше това? Ужас! Ето, пресметнах — Ирина зашари с треперещи ръце из джобовете на престилката си. — Ето!

Тя започна да пъха в ръката на Вера листче, на което се бе строила колона криви цифри.

— Това са четири мои пенсии! А колко нещо остана! Не съм преценила изобщо! Никога не ме е бивало да преценявам! И остана повече от половината...

— Ами прекрасно! Ще имаме да ядем цяла седмица!

— Аз ще ви компенсирам разходите! — нареждаше Ирина. — Ще ви плащам...

— Ириша, успокой се, моля ти се... Какво значение има това? Шурик празнува трийсетгодишнина и в никой ресторант не биха ни нахранили така, както го направи ти.

На вратата се звънна и бурната сцена бе прекъсната. Ирина Владимировна тръгна да отвори, като бършеше с края на престилката лицето си. На вратата стоеше млада жена с голям букет цветя. Беше Соня, която бе успяла да намери адреса на Шурик.

— Добър вечер, търся Шурик.

— Верочка! Търсят Шурик! — извика Ирина Владимировна, която се поободри от идването на нова гостенка, способна да изяде част от останалата гощавка. — Влизайте, влизайте! Той ще си дойде скоро!

И отиде в кухнята, за да спретне наново трапезата.

— Светочка! Имаме закъсняла гостенка, дайте една чинийка! Ето, моля — млин, пастет, салатка... колко много е останало!

Светлана погледна влязлата и цялата картина на живота ужасяващо ѝ се проясни: имаше, имаше Шурик жена, която тя бе пропуснала, и именно такава, от каквата тя винаги се бе страхувала — румена, с черни вежди, гърдеста, вулгарна до повръщане...

Ирина Владимировна се затича да вика Вера, да ѝ съобщи за новодошлата гостенка. Светлана я гледаше с прозрачни очи, попивайки всичките тези груби цветове на лицето ѝ — бяло, розово, черно. И тази отвратително лилава рокля...

„Глей я ти, сякаш ме фотографира. Въшка нещастна“ — помисли си Соня и се усмихна нагло и присмехулно.

Светлана бавно си свали престилката, избърса тънките си ръце с кухненската кърпа и излезе от апартамента, без да се сбогува. Край. Това беше краят на всичко. Трябваше окончателно да се убеди в това. За да не остават никакви съмнения.

Шурик се прибра в дванайсет и половина. И Соня вече си беше отишла. Тя остана в апартамента на Шурик петнайсет минути. Порови в салатата, но отказа да пие вино. Не стига, че не намери Шурик вкъщи, ами се и оказа, че майка му я познава. И тогава Соня се сети кога и при какви обстоятелства я е виждала: след погребението на Валерия, в началото на поредния ѝ запой. Естествено, тогава Соня не бе запомнила нито жилището, нито самата Вера Александровна. Но сухата побеляла старица с тъмносиня рокля веднага я нарече Соня... Да, не биваше да идва. Импровизацията се оказа абсолютно несполучлива.

Когато се върна, Шурик още малко поутешава Ирина Владимировна, след което ѝ дадоха валокордин и я сложиха да спи.

А после майката и синът още малко поседяха в кухнята: бяха доволни един от друг, беше им хубаво от пълнотата на взаимното разбиране. Отначало Вера му се поскара, задето бе изоставил гостите,

разказа му как бе дошла Соня, а после, като зарови леките си пръсти в оредяващите къдрици на Шурик, въздъхна:

— Милото ми момче! Помисли само, трийсет години. Ами че аз вече почти не си спомням времето, когато още те нямаше. Отдавна си мисля, че ти е време да се ожениш. Бих могла да бъда добра баба, нали? — тя леко кокетничеше с Шурик. — Вярно, скоро ще започна седемдесетте, но... Светлана е стабилен, достоен човек... А и малко ли са изобщо момичетата наоколо?

Шурик трепна: разбира се, Веруся никак не беше наясно с живота. Баба Елизавета Ивановна отдавна щеше да се е досетила с какво безумно същество бе принуден да се занимава толкова години. А Веруся е светица, не вижда около себе си нищо друго, освен изкуството, театъра, музиката... Преизпълни се с обичайното чувство на умиление пред майка си, целуна ръката ѝ, погали я по слепоочието.

— Добре, върви да си легнеш. И аз ще лягам... — тя го целуна за лека нощ.

Шурик отиде в стаята си и седна пред пишещата машина. За утре трябваше да завърши още три реферата.

Звънналият телефон го откъсна от статията.

„Разбира се, Светлана. Проверява ме“ — помисли си по навик, без никакво раздражение.

Но друг глас — звънлив, ярък извика през шума и чуждите приглушени гласове:

— Шурик! Привет!

Той веднага позна този глас. Ушите го познаха преди главата, позна го и сърцето и радостта в него избухна.

— Лилка! Ти? Не си ме забравила? Наистина ли не си ме забравила?

Тя се засмя — и смехът ѝ беше същият: единствен, трескав като плач, с изхлипване, замиращ в края от недостиг на въздух.

— Да те забравя? Шурик, ами че аз съм забравила всичко, до последната нишка, само не и теб. Честна дума, не си спомням нищо и никого, но ти си като жив!

— Ами аз наистина съм жив! — и той чу нов взрив от смях.

— Да, чувам, че си жив, просто казах някаква глупост. Знаеш ли защо ти се обаждам?

— Да ми честитиш рождения ден ли?

— Боже, та аз дори не съм знаела! Честито! На трийсет? Защо ли питам, разбира се, че на трийсет! Утре ще бъда в Москва! Представяш ли си?

— Шегуваш ли се? Утре?

— Аха! За едно денонощие. Летя от Париж за Токио — през Москва! Не ти се обадох по-рано, защото си мислех, че няма да ми дадат виза и ще трябва да стоя в транзитния хотел, обаче ми дадоха! Така че утре ме посрещни.

— Утре или днес? — слисано попита Шурик.

— Утре, утре...

Тя му продиктува номера на полета и часа, каза му да я чака на летището и затвори.

Оскърбената Светлана излезе от блока на Шурик с намерението веднага да се прибере, да вземе вана и да изпие четирийсетте приготвени хапчета. Но се отказа: първо трябваше да разбере каква е тая веждеста жена. Светлана зае удобна позиция в отсрещния вход. Не чака дълго. Соня излезе много скоро, тръгна към телефонната кабина, обади се на някого, говори около минута и когато излезе от кабината, тръгна пеша към Белоруската гара. Не се качи в метрото, а задълба из някакви малки улички и невидимата Светлана я сподире дотам: улицата се казваше „Електрически“, номерът беше 11. Тропна вратата на втория етаж и Светлана си тръгна към къщи, понеже знаеше, че преди отговорни действия човек трябва да си почине малко.

Светлана влезе в стаята. Седна до масата и опипом натисна копчето на малката лампа. Под повърхостна на масата имаше скривалище, малко чекмедже с райбер. Някога баба ѝ бе съхранявала в него купоните за продукти и старите квитанции от целия си живот. Сега тя извади от там литовско тефтерче с пъстра кожена подвързия, но то далеч не беше „дневниче“ — никакви лирични откровения, а типично делови дневник на наблюдения: само дати, точни часове, събития. Запълнени със ситен почерк страници със собствен наивен таен код, според който с червени кръгчета бяха обозначени техните любовни срещи (през последната година те бяха четири), със сини — деловите срещи на Шурик, а с двойни черни — подозрителните. Посещенията у покойната Валерия — по интуиция — беше отбелязвала с двойно черно-синьо кръгче.

Почти осем години Светлана бе водила този дневник, но никога не беше ѝ хрумвало да го прелисти, да обмисли записките си.

Това тефтерче би могло да представлява голям интерес за лекуващ лекар: периодите на активно следене, когато тя посвещаваше на това виртуозно занимание по много часове всеки ден, се редуваха с относително бездействие: в дневничето можеха да се намерят бели петна, сякаш Светлана бе забравяла за Шурик по цели седмици.

Обикновено тези бели петна следваха непосредствено след червените кръгчета. Последното червено кръгче беше изрисувано преди повече от два месеца.

Сега Светлана се вглеждаше в старите си записки. Изчисляваше нещо, съпоставяше: оказа се, че през тези години е имало четири силни периода в отношенията им, когато Шурик бе идвал при нея редовно по веднъж в седмицата и това е продължавало три, та и четири месеца. И изведнъж сякаш я заля вряла вода: в тефтерчето бяха отбелязани само събитията, свързани с Шурик, а четирите опита за самоубийство, които бе направила през тези години, не беше отбелязвала. Но ако ги отбележеше — тя постави четири дебелите кръста с молив, — ставаше ясно, че той е идвал при нея именно след тези несполучили самоубийства.

Боже! Как не се бе сетила по-рано! Той е по-лош, сто пъти по-лош от подлеца Гнездовски или предателя Асламазян, защото прекрасно знае, че нейното здраве и самият ѝ живот зависят от него! Но защо е идвал при нея само след като тя се бе опитвала да напусне живота? Каква жестокост! А може би е просто луд и вместо да я обича, има нужда да усеща, че животът ѝ е в опасност?

Не, сега тя прозря и тези черни кръстове с молив ѝ обясниха всичко: тя няма да му позволи повече да се разпорежда с живота ѝ. Захвърли тефтерчето, стана, отиде до прозореца, дръпна дебелата завеса и бяла живачна светлина огря стаята. Пълната луна беше спряла точно срещу прозореца, сякаш бе очаквала завесите да се отворят. Металните предмети на масата, които изобщо не се виждаха под слабата светлина на лампата, заискриха: сребърната лъжичка за завиване на листенца, матрицата, извитото ножче и другото, любимото, с триъгълно, силно наточено острие, за рязане на колосан плат.

„Ама, разбира се, ето го знака“ — каза си Светлана и сложи ножа в чантичката си. Прилегна точно на дъното, до последния сантиметър, като в ножница. А тефтерчето остана на масата.

Шурик не знаеше за съществуването на тефтерчето, но вътре в него имаше някакъв механизъм, който реагираше на отенъци на гласа ѝ, на особености в говора, който внезапно се забавяше и увисваше във въздуха... и му замирисваше на пореден опит за самоубийство. Този механизъм му съобщаваше, че е време да посети Светлана. Той протакаше, отлагаше, а после тя го повикваше за някаква помощ в

домакинството и в гласа ѝ звучаха молба, закана и предупреждение — тогава той хукваше и безотказно изпълняваше простичкия си мъжки дълг. Но този ден беше много зает.

На сутринта на следващия ден Светлана стоеше на наблюдателния си пункт.

Шурик излезе от блока в дванайсет и половина, тръгна към автобусната спирка, но не дочака автобуса, махна на минаваща кола и се качи в нея.

„Без чантата е — забеляза Светлана. — Сигурно отива да вземе работа. Когато предава работа, е с чанта. Значи скоро ще се върне“.

Тя нямаше никакъв подробно разработен план. Имаше само едно голо и мощно намерение.

А Шурик пътуваше за Шереметиево. Час и половина обикаля огромната чакалня, гледа голямото табло, където се появяваха и изчезваха имена на градове, и му беше трудно да повярва, че те съществуват — Кайро, Лондон, Женева. Най-сетне се появи Париж. И той беше мираж като останалите, но за него се знаеше, че навремето там е живяла баба му. Така че той наистина съществуваше. И сега от там трябваше да се появи Лиля. Именно от Париж. Защо от Париж? Някаква неявна нишка се проточи, но Шурик не я дръпна: беше прекалено развълнуван и преизпълнен с неопределени очаквания. После обявиха, че самолетът от Париж е кацнал, а след още малко съобщиха от коя посока трябва да се очакват пътниците, така че той тръгна към мястото, където от стъклените врати излизаха френски туристи. Посрещаха ги екскурзоводи от „Интурист“, на вратата имаше някаква суматоха и силни френски възклицания и той се страхуваше, че няма да намери Лиля сред всичко това. Или няма да я познае. И докато се блещеше, въртейки глава, някой го дръпна за ръкава. Той се обърна. Пред него бе застанала дребничка чужда жена, много почерняла от слънцето, с дълга и разкошна, почти африканска коса. Тя се усмихна като маймунка и от нея, като пеперуда от какавида, изпърха Лилка и чуждата жена в същия миг престана да съществува.

Лилка подскочи леко и увисна на врата му — и това беше най-лекото женско тегло, същите тънки костички, малките ръце. Докосването мълниеносно го върна във времето, едва ли не в същия ден, когато те пак тук, в Шереметиево, се сбогуваха навеки-навеки, смъртно завинаги.

— Господи Боже мой! Никога не бих те познала!

— А аз бих те познал сред милион жени — промърмори Шурик.

И те започнаха да произнасят думи, които нямаха никакво отношение към случващото се, но изпълваха въздуха около тях, променяха състава му и създаваха гласовия облак на живия спомен.

Досаждаха им таксиметрови шофьори, питаха трябва ли им превоз, но те не чуваха, продължаваха да произнасят свързващите думи и да се радват един на друг.

После Шурик вдигна куфара и неудобния кашон с нестабилно залепени с тиксо дръжки, а Лиля се опита да го подхване отстрани, като бърбореше нещо за своята луда съседка Туска, която я накарала да мъкне тоя тъп кашон от Ерусалим до Париж, от Париж до Москва и слава Богу, поне няма нужда да го мъкне до Токио, каква глупост, че се съгласила, но на съседката синът ѝ загинал в казармата, единственият ѝ син, и тя малко се побъркала, седяла, плетяла и разплитала, като Пенелопа, и било тъжно да я гледаш, а дръжките се откъснали още в Лот, на „летище Бен Гурион“, и още там тя се видяла в чудо с този кашон.

По пътя решиха, преди да отидат в хотел „Централен“, където Лиля имала запазена стая, да прескочат до Шурик: Вера Александровна беше изразила желание да види Лиля Ласкина.

Лиля кимна:

— Да, да, само че за малко. Искам да отида до нашия блок, да вляза в двора, да се разходя из центъра, а и обещах да занеса този проклет кашон на майката на Туска.

Спряха пред блока на Шурик — решиха да не освобождават таксито, за да не мъкнат багажа нагоре и надолу. Изскочиха от колата и, хванати за ръце, се втурнаха към входа. Шурик изпита странно чувство: трябва да бързат, та за подареното им денонощие да успеят да наваксат пропуснатото през дванайсетте години.

От четвъртия етаж на отсрещния блок Светлана наблюдаваше как към входа изтичаха Шурик и момиче с дълга пола и негърска глава. Момичето тичаше, подскачайки като балерина, и Светлана отначало помисли, че се е върнала Мария, но веднага се сети, че Мария е по-висока от тоя дребосък. Значи той пак има нова жена. Още една жена.

Срутване, пълна катастрофа. И въпросът, естествено, не беше в снощната вулгарна лелка с боядисаните черни вежди. Просто той

водеше двойствен живот и сега излизаше, че всички усилия, дългогодишните усилия, хвърлени за него, са били абсолютно напразни, както напразен е целият ѝ живот, и колко глупаво е било да се вкопчава в този призрак на мъж.

Но Светлана нищо не изоставяше по средата. Тя слезе пеш от четвъртия етаж, без да бърза, отиде при таксито, което все още стоеше пред входа на Шурик:

— Бихте ли ме закарали...

Без да откъсва очи от вестника си, шофьорът отвърна:

— Не, зает съм. От тук тепърва ще ходя до хотел „Централен“...

Светлана дори не се учуди, че шофьорът отговори на въпроса, който не беше задала. Постоя малко, помисли и тръгна към хотел „Централен“.

По улица „Горки“ те слязоха до Манежа, минаха покрай университета, но не влязоха вътре, само се помотаха из университетския двор, под сенките на тополите и на Ломоносов, сред навалищата от студенти. Лиля вдигна глава, погледна към небето и каза:

— Господи, какво прекрасно време! Понякога тъгувах за зимата, но съвсем бях забравила колко хубаво е тук есенно време. Топлината е толкова хубава, като температурата на тялото, да, на току-що издоено мляко, незабележима и точно колкото ти е нужна. У нас е ту горещо, ту студено, а температура като тукашната сякаш изобщо няма...

Минаха покрай къщата на Пашков и Лиля се спря изумена:

— Аптеката! Съборили са аптеката! Ами че тук са съборили всичко! Една моя учителка живееше в двуетажна къща точно на това място...

Част от квартала, по-надолу от приемната на Калинин, беше превърната в градинка. Беше разширен пътят от Каменния мост по посока на Манежа. На Лиля ѝ се доплака — беше ѝ мъчно не толкова за съборените сгради, колкото за собствената ѝ памет, преживяваща болезненото чувство за нещо отнето. Онова, което като затвърдена от паметта картинка бе лежало някъде в завършен и свършен вид, сега трябваше да бъде поправено в съответствие с новата действителност и да се закрепя във вид на обновена картинка.

От Пушкинския музей до метростанция „Кропоткинская“ всичко се бе запазило както преди, само дето малките незначителни къщички, които бяха уютно разположени между „Кропоткинская“ и „Метростроевская“, бяха премахнати и на тяхното място ни в клин, ни в ръкав се възправяше някакъв железен герой.

— Ами този кой е? — попита тя.

— Енгелс — отговори Шурик.

— Странно. Поне да беше Кропоткин...

Хванати за ръце, те минаха по „Кропоткинская“ покрай Дома на учените, където Пиля като малка бе посещавала всички детски кръжоци наред, включително театралния, покрай пожарната. Покрай къщата на Денис Давидов... Тя се усмихваше със слаба и объркана усмивка — колкото повече приближаваха нейния блок, толкова по-запазено беше всичко... Стигнаха до ъгловата сграда, където малката уличка „Чисти“ се вливаше в „Кропоткинская“. Спряха срещу входа на Лиля и тя впери очи в прозорците, които по-рано бяха нейни прозорци.

— А в нашия апартамент живееше една чудна старица, Нина Николаевна. В мъничката стая до кухнята. Тя е била предишната собственичка на апартамента, преди революцията са били много богато семейство. Май някакви индустриалци или бизнесмени, имали са нещо огромно на Урал, завод ли беше, не помня... И веднъж видях как патриархът спря тук, пътуваше с две волги, зелена и черна, явно в едната беше охраната му. Черната кола спря, той слезе, а тя вървеше към него, спря и му целуна ръка, а той я благослови и положи огромното си ръчище на шапчицата ѝ. И си замина. Тук наблизо е резиденцията му. А аз се прибирах с чантата от училището и нали си бях доста нагло момиченце, притечах до нея и я питам: Ами вие откъде го познавате, Нина Николаевна? А тя казва: Когато патриархът беше млад свещеник, служеше в нашата домашна черква... Хем не ме лъжеше... А перденцата, гледай, перденцата в нейната стая са все същите. Нима е още жива?

Влязоха във входа: и миризмата беше същата. Тя се подпря на стената до радиатора. На това място те винаги се бяха целували, преди тя да побегне към втория етаж. Шурик обхвана главата ѝ с ръце, повдигна гъстата ѝ, леко плъстена на опип коса и докосна щръкналите ѝ уши. Тази коса беше излишна.

— Ушичките — промърмори той. — Защо си си скрила ушичките? Защо си си пуснала косата?

Ушните ѝ миди бяха нежни, почти без никакви извивки и зад ухото имаше една дълга вдлъбнатинка, тясно жлебче. Той прокара пръст по него, потресен от абсолютната неизменност на физическото усещане. Лиля захихика и размърда рамо:

— Шурик, гъдел ме е!

Тя вдигна ръка и го погали по косата — ласкаво и по майчински.

— Когато бях бременна със сина ми, кой знае защо, бях сигурна, че ще прилича на теб, че ще има коса като твоята и очи — също. А той е рижав.

— Имаш син? — учуди се Шурик.

— На четири годинки. Давид. Сега живее с майка ми. Защото аз отивам на стаж в Япония... Там работя от сутрин до късно вечер. Оставих го при нея... Добре, да вървим, да вървим...

— В апартамента ли? — попита Шурик.

— Не. Ще бъде прекалено. Съседите ни бяха отвратителни, само Нина Николаевна беше приятна. И изобщо — прекалено сърцераздирателно се получава. Тръгнахме просто да се разходим. Ужасно ми харесва. Нямаме и много време, тепърва трябва да занеса онзи проклет кашон. Хайде на Замоскворечието!

Излязоха от входа — на отсрещния тротоар стоеше Светлана със съсредоточено и бледо лице. Беше ги придружавала отдалече още от хотела, където беше отишла преди тях.

Шурик срещна очите ѝ. Тя се извърна към стената и остана така, като наказано да стои в ъгъла дете. Безумно, ужасяващо унижение... Хванаха я!

Шурик замря. Той отдавна знаеше за това следене, но се бе преструвал, че не забелязва, за да не става нужда да я изобличава. Но сега неочаквано се вбеси: каква мерзост, какво отвратително шпиониране... Но веднага се извърна, престори се, че нищо не се е случило и дръпна Лиля за ръката.

— Такси! Такси! За Замоскворечието!

Когато Светлана се обърна, Шурик и дребоська вече ги нямаше.

Здрачи се. Те вече няколко часа се бяха мотали с Лиля из дворове и дворчета, бяха се завирали в проходи между изоставени сгради със следи от пожари — неотдавнашни или още от дванайсета година, — в един от задънените дворове дори потанцуваха: от един отворен прозорец се изплискваше музика и Лиля скочи, дръпна Шурик за ръката и се завъртя сред репей и счупени стъкла.

Нощта беше претъпкана с гъст и ярък живот: в един от затъntenите дворове, край черковна стена, трима чорлави хлапаци искаха да ги пооберат, но Лилка весело и ехидно им се подигра и тогава те предложиха приятелството си и извадиха бутилка водка, която изпиха всички заедно в същия двор. После станаха неволни свидетели на любовна сцена в една беседка. Всъщност не любовна сцена, а полов акт, озвучен от монотонни женски подвиквания: „Давай, Серьога, давай!“

Лилка още не бе се успокоила след смеха — задъхан, запъващ се, с тънки писукания, — когато видяха как трима милиционери жестоко пребиват пиян младеж, и си тръгнаха, притихнали, в посока, противоположна на онази, в която милиционерите повлякоха момчето. Излязоха на малката уличка „Голиковски“ и на нея намериха чудна двуетажна къща от трийсетте години на деветнайсети век, с триъгълен фронтон и мъничка градинка отпред. Гъстата сянка от две големи дървета, посадени вероятно във времената, когато е била построена къщата, бе легнала върху покрива и бароковият полилей зад прозорците на втория етаж грееше толкова по-празнично. Докато те се любуваха на къщата, от нея излезе кръгъл брадат и кривокрак човек с огромна овчарка и овчарката започна да лае и да се хвърля към Лиля и Шурик, а човекът много вежливо ги помоли да се отдалечат, защото кучето е младо и не се подчинява много на командите, а той е толкова пиян, че едва ли ще го удържи, ако му се доще да ги разкъса на парченца.

Човекът говореше пиянски бавно, кучето напираше и той се люшкеше на каишката като детско балонче.

Шурик и Лиля се отдалечиха, а през това време от вратата излезе светлокоса красавица, тихо каза: „Памир, тук!“ — и свирепото куче, моментално забравило за пазаческите си задължения, запълзя към нея едва ли не по корем, като скимтеше сладко, а брадатият човек мърмореше с явна обида:

— Зойка, ами че с тебе живея аз, а не Памир, защо всички мъже така ти се лепят? Памир, какво толкова намери у нея... две очи, две уши, п...а и задник! Женска като женска!

— Гоша, хайде пусни каишката де! Добре, ела тука!

И тя грижовно отведе двамата си мъжкар, а Лиля пак се запревива от смях:

— Шурик! Та тук прожектират такива филми, че и Фелини става излишен... Слушай, винаги ли е било така, или чак сега се започва?

— Кое да започва? — не разбра Шурик.

— Този театър на абсурда, какво друго.

„Това вече се е случвало. Имаше нещо подобно“ — помисли си Шурик, но не си спомни за францужойката Жоел.

И те пак обикаляха дворовете, докато не стигнаха до някакво странно място, където неотдавна е била съборена сграда и през образувалата се празнина се виждаха брегът на Москва река, сградите на Кремъл и камбанарията на „Иван Велики“. Те отново седяха на градинската пейка пред скованата от дъски маса, любима площадка на играчите на домино, той я държеше на ръце, преизпълнен с велика, но хибридна нежност, съставена от нежността, която изпитваше към Веруся, и нежността, която будеше у него Мария, когато боледуваше и се притискаше до него, и молеше за нещо, което още не би могла да знае какво е. Тя изтръска от краката си позлатените обувчици, с които бе пристигнала, и в лявата му ръка се топлеха малките ѝ стъпала, а дясната галеше през черната фланелка малките ѝ гърди, които не бяха обгърнати от глупашкия предмет с кукички и копчета, а бяха живи и дишаха.

— Ти винаги ходеше с минипола и на мен страшно ми харесваше как се движеше, походката ти е някак особена...

— Какви миниполи? Аз не ги нося още оттогава! С моите крака! Наистина, в Япония забравих за това, японките са най-кривокраките

жени на света. Но пък са най-красивите... Ти харесваш ли японките?

— Лиля, та аз през живота си не съм виждал жива японка.

— Да бе, вярно — сънливо се съгласи Лиля.

И тогава нещо започна да се случва във въздуха, подушна ветреца и издуха мрака, едва-едва просветля, черните дървета наоколо станаха тъмнозелени и не монолитни, а зърнести, и Кремъл, който се виждаше между сградите, започна да оживява, да се променя, да се изпълва с цветове. Светлината идваше отляво и заедно с нея се появяваха сенки, от плоско всичко ставаше обемно и докато наблюдаваше тази картина, Шурик изведнъж разбра, че не разсъмването, а присъствието на Лиля прави всичко обемно.

— Господи, колко е красиво — каза Лиля.

Тя задряма в ръцете му. Светлината прииждаше. Чу се шумолене на листа и няколко малки, жълти паднаха до тях на пейката. Те също бяха обемни, като на стереокино. И всичко черно-бяло, сиво изведнъж се превърна в цветно, сякаш бяха сменили филмовата лента. Шурик седеше на пейката, а Лиля се бе настанила в ръцете му.

„Това е халюцинация“ — помисли си той.

Никога не бе преживявал нещо подобно. Всичко се бе удрило и всяка минута беше като голяма ябълка — тежка и зряла.

Не, това не е халюцинация. Всичко друго е било дефектно, измамно, суетно. Глупавото тичане на живота: от аптеката към пазара, от пералнята към редакцията, глупави преводи, глупаво служене на самотни жени. Не биваше да я пуска, не биваше да пуска Лилка, трябваше да я държи ей така, на ръце, и на света няма нищо по-хубаво и по-умно, няма нищо по-правилно.

— Ау! — подскочи Лиля. — Забравихме да занесем кашона! Шурик! Колко е часът?

— Николко. Аз ще занеса кашона, само ми остави адреса.

— Ама нали обещах на Туска да видя майка й. По дяволите! В дванайсет трябва да бъде на летището.

На Шурик не му се бързаше за никъде. Толкова дълго бе бързал, с години не бе преставал да бърза, и сега оставаха само няколко часа особени, пълноценни минути с Лиля, така че той бръсна едно листо от рамото й и каза:

— Сега ще отидем на един пазар, в една татарска гостилница, Гия ми я показа. Там започват работа още призори. Правят разкошни

татарски пирожки с месо. Ще ни сварят и хубаво кафе. Или чай.

— Татарски пазар? Прекрасно! Аз пък не съм знаела, че в Москва има такъв пазар. Сигурно прилича на нашия арабски пазар? — скочи Лиля и обу на бос крак позлатените си обувчици. Беше готова за ново приключение.

Беше една от редките септемврийски утрини, грейнали сред лека мъглица и небесна слава. От „Ординка“ те излязоха на „Пятницкая“, заобиколиха станцията на метрото и се озоваха при пазара. Там, на пазара, наистина продаваха конско месо, конски салам и всякакви татарски сладкиши от лепкаво тесто. Гостилницата вече беше отворена. Двама татари с тубетейки пиеха чай на чиста маса и разговаряха на своя език. Миришеше на гореща мазнина и на подправки. Зад щанда стоеше възрастен човек с бръсната глава и лице, изразяващо кралско достойнство:

— Седнете, ще ви донесат чай, а за пирожките ще трябва да почакате.

Лиля седеше на масата, въртеше глава, говореше на Шурик как била свикнала, че светът се променя на всеки половин час, е, не на половин час, но на всяка половин година! И то се променя радикално, по всички параметри, така че не остава нищо старо и всичко става ново. Тя стрижеше въздуха с пръстчета и сякаш отрязаните късчета летяха на всички страни, а онова, което оставаше — в него можеше да се вярва безпрекословно.

— Ето, разбираш ли, Япония! Всичко е неразбираемо — и отношенията им, и храната, и начинът на мислене. Постоянно се страхуваш, че ще направиш ужасна грешка. Като например че у нас си мием ръцете преди хранене, а у тях — след. У нас е неудобно да отидеш до тоалетната, все гледаме да се измъкнем незабелязано, а у тях е неприлично да не се усмихнеш, когато някой те заговори. А когато учех арабски, имахме страхотен професор, палестинец, много образован, завършил е Сорбоната. Него пък не биваше да го гледаме, камо ли да му се усмихваме. И той не ни гледаше. А в групата бяхме осем души, шест от тях жени. Когато чуеше смеха ни, той просто пребледняваше: правила...

После им донесоха пирожките. Бяха златисти, покрити със ситни кафяви мехурчета, вдигаха пара и миризмата на пържено агнешко,

която се вдигаше над чинията, беше толкова гъста, че почти се виждаше. Лиля грабна една пирожка, а Шурик я спря:

— Внимавай, горещи са.

Тя се засмя и взе да духа пирожката. От задната врата излезе момиченце на около три години с обички на ушите, приближи до Лиля и се втренчи в обувчиците ѝ като в чудо. Лиля поклати крак. Момиченцето се вкопчи в обувчицата. Стопанинът с бръснатата глава извика нещо на татарски, дотича момиченце на около шест години, хвана малката за ръката, а тя се разплака. Лиля отвори чантичката си, която се полюшваше на тънко ремъче, извади от нея две шноли с розови пеперуди и ги даде на момиченцата.

По-голямата размаха мигли както пеперуда — крилата си, тихо каза „благодаря“ и двете изчезнаха, стиснали в ръце скъпоценните подаръци. Лиля ухапа пирожката си. Изпод зъбите ѝ плисна мазна струя право в лицето на Шурик. Той избърса мазнината, засмя се. И Лиля се закиска със своя детински смях. Пирожките бяха невероятно вкусни, а Шурик и Лиля — гладни като вълци. Изядоха по две и изпиха по две чаши чай. А после стопанинът им донесе чинийка с две малки кубчета баклава.

— О, compliments! — засмя се Лиля, сложи в устата си сладкото кубче, а на тръгване помахаша с ръка на стопанина и му каза нещо на съвършено непознат език.

Той се сепна и отговори без усмивка и изобщо абсолютно безизразно.

— Какво му каза? — попита Шурик.

— Казах му на арабски много красива фраза, нещо като: „Нека вашето добро да ви се връща“.

Тръгнаха към хотела, пак пеша и пак без да бързат. Шурик не беше спал втора нощ. Състоянието му беше странно, всичко наоколо беше някак нестабилно и с намалена плътност. Сякаш бутафорно. И тялото му беше по-леко от обикновено, сякаш потопено във вода.

— Усещаш ли някаква необикновена лекота? — попита той Лиля.

— И още как я усещам! Само да не забравиш да занесеш кашона — спомни си Лиля.

С кръгове и зигзази стигнаха до хотела. Шурик не си носеше паспорта и не го пуснаха в стаята. Лиля се качи и той доста време я

чака във вестибюла. После тя се появи с други дрехи: сега фланелката ѝ беше червена, а не черна, и си бе сложила червено червило на устните. Така изглеждаше като малко момиченце, задигнало козметиката на майка си. Носачът донесе куфара и кашона. Пристигна таксито. Тя даде на носача бакшиш. Шурик не бе успял да вдигне куфара, когато тя направи ловък жест с пръсти и шофьорът постави в багажника куфара и кашона.

— Значи така, пътъм ще оставим кашона у вас. Адреса съм написала върху него.

Те седнаха един до друг на задната седалка. Косата ѝ миришеше на сапун или пък на шампоан и в този аромат имаше нещо напомнящо парфюма, с който се бе пръскала баба му. Разбира се, френски парфюм. Той вдишваше този аромат, стараеше се да напълни с него белите си дробове и повече да не го издиша, мислеше — и същевременно си забраняваше да мисли, — че сега всичко ще свърши.

Спряха пред блока. Лиля попита дали трябва да се качи с него, за да се сбогува с Вера Александровна. Шурик поклати глава и отнесе кашона.

В Шереметиево се сбогуваха за втори път в живота си. Преди да се измъкне зад граница, тя се повдигна на пръсти, той се наведе и се целунаха. Беше дълга, истинска целувка, от онези, преди които дълго обикаляш улиците, без да смееш да докоснеш крайчец на дреха и връхчета на пръсти. Отначало беше благоговейна, а после се превърна във фуния, през която единият се преливаше в другия, и тази целувка не беше обещание за нещо бъдещо и голямо, а самото то — и разрешение, и завършек... Шурик прокара език по зъбите на Лиля и със самия език почувства тяхната белота и гладкост, и разбра, че тя си бе изправила онези предни зъбки, които бяха леко издадени напред и ѝ придаваха прелестта на маймунка.

„Той я нарече маймунка“ — спомни си Шурик за Полинковски.

Те се гледаха, отново както миналия път, сбогувайки се завинаги.

— Не биваше да си оправяш зъбките — каза Шурик накрая.

— Щом си забелязал, значи е трябвало — засмя се Лиля.

Усещането, че животът е нов, не го напускаше. Той се прибра вкъщи. Веруся седеше пред пианото и изучаваше етюд от Шопен. Някога го бе изпълнявал Левандовски и изведнъж ѝ се бе дощяло да го свири. Пръстите не я слушаха, но тя търпеливо повтаряше една и съща музикална фраза. Погълната от заниманието си, не чу как ключът му изщрака в ключалката. Шурик влезе в стаята, целуна старческата главица и си спомни аромата на Лилкината коса.

— Трудно ми върви — оплака се Вера.

— Ще стане. Ти винаги успяваш — отвърна той на излизане от стаята и Вера Александровна сякаш долови някакъв неприятен оттенък на снизходителност — като че говореше на дете.

Шурик отиде в банята и застана под душа.

Оттам го извади зазвънелият телефон. Обаждаше се Светлана:

— Шурик! Спешно се нуждая да дойдеш при мен.

Шурик стоеше в коридора, загърнат в хавлиена кърпа, и не изпитваше ни най-малко желание да ходи у Светлана. Трябваше да занесе онзи кашон.

— Светочка, не мога. Днес съм зает.

— Нима не разбираш, Шурик, щом те моля за нещо, значи наистина е важно — твърдо каза Светлана.

Шурик понечи да попита какво се е случило, защо е толкова спешно, но изведнъж почувства, че това изобщо не го интересува.

— Когато се освободя, ще ти се обадя. Бива ли?

Подът под краката на Светлана изчезна: такава нещо не беше се случвало досега.

— Може би не си ме разбрал, Шурик? Това е много важно. Ако не дойдеш, ще съжаляваш — вече съвсем тихо, със смирена закана произнесе Светлана.

— Сигурно ти не си ме разбрала, Светочка? Зает съм и ще ти се обадя веднага щом се освободя — и Шурик затвори телефона.

Колко е отговорно това — да бъдеш смисъл и център на чужд живот. Беше смятал, че тя зависи от него. А днес разбра, че самият той зависи от нея. В еднаква степен.

Светлана отвори чантичката си, извади от нея ножа и го запокити на масата. После отвори тефтерчето си и написа нещо кратко. Извади от нощното шкафче шишенце с хапчета и отброи шейсет. После отдели от тях дващест и ги остави настрана. Имаше съображения за това: през седемдесет и девета беше взела шейсет и нищо не излезе, защото дозата се оказа прекалено голяма: започна интоксикация, тя повърна всичко. Четирийсет беше по-правилната бройка. Впрочем четирийсет беше взела през осемдесет и първа... Но тогава бързо я намериха...

Тя грижливо върна хапчетата в шишенцето. Не. Друго.

С решително движение помете от тежката дъбова маса, поставена до прозореца, купчината готови и полуготови погребални цветя, звънна ненужният метал. Тя премести масата в средата на стаята, сложи на нея стол и се покачи. Там, на тавана, беше закрепена кука за полилей. Но на нея не висеше полилей, а малка лампа с вълнист стъклен абажур. Тя подръпна куката. Беше прашна, но беше забита в тавана много стабилно.

„На никого не съм потрябвала. Но и на мен никой не ми е потрябвал — усмихна се тя и женската ѝ гордост, измъчена от компромиси, разпери копринени криле. — Жалко само, че няма да видя физиономията ти, когато дойдеш тук, след като си свършиш работите...“

Доктор Жучилин, съпоставяйки червено-сините кръгчета в Светланиното дневниче с датите на записките, черните кръстове с молив и своите предписания, размишляваше за могъщата биохимия, която, щом се препънела на някое стъпало, изхвърляла в мозъка на горкото момиче тайнствени вещества, каращи я да търси смъртта.

„Толкова години я водих и не я удържах“ — тъгуваше Жучилин.

Адресът беше написан на кашона с черен флумастер — улица „Шокалски“, номер, апартамент и името на получателката — Циля Соломоновна Шмук. Оказа се, че през тези дни Шурик е похарчил парите почти до последната копейка, определено нямаше за такси, но и през ум не му минаваше да поиска от Веруся. Кашонът не се побираше в никаква чанта. Шурик го овърза с въже и тръгна с обществения транспорт — с прехвърляне в метрото и още два автобуса. Имаше и доста път пеша от автобусната спирка. Кашонът беше лек, но въжетото се оказа толкова слабо, че при качването в автобуса се скъса и последните сто метра Шурик го носи на гръб за възторг на всички срещнати хлапета.

Качи се на петия етаж и позвъни на вратата. Отвътре попитаха кой е. Той каза, че носи пратка от Ерусалим. След дълго туткане и дрънчене на вериги вратата се отвори и се подаде дребна гърбава бабичка:

— Моля, влезте, Туся ми писа, че ще пристигне приятелката й Лиля, а дойдохте вие. Нима тя не можа лично да ме посети?

— Вече отлетя за Токио — обясни Шурик, притискайки кашона до гърдите си.

— Нали това казвам: нима не можа да дойде, преди да отлети за Токио? Защо стоите, влизайте и отворете кашона.

Видът на бабичката беше приветлив, но тонът — кавгаджийски. Шурик сложи кашона на една табуретка. Циля Соломоновна му подаде нож:

— Какво стоите? Отваряйте!

Шурик разреза залепените картони и бабичката се шмугна в кашона. Започна да измъква — Шурик не повярва на очите си — разноцветни чилета вълнена прежда, намотани, както го правеше преди незапомнени времена баба му, когато бе превръщала две стари жилетки в една нова. Това беше пъстрото богатство на бедните и старицата опипваше чилетата с видимо удоволствие.

— Ау — подвикваше тя, — какви оцветители имат там! Погледнете само червения! Ами жълтичкия!

Най-сетне тя измъкна от кашона всичко, до последния конец — на дъното имаше и някакви малки кълбенца и просто конци.

— А къде е това? — строго попита тя Шурик.

— Кое? — учуди се Шурик.

— Ами това де, описът. В пратката винаги се слага опис, нали?

Шурик не разбираше, взираше се в нея с ококорени очи.

— Какво ме гледате така? Има пощенски списък, опис, в който е изброено всичко. Наименование на стоката, количество, цена. Виждам, вие никога не сте получавал пратки от чужбина.

— Не съм получавал — съгласи се Шурик. — Но това не е пристигнало по пощата. Донесе го със себе си Лиля Ласкина. Тя е летяла от Ерусалим до Париж, после до Москва, а от Москва излетя за Токио.

— А какъв човек е тази Лиля Ласкина? От къде на къде ще ѝ се доверявам без опис? Вас ви виждам, почтен човек — евреин ли сте? А на тази Ласкина и очите ѝ не съм виждала, може да е взела половината за себе си? Туся изобщо не разбира от хора, вечно я мамят. Добре де, да оставим това, виждам, че и вие нищо не разбирате.

Бабичката бръкна в ръкоделната кутия, изрови от нея връзка ключове, отключи едната вратичка на голям старинен шкаф, пъкна се вътре и извади увит в марля предмет, който приличаше на три завързани една за друга торти.

— Ето — тържествено произнесе тя и започна да развързва марления възел отгоре...

Извади от пакета три вълнени жилетки, всичките новички, всичките космати.

— Е, кога тази Лиля ще си тръгва обратно?

— Тя отиде там по работа. Не знам кога ще се връща. И не мисля, че пак ще спре в Москва.

Бабичката се смая:

— Тоест как така? Донесла е преждата, а няма да занесе жилетките?

Шурик поклати глава.

— Младежо! Правилно ли ви разбрах? Излиза, че е донесла преждата, хайде добре, без опис, но я е донесла, а няма да отнесе

жилетките? Ами за какво ми е тогава тази прежда? Тогава нищо не ми трябва! Можете да си я вземете тая ваша прежда!

— Не, Циля Соломоновна, не мога да взема вашата прежда — решително каза Шурик.

— Ще я вземете! — развика се бабичката, цялата зачервена.

Но Шурик неочаквано се разсмя:

— Добре, ще я взема! И ще я занеса на най-близкото бунище. Не ми трябва вашата прежда!

И тогава бабичката се заплака. Седна на диванчето и зарони горчиви сълзи. Той ѝ донесе вода, но тя не пожела да пие и само забърбори, хлипайки:

— Вие не можете да ни влезете в положението. Никой не може да ни влезе в положението. Никой не може да влезе в ничие положение!

После спря да плаче, спря рязко, без никакъв преход, и веднага зададе делови въпрос:

— Кажете, вие ходите ли на „Арбат“?

— Ходя.

— Нали знаете там магазина „Всичко за ръкоделието“?

— Честно казано, не го знам — призна Шурик.

— Има там такъв. Ще отидете в него и ще ми купите кука. Ще ви покажа каква. Нали виждате, моята кука се счупи. Номер двайсет и четири. Двайсет и втори не ми върши работа. Разбрахте ли ме? Двайсет и четвърти, нито грам по-малко! И ще я донесете тук. Аз не излизам от къщи, така че по всяко време.

Шурик вървеше към автобусната спирка по алея, обградена с тънки жълтеещи дървета, и се усмихваше. Лилка беше заминала и най-вероятно никога вече нямаше да се върне. Но му беше хубаво като в детството. Чувстваше се щастлив и свободен.

Самолетът излетя плавно и мощно. Лилка затвори очи и веднага задряма. После стюардесата донесе напитки. Лиля извади от чантата си тефтер. Отвори го. Всичко записано в него беше на иврит. Тя извади от кожената примка тънка химикалка и записа на руски:

„Идеята да се отбия в Москва беше гениална! Градът е просто чудо! Съвсем роден. Шурик е трогателен, страшно, и още ме обича, което е просто невероятно. Сигурно никой не ме е обичал така, може и да не ме обикне. Ужасно нежен и абсолютно асексуален. Някак старомоден. И изглежда ужасно — състарен, надебелял, трудно е да си представи човек, че е само на трийсет. Живее с майка си, някаква овехтялост и прах. За годините ѝ дори много си я бива, дори е елегантна. У тях ядох страхотни ястия, също старомодни. Странно нещо — в магазините празно, а на масата — рогът на изобилието. Интересно дали Шурик има някакъв личен живот? Май няма. Трудно мога да си го представя. Но, общо взето, у него има нещо особено — сякаш е малко нещо светец. Но е абсолютен мухльо. Господи, колко влюбена бях в него! Насмалко да остана заради този човек. Какво щастие, че тогава заминах. А можеше и да се омъжа за него! Горкият Шурик.

Затъжила съм се за работата. Сигурно ще ми удължат стажа с още една година. Надяват се, че всяка година ще им снасям по едно златно яйце. Но ми се струва, че този скандал в Англия по повод на промишления шпионаж в края на краищата ще засегне и нас. Естествено, те да не са пълни идиоти случайно“.

Лиля затвори тефтера, мушна химикалката в примката и ги прибра в чантата. После свали облегалката, сложи под главата си възглавница, зави се с одеялото и заспа. Полетът беше продължителен, утре трябваше да е на работа, можеше да се наспи.

2004

Издание:

Автор: Людмила Улицкая

Заглавие: Искрено ваш Шурик

Преводач: Здравка Петрова

Година на превод: 2007

Език, от който е преведено: Руски

Издание: Първо

Издател: Факел експрес; Издателска къща Жанет 45

Град на издателя: София; Пловдив

Година на издаване: 2007

Тип: Роман

Печатница: Полиграфически комплекс „Жанет 45“

Редактор: Георги Борисов

Художник: Димитър Келбечев

Коректор: Юлия Шопова

ISBN: 978-954-9772-47-0; 978-954-491-353-3

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/4592>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.